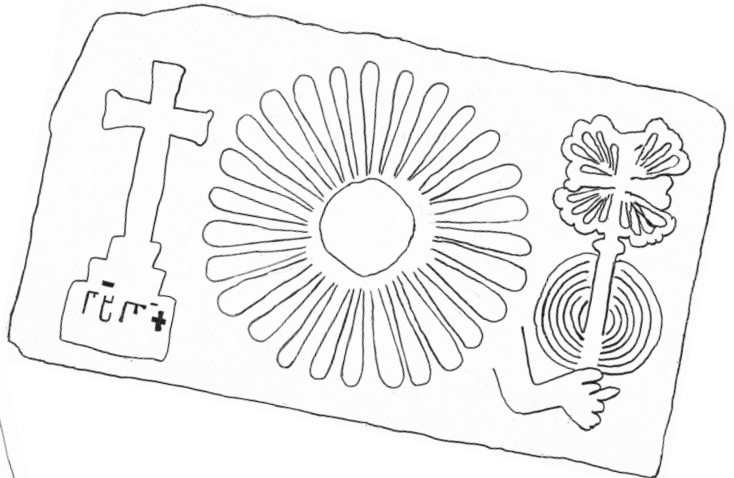
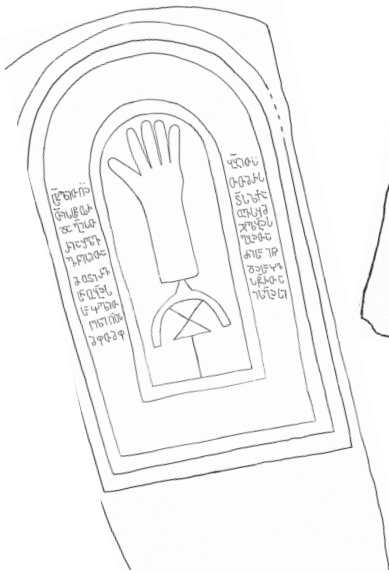

Handwritten Georgian text on a parchment-like background.

თრიალეთის წარწერების კორპუსი

(წალკა, დბანისი, თეთრიწყარო)

კორნელი კეკელიძის სახელობის
საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

თრიალეთის წარწერების კორპუსი
(წალკა, ღვანისი, თეთრიწყარო)

შეადგინა და გამოსაცემად მოამზადა
თამაზ გომოლაძე

თბილისი

2023

წიგნი „თრიალეთის წარწერების კორპუსი (წალკა, დმანისი, თეთრი-წყარო)“ შესრულებულია შოთა რუსთაველის სახელობის საქართველოს სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტის „თრიალეთის წარწერების კორპუსი“ (YS-19-2728) ფარგლებში. კორპუსში შესულია IX-XVII საუკუნეების ასამდე ლაპიდარული წარწერა, რომელთა ნაწილიც პირველად ქვეყნდება. კორპუსის შესავალ ნაწილში მოცემულია თრიალეთის წარწერების შესწავლის ისტორია, ტექსტები, მათი არქეოგრაფიული აღწერილობა, პალეოგრაფიული ასლები, გრაფიკული მონახაზები და შავ-თეთრი ფოტოები, ერთვის პირთა და გეოგრაფიულ სახელთა და ტერმინთა საძიებლები.

კორპუსი დიდ დახმარებას გაუწევს როგორც სპეციალისტებს — ისტორიკოსებს, ფილოლოგებს, ხელოვნებათმცოდნეებს და სხვ., ასევე საქართველოს ამ ისტორიული მხარის წარსულით დაინტერესებულ ფართო საზოგადოებას.

ტექსტის ინგლისური თარგმანი:

ლადო მირიანაშვილი

გრაფიკული მონახაზების კომპიუტერული უზრუნველყოფა:

დიმიტრი გურგენიძე

გარეკანის დიზაინი:

მანუჩარ გუნცაძე

დამკაბადონებელი:

დალი ჯვარშიეშვილი

ბარეკანზე დატანილია:

შალვა ამირანაშვილის სახელობის თბილისის ხელოვნების მუზეუმში დაცული ჯარვეჩინის სააღმშენებლო წარწერა [1014-1022 წწ.]

© კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

© თამაზ გოგოლაძე

ISBN 978-9941-9865-1-2

თბილისი, რობაქიძის 7; მრ.პ.: 551 95 31 90

წიგნი ეძღვნება

დავით (დევი) ბერძენიშვილის ხსოვნას

შინაარსი

წინასიტყვაობა..... 11

ავრანლო (ისტ. თეზი)

[XII-XIII სს.] ხელიანი სტელა ვახტანგის ძისწულისა და ვარდანისძის მოხსენიებით წმიდა ნინოს ეკლესიიდან 18

[XII-XIII სს.] ხადა მნიგნობრისძის საფლავის ქვის წარწერა ავრანლოს ფერისცვალების ეკლესიიდან 19

აიაზმა (ისტ. თეთრინყარო)

1043 წ. ზაქარიას სააღმშენებლო წარწერა ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან 20

ასალქალაქი (ამჟ. დაშუაში)

[X-XI სს. მიჯნა] რატი ერისთავთ ერისთავის მემორიალური წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან 21

[X-XI სს. მიჯნა] ჯაგანოს სავედრებელი წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან..... 22

[X-XI სს. მიჯნა] მელქისედეკისა და მისი შვილების სავედრებელი წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან 23

[X-XI სს. მიჯნა] მელქისედეკის სავედრებელი წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან 24

[X-XI სს. მიჯნა] რატი ერისთავთ-ერისთავის სადიდებელი წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან 25

[X-XI სს. მიჯნა] ხელოსნის მოსახსენებელი წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან 25

[X-XI სს. მიჯნა] წმიდანის რელიეფური წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან 26

[X-XI სს.] ანონიმის სავედრებელი წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან 27

[X-XI სს.] იოვანეს, მარიამისა და ცხოვრებას სავედრებელი წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან 27

[X-XI სს. მიჯნა] დანერილი ახალქალაქელთა ეკლესიისადმი ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან 28

[X-XI სს. მიჯნა] რატი ერისთავთ-ერისთავის სააღმშენებლო წარწერის ფრაგმენტი ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან 29

[X-XI სს. მიჯნა] წარწერის ფრაგმენტი ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან 30

გარეთი

[X-XI სს.] ზაქარიას სავედრებელი წარწერა ორმოცი მოწამის ეკლესიიდან ...	31
[X-XI სს.] მზისას სავედრებელი წარწერის ფრაგმენტი ორმოცი მოწამის ეკლესიიდან	32
გიორგის მოსახსენიებელი წარწერა ორმოცი მოწამის ეკლესიიდან	32
[1196 წლის შემდგომი ხანა] ანტონ მანგლელის სააღმშენებლო წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესია	33

გაუთაჟანი (ისტ. გაუქანაჟანი)

[XI ს.] მოლაზონ თავაისძის წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან	34
[XII ს.] გურგენისძეების სააღაპე წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან	35
[X-XI სს.] მღვდელ ქრისტეფორესა და მისი შვილების სავედრებელი წარწერა წმიდა ნიკოლოზის ეკლესიიდან	36
[X-XI სს.] არსენის სავედრებელი წარწერა წმიდა ნიკოლოზის ეკლესიიდან ...	37
[X-XI სს.] იოვანე ნათლისმცემლის განმარტებითი წარწერა იოვანე ნათლისმცემლის ეკლესიიდან	38

გურნაჟეთი (ისტ. გოქანო)

[XII ს. II ნახევარი] პავლე შარაისძის სააღმშენებლო წარწერა იოვანე ნათლისმცემლის ეკლესიიდან	38
[XII ს. II ნახევარი] სააღმშენებლო წარწერის ფრაგმენტი იოვანე ნათლისმცემლის ეკლესიიდან	40
[XII ს. II ნახევარი] ჯვრის მამის - იოვანეს წარწერა ეკლესიაში ჯვრის დასვენების შესახებ იოვანე ნათლისმცემლის ეკლესიიდან	41
[XII ს. II ნახევარი] ეკლესიისადმი გაშატაისძეების შეწირულების წარწერა იოვანე ნათლისმცემლის ეკლესიიდან	42
[XII ს. II ნახევარი] იოვანეს შეწირულების საბუთი ეკლესიისადმი იოვანე ნათლისმცემლის ეკლესიიდან	43
[XI-XII სს.] წარწერა გურანდუხტის მოხსენიებით იოვანე ნათლისმცემლის ეკლესიიდან	44

გჭითეგი (აჟჟ. ახალდაბა)

[XII ს. II ნახევარი - 1185 წლამდე პერიოდი] ჯვრის წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან	45
[XII ს. II ნახევარი - 1185 წლამდე პერიოდი] ბასილი მემღვიმის სააღმშენებლო წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან	46
[XII ს. II ნახევარი - 1185 წლამდე პერიოდი] იოვანეს სავედრებელი წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან	47
[XII ს. II ნახევარი - 1185 წლამდე პერიოდი] წარწერის ფრაგმენტი	

წმიდა გიორგის ეკლესიიდან	47
[XII ს. II ნახევარი - 1185 წლამდე პერიოდი] წარწერის ფრაგმენტი მიქაელის, პავლესა და კვირიკეს მოხსენიებით წმიდა გიორგის ეკლესიიდან	48
[XII ს. II ნახევარი - 1185 წლამდე პერიოდი] წარწერის ფრაგმენტი წმინდა შიოსა და მისი მოწაფის, ევაგრეს მოხსენიებით წმიდა გიორგის ეკლესიიდან	49

გუნი-ყალა

სავედრებელი წარწერა არსენისა	50
[1202-1210 წწ.] ჯელი გიორგი მეფეთ მეფისა	50
[XII-XIII სს.] სეფისკვერის საბეჭდავის წარწერა	52

გუმბათი (ისტ. კონსტანტინოპოლი)

[X-XI სს.] მკლავანის სავედრებელი წარწერა ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან	53
[X-XI სს.] ქუაბულის საალაპე წარწერა ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან	54
[X-XI სს.] იოვანეს სავედრებელი წარწერა ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან	55

გომნარი

[1040-1050-იანი წლები] საბას საალმშენებლო წარწერა ლიპარიტ ერისთავისა და მისი ვაჟის, ნიანისა მოხსენიებით ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან	55
[X-XI სს.] ზობედაის საფლავის ქვის წარწერა	57

გომნარი

[1065-1073 წწ.] ზაქარიას შეწირულების საბუთი ეკლესიისადმი ლიპარიტ ერისთავისა და მისი შვილების - თრიალეთის ერისთავის რატისა და იოვანეს მოხსენიებით წმიდა გიორგის ეკლესიიდან	57
---	----

ღარაქოი (ისტ. ფარქა)

1052 წ. ერისთავთ-ერისთავ ლიპარიტ ლიპარიტის ძის საალმშენებლო წარწერა	60
---	----

ედიქ-ქილისა (ისტ. ანდრასი)

[1419-1424 წწ.] მიქაელ კათალიკოზის სადიდებელი წარწერა ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან	61
[1419-1424 წწ.] ბერ დავით მლითლისძის საალმშენებლო წარწერა ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან	62

ქაანი (აშ. ნალკა)

[1060-1072 წწ.] მირიან თარხუნისძის სააღმშენებლო წარწერა ბაგრატ IV მეფისა და სევესტოსის მოხსენიებით	63
[XI ს.] წარწერის ფრაგმენტი	65
[1047-1070 წწ.] წარწერის ფრაგმენტი წურწყაბელ ეპისკოპოსის, არტანუჯის ერისთავ გრიგოლისა და მირიან [თარხუნისძის] მოხსენიებით...	65

თაქ-ქილისა (ისტ. მარეკანა)

[X-XI სს.] წარწერის ფრაგმენტი ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან	67
[IX-X სს.] წარწერა იოვანეს მიერ ჯვრის აღმართვის შესახებ ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან	68
წარწერის ფრაგმენტი ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან	69

იმერა (ისტ. მეთრეპანა)

[X-XI სს.] სავედრებელი წარწერა უცნობი პირისა სამების ეკლესიიდან	70
[X-XI სს.] წარწერის ფრაგმენტი სამების ეკლესიიდან	70
[XI ს.] წარწერა ტაძრის სახელობის შესახებ სამების ეკლესიიდან	71
[XI ს.] გიორგი ხუცესის სააღმშენებლო წარწერა სამების ეკლესიიდან.....	71
[XI ს.] მაკარისა და გიორგი ხუცესის სავედრებელი წარწერა სამების ეკლესიიდან	72
[XI ს.] სავედრებელი წარწერა სამების ეკლესიიდან	73

კუში (ისტ. ავლადი)

[X-XI სს.] იოვანესა და კვაჯაჯის წარწერა	74
სავედრებელი წარწერა მნათესი წმიდა გიორგის ეკლესიიდან.....	75

ლივადი (ისტ. საქათმე)

[988-1023 წწ.] ზვიად ერისთავთ ერისთავის ვაჟის, ვარდას სავედრებელი წარწერა წმიდა კვირიკეს ეკლესიიდან	75
[X-XI სს.] ადამის სავედრებელი წარწერა წმიდა კვირიკეს ეკლესიიდან	76
[X-XI სს.] დ გრაფემა წმიდა კვირიკეს ეკლესიიდან.....	77
[X-XI სს.] დაგვაის სავედრებელი წარწერა წმიდა კვირიკეს ეკლესიიდან.....	77

ლიპარიტისუბანი

[1189-1207 წწ.] თეოდორე ლოდომისძის სააღმშენებლო წარწერა ერთიანი საქართველოს მეფის, თამარისა და მისი მეუღლის, დავით [სოსლანის] მოხსენიებით „ლამაზი საყდარის“ ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან	78
--	----

ნარდჳანი

[1157-1184 წწ./1210-1222 წწ.] მეფეთა მეფე გიორგის ჴელიანი სტელა 80

სანთა (ისტ. უწყლო)

[XI ს.] თეოდორე ხუცესის სააღმშენებლო წარწერა 82

[XI ს.] თეოდორე ხუცესის სავედრებელი წარწერა 83

საპიტიასჳო (აგჳ. საპიდახა)

[XIII-XIV სს.] თევდორე კალონაპეტრესძეს (?) სავედრებელი წარწერა..... 84

საონაური

[XI-XII სს.] სავედრებელი წარწერა არსენისა 85

სარჳანი

[1072-1089 წწ.] მექარვისა და მისი შვილების სააღმშენებლო წარწერა
ერთიანი საქართველოს მეფის გიორგი II-ის მოხსენიებით 85

ქაბური (ისტ. თურანი)

[XI ს.] იოვანეს სავედრებელი წარწერა 87

[XI ს.] სოფრონის სავედრებელი წარწერა 87

[XI ს.] ბაკარის სავედრებელი წარწერა 88

[XI ს.] წარწერა წმიდა შიოს მოხსენიებით..... 88

ქვემო ჳინისი (ისტ. არნიჳანი)

[1178-1185 წწ.] სააღმშენებლო წარწერა მსახურთუხუცეს
აფრიდონის ცოლის ხოშაქისა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან 89

ქცია

[XIII-XIV სს.] წარწერის ფრაგმენტი ბასილ კევარაისძისა და მისი მეუღლის
მოხსენიებით ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან 90

შეპიაკი (ისტ. სარკინეთი)

[1028-1057 წწ.] მოსახსენებელი ლიპარიტ ერისთავთ-ერისთავისა 91

[XI ს.] ჟივასა და მისი ძმის, ივანეს სავედრებელი წარწერა..... 92

შეპიაკი (ისტ. საბატა)

[1014-1022 წწ.] ჳარვეჩინის სააღმშენებლო წარწერა 93

[X-XI საუკუნეების მიჯნა] ქველის შეწირულების საბუთი 94

[X-XI სს. მიჯნა] ქველის სავედრებელი წარწერა	95
[X-XI საუკუნეების მიჯნა] შეწირულების საბუთის ფრაგმენტი.....	96

ნალკა (ისტ. ექანი)

[XIII ს. 50-70-იანი წლები] კახა ერისთავთ ერისთავის საეკლესიო წარწერა	97
---	----

ნინეწარო

[1664-1667-1671 წწ.] არსენ მანგლელის სააღმშენებლო წარწერა	98
---	----

ცხვარეთი

[XI-XII სს.] აბულახტარის სავედრებელი წარწერა	99
--	----

ხაჩქოი (ისტ. ერჯეჰანი)

[XII საუკუნის დასაწყისი- 1226 წწ.] ჯელი შალვა ერისთავთ ერისთავისა	100
წარწერის ფრაგმენტი წმიდა გიორგის ეკლესიიდან	101
სავედრებელი წარწერის ფრაგმენტი წმიდა გიორგის ეკლესიიდან.....	101

ხორიეთი

1050 წ. სააღმშენებლო წარწერა უცნობი პირისა ბაგრატ IV ნოველისიმოსისა და მისი ძის, გიორგი II კურაპალატის მოხსენიებით	102
---	-----

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა	103
--	-----

პირთა საძიებლები	203
-------------------------------	-----

გეოგრაფიულ სახელთა საძიებლები	207
--	-----

ტიპოგრაფიული საძიებლები	208
--------------------------------------	-----

წინასიტყვაობა

ქვემო ქართლი საუკუნეების განმავლობაში საქართველოს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ისტორიულ-გეოგრაფიული პროვინცია იყო, რომელიც თავისი კულტურულ-ეკონომიკური ვითარებისა და გეოგრაფიული მდებარეობის გამო საქართველოს ყოველდღიურ ცხოვრებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა. სწორედ ამ ფაქტორებმა განაპირობა ამ რეგიონში ქართული დამწერლობის უძველესი ნიმუშების (ბოლნისის სიონის წარწერები და სხვ.) არსებობა.

ქვემო ქართლი (წალკის, დმანისისა და თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტები) გამოირჩევა ქართული წარწერების სიმრავლითა და მრავალფეროვნებით. თრიალეთის წარწერების უმეტესობა ეკლესია-მონასტრების კედლებსა თუ ინტერიერშია შემორჩენილი, ხოლო ნაწილი კი განთავსებულია თბილისის სიმონ ჯანაშიას სახელობის სახელმწიფო მუზეუმსა და შალვა ამირანაშვილის სახელობის თბილისის ხელოვნების მუზეუმში. ამათ გარდა არის წარწერების საკმაოდ დიდი ნაწილი, რომელიც ამჟამადაც ღია ცის ქვეშაა განთავსებული. სასურველია, უახლოეს მომავალში მათი ადგილზე აღნუსხვა და გადატანა საქართველოს ეროვნულ და რეგიონულ (წალკის, ბოლნისის, დმანისის და სხვ.) მუზეუმებში.

თრიალეთის წარწერების მოძიების, შეკრებისა და შესწავლის ისტორია სათავეს იღებს XIX საუკუნის 90-იანი წლებიდან და დაკავშირებულია ექვთიმე თაყაიშვილის (1863-1953) სახელთან. 1894-1900 წლებში მეცნიერმა თითქმის მთლიანად მოიარა აღნიშნული რეგიონი და დეტალურად აღწერა წარწერები. გარდა იმისა, რომ ისტორიკოსმა აღწერა და ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი თვალსაზრისით შეისწავლა ხსენებული რეგიონის რამდენიმე ასეულობით წარწერა. მის მიერ აღწერილი წარწერების ნაწილის დღევანდელი ადგილმდებარეობა უცნობია, რაც მისი ნაშრომების მნიშვნელობას ერთი-ორად ზრდის.

ფასდაუდებელი სამუშაოები ჩაატარა ამ კუთხით ლეონ მელიქსეთ-ბეგმა, რომელმაც ქვემო ქართლში აღმოჩენილი ბაგრატიონი მეფეების ჭელიანი სტელები (გუნია-ყალა, არხოტის და სხვ.) შეისწავლა და გამოაქვეყნა. გიორგი ოთხმეზურმა ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი თვალსაზრისით შეისწავლა და გამოსცა სხვა წარწერებთან ერთად XII-XIII საუკუ-

ნების მიჯნის ბაგრატიონთა სამეფო სახლის წევრთა ხელიანი სტელები. 2017 წელს გიორგი ოთხმეზურის ხელმძღვანელობით გამოვიდა დღევანდელი დმანისის რაიონის ეპიგრაფიკული ძეგლების კორპუსი, რომელშიც შესულია V-XVIII საუკუნეების 190 ლაპიდარული, ნაკანრი და ფრესკული წარწერა.

ქართველმა ხელოვნებათმცოდნეებმა - ლევან რჩეულიშვილმა, ვახტანგ ბერიძემ, რუსუდან მეფისაშვილმა, გიორგი გაგოშიძემ და სხვებმა ქვემო ქართლის ცალკეული ხუროთმოძღვრული ძეგლებისადმი მიძღვნილ ნაშრომებში გამოაქვეყნეს ამ რეგიონის ძეგლების ნაცნობი თუ უცნობი ეპიგრაფიკული ძეგლები.

1953 წელს ილია აბულაძის ხელმძღვანელობით ანა ბაქრაძისა და სიმონ ბოლქვაძის მიერ გამოიცა ნაშრომი სახელწოდებით „საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართული ეპიგრაფიკული ძეგლების კატალოგი“, სადაც გაერთიანებულია 69 ქართული წარწერა, რომელთა ნაწილიც მუზეუმში სწორედ თრიალეთის ისტორიულ-გეოგრაფიული რეგიონიდან არის შესული.

1980 წელს ნოდარ შოშიაშვილმა გამოსცა ქართული წარწერების კორპუსი, სადაც შევიდა აღმოსავლეთ და სამხრეთ საქართველოს ქართული ეპიგრაფიკული ძეგლები, რომელთა ქრონოლოგიაც V-X საუკუნეებით არის განსაზღვრული. აღნიშნულ კორპუსში თავმოყრილი და მეცნიერულად შესწავლილია თრიალეთის წარწერებიც. მეცნიერის მხრიდან ეს იყო პირველი მცდელობა ქართული წარწერების კორპუსის შექმნისა, სადაც ისტორიკოსს მოცემული აქვს თითოეული წარწერის დეტალური არქეოგრაფიული აღწერილობა და პალეოგრაფიული ანალიზი, რაც მას დიდ სამეცნიერო მნიშვნელობას სძენს. ამ ნაშრომში შემუშავებული პრინციპით გამოიცემა დღეისათვის სხვა ეპიგრაფიკული ნაშრომებიც.

ქვემო ქართლის წარწერების კვლევაში განსაკუთრებულად დიდი წვლილი მიუძღვის დავით (დევი) ბერძენიშვილს, რომელმაც აღნიშნული რეგიონში არაერთი უცნობი წარწერა გამოავლინა და შეისწავლა ისინი ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი თვალსაზრისით. მისი კვლევის შედეგები დღემდე ფასდაუდებელია ქვემო ქართლის ისტორიის შესწავლის საქმეში.

ასევე მნიშვნელოვანი ღვაწლი მიუძღვის ქვემო ქართლის წარწერების შესწავლაში ვალერი სილოგავას, რომელმაც თავის ცალკეულ ნაშრომებში გამოიკვლია ამ რეგიონის როგორც ცნობილი, ასევე უცნობი წარწერები (1052 წლის ლიპარიტ ერისთავის სააღმშენებლო წარწერა დარაქოის

ეკლესიიდან). ცალკე აღნიშვნის ღირსია ის ფაქტი, რომ მეცნიერმა საგანგებო სტატია მიუძღვნა ქვემო ქართლის წარწერებს, სადაც მოცემულია მათი შესწავლის ისტორია, წარწერების კლასიფიკაცია, ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი ანალიზი, ტექსტები და მათ შესახებ არსებული ლიტერატურა; ასევე წარწერების შავ-თეთრი ფოტოები.

ქვემო ქართლის ცალკეული ეპიგრაფიკული ძეგლების შესწავლის შედეგები ასახულია ქართველ და უცხოელ მეცნიერთა ნაშრომებში (დომიტრი ბაქრაძე, თედო ჟორდანიას, ზაქარია ჭიჭინაძე, მღვდელ-მონაზონი კალისტრატე ჩიჩუა, ლეონ მელიქსეთ-ბეგი, მანანა სინაურიძე, ზაზა ალექსიძე, ზაზა სხირტლაძე, ექვთიმე კოჭლამაზაშვილი და სხვ.).

2018 წელს ავტორთა ჯგუფის (გოდერძი ნარიმანიშვილი, ნინო შანშაშვილი, მარინე კვაჭაძე) მიერ გამოცემული ნაშრომი სახელწოდებით „თრიალეთი - კულტურულ-ისტორიული მემკვიდრეობა“, სადაც მოცემულია თრიალეთის ისტორია უძველესი დროიდან XX საუკუნემდე. სხვა ტიპის ძეგლებთან ერთად წიგნში შესწავლილია თრიალეთის ისტორიული და ხუროთმოძღვრული ძეგლები.

2020-2022 წლებში ჩემ მიერ მოეწყო არაერთი ექსპედიცია თუ სავსელე გასვლა წალკისა და დმანისის რაიონებში. ამის პარალელურად ვიმუშავე სიმონ ჯანაშიას სახელობის თბილისის სახელმწიფო მუზეუმსა და შალვა ამირანაშვილის სახელობის ხელოვნების მუზეუმებში დაცულ ეპიგრაფიკულ ძეგლებზე, სულ 100-მდე ქართული წარწერა.

როგორც ვხედავთ, ქვემო ქართლის ეპიგრაფიკული ძეგლების შესწავლას 200 წელზე მეტი ხნის ისტორია აქვს. ამ ხნის განმავლობაში მიმდინარეობდა ამ წარწერების შეკრება, შესწავლა და გამოქვეყნება. სწორედ ამ დროსაა გამოვლენილი და გამოცემული ლაპიდარული თუ ნაკანრი წარწერები. მათი ერთი ნაწილი დღეისათვის აღარ არსებობს და მხოლოდ ცალკეული სამეცნიერო პუბლიკაციების სახითაა შემონახული ცნობები მათ შესახებ, უმეტესი ნაწილი წარწერებისა დღესაც ადგილზე იხილვება, ხოლო ზოგიერთი მათგანი გადატანილია თბილისის მუზეუმებში.

კვლევის პროცესში თანდათან იზრდება ქვემო ქართლის იმ ეპიგრაფიკული ძეგლების რაოდენობა, რომლებიც მეცნიერებისთვისაა ცნობილი. 2020-2022 წლების ექსპედიციებში ჩემ მიერაც გამოვლინდა არაერთი უცნობი წარწერა. გარდა ამისა, დაზუსტდა ჩვენამდე ცნობილ წარწერათა ტექსტები, როგორებიცაა: 1189-1207 წლების ლიპარიტისუბნის ეკლესიის თეოდორე ღოდომისძის სააღმშენებლო წარწერა ერთიანი საქართველოს მეფეების - თამარისა და მისი მეუღლის, დავით სოსლანის მოხსენიებით;

1185 წლამდე პერიოდის ბასილი მემღვიმისა და მისი ძმის - ბეშქენის სააღმშენებლო წარწერა ბჭითების (ახალდაბის) წმიდა გიორგის ეკლესიიდან, 1065-1073 წლების შენირულების წარწერა-საბუთი ზაქარიასი ლიპარიტ IV ბაღვაშისა და მისი ვაჟების - თრიალეთის ერისთავ რატისა და იოვანეს მოხსენიებით გოხნარის წმიდა გიორგის ეკლესიიდან და სხვ.

კორპუსული გამოცემის შესავალ ნაწილში წარმოდგენილია წარწერების შესწავლის ისტორია, რის შემდეგ მოცემულია წარწერების ტექსტები შემდგომი თანმიმდევრობით: ა) წარწერის ადგილმდებარეობა; ბ) თარიღი ან დათარიღება; გ) წარწერის რაობა; დ) არქეოგრაფიული აღწერილობა; ე) დაცულობის ხარისხი; ე) გამოცემები (გამოცემული წარწერების შემთხვევაში წინა გამომცემელთა მიერ შესრულებული სამუშაოს დეტალური აღწერილობა და მათი გამოცემის კითხვასხვაობები); ვ) წარწერის დათარიღება წინა გამოცემებში; ზ) დათარიღების საფუძველი; თ) პალეოგრაფიული პირი და გრაფიკული მონახაზი; ი) წარწერის გადმონაწერი და ჩვენეული ნაკითხვა (სწორი ნაკითხვის შემთხვევაში წინა გამომცემელთა ნაკითხვის გაზიარება); კ) წარწერის შავ-თეთრი ფოტო. კორპუსში გამოყენებული ბიბლიოგრაფია მოცემულია ანბანური თანმიმდევრობით. სულ ბოლოს, წიგნს დართული აქვს პირთა, გეოგრაფიულ სახელთა და ტერმინთა საძიებლები.

თრიალეთის (წალკა, დმანისი, თეთრიწყარო) წარწერების კორპუსი შეიქმნა შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით, რისთვისაც მადლობას მოვახსენებთ. პროექტის ფარგლებში მივლინებების დროს განეული დახმარებისათვის დიდ მადლობას ვუხდით საქართველოს ეროვნული მუზეუმის თანამშრომლებს, ქვის ძეგლების ფონდის მცველებს – ნინო დათუნაშვილსა და ნინო ცინცაძეს; შუა საუკუნეების არქეოლოგიური დეპარტამენტის მთავარ კურატორს, ვაჟა მამიაშვილს; პროექტის მენტორს, დარეჯან კლდიაშვილს, სასარგებლო რჩევებისა და შენიშვნებისათვის; ლადო მირიანაშვილს, წიგნის ხელნაწერი ვერსიის გაცნობისა და საყურადღებო რჩევებისათვის.

სულ ბოლოს მადლობას ვუხდით ჩვენს მეგობრებს (ხელოვნებათმცოდნეობის მეცნიერებათა მაგისტრი, ნელი ჩაკვეტაძე, მამუკა ხვედელიძე, გიორგი ლომსაძე, არჩილ მაისურაძე, გიორგი მალრაძე, ანზორ მჭედლიშვილი, ანჩისხატის ეკლესიის წინამძღვარს, მამა არჩილ ხაჩიძეს, გუდარების მონასტრის წინამძღვარს, მამა თორნიკე ნაცვლიშვილს, ლოუბნის ორმოცი მოწამის მონასტრის წინამძღვარს, მამა ანტონს, წალკის საკა-

თედრო ტაძრის წინამძღვარს, მამა დავითს), უფროს კოლეგებსა (ხელოვნებათმცოდნეობის მეცნიერებათა დოქტორი გიორგი გაგოშიძე, ხელოვნებათმცოდნეობის მეცნიერებათა დოქტორი გიორგი მარსაგიშვილი, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი გოდერძი ნარიმანიშვილი, არქიტექტორი გიორგი ბაგრატიონი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი ექვთიმე კოჭლამაზაშვილი, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი ნინო აბაკელია, კუკური მეტრეველი) და თრიალეთის ადგილობრივ მოსახლეობას (სოფელ გუმბათის სკოლის მასწავლებელი ირა ძირკვაძე, ჯონი ცალანი, ვანო კალპახჩევი, ნიკალაი ბაიბურდი, ლიდა ბაიბურდი) ექსპედიციების დროს განეული უანგარო დახმარებისათვის.

დასასრულ, მადლობას ვუხდის ჩემი ოჯახის წევრებს, რომლებიც ამ წლების განმავლობაში ჩემთან ერთად იზიარებდნენ თრიალეთის წარწერების კვლევის გზაზე არსებულ სიძნელეებსა და წარმატებებს.

პირობითი ნიშნები

- () – ქარაგმის გახსნა
- [] – აღდგენილი ადგილები
- { } – წარწერის შემსრულებლის მიერ უნებლიეთ გამოტოვებული ასო-ნიშანი
- < > – წარწერის შემსრულებლის მიერ ამოკვეთილი ზედმეტი ასო-ნიშანი
- [...] – ნაკლული ტექსტი, რომლის სიდიდეც გაურკვეველია
- [- - -] – დაზიანებული ტექსტი, რომლის აღდგენა არ მოხერხდა; ყოველი ხაზი შეესაბამება თითო ასო-ნიშანს
- (?) – წაკითხვა საეჭვოა
- (!) – წაკითხვა ეჭვს არ იწვევს, მაგრამ სიტყვა გაუგებარია
- | – სტრიქონის დასასრული
- || – ქვის ფილის დასასრული, თუ წარწერა ამოკვეთილია ორ ან მეტ ფილაზე

ತಿಂಜನತಿಂಜನ

აპრანლოს (ისტ. თაჯი) წმიდა ნინოს ეკლესია

[XII-XIII სს.]

**ხელიანი სტელა ვახტანგის ძისწულისა და ვარდანისძის მოხე-
ნიებით (სურ. 1)**

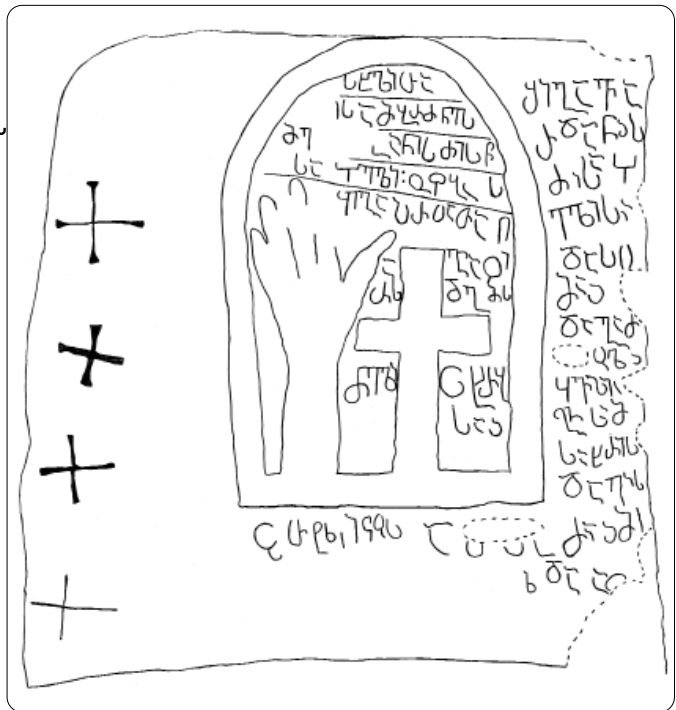
სტელა ეკლესიის საკურთხეველშია მოქცეული; სტელაზე გამო-
სახულია ხელი და ჯვარი; წარწერიანი ქვის ზომები: 142 X 142 სმ.; წარწ-
ერის ფართობი: 112 X 92 სმ.; 23 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი
გრაფემის ზომა: 4 (XXII სტრიქონის XIV გრაფემა) – 9 X 6 სმ.; ყველაზე
პატარა გრაფემის ზომა: 2 (XVII სტრიქონის III გრაფემა) – 2,5 X 2,5 სმ.;
ქარაგმის ნიშნები: არ ახლავს; განკვეთილობის ნიშნები: ორწერტილი მხ-
ოლოდ IV სტრიქონის გრაფემების „ველის“ შემდეგ არის დასმული.

დაზიანება: წარწერიანი ქვა გადარეცხილია. წარწერის ზოგიერ-
თი გრაფემა ან საერთოდ არ იკითხება ან ფრაგმენტულად განირჩევა.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: გამოცემაში
გაზიარებულია დ. ბერძენიშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფი-
ული ნიშნების მიხედვით XII-XIII საუკუნეებით თარიღდება.

გამოცემები: ბერძენიშვილი 2008: 242-246 (დედნ. შრიფ. მხე-
დრული ტრანსკ. შავ-თეთრი ფოტოები).

1. სტუნიტ
2. [ისტ გუქაჩუნ
3. კი ---'ე'ტუნს ქუნს
4. --სტ ყუნს: ოფ'უნს
5. ყუნს უსსტტტ ი
6. ტ უნსქ
7. კ'უნს
8. ყუნს უნს
9. კუნს
10. ქუნს ყ
11. უნს
12. ტუნს
13. კუნს
14. ტუნს
15. --ოუნს
16. ყუნს-
17. უნს
18. სტუნს
19. ტუნს

- 20. ႠႢ ႢႣ-ႢႤႢ ႢႥႦႧႨႩ ႢႪႫႬ ႢႭႮ ႢႯႰ,
- 21. ႢႱႲ ႢႳႴ,
- 22. ႢႵႶ ႢႷႸႹ
- 23. ႢႺႻ

სახ{ე}ლითა |² ლ{მრთი}სა{ათა} მ{ი}ბრძ{ა}ნეს |³ მე, [ვახ]ტან{გ}ის ძისნ|⁴[ულ]სა ჴელი{ს}უფ{ლო}ბას{ა} |⁵ შიგა პ{ი}რ{ი}სათა ლ{⁶მრთის} ა ჯვარი, |⁷ რ{ომლი}ს დგმ{ა}ს{ა} | |⁸ შიგა ვა|⁹რდანეს|¹⁰ძისა Ⴂ|¹¹ელისა |¹² დასუ|¹³მაჲ |¹⁴ და გამ|¹⁵[ოს]ულ{ა}ი (?) |¹⁶ ყ{ო}ვლისა|¹⁷გ{ა}ნ სამ|¹⁸სახ-
 {უ}რის{ა}გან}. |¹⁹ და ვის|²⁰ც{ა}თ {დაამ}ტკიცოს (?) ამ{ა} შ{ინ}ა ძა{ლ}ჲ ამ{ა}ს |²¹ ზ{ე}და აც. |²² ძელი ცხ{ო}რ{ე}ბ{ი}|²³საჲ.

1. ღვთისა ბერ. 4. Ⴂ//პ?; ბერ. 5-7. — ა(?) ეგა პირითა ღვთისა ბერ. 8. დგმა ბერ. 8-13 და გამ ცოლ შვილითა გზის (?) სამსახურის და ვინ დაამ(?)ტკიცოს ამ შაძაჲს ბერ.

აპრანლოს (ისტ. თეზი) ფერისცვალების ეკლესია

[XII-XIII სს.]

ხადა მნიგნობრისძის საფლავის ქვის წარწერა

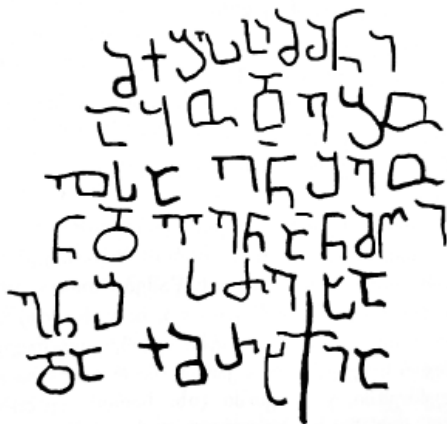
წარწერა ამოკვეთილი იყო ეკლესიის მიმდებარე თეთრად შეღესილი კლდის სამხრეთ ფერდზე. 1980-იან წლების დასაწყისში, დ. ბერძენიშვილის მონასტერში ყოფნის დროს, წარწერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო. წარწერის ამჟამინდელი დაცულობის ადგილი უცნობია. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის პალეოგრაფიულმა პირმა და გადმონაწერმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომელიც მან ექსპედიციის დროს შეასრულა. ბერძენიშვილისეული წაკითხვა პალეოგრაფიულ პირსა და გადმონაწერზეა დამყარებული. წარწერა შესრულებული ყოფილა ნუსხური ხელით, შეიცავდა ექვს სტრიქონს განკვეთილობის ნიშნების გარეშე. წინამდებარე გამოცემაში წარმოდგენილია დ. ბერძენიშვილის მიერ შესრულებული პალეოგრაფიული ასლი და გადმონაწერი; ტექსტის ჩვენი წაკითხვა ამ გადმონაწერს ემყარება.

დაზიანება: წარწერა ამოკვეთილი იყო ბაზალტის უსწორმასწორო ზედაპირის ქვაზე, რის გამოც იგი ზოგ ადგილას მკრთალად განირჩეოდა. უფრო მეტიც, წარწერის ცალკეული ადგილები ნაკლული იყო.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: გამოცემაში გაზიარებულია დ. ბერძენიშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით XII-XIII საუკუნეებით თარიღდება.

გამოცემები: ბერძენიშვილი 1982: 15 (პალ. პირი. მხედრ. ტრანსკ.); ბერძენიშვილი 2005: 71-72 (პალ. პირი. მხედრ. ტრანსკ.).

1. [-]m qbs [-] mmni
2. [-]ayudebu
3. I sa Rñn Seu
4. ndven añn mwi
5. gnb[-]sZe xa
6. da [-]q mr xia

[ა]მ ქ(უა)ბს [-] მ{ა}მ{ა}ნი (?)² [დ] აყუდებუ³ლსა ღ(მერთმა)ნ შუუ⁴ნდ-ვენ, ა(მე)ნ. მნი⁵გნ(ო)ბ[რი]სძე ხა⁶და [ა]ქ მ{ა}რხია.

1. [-] მქ ბს [-] ბერ.

აიაზმის (ისტ. თეთრინწყარო) ღმრთისმშობლის ეკლესია

1043 წ.

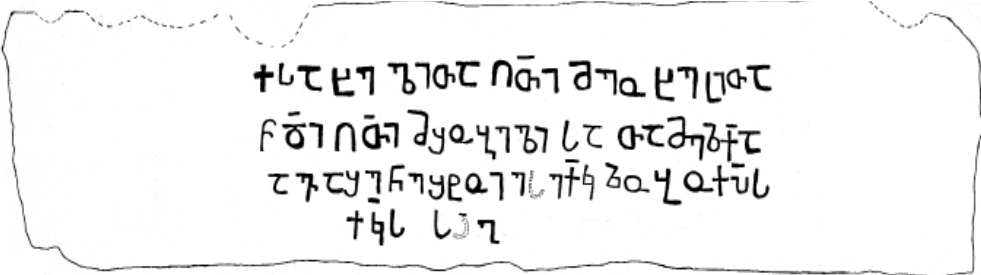
ზაქარიას სააღმშენებლო წარწერა (სურ. 2)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, შესასვლელის ზემოთ ჩასმულ არქიტრავის ქვაზე, მიწის დონიდან 218 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 66 X 269 სმ.; წარწერის ფართობი: 43 X 127,5 სმ.; 4 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: Գ (III სტრიქონის XIX გრაფემა) – 8 X 6,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: Q (I სტრიქონის XV გრაფემა) – 3,8 X 6 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე ან გრძელი განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერიანი ქვა წვიმიტა და თოვლითაა გადარეცხილი, რის გამოც ტექსტის რამდენიმე ადგილი გაჭირვებით იკითხება. გარდა ამისა, წარწერის ტექსტი სამ ადგილას დაფარულია თეთრი ფერის საღებავით. აქედან გამომდინარე, წარწერის ცალკეული ადგილები აღდგენილი გვაქვს გრაფემათა შემორჩენილი ფრაგმენტების, ტექსტის ადრეული პუბლიკაციისა და წარწერის კონტექსტის მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი: 1045 წ. წარწერას უზის თარიღი — ქრონიკონი **სՁԑ** (263), ანუ ქრისტესშობიდან (780+263=1043) 1043 წელი.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 34-35 (დედნ. შრიფ. მხედრ. და რუსული ტრანსკ.).

1. ჩსტქუ უნტე ინი შუა ქუქტე
2. ჩნინი შუაქუნი სტ ტეშუბქე
3. ტუქუნიყედიქსი ჩხუოლ ოქსს
4. ჩხს სკუ

ქ. სახელითა ღ(მრთ)ი(საათა), მეოხებითა |² ნ(მიდ)ი(სა) ღ(მრ)თი(ს) მშობელისა(ა)თა. მე, ზ(ა)ქ(არი)ა |³ ავაშენე შტოჲ ესე ქ(ათალი)კ(ო)ზობ(ა-სა) ოქ(რო)პ(ირი)ს(ასა), |⁴ ქ(რონი)კ(ონ)ს სკზ.

1. ქ. თ; ღმრთი(სათა) თ; 2. ნმიდი(სა) თ; 3. შტო თ; 4. ქორონიკონს თ; ს(ა)ე თ.

ახალქალაქის (ამჟ. ღაშბაშის) ნმიდა გიორგის ეკლესია

1

[X-XI სს. მიჯნა]

რატი ერისთავთ ერისთავის მემორიალური ნარწერა (სურ. 3)

ნარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, ეკლესიის შესასვლელი კარის თავზე ჩადგმულ არქიტრავის ქვაზე, მიწის დონიდან 214 სმ-ის სიმაღლეზე; ნარწერიანი ქვის ზომები: 127 X 240 სმ.; ნარწერის ფართობი: 12 X 202 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: ზ (I სტრიქონის III გრაფემა) – 12 X 4,4 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 7 (I სტრიქონის XIV გრაფემა) – 9 X 3,3 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე, სწორი განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს; ნარწერის პალეოგრაფიული პირი წარმოდგენილია ნ. შოშიაშვილის პუბლიკაციიდან.

დაზიანება: ნარწერიანი ქვა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

ნარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი: XI ს.; ნ. შოშიაშვილი: X-XI საუკუნეების მიჯნა; გამოცემაში გაზიარებულია ნ. შოშიაშვილის დათარიღება. ნარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით X-XI საუკუნეების მიჯნით თარიღდება.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 76 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ.); ბაქრაძე 1959: 58 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ.); რჩეულიშვილი 1971: 113, ტაბ. 41 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ. შავ-თეთრი ფოტო); რჩეულიშვილი 1972: 73 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ. შავ-თეთრი ფოტო); შოშიაშვილი 1980: 244 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ. პალ. პირი. შავ-თეთრი ფოტო).

აზნაძე იანა იანაშვილი

აზნაძე იანა იანაშვილი

მ(ა)დლ(ი)თა ღ(მრთისა)ათა, ქ(რისტ)ე, ა(დი)დე რ(ა)ტ ე(რისთავთ)-
ე(რისთავი).

2.

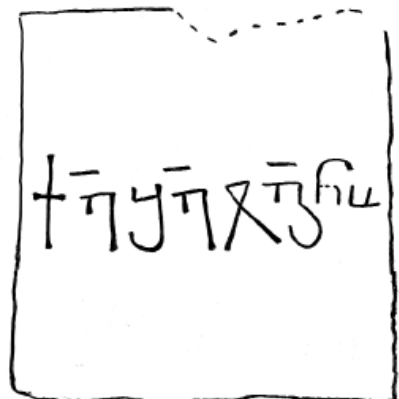
[X-XI სს. მიჯნა]

ჯაგანოს სავედრებელი წარწერა (სურ. 4)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის აღმოსავლეთ ფასადზე, საკურთხეველის სამხრეთ კედელზე, მიწის დონიდან 300 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 57 X 42 სმ.; წარწერის ფართობი: 11 X 38 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული შერეული ნუსხურით; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: † (I სტრიქონის I გრაფემა) – 11 X 3,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: O (I სტრიქონის VIII გრაფემა) – 2,5 X 3,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერიანი ქვა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი: 1027-1072 წწ.; ნ. შოშიაშვილი: X-XI საუკუნეების მიჯნა. გამოცემაში გაზიარებულია ნ. შოშიაშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით X-XI საუკუნეების მიჯნით თარიღდება.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 76 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ.); შოშიაშვილი 1980: 245 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ. პალ. პირი. შავ-თეთრი ფოტო).

ჩ[~]ჟ[~]ჟ[~]ე[~]ე[~]ნ[~]

ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე ჯ(ა)გ(ა)ნო (?).

1. Джагану т.; ჯ(ა)გ(ა)ნა (?) შ.

3.

[X-XI სს. მიჯნა]

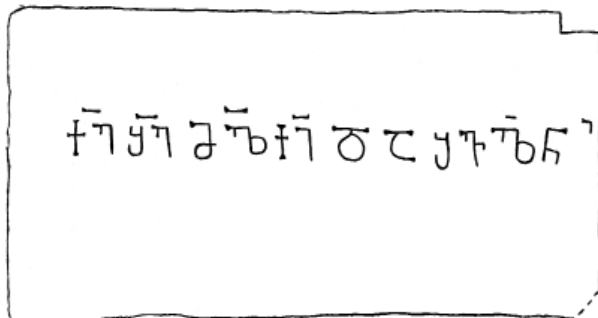
მელქისედეკისა და მისი შვილების სავედრებელი წარწერა (სურ. 5)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის აღმოსავლეთ ფასადზე, მინის დონიდან 150 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 62 X 97 სმ.; წარწერის ფართობი: 9 X 86 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: 7 (1 სტრიქონის V გრაფემა) – 6 X 4,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 1 (1 სტრიქონის XV გრაფემა) – 2 X 1,8 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე და განივი დაკუთხული ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერიანი ქვა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი: XI ს.; ნ. შოშიაშვილი: X-XI საუკუნეების მიჯნა. გამოცემაში გაზიარებულია ნ. შოშიაშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით X-XI საუკუნეების მიჯნით თარიღდება.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 76 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ.); რჩეულიშვილი 1971: 126 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ.); შოშიაშვილი 1980: 245 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ.).

ქ~ი~ე~მ~ე~ე~ნ~ე~ე~ე~ე~

ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე მ(ე)ლქ(ისედეკ)ი და შვ(ი)ლნი.

1. მელქისედეკ თ; მლქი რჩ; მ(ე)ლქი(სედეკ) (მალაქია?) შ.

4.

[X-XI სს. მიჯნა]

მელქისედეკის სავედრებელი წარწერა

1896 წელს, თრიალეთში ე. თაყაიშვილის მოგზაურობის დროს, ახალქალაქის წმიდა გიორგის ეკლესიის სამხრეთი კარის ჩარჩოზე მარჯვნივ შემორჩენილი იყო ასომთავრული წარწერა. 1970-იან წლებში, ნ. შოშიაშვილის დროსაც, წარწერა ჯერ კიდევ იკითხებოდა. ამჟამად წარწერა დაკარგულია; ნ. შოშიაშვილის მიხედვით, წარწერის ფართობი სიგრძეზე იყო 25 სმ; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; გრაფემების სიმალლე 3-4 სმ.; ჩვენამდე მოაღწია წარწერის გადმონაწერებმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომლებიც ე. თაყაიშვილმა 1896 წელს, ხოლო ნ. შოშიაშვილმა 1970-იან წლების ექსპედიციების დროს შეასრულა, აგრეთვე, ე. თაყაიშვილის მიერ შესრულებულმა ტრანსლიტერაციამ და რუსულმა თარგმანმა და ნ. შოშიაშვილის ტრანსლიტერაციამ, რომლებიც ზემოხსენებულ გადმონაწერზეა დამყარებული. გადმონაწერის მიხედვით, წარწერას არ ახლდა განკვეთილობის ნიშნები. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს წარწერის ე. თაყაიშვილისეული გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი ნაკითხვა, რომელიც მასზეა დამყარებული.

და ზ ი ა ნ ე ბ ა: წარწერის ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხებოდა.

წ ა რ წ ე რ ის და თ ა რ ი ლ ე ბ ის ს ა ფ უ ძ ვ ე ლ ი: ე. თაყაიშვილი: XI ს.; ნ. შოშიაშვილი: X-XI საუკუნეების მიჯნა; გამოცემაში გაზიარებულია ნ. შოშიაშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით X-XI საუკუნეების მიჯნით თარიღდება.

გ ა მ ო ც ე მ ე ბ ი: თაყაიშვილი 1913: 76 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ.); შოშიაშვილი 1980: 245 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ.).

ქ~ი~ე~მ~ე~ე~ნ~ე~ე~ე~ე~

ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე მ(ე)ლქ(ის)ს(ედე)ქ.

1. მელქის(ედეკ) ქათალიკოზი თ; მ(ე)ლქ(ის)ს(ედე)ქ შ.

5.

[X-XI სს. მიჯნა]

რატი ერისთავთ-ერისთავის სადიდებელი წარწერა (სურ. 6)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის აღმოსავლეთ ფასადზე, სარკმლის ჩუქურთმაში, მიწის დონიდან 214 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 107 X 127 სმ.; წარწერის ფართობი: 3 X 50 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: 7 (I სტრიქონის IX გრაფემა) – 3,5 X 2,2 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 7 (I სტრიქონის II გრაფემა) – 2,5 X 1,7 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერიანი ქვა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: გამოცემაში გაზიარებულია ნ. შოშიაშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით X-XI საუკუნეების მიჯნით თარიღდება.

გამოცემები: რჩეულიშვილი 1971: 113 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ.); რჩეულიშვილი 1972: 73 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ. შავ-თეთრი ფოტო); შოშიაშვილი 1980: 244 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ.).

ქ რ ი ს ტ ე ა დ ი დ ე რ { ა } ტ ე

(რისტ)ე, ა(დი)დე რ{ა}ტ ე(რისთავთ)-ე(რისთავი).

1. ქ-ე რჩ.

6.

[X-XI სს. მიჯნა]

ხელოსნის მოსახსენებელი წარწერა (სურ. 7)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, სარკმლის მარჯვნივ გამოქანდაკებულ რელიეფურ გრძელ ჯვრის სამხარისხოვან კვარცხლბეკზე, მიწის დონიდან 320 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 75 X 128 სმ.; წარწერის ფართობი: 7,2 X 16,1 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: 4 (I სტრიქონის III გრაფემა) – 5 X 2,2 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: † (I სტრიქონის I გრაფე-

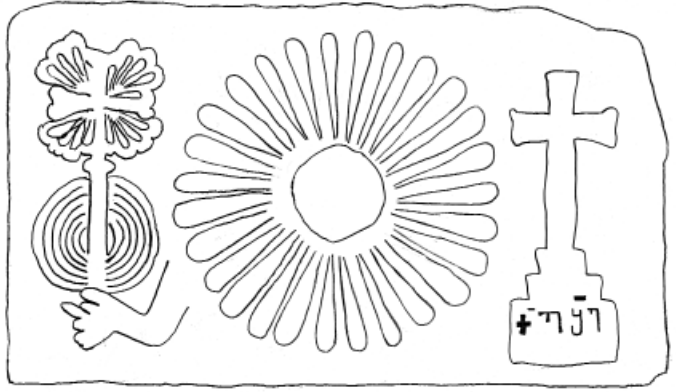
მა) – 4 X 2,8 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერიანი ქვა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: გამოცემაში გაზიარებულია ნ. შოშიაშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით X-XI საუკუნეების მიჯნით თარიღდება

გამოცემები: რჩეულიშვილი 1971: 113 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ. შავ-თეთრი ფოტო); შოშიაშვილი 1980: 246 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ.).

ქ⁷ჟ⁷
ქ(რისტე), შ(ეინწყ-
ალ)ე.

7.
[X-XI სს. მიჯნა]
წმიდანის რელიეფური წარწერა (სურ. 8)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, აღმოსავლეთ კუთხეში დაახლოებით მიწის დონიდან 600 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 75 X 128 სმ.; წარწერის ფართობი: 7,2 X 3,3 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: ლ (I სტრიქონის I გრაფემა) – 5 X 2,2 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: ა (I სტრიქონის II გრაფემა) – 4 X 2,2 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერიანი ქვა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: გამოცემაში გაზიარებულია ნ. შოშიაშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით X-XI საუკუნეების მიჯნით თარიღდება

გამოცემები: რჩეულიშვილი 1971: 113 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ.); შოშიაშვილი 1980: 246 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ.).

ლ^ა
წ(მიდა)ა.

8.

[X-XI სს.]

ანონიმის სავედრებელი წარწერა (სურ. 9)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის საკურთხეველში სამხრეთ კუთხეში, მიწის დონიდან 106 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 10 X 20 სმ.; წარწერის ფართობი: 10 X 7,5 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: 4 (I სტრიქონის VI გრაფემა) – 5,5 X 2,7 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 1 (I სტრიქონის II გრაფემა) – 3 X 1,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე ან გრძელი განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერიანი ქვა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას X-XI საუკუნეებით ვათარილებთ.

გამოცემები: წარწერის ტექსტი გამოცემული არ არის. ის წინამდებარე კორპუსში პირველად ქვეყნდება.

ქ[~]1[~]ყ[~]1[~]კ[~]4[~]წ[~]

ქ(რისტ)ე, შ(ეიწყალ)ე რყ (?),
ა(მე)ნ.

ქ[~]1[~]ყ[~]1[~]კ[~]4[~]წ[~]

9.

[X-XI სს.]

იოვანეს, მარიამისა და ცხოვრებას სავედრებელი წარწერა (სურ. 10)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადის სარკმლის მარცხენივ, მიწის დონიდან 230 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 54 X

43 სმ.; წარწერის ფართობი: 5 X 30 სმ.; 1 სტრიქონი; ნუსხური; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: C (I სტრიქონის I გრაფემა) – 5 X 2,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: Y (I სტრიქონის V გრაფემა) – 1,5 X 1,0 სმ.; ქარაგმის ნიშანი: გრძელი განივი ხაზი; წარწერას განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს.

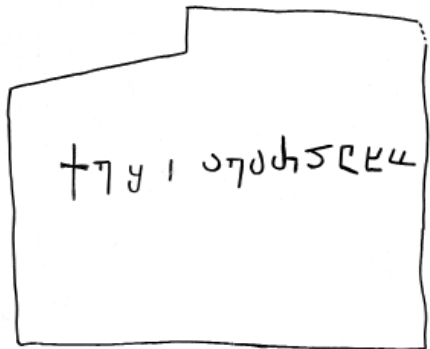
დაზიანება: წარწერიანი ქვა დაზიანებულია. გამოქარულია, რის გამოც წარწერის ცალკეული გრაფემები ძნელად იკითხება. წარწერის ტექსტი აღდგენილი გვაქვს შემორჩენილი გრაფემებისა და კონტექსტის მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას X-XI საუკუნეებით ვათარილებთ.

გამოცემები: წარწერის ტექსტი გამოცემული არ არის. ის წინამდებარე კორპუსში პირველად ქვეყნდება.

qe S'e Ye mr ~Y cxo

ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე ა(ოვან)ე, მ(ა)რ(იამ)ა, ცხო(ვრება) (?).

ახალქალაქის (ამჟ. დაშავის) ღმრთისმშობლის ეკლესია

1.

[X-XI საუკუნეების მიჯნა]

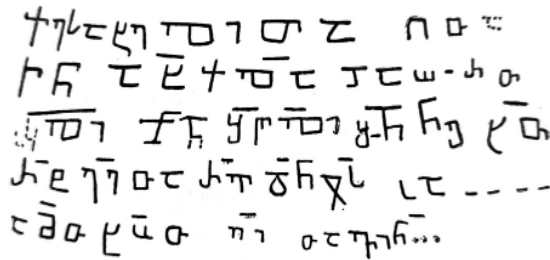
დანერილი ახალქალაქელთა ეკლესიისადმი

1896 წელს, ახალქალაქის ღმრთისმშობლის ეკლესიის ახლოს ექვთიმე თაყაიშვილს მიუგნია წარწერიანი ქვისათვის, რომელიც ჩამოუტანია და გადაუცია წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მუზეუმისათვის. დღეს წარწერა დაკარგულად არის მიჩნეული. წარწერა ხუთი სტრიქონისაგან შედგებოდა და ნუსხური დამწერლობით იყო შესრულებული. წარწერის პალეოგრაფიული პირი წარმოდგენილია ნ. შოშიაშვილის პუბლიკაციიდან.

დაზიანება: წარწერიანი ქვის ასო-ნიშნები წერაქვით ყოფილა დაზიანებული, რის გამოც მისი მთელი რიგი ადგილები პირობითად არის აღდგენილი.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: გამოცემაში გაზიარებულია ნ. შოშიაშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით X-XI საუკუნეების მიჯნით თარიღდება.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 77-78 (დედნ. შრიფ. მხედრ. რუს.), ბაქრაძე 1959: 58 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ. ექვთიმე თაყაიშვილის გამოცემის მიხედვით); რჩეულიშვილი 1972: 73 (მხედრ. ტრანსკ.); შოშიაშვილი 1980: 247-248 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ. პალ. პირი. შავ-თეთრი ფოტო).

1. qe saxel iTa RTa
2. Cn ax~ql ~a dauwr T -
3. r~l i q~e S~wl ~i S~n ng x~T
4. r~t e~eTa r~vd~n j ~s sa----
5. am~Tx~oT -- Ta v in...

ქ(რისტე), სახელ(ი)თა ღმრთისაჲთა |² ჩ(უენ), ახ(ალქალაქ(ე)ლ(თ) ა დაუნ(ე)რ(ე)თ დ(ა)ნ(ე)|³ რ(ი)ლი ქ(რისტეს)ა შ(ე)ნ(ირუ)ლი შ(ე)ნ ნგხთ (!)|⁴ რ(ა)ტ ე(რისთავთ)-ე(რის)თ(ავის)ა რ(ა)ვდ(ენ) ჯ(უარი)ს(ა) სა[ყდარსა] |⁵ ამთხ(ვ)ოთ -- თა ვინ ...(!)

1. Христе, во имя Бога, мы ахалкалакцы ... Рата эристав эриставовь თ; ქრისტე, სახელითა ღმრთისაჲთა ჩვენ ახალქალაქელთა... რატ ერისთავთ-ერისთავთა ბაქ; სახელითა ღ-თა... ჩვენ ახალქალაქელთა რჩ; შ(ენგან) [კ(ი)თ]ხ(ვი)თ(ა) (?) | რ(ა)ტ ე(რისთავთ)-ე(რის)თ(ავის)ა: (ნ(ი)რვ(ი)დ(ენ) (?) ჯ(უარი)ს[ა] საყ[დ(ა)რსა. ვინ] | ა(ღ)მ(ოიკი)თხოთ [დ(ა)ნ(ე)რ(ი)ლი (?) - - თა. ვინ - - - - - შ.

2.
[X-XI სს. მიჯნა]
რატი ერისთავთ-ერისთავის სააღმშენებლო წარწერის ფრაგმენტი

1896 წელს, ახალქალაქის ღმრთისმშობლის ეკლესიის ახლოს ექვთიმე თაყაიშვილს მიუგნია წარწერიანი ქვისათვის, რომელზეც ამოკვეთილი ყოფილა ასომთავრულიდან ნუსხურზე გარდამავალი დამწერლობით შეს-

რულებული წარწერა. დღეისათვის წარწერიანი ქვა დაკარგულია. წარწერა ცხრა სტრიქონისაგან შედგებოდა.

დაზიანება: წარწერიანი ქვის ასო-ნიშნები წერაქვით ყოფილა დაზიანებული, რის გამოც შემორჩენილი იყო მესამე სტრიქონში სამი სიტყვა. პირველი სიტყვა მეოთხე სტრიქონში და თითო სიტყვის ფრაგმენტი მეხუთე და მეცხრე სტრიქონებში.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი: 1027-1072 წწ.; ნ. შოშიაშვილი: X-XI საუკუნეების მიჯნა. გამოცემაში გაზიარებულია ნ. შოშიაშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით X-XI საუკუნეების მიჯნით თარიღდება.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 77 (დედნ. შრიფ. რუს.), შოშიაშვილი 1980: 246-247 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ.).

1. ...
2. ...
3. ႠႤႬ ႠႬႬ
4. ႠႬ
5. ...ႬႬႬ...
6. ...
7. ...
8. ...
9. ...ႬႬ ႠႬ

³ად(იდენ ლ(მერთმა)ნ ე(რისთავთ)-ე(რისთავი) |⁴ რ(ა)ტ ... |⁵ ... ელთა (ახალქალაქელთა) (?) ... |⁹... ენი კდ.

3.
[X-XI სს. მიჯნა]
წარწერის ფრაგმენტი

1896 წელს, თრიალეთში ე. თაყაიშვილის მოგზაურობის დროს, ახალქალაქის ღმრთისმშობლის ეკლესიის კარის მარცხნივ შემორჩენილი იყო ასომთავრული წარწერის ფრაგმენტი. წარწერა საგანგებოდ არის ამოტეხილი და დღეისათვის არ იკითხება. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის გადმონაწერმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომელიც ე. თაყაიშვილმა 1896 წლის ექსპედიციის დროს შეასრულა, აგრეთვე, ე. თაყაიშვილის რუსულმა თარგმანმა, რომლებიც ზემოხსენებულ გადმონაწერზეა დამყარებული. გადმონაწერის მიხედვით, წარწერა შესრულებული იყო ასომთავრული დამწერლობით, შეიცავდა ხუთ სტრიქონს და არ ახლდა განკვეთილობის

ნიშნები. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს წარწერის ე. თაყაიშვილისეული გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი წაკითხვა, რომელიც ამ გადმონაწერზეა დამყარებული.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: გამოცემაში გაზიარებულია ნ. შოშიაშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით X-XI საუკუნეების მიჯნით თარიღდება.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 77 (დედნ. შრიფ. რუს.), შოშიაშვილი 1980: 247 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ.).

...ԳՇԱ...

...თაჲ...

პარათის ორმოცი მონაგის ეკლესია

1.

[X-XI სს.]

ზაქარიას სავედრებელი წარწერა (სურ. 11)

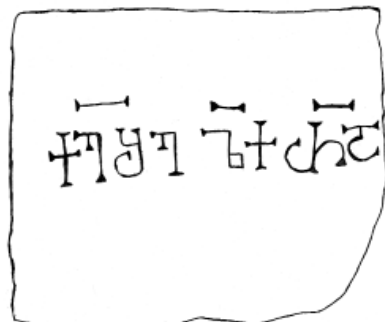
წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, მიწის დონიდან 120 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 49 X 48 სმ.; წარწერის ფართობი: 12 X 42 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: 7 (I სტრიქონის II გრაფემა) – 7 X 3,3 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 7 (I სტრიქონის VIII გრაფემა) – 4,3 X 4,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე ან განივი ხაზი; წარწერას განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას X-XI საუკუნეებით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 59 (დედნ. შრიფ. რუს.).

ჩ~1 ყ~1 ნ~ქა~ტ

ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე ზ(ა)ქ(ა)რ(ი)ა.

2.

[X-XI სს.]

მზისას სავედრებელი წარწერის ფრაგმენტი (სურ. 12)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, მიწის დონიდან 360 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 62 X 48 სმ.; წარწერის ფართობი: 30 X 37 სმ.; 2 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: 𐌖 (I სტრიქონის III გრაფემა) – 11 X 10 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 𐌘 (I სტრიქონის VI გრაფემა) – 4,5 X 4,5 სმ.; წარწერას ქარაგმისა და განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას X-XI საუკუნეებით ვათარილებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 59-60 (დედნ. შრიფ. რუს.).

1. 𐌖𐌕𐌖𐌘𐌘

2. 𐌖𐌕

[ქ(რისტ)ე, შ(ეიწყალ)]ე მზისა (?) |² ... [უ]ღ{ი}რ{ს}ი.

3.

გიორგის მოსახსენიებული წარწერა

წარწერა ამოკვეთილი იყო დამუშავებულ ქვაზე, რომელზედაც გამოქანდაკებული იყო წმიდა გიორგი. 1896 წელს, ბარეთის ეკლესიაში ე. თაყაიშვილის ყოფნის დროს, წარწერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო დაცული და სამხრეთ კარის შესასვლელის წინ იდო. წარწერის ამჟამინდელი დაცულობის ადგილი უცნობია. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის გადმონაწერმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომელიც ე. თაყაიშვილმა 1896 წლის ექსპედიციის დროს შეასრულა, აგრეთვე, ე. თაყაიშვილის რუსულმა თარგმანმა, რომლებიც ზემოხსენებულ გადმონაწერზეა დამყარებული. გადმონაწერის მიხედვით, წარწერა შესრულებული იყო ასომთავრული დამწერლობით, შეიცავდა ერთ სტრიქონს და არ ახლდა განკვეთილობის ნიშნები. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს წარწერის ე. თაყაიშვილისეული გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი წაკითხვა, რომელიც ამ გადმონაწერზეა დამყარებული.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: წარწერის დათარიღება, შესაბამისი ინფორმაციის უქონლობის გამო, ვერ ხერხდება.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 60 (დედნ. შრიფ. რუს.).

𐌖𐌕

გ(იორგ)ი.

ბარეთის წმიდა გიორგის ეკლესია

1.

[1196 წლის შემდგომი ხანა]

ანტონ მანგლელის სააღმშენებლო წარწერა (სურ. 13)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთით მდებარე დიდი ზომის დამუშავებული ქვის ფილაზე, მიწის დონიდან 50 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 72 X 165 სმ.; წარწერის ფართობი: 30 X 133 სმ.; 2 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: † (I სტრიქონის I გრაფემა) – 12,2 X 5,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 7 (I სტრიქონის XIX გრაფემა) – 3 X 2,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: ორწერტილი ან სამწერტილი რამდენიმე სიტყვის შემდეგ; წარწერისათვის დამახასიათებელია ლიგატურა.

დაზიანება: წარწერიანი ქვა წვიმითა და თოვლითაა გადარეცხილი. გარდა ამისა, წარწერიანი ქვა გამოქარულია, რის გამოც ტექსტის ძირითადი ნაწილი გაჭირვებით იკითხება, წარწერის ბოლო ერთი გრაფემა კი მთლიანად დაკარგულია. დაკარგული ტექსტის ადგილი აღდგენილი გვაქვს ტექსტის ადრეული პუბლიკაციისა და წარწერის კონტექსტის მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი წარწერაში მოხსენიებულ ანტონ მანგლელს გუდარეხის ეკლესიის სააღმშენებლო წარწერაში მოხსენიებულ ანტონ მანგლელთან აიგივებდა, აქედან გამომდინარე, მას ბარეთის ეკლესიის ქტოტორი - ანტონ მანგლელი დემეტრე II-ის დროის მოღვაწედ მიაჩნდა, თუმცა წარწერას XIII საუკუნით ათარიღებდა. ჩვენც, ე. თაყაიშვილის მსგავსად, გუდარეხისა და ბარეთის ეკლესიების წარწერებში მოხსენიებულ ანტონ მანგლელს ერთსადაიმავე პირად მივიჩნევთ. მით უფრო, რომ ბოლო კვლევებით გუდარეხის ეკლესიის სააღმშენებლო წარწერის ქრონოლოგია 1196 წლის შემდგომი პერიოდით განისაზღვრა. აქედან გამომდინარე, ბარეთის ეკლესიის წარწერასაც 1196 წლის შემდგომი პერიოდით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 60-61 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკ.).

1. † სეზუტ იდესტ კი
ტნენე. კანუნჰა:

† სეზუტ იდესტ კი ტნენე: კანუნჰა:

2. ტიუყნი უხაა უს-

ტ იუყნიუყსაუ

†. ს(ა)ხ(ე)ლითა ლ(მრ)თ(ი)ს(ა)თა. მე, ანტ(ო)ნი მ(ა)ნგლ(ელ)მ(ა)ნ |²
აღვ(ა)შ(ე)ნე ეკლ(ესია)ჲ ეს[ე].

1. ღმრთისათა თ.

გეგმარების (ისტ. გეგმარების) ნაწილი გეგმარების ეკლესია

1.

[XI ს.]

მოლაზონ თავისძის ნარწერა (სურ. 14)

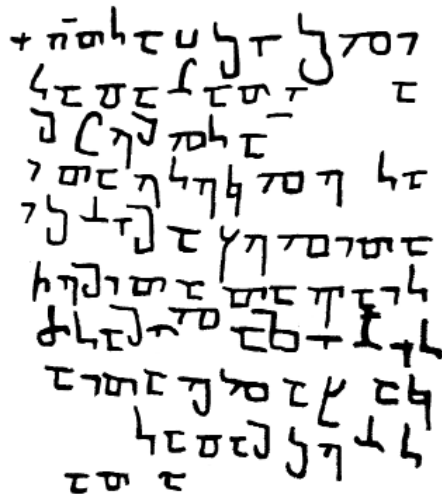
ნარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის დასავლეთ გალავნის ყორეში შიდა მხარეს ჩასმულ ქვაზე; ნარწერიანი ქვის ზომები: 55 X 149 სმ.; ნარწერის ფართობი: 40 X 70 სმ.; 10 სტრიქონი; ნუსხური; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: b (I სტრიქონის IX გრაფემა) – 7,2 X 3,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: i (V სტრიქონის I გრაფემა) – 2,5 X 2 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე სწორი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: ნარწერა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

ნარწერის დათარიღების საფუძველი: გამოცემაში გაზიარებულია დ. ბერძენიშვილის დათარიღება. ნარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით XI საუკუნით თარიღდება.

გამოცემები: ლომთათიძე, გრძელიშვილი 1951: 323-324 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკ. შავ-თეთრი ფოტო); ბერძენიშვილი 1982: 12-13 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკ. პალ. პირი, შავ-თეთრი ფოტო); ბერძენიშვილი 2005: 65-67 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკ. პალ. პირი, შავ-თეთრი ფოტო).

1. q R[~]Tsa 'm'Sobl i
2. sa da naTI]--a
3. mceml sa m-----
4. iTa ese ekl esa
5. iSr oma Pel iTa
6. CemiTa Tavais
7. Zsa mol azonis
8. aiTa gl axak
9. isa da mSer s
10. aTa

†. ლ(მრ)თ(ი)სამშობლი|²სა და ნათლ[ის]ა|³მცემლ(ი)სა მ[ეოხებ]|
⁴ითა ესე ეკლეს(ი)ა |⁵ იშრომა ჳელითა |⁶ ჩემითა, თავაის |⁷ძ(ი)სა მოლა-
 ზონის |⁸აითა, გლახაკ |⁹ისა და მშ(ი)ერ(ი)ს |¹⁰ათა.

2.

[XII ს.]

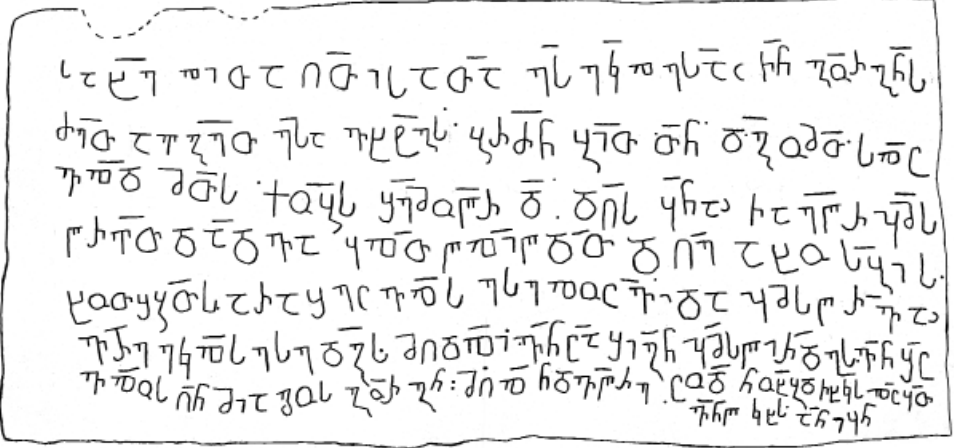
გურგენისძეების საალაპე ნარწერა (სურ. 15)

ნარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, სარკმლის ზემოთ ჩადგმულ ღია ყავისფერ სამ ქვაზე, მიწის დონიდან 224 სმ-ის სიმაღლეზე; ნარწერიანი ქვის საერთო ზომა: 97 X 202 სმ.; ნარწერის ფართობი: 83 X 193 სმ.; 8 სტრიქონი; ნუსხური შერეული ასომთავრულით; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: g (VI სტრიქონის XII გრაფემა) – 10 X 3,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: i (V სტრიქონის XXII გრაფემა) – 2,5 X 2 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე ან განივი სწორი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: წერტილი ან ორწერტილი თითქმის ყოველი სიტყვის შემდეგ.

დაზიანება: ნარწერა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

ნარწერის დათარიღების საფუძველი: გამოცემაში გაზიარებულია ა. ბაქრაძის დათარიღება. ნარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით XII საუკუნით თარიღდება.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 15-17 (დედნ. შრიფ. რუს.), ბაქრაძე 1959: 64 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანს.).

1. sax'el dT n'vilsd'c r's rk'i r'sca c'n g'qagn's
2. Zr'd cvg'nd r'sc r'xt'gl. b'kZ'nbn'f d'f'nd'gQm'f. li ~c
3. vI ~m'fL. f'Q'bl s'v'qQw'j b: dn's q'fca Caew'j j'f's
4. wr v'f d'a'z'ha yl ~f wl ~i w'f d' dn'g'c'el'bil.
5. xuTSb'TL. c'j'c s'v'c'fi ~l r'l'l qd'f'a b'c j'f'l w'j'f'ca
6. f'j'ek'i s r'l'g'gl. mRdl ~i: v'nc'a Sig'f J'ms wir ~d's. f'f'S'c
7. fi ~ql n'fmiagos go'r gn:mnl ~f'f'wr e.cQd'f'q'f'b'c'xk'si ~cy'T
8. f'n wkxs. a'n iyn

სახელ(ი)თა ღ(მრ)თისა(ა)თა. ეს(ე) ეკლეს(ი)აჲ ჩ(უ)ენ, გურგ(ე)ნ(ი)ს |² ძეთ ავ(ა)გეთ ე(რისთავი)სა ვ(ა)ხტ(ან)გ(ი)ს ბრძ(ა)ნ(ე)ბით, თ(ა)ნ(ა)დგომ(ი)თ ს(ა)ლ(ო)ც |³ ვ(ე)ლ(ა)დ მ(ათ)თ(ვ)ს. ქუ(ა)ბს შემონ(ი)რ(ა) ღ (4) ღლ(ი)ს ყ(ა)ნაჲ, ჩაენ(ე)რ(ა) ჟ(ა)მ(ი)ს |⁴ ნ(ი)რვ(ი)თ, და(ი)დვა ყ(ოვე)ლთ(ა) ნ(ე)ლი ნლ(ა)თ დღე ახუს(ე)ბის |⁵ ხუთშ(ა)ბ(ა)თს. არა შე(ი)ცვ(ა)ლ(ო)ს ესე ლოცვ(ა)ჲ და ჟ(ა)მ(ი)ს ნ(ი)რვაჲ, |⁶ ვ(ი)დრე ეკლ(ე)ს(ია)ჲ ესე დგ(ე)ს. მღდ(ე)ლ(ს)ა ვ(ი)ნცა შიგ(ან) ჟ(ა)მს წირ(ვი)დეს, ვ(ი)ნ შ(ე)ც |⁷ ვ(ა)ლოს, ღ(მერთმა)ნ მიაგოს. გურგ(ე)ნ მღ(დ)ელ(მა)ნ და(ა)ვწ(ე)რე ცოდ(ვილმა)ნ. უხ(ა)ბ(რო)დ ჩხ(რე)კ(ი)სათუი)ს ლ(ო)ც(ვა) ყ(ავ)თ. |⁸ ვ(ი)ნ ნ(აი)კ(ით)ხ(ო)ს, ა(მენ) იყ(ავ)ჲნ.

1. ღმრთისათა თ, ბ; ეს თ, ბ; 2. თან-დგომით თ; 4. დაიდვა თ; ყოველთ წელიწადთ თ, ბ; აღუსების თ, ბ; 5. შეუცვალოს თ, ბ; ჟუამის წირვაჲ თ; 6. მღვდელი თ, ბ; 6-7. შეუცვალოს თ; 7. მღვდელმან თ, ბ; უცვლად (ვ)ჩხრეკე თ, ბ; ყოთ თ, ბ; 8. ამინ თ; ღმერთმან (გა)კურთხოს თ, ბ; ამინ თ; ან იყავნ ბ.

ბეშთაშენის (ისტ. ბეშქენაშენი) წმიდა ნიკოლოზის ეკლესია

1.

[X-XI სს.]

მღვდელ ქრისტეფორესა და მისი შვილების სავედრებელი წარწერა (სურ. 16)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის ჩრდილოეთ ფასადზე, სარკმლის მარჯვენა მხარეს, მიწის დონიდან 358 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 97 X 202 სმ.; წარწერის ფართობი: 43 X 39 სმ.; 3 სტრიქონი; ასომ-თავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: 7 (III სტრიქონის VII გრაფემა) – 5 X 2,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 1 (III სტრიქონის VI გრაფემა) – 2,5 X 2 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე ან განივი სწორი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

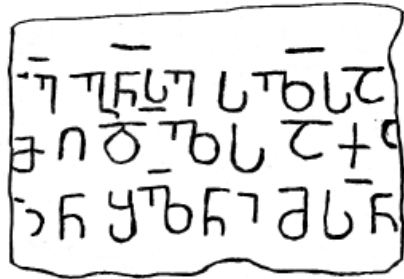
დაზიანება: წარწერა დაზიანებულია. წარწერიან ქვას აკლია დასაწყისი ნაწილი მთელ სიგრძეზე. წარწერის დაზიანებული ადგილის ტექსტი აღდგენილია კონტექსტისა და წინა გამოცემის მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: დ. ბერძენიშვილი: XI-XII სს. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით X-XI საუკუნეებით თარიღდება.

გამოცემები: ბერძენიშვილი 2005: 67 (მხედრ. ტრანს.).

- 1. [ქ~ᲚᲚᲚᲚᲚᲚ
- 2. კიბ̄ᲚᲚ ᲚᲚ]
- 3. -ჩ ᲚᲚ ᲚᲚ

ქ(რისტე)ე, გ(ან(უ)ს(უენ)ე ს(უ)ლსა |²
მდდ(ე)ლსა ქ(რისტე)ფ(ო)რ(ე)სა, |³შ(ეი-
წყა)ლ(ე)ნ შ(ვი)ლნი მ(ი)სნი, ა(მე)ნი.

2. მდ(ვ)დლ(ის)ა ბ.

2.

[X-XI სს.]

არსენის სავედრებელი წარწერა (სურ. 17)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის ჩრდილოეთ ფასადზე, სარკმლის მარცხენა მხარეს, მიწის დონიდან 358 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 41 X 42 სმ.; წარწერის ფართობი: 18 X 32 სმ.; 2 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: ყ (II სტრიქონის VI გრაფემა) – 7 X 2,7 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: ტ (II სტრიქონის I გრაფემა) – 3,3 X 5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე ან განივი სწორი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებულია. წარწერიან ქვას აკლია ბოლო ნაწილი მთელ სიგრძეზე. წარწერის დაზიანებული ადგილის ტექსტი აღდგენილია კონტექსტისა და წინა გამოცემის მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: დ. ბერძენიშვილი: XI-XII სს. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით X-XI საუკუნეებით თარიღდება.

გამოცემები: ბერძენიშვილი 2005: 67 (მხედრ. ტრანსლ.).

- 1. ქ̄Ლ ᲚᲚ
- 2. ᲚᲚ ᲚᲚ

ქ(რისტე)ე, ად(ი)დე |² არს(ე)ნი შ... .

2. არს(ე)ნი ბ.

**გაუთაუენის (ისტ. გაუქანაუენი)
იოვანე ნათლისმცემლის ეკლესია**

[X-XI სს.]

იოვანე ნათლისმცემლის განმარტებითი წარწერა (სურ. 18)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის საკურთხეველში მდებარე ქვაფუ-
ვარას ორივე მხარეს, მიწის დონიდან 120 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი
ქვის ზომები: 64 X 51 სმ.; წარწერის ფართობი: 25 X 47 სმ.; 2 სტრიქონი;
ნუსხური; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: C (II სტრიქონის IV გრაფემა) –
7,5 X 6,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: Y (II სტრიქონის IX გრაფე-
მა) – 1,8 X 1,5 სმ.; ქარაგმისა და განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს.

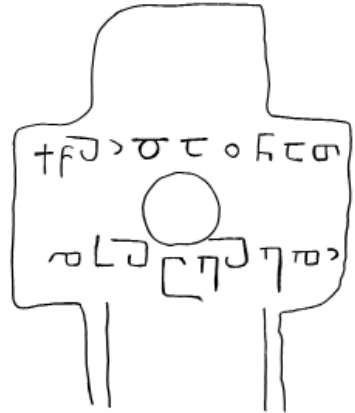
წარწერის დათარიღების საფუძველი: გამოცემაში
გაზიარებულია ავტორთა ჯგუფის (გ. ნარიმანიშვილი, ნ. შანშაშვილი, მ.
კვაჭაძე) დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით
X-XI საუკუნეებით თარიღდება

გამოცემები: ნარიმანიშვილი, შანშა-
შვილი, კვაჭაძე 2018: 109 (მხედრ. ტრანსლ.).

1. q wmYda naT
2. I smcemel Y

†. წმინდა ნათ^ლ{ი}სმცემელჲ.

1. ქ(რისტე) ნ. შ. კ.

**გურნაუეთის (ისტ. გოუანო) იოვანე ნათლისმცემლის
ეკლესია**

1.

[XII ს. II ნახევარი]

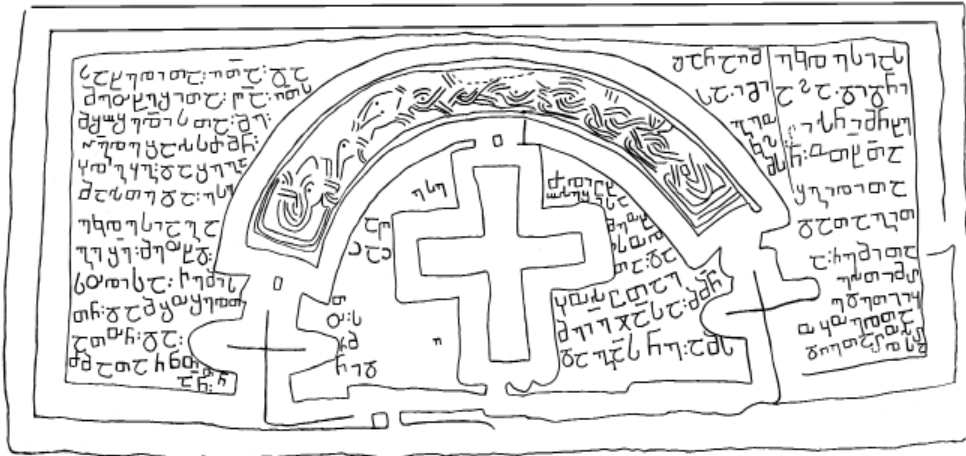
პავლე შარაისძის სააღმშენებლო წარწერა (სურ. 19, 20)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, შესასვლელის
თავზე ჩადგმულ ტიმპანის ქვაზე, მიწის დონიდან 170 სმ-ის სიმაღლეზე;
წარწერიანი ქვის ზომები: 102 X 230 სმ.; წარწერის ფართობი: 73 X 55 სმ.;
13 სტრიქონი; ნუსხური; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: G (IV სტრიქონის II
გრაფემა) – 5,5 X 3,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: T (XII სტრიქონის
IX გრაფემა) – 1,5 X 2,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ხაზი; განკვე-
თილობის ნიშნები: ორწერტილი თითქმის ყოველი სიტყვის შემდეგ.

დაზიანება: წვიმით გადარეცხვისა და გამოფიტვის გამო წარწერა ადგილ-ადგილ ატკეჩილია. მიუხედავად ამისა, წარწერა თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნებისა და მასში მოხსენიებული პირის მიხედვით წარწერას XII საუკუნის II ნახევრით ვათარილებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 40-41 (დედნ. შრიფ. რუს.).

1. saxel iTa: RT&a: da	8. Sene: meoxd:
2. meoxebiTa: w&a: RT&s	9. sol isa: Cemis
3. mSobel &isTa: me:	10. Tn: da mSobel T
4. p&v I e Sar sZmn:	11. aTon: da:
5. Pl v yv: da Seva	12. ZmaTa CmTTn
6. mar Te da: ese	13. a&n:
7. ekl esia va	

სახელითა ღ(მრთისაჲ)თა და |² მეოხებითა წ(მიდის)ა ღ(მრ)თ(ი) ს|³მშობელის(აჲ)თა მე, |⁴ პ(ა)ვლე შარ{აი}სძ{ე}მ{ა}ნ |⁵ ჴ{ე}ლ-ვყ{ა} ვ და შევ<ა>|⁶მართე და ესე |⁷ ეკლესია ვა|⁸შენე მეოხ{ა}დ |⁹ სულისა ჩემის{ა}|¹⁰თ{უ}ნ და მშობელთ|¹¹ათუნ და |¹² ძმათა ჩ{ე}მთ{ა}თ{უ}ნ, |¹³ა(მე)ნ.

1. Гвале-шайдзе (сынъ Гвале-шяя или Гвале-шаха т.

2.

[XII ს. II ნახევარი]

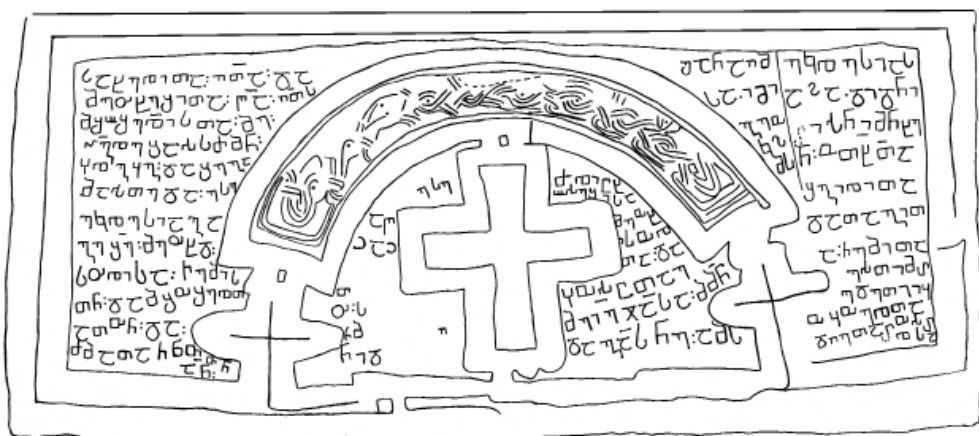
სააღმშენებლო ნარწერის ფრაგმენტი (სურ. 21, 22)

ნარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, შესასვლელის თავზე ჩადგმულ ტიმპანის ქვაზე, მინის დონიდან 170 სმ-ის სიმაღლეზე; ნარწერიანი ქვის ზომები: 102 X 230 სმ.; ნარწერის ფართობი: 46 X 42 სმ.; 7 სტრიქონი; ნუსხური; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: n (VII სტრიქონის I გრაფემა) – 6 X 3 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: T (IV სტრიქონის I გრაფემა) – 1,5 X 1,8 სმ.; განკვეთილობის ნიშნები: ორწერტილი რამდენიმე სიტყვის შემდეგ.

დაზიანება: წვიმით გადარეცხვისა და გამოფიტვის გამო ნარწერა ადგილ-ადგილ ატკეჩილია. ამიტომაც ნარწერის ტექსტი აღდგენილი გვაქვს წინა გამოცემებისა და კონტექსტის მიხედვით.

ნარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით ნარწერას XII საუკუნის II ნახევრით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი: 1913, 41 (დედნ. შრიფ. რუს.).

- 1. aw
 - 2. YaY
 - 3. ...
 - 4. T...
 - 5. o: s...
 - 6. Cm... R
 - 7. nid...
- აწ²ააა³...⁴თ...⁵თს...⁶წმ ... ლ⁷ნიღ

1. Сія построена во века (?) т.

3.

[XII ს. II ნახევარი]

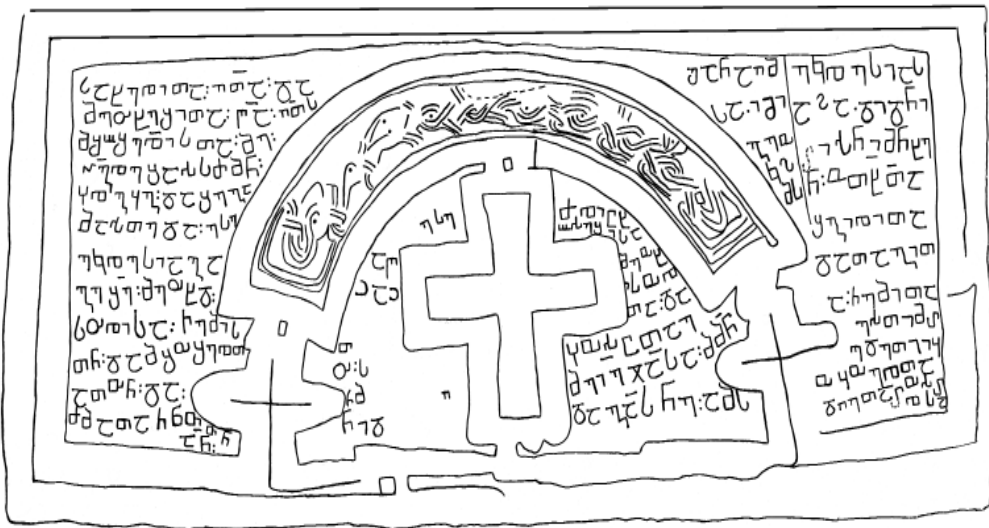
ჯვრის მამის - იოვანეს წარწერა ეკლესიაში ჯვრის დასვენების შესახებ (სურ. 23, 24)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, შესასვლელის თავზე ჩადგმულ ტიმპანის ქვის მარჯვენა მხარეს, მიწის დონიდან 170 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 102 X 230 სმ.; წარწერის ფართობი: 77 X 88 სმ.; 25 სტრიქონი; ნუსხური; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: s (VIII სტრიქონის V გრაფემა) – 6 X 3 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: i (II სტრიქონის V გრაფემა) – 1,5 X 1,8 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: ორწერტილი რამდენიმე სიტყვის შემდეგ.

დაზიანება: წვიმით გადარეცხვისა და გამოფიტვის გამო წარწერა ადგილ-ადგილ ატკეჩილია. მიუხედავად ამისა, წარწერა თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნებისა და მასში მოხსენიებული პირის მიხედვით წარწერას XII საუკუნის II ნახევრით ვათარილებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 41 (დედნ. შრიფ. რუს.).

1. ese ZI i cx	4. i sol
2. or ebisai	5. Ta: da
3. meox	6. Por cTae

7. me i&e j a&sa: mm&n	17. edel i iy
8. dav a&sne: ams	18. o yoel Ta
9. ekl esias	19. dReRa Wor W
10. a Sa. didni	20. l sa
11. Wir ni mnxe	21. ganapm
12. n: oTx&Ta	22. ca. igi
13. Svil iTa	23. geh
14. da Tav iT	24. kz
15. a: CemiTa	25. ms
16. er Ti mW	

ესე ძველი ცხორებისა მეოხ³ი სულ⁴თა და ⁵ ზორცთა<ე> ⁶ მე, ი(ოვან)ე ჯ(უ)ა(რი)სა მ(ა)მ(ამ)ან ⁷ დავას(უ)ენე ამ⁸აქს ||⁸ ეკლესიას⁹ა შ⁹ინ⁹ა, დიდნი ¹⁰ ჭირნი მ¹⁰ინ¹⁰ა¹⁰ხ¹⁰ე¹⁰ვა¹⁰ ||¹¹ნ ¹² ოთხ(ი)თა ¹³ შვილითა ¹⁴ და თავით¹⁵ა ჩემითა. ¹⁶ ერთი მჭ¹⁶ედელი იყ¹⁶ო ყოელთა ¹⁹ დღეთა ჭურჭ¹⁹ქ¹⁹ე¹⁹ლ¹⁹სა, ||²¹ განაღ²¹ა²¹მ²¹ც²¹ა იგი ²³ შეჰ²³კ²³ა²³ზ²³მ²³ავ²³ს.

8. Симь потщившагося Эсія 9. возвеличи 10. (и) Георгія (и) Свимона 10-11. Манхекели (?) сь თ.

5.

[XII ს. II ნახევარი]

ეკლესიისადმი გაშატაისძეების შეწირულების წარწერა (სურ. 25)

წარწერა ამოკვეთილი იყო მთავარი ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე. 1896 წელს, ე. თაყაიშვილის ბურნაშეთის ეკლესიაში ყოფნის დროს, წარწერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო დაცული. წარწერა ამჟამად ამავე სამხრეთ ფასადზე, შესასვლელ კარიდან 192 სმ-ის დაცილებით, კარიდან მარჯვნივ მესამე ქვაზეა ამოღარული, მიწის დონიდან 120 სმ-ზე, რომელიც ამობრუნებულია. როგორც ჩანს, XIX საუკუნეში ეკლესიის გადაკეთების დროს მეორადი გამოყენების მიზნით გამოიყენეს. წარწერიანი ქვის ზომა: 120 X 48 სმ.; წარწერის ფართობი: 94 X 17 სმ.; 14 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: ხ (III სტრიქონის V გრაფემა) – 4 X 2 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: ა (VI სტრიქონის IV გრაფემა) – 4 X 2 სმ.; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ხაზი.

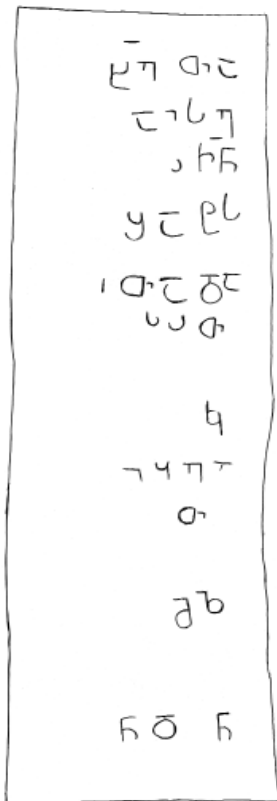
დაზიანება: წარწერიანი ქვა მეორადი გამოყენებით ამობრუნებულია და ჩადგმული კედელში. წარწერის დიდი ნაწილი ხელოვნური ჩარევის შედეგად აღარ იკითხება, გადათლილია. წარწერის ტექსტი აღდგენილი გვაქვს შემორჩენილი გრაფემებისა და წინა გამოცემის მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას XII საუკუნის II ნახევრით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 42-43 (დედნ. შრიფ. რუს.).

1. --^ჲჲ^ჲჲ^ჲ
2. --^ჲჲ^ჲ
3. --^ჲჲ^ჲჲ^ჲ
4. --^ჲჲ^ჲ
5. ^ჲჲ^ჲჲ^ჲჲ^ჲ
6. -სა^ჲ
7. -- ---
8. ---- ^ჲ
9. --^ჲჲ^ჲჲ^ჲჲ^ჲ
10. ----^ჲ
11. -- ---
12. - ---^ჲჲ
13. -- ---
14. --^ჲჲ^ჲჲ^ჲ

[¹სა]ხ(ე)ლ(ი)თა |²[ლ(მრთისაჲ)თ]ა ესე |³[ქვა]ჲ
⁴ჩ(უ)ნ, |⁴[გა]შატ[ა]ს |⁵[ქ]ეთა და |⁶[ვ]ს[უ]თ |⁷
[და ოცა] (20) |⁸[გრ]ი[ვი] კ |⁹[არ]ი შევ |¹⁰[სნი]რ[ე]
თ |¹¹[წ(მი)და ნ(ა)თლ(ი)] |¹²სმცემ(ელ) |¹³[სა და უ]-
ფალმაჲნ |¹⁴შ[ე]უ[ნ]დ[ვ]ქ[ენ].

6.

[XII ს. II ნახევარი]

იოვანეს შეწირულების საბუთი ეკლესიისადმი (სურ. 26)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის აღმოსავლეთ ფასადზე, სარკმლის მარჯვნივ ტრაპეციის ფორმის ერთ მთლიან ქვაზე, მიწის დონიდან 110 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 64 X 31 სმ.; წარწერის ფართობი: 63 X 30 სმ.; 11 სტრიქონი; ნუსხური; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: m (IV სტრიქონის IV გრაფემა) – 5,1 X 2.1 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: i (II სტრიქონის III გრაფემა) – 2 X 1,7 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წვიმით გადარეცხვისა და გამოფიტვის გამო წარწერა ადგილ-ადგილ ატკეჩილია. განსაკუთრებით დაზიანებულია წარწერ-

ის მარცხენა მხარე, სადაც ზოგიერთი გრაფემა საერთოდ გადაშლილია, მაგრამ მათი აღდგენა ხერხდება წარწერის შინაარსისა და წინა პუბლიკაციების (ექვთიმე თაყაიშვილი, გიორგი ოთხმეზური) მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნებისა და მასში მოხსენიებული პირის მიხედვით წარწერას XII საუკუნის II ნახევრით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 42-43 (დედნ. შრიფ. რუს.).

1. s&xl &Ta ---
2. -- -ebiTa
3. wmidis- -n-
4. naTis mc
5. mel isTa
6. mas Jams
7. a -v no-
8. is e da--
9. -- ----
10. --- --
11. -- ----
12. ogsa
13. -----
14.

ს უ ოთხ
 უთოთ
 რმონს რ
 ნთონძ
 მონონძ
 მსსსსს
 ჯ რსა
 უსუ

უსა

ს(ახე)ლ(ი)თა |¹უ(ფლისაჲ)თა |²და მიე{ოხ}ებითა |³წმიდის[აჲ(ოვა)]ნ[ე] |⁴ნათ{ლ}ისმც[ე] |⁵მელის{ა}თა, მას ჟამს |⁶ა [ი]ვ{ა}ნო[ბ] |⁷ის ე (5) და[იდ]-⁸ვა ქვაჲ |⁹ესე ს{უ}ლ{ი} |¹⁰თა ჩ{ე}მ{ი}თა |¹¹უ{გლახაკე}სჲ[სა |¹²ი{ო}ვან{ე}სითა |¹³.... |.¹⁴

7.

[XI-XII სს.]

წარწერა გურანდუხტის მოხსენიებით (სურ. 27)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის მთავარ ნაგში, სამხრეთ კედელზე, შესასვლელის მარცხნივ, მიწის დონიდან 126 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 20 X 50 სმ.; წარწერის ფართობი: 19 X 49 სმ.; 1 სტრიქონი; ნუსხური; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: x (I სტრიქონის IV გრაფემა) – 12 X 4 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: o (I სტრიქონის II გრაფემა) – 3 X 5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: გრძელი განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას XI-XII საუკუნეებით ვათარილებთ.

გამოცემები: წარწერა გამოცემული არ არის. წინამდებარე კორპუსში ის პირველად ქვეყნდება.

gor &xtsY
გურ(ანდუ)ხტ(ი)სჲ.

გაჭითების (აგჱ. ახალდაბის) ნმიდა გიორგის ეკლესია

1.

**[XII ს. II ნახევარი - 1185 წლამდე პერიოდი]
ჯვრის წარწერა (სურ. 28)**

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, შესასვლელის ზემოთ არქიტრავის ქვაზე, მიწის დონიდან 200 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 80 X 202 სმ.; წარწერის ფართობი: 26 X 80 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: † (1 სტრიქონის I გრაფემა) – 6,5 X 20 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: ა (1 სტრიქონის IX გრაფემა) – 6 X 4,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: გრძელი ქვემოდან ზემოთ აზიდული კლაკნილი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: ორწერტილი პირველი გრაფემის თავსა და ბოლოში; ტექსტის ბოლოს დასმულია წვერით მარჯვნივ მიმართული ისრისპირისებული ნიშანი.

დაზიანება: წარწერის ტექსტი დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: დ. ბერძენიშვილი: XIII ს.; ქართული საისტორიო საბუთებისა და ქართული ხელნაწერი წიგნის (H-1344) ურთიერთშეჯერების საფუძველზე, წარწერას XII საუკუნის მეორე ნახევრით, უფრო კონკრეტულად, 1185 წლამდე პერიოდით ვათარილებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 54 (დედნ. შრიფ. რუსულ. ტრანსკრ.); ბერძენიშვილი 2014: 12 (მხედრ. ტრანსკრ.).

†: ႦႧ ႦႮ ႦႮ ႦႮ ႦႮ
†. ი(ესო)ვ, ქ(რისტე)ს ძლ(ე)
ვ(ა)ჲ.

2.

[XII ს. II ნახევარი -1185 წლამდე პერიოდი]

ბასილი მემღვიმის სააღმშენებლო ნარნერა (სურ. 29)

ნარნერა ამოკვეთილია ეკლესიის აღმოსავლეთ ფასადზე, სარკმლის ზემოთ ჩასმულ არქიტრავის ქვაზე, მიწის დონიდან 484 სმ-ის სიმაღლეზე; ნარნერიანი ქვის ზომები: 70 X 77 სმ.; ნარნერის ფართობი: 55 X 72 სმ.; 4 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: † (I სტრიქონის I გრაფემა) – 10 X 4,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: † (IV სტრიქონის VI გრაფემა) – 2,5 X 1,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე ან გრძელი განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: ორნერტილი მეორე სტრიქონის ბოლო სიტყვის „ბეშქენის“ შემდეგ; ტექსტის ბოლოს დასმულია წვერით მარჯვნივ მიმართული ისრისპირისებური ნიშანი; ტექსტში ბგერა (Q)-ს უ, ერთ შემთხვევაში (ო) საშუალებით არის გადმოცემული; ნარნერის ტექსტში გვხვდება შენიაღების შემთხვევები.

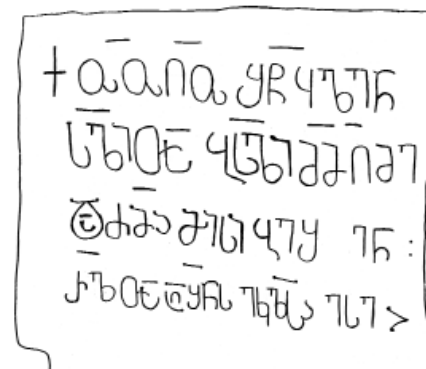
დაზიანება: ნარნერიანი ქვა წვიმითა და თოვლითაა გადაარეცხილი, რის გამოც ტექსტის ბოლო ნაწილი, სახელდობრ, IV სტრიქონი გაჭირვებით იკითხება. დაკარგული ტექსტის ცალკეული ადგილები აღდგენილი გვაქვს გრაფემათა შემორჩენილი ფრაგმენტების, ტექსტის ადრინდელი პუბლიკაციისა და კონტექსტის მიხედვით.

ნარნერის დათარიღების საფუძველი: დ. ბერძენიშვილი: XIII ს.; ავტორთა ჯგუფი (გოდერძი ნარიმანიშვილი, ნინო შანშაშვილი, მარინე კვაჭაძე): XIII საუკუნის მეორე ნახევარი. ქართული საისტორიო საბუთებისა და ქართული ხელნაწერის წიგნის (H-1344) ურთიერთშეჯერების საფუძველზე, ნარნერას ჩვენ XII საუკუნის მეორე ნახევრით, უფრო კონკრეტულად, 1185 წლამდე პერიოდით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 55 (დედნ. შრიფ. ქართული და რუსული თარგმ.); ბერძენიშვილი 2014: 11-12 (მხედრ. ტრანსკ.); ნარიმანიშვილი, შანშაშვილი, კვაჭაძე 2018: 135 (მხედრ. ტრანსკ. ფერადი ფოტო).

1. † Q̄Q̄ N̄Q̄ ᄎ̄ᄎ̄ ᄎ̄ᄎ̄
2. ᄎ̄ᄎ̄ ᄎ̄ᄎ̄ ᄎ̄ᄎ̄ ᄎ̄ᄎ̄ ᄎ̄ᄎ̄ ᄎ̄ᄎ̄
3. ᄎ̄ᄎ̄ ᄎ̄ᄎ̄ ᄎ̄ᄎ̄ ᄎ̄ᄎ̄ ᄎ̄ᄎ̄ ᄎ̄ᄎ̄
4. ᄎ̄ᄎ̄ ᄎ̄ᄎ̄ ᄎ̄ᄎ̄ ᄎ̄ᄎ̄ ᄎ̄ᄎ̄ ᄎ̄ᄎ̄

†. უ(ფალ)ო, ლ(მერთ)ო შ(ე)იწყ(ა)ლენ |² ს(უ)ლითა ბ(ა)ს(ი)ლი მ(ე)მღ(ვ)მე |³ და ძმ(ა)ჲ მისი, ბეშქენ, |⁴ რ(ომე)ლთა აღ(ა) შ(ე)ნ(ე)ს ეკლ(ე)ს(ია)ჲ ესე.

2. მემღვიმე თ; 3-4. და შეუნდვენ დედასა და მამასა თ.

3.

[XII ს. II ნახევარი -1185 წლამდე პერიოდი]

იოვანეს სავედრებელი წარწერა

წარწერა ამოკვეთილი იყო ეკლესიის სამხრეთ კედელზე. 1896 წელს, ბჭითების ეკლესიაში ე. თაყაიშვილის ყოფნის დროს, წარწერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო დაცული. მისი ამჟამინდელი დაცულობის ადგილი უცნობია. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის გადმონაწერმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომელიც ე. თაყაიშვილმა 1896 წლის ექსპედიციის დროს შეასრულა, აგრეთვე, ე. თაყაიშვილის რუსულმა თარგმანმა, რომელიც ზემოხსენებულ გადმონაწერზეა დამყარებული. გადმონაწერის მიხედვით, წარწერა შესრულებული იყო ასომთავრული დამწერლობით, შეიცავდა ერთ სტრიქონს და არ ახლდა განკვეთილობის ნიშნები. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს წარწერის ე. თაყაიშვილისეული გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი ნაკითხვა, რომელიც ამ გადმონაწერზეა დამყარებული.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: დ. ბერძენიშვილი: XIII ს. ქართული საისტორიო საბუთებისა და ქართული ხელნაწერი ნიგნის (H-1344) ურთიერთშეჯერების საფუძველზე, წარწერას ჩვენ XII საუკუნის მეორე ნახევრით, უფრო კონკრეტულად, 1185 წლამდე პერიოდით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 55 (დედნ. შრიფ. რუსული თარგმ.).

†. 𐌕𐌹𐌸𐌹𐌺𐌹𐌳𐌰

†. ქ(რისტ)ე ღ(მერთ)ო, შ(ეინყალ)ე იოვანე.

4.

[XII ს. II ნახევარი -1185 წლამდე პერიოდი]

წარწერის ფრაგმენტი

წარწერა ამოკვეთილი იყო ეკლესიის ღობეში ჩასმულ ორ ქვის ფრაგმენტზე. 1896 წელს, ბჭითების ეკლესიაში ე. თაყაიშვილის ყოფნის დროს, წარწერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო დაცული. მისი ამჟამინდელი დაცულობის ადგილი უცნობია. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის გადმონაწერმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომელიც ე. თაყაიშვილმა 1896 წლის ექსპედიციის დროს შეასრულა, აგრეთვე, ე. თაყაიშვილის რუსულმა თარგმანმა, რომლებიც ზემოხსენებულ გადმონაწერზეა დამყარებული. გადმონაწერის მიხედვით, წარწერა შესრულებული იყო ასომთავრული დამწერლობით, შეიცავდა ოთხ სტრიქონს და არ ახლდა განკვეთილობის ნიშნები. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს წარწერის ე. თაყაიშვილისეული გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი ნაკითხვა, რომელიც ამ გადმონაწერზეა დამყარებული.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: დ. ბერძენიშვილი: XIII ს. ქართული საისტორიო საბუთებისა და ქართული ხელნაწერი ნიგნის (H-1344) ურთიერთშეჯერების საფუძველზე, წარწერას ჩვენ XII საუკუნის მეორე ნახევრით, უფრო კონკრეტულად, 1185 წლამდე პერიოდით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 55 (დედნ. შრიფტ. რუსული თარგმ.).

1.
2. .. სႂႂ ႂႂ ႂႂ ႂႂ ႂႂ ႂႂ
3. .. ႂႂ ႂႂ ႂႂ ႂႂ ႂႂ ႂႂ ႂႂ
4. .. ႂႂ ႂႂ ႂႂ ႂႂ ႂႂ ႂႂ

... |²...სითა და ნ(მიდ)ისა გ(იორგ)ისითა |³ ... [სახელსა ზ(ედა) ნ(მიდ)ისა სიონისასა |⁴ ... [და(ა)მყ(არ)ენ ღ(მერთმა)ნ მეფობ(ა)მ მათი.

5.

[XII ს. II ნახევარი -1185 წლამდე პერიოდი]

წარწერის ფრაგმენტი მიქაელის, პავლესა და კვირიკეს მოხსენიებით

წარწერა ამოკვეთილი იყო ეკლესიის ღობეში ჩასმულ მესამე ფრაგმენტზე. 1896 წელს, ბჭითების ეკლესიაში ე. თაყაიშვილის ყოფნის დროს, წარწერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო დაცული. მისი ამჟამინდელი დაცულობის ადგილი უცნობია. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის გადმონაწერმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომელიც ე. თაყაიშვილმა 1896 წლის ექსპედიციის დროს შეასრულა, აგრეთვე, ე. თაყაიშვილის რუსულმა თარგმანმა, რომლებიც ზემოხსენებულ გადმონაწერზეა დამყარებული. გადმონაწერის მიხედვით, წარწერა შესრულებული იყო ასომთავრული დამწერლობით, შეიცავდა ხუთ სტრიქონს და არ ახლდა განკვეთილობის ნიშნები. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს წარწერის ე. თაყაიშვილისეული გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი წაკითხვა, რომელიც ამ გადმონაწერზეა დამყარებული.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: დ. ბერძენიშვილი: XIII ს. ქართული საისტორიო საბუთებისა და ქართული ხელნაწერი ნიგნის (H-1344) ურთიერთშეჯერების საფუძველზე, წარწერას ჩვენ XII საუკუნის მეორე ნახევრით, უფრო კონკრეტულად, 1185 წლამდე პერიოდით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 55 (დედნ. შრიფტით; რუსული თარგმ.).

1.
2. ႂႂႂ.

3. ... ნიქ კიჲბ...
4. ... ზნტსტ ყნტ...
5. ..ჰქზ სზ~ნი ბ...

... |² შემ(ო)ქ[მ(ე)დო] (?)... |³ ... ნით მკვდ[რად] ... |⁴ ... ლადა ყ{ოვლ}ისა ... |⁵ . მ(ი)ქ(ა)ელ, პ(ა)ელე, კ(ვრი)ე დ[ა] (?)

6.

[XII ს. II ნახევარი - 1185 წლამდე პერიოდი]

წარწერის ფრაგმენტი წმინდა შიოსა და მისი მონაფის, ევაგრეს მოხსენიებით

წარწერა ამოკვეთილი იყო ეკლესიის ღობეში ჩასმულ სამ ფრაგმენტზე. 1896 წელს, ე. თაყაიშვილის ბჭითების ეკლესიაში ყოფნის დროს, წარწერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო დაცული. მისი ამჟამინდელი დაცულობის ადგილი უცნობია. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის გადმონაწერმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომელიც ე. თაყაიშვილმა 1896 წლის ექსპედიციის დროს შეასრულა, აგრეთვე, ე. თაყაიშვილის რუსულმა თარგმანმა, რომლებიც შემოხსენებულ გადმონაწერზეა დამყარებული. გადმონაწერის მიხედვით, წარწერა შესრულებული იყო ასომთავრული დამწერლობით, შეიცავდა სამ სტრიქონს და არ ახლდა განკვეთილობის ნიშნები. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს წარწერის ე. თაყაიშვილისეული გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი წაკითხვა, რომელიც ამ გადმონაწერზეა დამყარებული.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: დ. ბერძენიშვილი: XIII ს. ქართული საისტორიო საბუთებისა და ქართული ხელნაწერი წიგნის (H-1344) ურთიერთშეჯერების საფუძველზე, წარწერას ჩვენ XII საუკუნის მეორე ნახევრით, უფრო კონკრეტულად, 1185 წლამდე პერიოდით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 56 (დედნ. შრიფტით).

1. ... ზნტსტ იწტტ...
2. ... ნტტ რს...
3. ... ო ბტ უზ~ლქ...
4. ... რსტა სტჲუჲქ.....
1. ... ჳ~ა იწ ყ...
2. ... ჳღღ.....
1.
2. .. ჰზ..
3. .. ო ო ო...

[ქ. სახე]ლითა ღ(მრთისაჲ)თა, [მეოხებ] |²ითა წ(მიდ)ის[ა ღ(მრ)თისმშ(ო) ბ(ე)ლ(ი)ს(აჲ)თა, მეოხებითა |³წ(მიდ)ისა შ]იო და ევ(ა)გრე[სითა]... |⁴...წ(მი- დი)საჲ, სახე შემ(ო)ქ[მედო] ... |⁵ბ(რძანება)ჲ ღ(ირსის)ა ყ[ოვლისა საქართ- ველოს |⁶ მეფეთა მეფისა] გ {იორ}გისითა ... |⁷ ... |⁸ მლ (?) ... |⁹ .. უ(ფალ)ო, ღ(მერთ)ო....

გუნია-ყალა

1.

სავედრებელი წარწერა არსენისა

წარწერა ამოკვეთილი იყო ეკლესიის გალავნის შესასვლელის ზე- მოთ გამოქანდაკებულ ჯვარზე, კერძოდ, მის კიდეებზე. 1896 წელს, გუნია-ყალას ეკლესიაში ე. თაყაიშვილის ყოფნის დროს, წარწერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო დაცული. მისი ამჟამინდელი დაცულობის ადგილი უცნობია. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის გადმონაწერმა დედნის შრიფ- ტის დაცვით, რომელიც ე. თაყაიშვილმა 1896 წლის ექსპედიციის დროს შეასრულა, აგრეთვე, ე. თაყაიშვილის რუსულმა თარგმანმა, რომლებიც ზემოხსენებულ გადმონაწერზეა დამყარებული. გადმონაწერის მიხედ- ვით, წარწერა შესრულებული იყო ასომთავრული დამწერლობით, შეიცა- ვდა ერთ სტრიქონს და არ ახლდა განკვეთილობის ნიშნები. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს წარწერის ე. თაყაიშვილისეული გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი ნაკითხვა, რომელიც ამ გადმონაწერზეა დამყარებული.

წ ა რ წ ე რ ი ს დ ა თ ა რ ი ლ ე ბ ი ს ს ა ფ უ ძ ვ ე ლ ი : ე. თაყაიშვი- ლი: XVII ს. შესაბამისი ინფორმაციის არქონის გამო, წარწერის დათარი- ლება ვერ ხერხდება.

გ ა მ ო ც ე მ ე ბ ი : თაყაიშვილი 1913: 25 (დედნ. შრიფ. რუს.).

ქ~7 ყ~7 Ⴀ~7

ქ(რისტ)ე, შ(ეიწყალ)ე არ{ს}ენი.

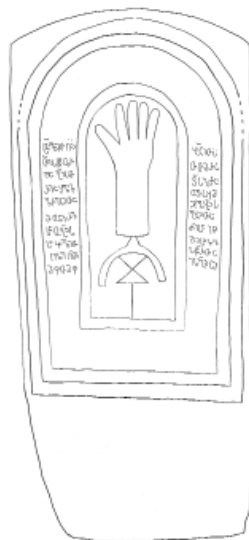
2.

[1202-1210 წწ.]

ჯელი გიორგი მეფეთ მეფისა (სურ. 30)

სსმ-173; წარწერა ამოკვეთილია მოვარდისფრო ქვის ოთხკუთხედ გათლილ სტელაზე. წარწერიანი ქვის ზომები: 175 X 77 X 20 სმ.; სტელის ზედაპირზე, მის შუა ნაწილში გამოსახულია დაბალი რელიეფით შესრულე- ბული გაშლილი ხელი. ხელს ქვემოთ წარმოდგენილია სამეფო ნიშანი. ორივე ეს გამოსახულება ჩასმულია თაღოვან ლილვისებურ ჩარჩოში. მის

მარცხნივ და მარჯვნივ ამოღარულია ათსტრიქონიანი წარწერა; წარწერის ფართობი: მარცხენა მხარეს - 43,5 X 11,5 სმ.; წარწერის ფართობი: მარჯვენა მხარეს - 40 X 9,6 სმ.; 10 სტრიქონი; ასომთავრული; კიდურწერტილოვანი; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: ს (I სტრიქონის I გრაფემა) - 3 X 1,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: ც (VIII სტრიქონის II გრაფემა) - 1 X 1 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: კლაკნილი, კიდურწერტილოვანი, განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

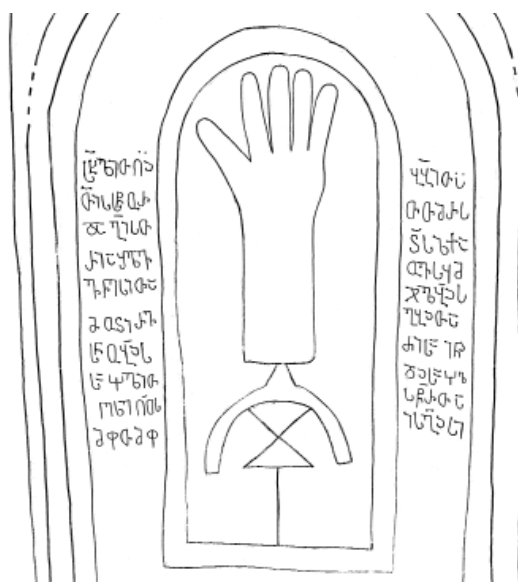

სტელა აღმოჩნდა 1936 წელს, წალკის რაიონის სოფელ გუნია-ყალაში. იმავე წელს სსმ-ში გადმოიტანეს გ. ჩიტაიამ და ნ. რეხვიაშვილმა.

წარწერის დათარიღების საფუძველი:

წარწერის სხვადასხვაგვარი დათარიღება არსებობს. ბარდაველიძე, ჩიტაია: რუსთველის ეპოქა; ლ. მუსხელიშვილი: 1207 წლის ახლო პერიოდი; პ. ინგოროყვა, ა. ბაქრაძე: 1207-1212 წწ.; ვ. ცისკარიშვილი: XIII ს.; ნ. ბერძენიშვილი: თამარის მეფობის ბოლო პერიოდი; 1206 წ.; ს. კაკაბაძე: 1206 წ.; გ. ოთხმეზური: 1202-1207 წწ. ვითვალისწინებთ რა ლაშა-გიორგის თანამოსაყდრედ კურთხევის წელს - 1202 წელს, ასევე თამარის გარდაცვალების წელს - 1210 წელს, წარწერას 1202-1210 წლებით ვათარიღებთ.

გამოცემები: ბარდაველიძე, ჩიტაია 1939: 19-20 (მხედრ. ტრანსკრ. შავ-თეთრი ფოტო); მუსხელიშვილი 1940: 36-37 (მხედრ. ტრანსკრ.); ბაქრაძე 1953: 219-224 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრ. შავ-თეთრი ფოტო); მელიქსეთ-ბეგი 1925: 125 (რუს, შავ-თეთრი ფოტო); ბაქრაძე, ბოლქვაძე 1953: 25-26 (დედნ. შრიფ. ტრანსკრ. შავ-თეთრი ფოტო, ტაბ. XII. 1-2); ცისკარიშვილი 1959: 79-80 (მხედრ. ტრანსკრ.); ინგოროყვა 1963: 568-569 (მხედრ. ტრანსკრ.); ბერძენიშვილი 1966: 159-160 (მხედრ. ტრანსკრ.); კაკაბაძე 1966: 307 (მხედრ. ტრანსკრ.); ოთხმეზური 1981: 72-74 (დედნ. შრიფტ. მხედრ. ტრანსკრ. პალ. პირი. შავ-თეთრი ფოტო).

1. ს¹ქ²ზ³რ⁴ ი⁵ა⁶ ჲ⁷ღ⁸ტ⁹
2. ძ¹ნ² ს³ქ⁴ო⁵ა⁶ დ⁷ფ⁸ჟ⁹ს¹⁰
3. ბ¹ც² ლ³ნ⁴დ⁵ ძ⁶ნ⁷ ზ⁸ქ⁹ც¹⁰
4. კ¹რ² ყ³ზ⁴რ⁵ ო⁶რ⁷ს⁸ა⁹
5. თ¹ხ²ნ³ღ⁴ტ⁵ ა⁶ზ⁷ყ⁸ა⁹ს¹⁰
6. პ¹ო²ბ³ნ⁴ა⁵რ⁶ს⁷ა⁸ღ⁹ა¹⁰
7. ს¹ნ²ო³ღ⁴ა⁵ს⁶ქ⁷ნ⁸ს⁹ ლ¹⁰
8. ს¹ც² ყ³ზ⁴რ⁵ ბ⁶ც⁷ს⁸ ყ⁹ზ¹⁰
9. ႀ¹ნ²ს³ ႀ⁴დ⁵ს⁶ ს⁷ქ⁸ა⁹ტ¹⁰
10. პ¹ფ²დ³ პ⁴ფ⁵ს⁶ ლ⁷ნ⁸ა⁹ს¹⁰

ს(ა)ხ(ე)ლით(ა) ლ(მრთისა)დ(თა), ბ(რძანე)ბითა |² (ღმრ)თის სწორთ(ა) თ(ა)მ(ა)რ(ი)ს(ა) |³ და გ(იორგ)ის(ი)თ(ა), ჭ(ყონდიდელი)ს, ზ(ა)ქ(ა)⁴რია, შ(ა)ლვ(ა), ოვს(ი)ყმ(ა), |⁵ ვ(ა)ჩესითა, ჯ(ა)ლ(ა)ბ(ა)ს |⁶ მოჭირვებთა, |⁷ ს(ა)ნობ(ა)ს ძისა ინ(ა)ა |⁸სა ჴ(ე)ლით. {ა} დ(ა)ეს(უ)ა ჴ(ე)ლ |⁹ ესე ლ(მრ) თ(ი)ს(ა) სწ(ო)რთა |¹⁰ მ(ე)ფ(ე)თ მ(ე)ფის გ(იორგ)ესი.

1. ღმრთისა ბ. ც. ს. ი; 2. სწორთ თამარის ბრძ; სწორთ(ა) ო; თამარის ს; თ(ა)მ(ა)რ(ი) ს(ა) ო; 3. ჭყონდიდელისა ი. ბ. ც; 3-4. ზ(ა)ქარია ო; 4. შ(ა)ლვ(ა) ო; ოვსიყმა ოვსე-ყმა ი, ისიყ-მა ბრძ; ოვს(ი)ყმ(ა) ო; 5. ვაჩესითა ივანესითა ი, მ; ვ(ა)ჩესითა ო; ჯალაბაას ჯულაბაას ი, ბ, ც, ს, ბრძ; 6. მოჭირვებთა მოჭირვებითა ი, ბ, ც, ს, ო; 7-8. ინაასა ინაას ი; ინ(ა)ესა ო; 8. ჴ(ე)ლითა ო; დაისუა დაესვა ბრძ; დ(ა)ეს(უ)ა ო; 8-9. ჴ(ე)ლი ო; 9. ღმრთის ბრძ; ღმრთეს ბ; 10. მ(ე)ფ(ე)თ მ(ე)ფის(ა) ო; გიორგესი გიორგისი ი, ბ, ც, ს.

3.

[XII-XIII სს.]

სეფისკვერის საბეჭდავის წარწერა (სურ. 31, 32)

სსმ-5-1984:1; წარწერა საბეჭდავის პირს წრიულად მიუყვება; საბეჭდავის ზომები: სიმაღლე 11 სმ.; პირის დიამეტრი: 21,5 სმ.; სახელურის სიმაღლე: 7 სმ.; სახელურის საბეჭდავის პირის დიამეტრი: 9,2 სმ.; 5 სტრიქონი; ასომთავრული; კიდურწერტილოვანი; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: † (I სტრიქონის I გრაფემა) – 3 X 1,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: † (II სტრიქონის XIV გრაფემა) – 0,3 X 0,1 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: კლაკნილი, კიდურწერტილოვანი, განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: წერტილი, ორწერტილი, სამწერტილი, ოთხწერტილი ან წვერით მარჯვნივ და მარცხნივ გაზიდული სამკუთხედი ფორმის ხაზი თითქმის ყოველი სიტყვის შემდეგ.

საბეჭდავი არის ნაპოვნი წალკის რაიონის სოფელ გუნია-ყალაში. შესყიდულია ბორის კუფტინის მიერ.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ჯობაძე: XII-XIII სს. წინამდებარე გამოცემაში გაზიარებულია ვ. ჯობაძის მიერ შემოთავაზებული დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით XII-XIII საუკუნეებით თარიღდება.

გამოცემები: Djobadze 1979: 167-171 (არქ. აღნ. წარნ. ქართ. და ინგ. თარგმანი. წარნ. დათარ. წარნ. შავ-თეთრი ფოტოები)

1. ა: ყჩაღს ბც სანქსც ქწს ყჩქაუზნო: ცაქსუთასც უქსნო
ჭიბნ- უაძქსღუს: სღუს: ტაქნღღც: რზღუს ბცყსნო:
უსეღ-კაყურქაუდ ხაღუნო
2. ლღ უღ, ყღ უღ, ხაუფუღ, ასაღ
3. ბბნ
4. ბბც
5. ა. ჰიღ: ბც: ბცაუღ: უსტას: ყაღსაუღაღს უღუნაუღსღსღ
ღზუღც.

ა. წ(ო)რცა და სასხლსა ქ(რისტე)სა შ(ე)მნ(ი)რვ(ე)ლნო, თრიალეთსა პ(ა)ტ(იო)ს(ა)ნო მდ(ელ)ნ[ო], ერთ(ა)რს(ე)ბისა ს(ამე)ბისა არიანოსა ნვ(ა)ლ(ე)ბისა დამწსნელნო, ესე ტვფ(ა)რი შეინირეთ კრ(ე)ბ(უ)ლნო. |² წ(მი-და)ო გ(იორგ)ი, შეინყალე გ(იორგ)ი ჩვჭფაჲსძე. |³ წ(მი)დანი |⁴ წ(მი)დათა |⁵. ა. მი(ი)ლეთ და ჭამეთ ესე არს წ(ო)რცი ჩ(ე)მი თქ(უ)ენთ(კ)ს გ(ა)ნტ(ე)ხ(ი)ლი მის(ა)ტ(ე)ვ(ე)ბელად ც(ო)დვათა.

გუმბათის (ისტ. კოსაჯო) ღმრთისმშობლის ეკლესია

1. [X-XI სს.]
მკლავანის სავედრებელი წარწერა (სურ. 33)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის დასავლეთ ფასადზე, მინის დონიდან 300 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 49 X 80 სმ.; წარწერის

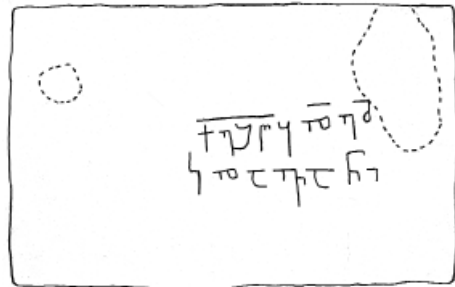
ფართობი: 18 X 32,5 სმ.; 2 სტრიქონი; ნუსხური შერეული ასომთავრულით; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: 7 (II სტრიქონის IV გრაფემა) – 6,4 X 4 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 1 (II სტრიქონის VII გრაფემა) – 2 X 1,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: გრძელი ან მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას X-XI საუკუნეებით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 49 (ასომთ. შრიფტ. რუს.).

1. q̄e S̄wyl ̄em
2. kl ႠႡႢ

ქ(რისტ)ე, შ(ე)ნყ(ა)ლე მ²კლავანი.

2.

[X-XI სს.]

ქუაბულის სააღაპე წარწერა (სურ. 34)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის დასავლეთ ფასადზე, მიწის დონიდან 300 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 47,3 X 74,4 სმ.; წარწერის ფართობი: 31 X 67 სმ.; 3 სტრიქონი; ნუსხური; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: s (I სტრიქონის IV გრაფემა) – 7,5 X 2 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: i (II სტრიქონის XVIII გრაფემა) – 0,5 X 1 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: გრძელი განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: წარწერის ბოლოს დასმული სამწერტილი.

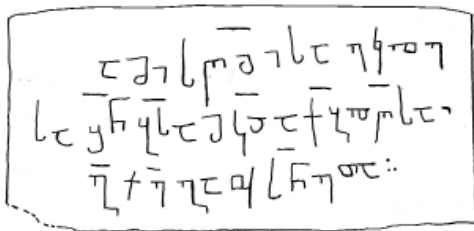
დაზიანება: წარწერა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას X-XI საუკუნეებით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 49 (ასომთ. შრიფტ. მხედრ. ტრანკრ.).

1. amis w̄disa ekl e
2. sa S̄nb̄sa mk̄da q̄bl w̄sai
3. ḡ q̄e gaus̄ne Ta.:

ამის წ(მი)დისა ეკლე²{სიი} სა შ(ე)ნ(ე)ბ(ა)სა მ(ო)კ(უ)და ქ(უა) ბ(უ)ლ წ(ლი)საი |³ ბ (3). ქ(რისტ)ე, გაუს(ვე)ნე {სული}თა.

2. ქაბ ლ თ; 3. ქრისტეშობისთვის გაუ-
ჩინეთ ა(ლაპი) თ.

3.

[X-XI სს.]

იოვანეს სავედრებელი წარწერა (სურ. 35)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის დასავლეთ ფასადზე, მიწის დონიდან 300 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 49 X 49 სმ.; წარწერის ფართობი: 11 X 40 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: 7 (I სტრიქონის IX გრაფემა) – 7 X 4 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 7 (I სტრიქონის VIII გრაფემა) – 3 X 2,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: გრძელი განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

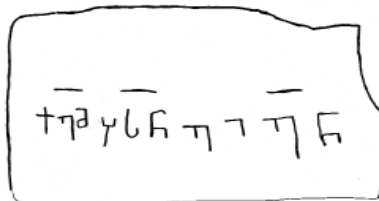
დაზიანება: წვიმით გადარეცხვისა და გამოფიტვის გამო წარწერის ბოლო გრაფემა აღარ იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას X-XI საუკუნეებით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 49 (ასომთ. შრიფტ. რუს.).

ქ[~]7 კ[~]4 ს[~]ნ[~]7 უ[~]ქ[~]ნ-

ქ(რისტ)ე, მ(ო)წს(ე)ნე ი(ო)ვ(ა)ნ[ე].

ბოგნარის ღმრთისმშობლის ეკლესია

1.

[1040-1050-იანი წლები]

საბას სააღმშენებლო წარწერა ღმრთისმშობლისა და მისი ვაჟის, ნიანის მოხსენიებით (სურ. 36)

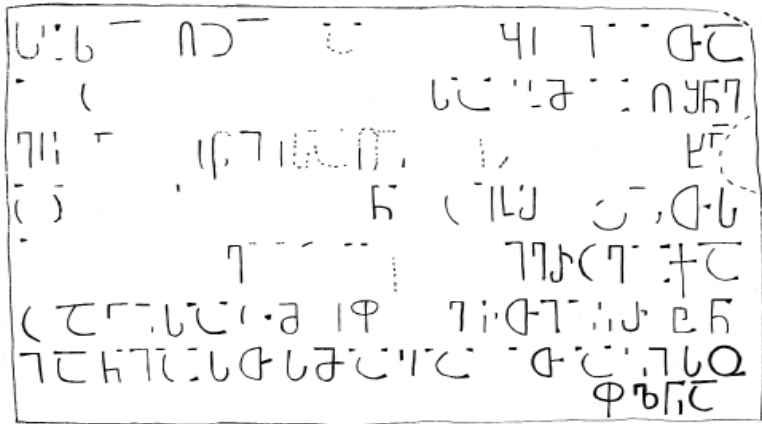
წარწერიანი ქვა მთავარი ეკლესიის აღმოსავლეთით მოშენებულ სათავსოშია მოთავსებული; წარწერიანი ქვის ზომები: 66 X 108 სმ.; წარწერის ფართობი: 63 X 106 სმ.; 8 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: † (V სტრიქონის XVIII გრაფემა) – 8,5 X 4 სმ.; ყველაზე პა-

ტარა გრაფემის ზომა: ზ (VIII სტრიქონის II გრაფემა) – 4 X 3,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: გრძელი ან მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს; ტექსტში ბგერა ი, რიგ შემთხვევებში, ა-ს (ა) საშუალებით არის გადმოცემული, ხოლო გრაფემა უ, რიგ შემთხვევებში Q-ს (ო) საშუალებით არის გადმოცემული.

დაზიანება: წარწერიანი ქვის ზედაპირი დაზიანებულია. გრაფემების უმეტესობა, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ მარცხენა კუთხეში კარგად გამოკვეთილ რამდენიმე გრაფემას, ძლივს განირჩევა. წარწერის ტექსტი ალდგენილია შემორჩენილი გრაფემებისა და კონტექსტის მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ნ. ბერძენიშვილი, ირ. ციციშვილი; დ. ბერძენიშვილი: X ს.; წარწერის ტექსტში ჩვენს მიერ ამოკითხულ სახელებს: ლიპარიტსა და ნიანიას ვაიგივებთ XI საუკუნის ცნობილ ისტორიულ პერსონაჟებთან - ლიპარიტ IV ბაღვაშთან და მის ვაჟ, ნიანიასთან. აქედან გამომდინარე, წარწერას 1040-1050-იანი წლებით ვათარიღებთ.

გამოცემები: ბერძენიშვილი 1950: (წარწ. დათარიღება); ციციშვილი 1980: 9 (წარწ. ადგილ-მდებარეობა; წარწ. დათარ.); ბერძენიშვილი 1982: 11 (წარწ. ცალკეული სიტყვების მხედრ. ტრანსკ.); ბერძენიშვილი 2005: 63 (წარწ. ცალკეული სიტყვების მხედრ. ტრანსკ.).

1. სქუზ-- ია-ტ ...ჲჲ-ტტტ
2. ტტ ... სსჲჲ [ტთჲჲ]
3. ჴჴჲჲ--- ჴჴჲჲ იჲ----- ... ჲ ჴჴ
4. ჲ-... ჲ-ტ-ჲ-ჲ-- ტტტტ
5. ...ჴ... ჴტ-ჴტტ
6. ტ ტტტტტტ ტტტტ---ჴტტტ ჴჴჲჲ-ჲ ჲ
7. ჴტტტ სსსს ჴტტტტტტტ
8. ჴჴჲჲ

ს(ა)ხ(ე)ლ(ი)[თა] ღ(მრ)[თ(ი)ს(ა)]ქ[თა] [და მეოხ]ებითათა (?) |² და ...საბ[ა]მ აღ[ვ]ა[შ]ე[ნე] |³ ეკლე[სია] წმი[დი]სა ღმ[რთ(ი)სმშ(ო)ბ(ე)ლისა] ...ხ (?) ე[რისთავთ]-[ე][რისთავი] |⁴დ... ნ-თი-შ-- და(ვი)თს (?) |⁵... ე ... იერთე აქა|⁶ ანისათ მეფე[მან] ერ(ის)თ(ავ)ი ლ(ი)პ(ა)რ(ი)ტ, ნ|⁷იანია სთსმა (?) გაათავისუ|⁸ფლნა.

2.

[X-XI სს.]

ზობედაის საფლავის ქვის წარწერა (სურ. 37)

წარწერა ამოკვეთილი იყო აფსიდაში მოთავსებულ თეთრი ქვის ნატეხზე. 1980-იან წლების დასაწყისში, დ. ბერძენიშვილის ეკლესიაში ყოფნის დროს, წარწერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო. წარწერის ამჟამინდელი დაცულობის ადგილი უცნობია. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის პალეოგრაფიულმა პირმა, რომელიც დ. ბერძენიშვილმა ექსპედიციის დროს შეასრულა. მისეული წაკითხვა პალეოგრაფიულ პირსა და გადმონაწერზეა დამყარებული. წარწერა შესრულებული ყოფილა ასომთავრული ხელით, შეიცავდა ორ სტრიქონს განკვეთილობის ნიშნების გარეშე. წინამდებარე გამოცემაში წარმოდგენილია ბერძენიშვილის მიერ შესრულებული პალეოგრაფიული ასლი და მასზე დამყარებული გადმონაწერი; ტექსტის ჩვენი წაკითხვა ამ გადმონაწერს ემყარება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: გამოცემაში გაზიარებულია დ. ბერძენიშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით X-XI საუკუნეებით თარიღდება.

გამოცემები: ბერძენიშვილი 1982: 11 (მხედრ. ტრანსკ. პალ. პირი); ბერძენიშვილი 2005: 64 (მხედრ. ტრანსკ. პალ. პირი).

1. 𐌕𐌆𐌗𐌆𐌌𐌔𐌌

2. 𐌖𐌒𐌕𐌖𐌔𐌆

ქ(რისტ)ე, მიეც სულსა|² ზობედაისა.

ქე ბიულბუსი
ზოკუტუსი

გონარის წმიდა გიორგის ეკლესია

[1065-1073 წწ.]

ზაქარიას შეწირულების საბუთი ეკლესიისადმი ლიპარიტ ერისთავისა და მისი შვილების - თრიალეთის ერისთავის რატისა და იოვანეს მოხსენიებით (სურ. 38)

წარწერა ამოკვეთილია მონაცრისფრო ქვაზე, სამხრეთის შესასვლელის თავზე, მიწის დონიდან 208 სმ-ზე; წარწერიანი ქვის ზომა: 111 X 212 სმ.;

4. ზც ზ~ღსც ყრუბ-[-]---]ც+ფ- ---]ღსღსც[-]---] -ქრც~ზღს რ~რსც
5. ქრსც ყრუნი ინი ცზღ [-]-----],ქრ რ~რსც ზც რ~რსც
6. ზც ცკრსც ყრუბ [-]-----]ც სყს~ბ ც~ბ
7. ზ~სც ს~ზსც ხ~ზსც [-]-----] სცეოცოც სცნი
8. ღრ-ოც ყრუბქრ[-] [-]-----] რღრც ზც ყრუბ
9. ქრბ- ზცკრღრ[-]-----]ოკრღრცოყ ყრუ
10. რცზც სცნი [-]-----] ცყრღრღს კო
11. ზღცკც- ზ [-]-----]ცკც ზც
12. სჯრბ- ღყ [-]-----]რ ბ~ბ
13. ღ~ზრ ზ~ღ[-] ცნო [-]-----] ბ~რ' ზ~
14. კ~ღსკ~ზა ზ [-]-----]ს~რსცზ რცეოღრღს
15. ზცღრღრღსცა ცკ [-]-----] კ~ღ, ლ~ზზ რღ, ლ
16. ზს~ღც ცბ~ნი [...][ქრზ, [...]

ქ. დაუსაბამოისაგ(ან) ღ(მრ)თისა მწყ(ალო)ბ(ელი)სად მ{ი}ნ{ა}თა ნანუეთი |² და გლ(ა)ხ(აკი) ზ(ა)ქ(არი)ა ღ[(ი)რ]ს უ(ი)ქმ(ე)ნ აღშენებად წ(მიდ)ისა ამის ეკლ(ესიი)სა, |³ დ(ა)ვ(ი)წყე ზეობასა ს[(უ)ლ]დ(ი)დებულისა ღ(ი)პ(არი)ტ ე(რისთავთ)-ე(რისთავისა) და გ(ა)ვ(ა)სრ(უ)ლე დ(ი)დებ(ა)სა |⁴ და ზ(ეო)ბ(ა)სა შვილთ[ა მათისა,] ქ(არ)თთ(ლ)სა კ(ათა)ლ(ი)კ(ო)ს(ო)ბ(ა)სა გ(ა)ბრ(იე)ლ(ი)სსა (?), [თ]რიალ(ე)თს ე(რისთავთ) ე(რისთავობა)სა |⁵ რ(ა)ტ(ი)სა, შ(ეუნდვ)ენ ღ(მერთმა)ნ, ამზეგრძელე ... რატ ე(რისთავთ)-ე(რისთავ)სა და ი(ოვან)ესა |⁶ და ამისა შემდ[გომად] ... [ღ]ა ს(ა)ჰსრ(ა)დ ც(ო)დვ(ი)|ღ(ი)სა ს(უ)ლისა ჩ(ე)მ(ი)სა ... სახუცოდ სანე|⁷ბიეროდ შევნირეთ [მ(ა)ნგლისის ჰევს] (?) ... ნებითა და ჰელ|⁸ნერით და მტკიცე[ბით] (?) ... [ღა]უმტკიცოთ შეუ|⁹ვალად სან[ებიეროდ] (?) ... აშენების მო|¹⁰დგამთა დ ... არა და|¹¹ს-ჯერდეთ შ ... ი დ(ი)დე|¹²ზ(უ)ლი ნგ ანუ (?) ... და წ(მიდა)ღ |¹³ მთ(ავა)რმ(ო)წ(ა)მ(ე)ღ დ (?) ... სალ (?) ეთხოების |¹⁴ დაკნინებაჲ ამ ... მ(ა)ნგლ(ე)ლ ები-სკ(ოპო)ზის(ა)ათა ად(ი)დენ ... ქრ(ო)ნ(ი)კ[ონი იყო ...].

1. მ(ი)წ(იერებ(ი)სა და მ(ი)წ(ი)თა შ.; 2. ზც ლ~რცირსც ხ~ნი იწ რ~ნი ციყრღრღსც რ~რსც ცკრს ზ~ზსც ბ.; ჩვენ, რომლებიც წარმოვიშვით დაუსაბამოისი ღვთისაგან და მიწის ნვეთნი... ქუთ.; ვიქმენით ქუთ.; და გვალირსა ჩ(უ)ენ ღ(მერთ)მ(ა)ნ აღშენებად წ(მიდ)ისა შ.; 3. Великаго т.; ბრღღღღღსც ბ.; დ(ი)დებ(უ)ლი)სა შ.; 4. и во время католиковства Георгия и жены эристава эриставовь Рата т.; ერისთავთ-ერისთავის დიდის ლიპარიტის დროს და დავამთავრეთ ქუთ.; დ(ა)ვ(ი)წყე [ბრძანებითა] დიდებულისა შ.; 4. ბ ზ~ღს ღს~ღსც ... ლ~.. 'ზც' ცოზღს რ~რსც ბ.; ... დ(ა) ჟ(ა)მს(ა) კ(ათალიკო)ს(ო)ბ(ა)სა ... გ(იორგისა) და ცოლ(ისა)თ(ვ)ს ე(რისთავთ) ე(რისთავი)სა შ.; 6. გადასარჩენად ჩემის ცოდვილის სულისა... ქუთ.; 6-7. სცრღღღღღსც ბ.; ერისთავობასა მისი შვილების... და გიორგის კათალიკოსობისას და ცოლის რატ ერისთავისა ქუთ.; 7. შევნირეთ ტრაპეზად მღვდელთა.. ნებითა... და ქუთ.; 7-8. შევნირეთ და დავამტკიცეთ. დაუმტკიცეთ შეუვალად... ქუთ.; 10-11. ... მე (?) მოდგომცა და რა ... არვა და შ.; 12. წ(მიდა)ნი ან(გელ)ო(ზნი) შ.; 12-13. უდიდესო წმიდანო და წმიდა მონამე... ქუთ.; 13. და ... ს(უ)ლსავ(ე) (სუყველასავე?) შ.; 15-16. დაკნინებისათვის, დაე

მოეთხოვოს მის სულს... მანგლე ეპისკოპოსს განადიდე ღმერთო ქუთ.; ეპისკ(ოპო)ზ(ი) ს(ა)შ.; 16. ქორონიკონსა... ქუთ.; ქორონიკონ[სა] შ.

დარაქონის (ისტ. ფარეხა) ეკლესია

1.

1052 წ.

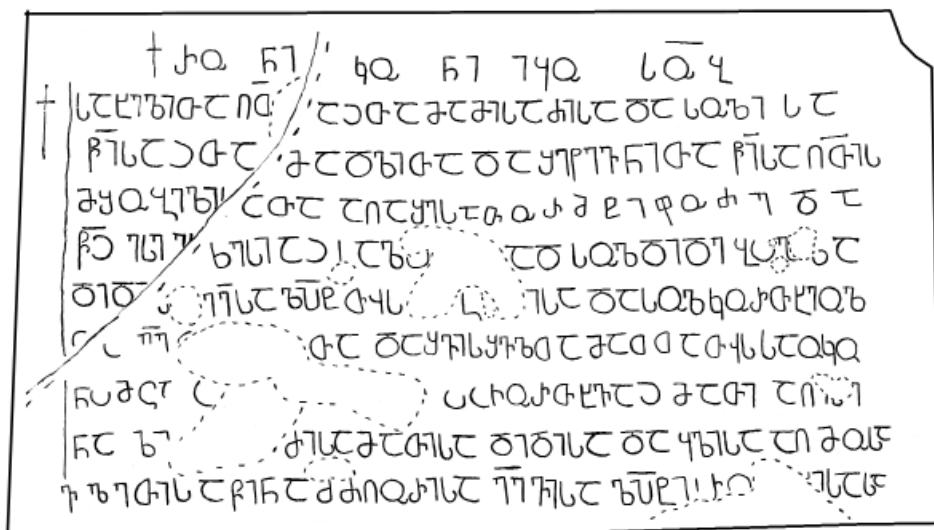
ერისთავთ-ერისთავ ლიპარიტ ლიპარიტის ძის სააღმშენებლო წარწერა (სურ. 39)

სსმ-522; წარწერა ამოკვეთილია ბაზალტის მუქ ნაცრისფერ ქვაზე, წარწერიანი ქვის ზომები: 84 X 148 სმ.; წარწერის ფართობი: 75 X 134 სმ.; 10 სტრიქონი; ასომთავრული შერეული ნუსხურით; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: † (I სტრიქონის I გრაფემა) – 12 X 2,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: Ⴀ (X სტრიქონის XL გრაფემა) – 2,5 X 2 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: გრძელი განივი ხაზი; წარწერის წინ დიდი ზომის ჯვარია დასმული.

დაზიანება: წარწერის ფილას აქვს ზემო მარცხენა ნაწილი მოტეხილი. წარწერის გრაფემათა ნაწილი ადგილ-ადგილ ამოტეხილია და ტექსტი აღდგენილია კონტექსტისა და წინა გამოცემების მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: წარწერას უზის თარიღი ქრონიკონი სმზ (780+272=1052), ანუ ქრისტესშობიდან 1052 წელი.

გამოცემები: სილოგავა 2000: 223-224; 292-293 (მხედრ. ტრანსკრ. შავ-თეთრი ფოტო); თავაძე 2016: 143 (ახლ. ნაკითხ.); თავაძე 2016: 30-31 (ახლ. ნაკითხ.).

1. ქართველი იყო სიღ
2. ქართულითა იქცა-იქცა გზისად და სიღისად
3. წინადაცთა გარდაცთა თუ ყოველგვარად წინა იქცა
4. ყველამსადაცთა იქცა aTor mti f uZe ათა
5. წინა და დასასადაცთა სიღისად---თუ სიღისად-სიღისად
6. თუთუთა- თუთა სიღისად-----სიღისად თუ სიღისად-სიღისად
7. სიღისად... -თუ თუთა-სიღისად გზისად-სიღისად სიღისად
8. წინა-სიღისად, სიღისად--- სიღისად სიღისად-სიღისად სიღისად
9. სიღისად----- სიღისად გზისად თუთა-სიღისად თუთა-სიღისად
10. სიღისად სიღისად-სიღისად-სიღისად სიღისად-სიღისად-სიღისად

ქრონიკონი იყო სიღ (272+780=1052 წ.). ¹² ქ. სახელითა ლ(მრ)თი(ს) ათა, მამისა, ძისა და სულისა ¹³ წ(მიდ)ისაათა.

მადლითა და შეწვევითა წ(მიდ)ისა ლ(მრ)თის¹⁴შობის(ა)ათა ალაშქრის(ა)თა ათორმეტი ფუძე და ¹⁵ წ(მიდა)თა ესე ეკლესიათა სალო[ცვ[ე]ლ]ად სულდიდებულ[ი]სა ¹⁶ დიდის[ა] ე(რისთავთ) ე(რისთავის)სა ლ(ი)პ(არი)ტ(ი-სა)თვს, [მ(ა)მ(ი)სა მ(ა)თ]ისა და სულკურთხეულ¹⁷თა ე(რისთავთ) ე(რის-თავთ)თ[ა, შვილთა და შვი(ლი)სმ(ი)ლთა მათათვს; საუკუ¹⁸ნომცა ა[რს]ჴს(ე)ნ(ე)ბ(ა)თ და კურთხ[ე]ვათ მათი.

ალეშე¹⁹ნა ზე[ობასა] ძისა მათისა, დიდისა და ყ(ო)ვლისა აღმო-სა¹⁰ვლეთისა წინამძღურისა, ე(რისთავთ) ე(რისთავის)სა ლ(ი)პ(არი)ტ პროტ[ო]სტრ[ა]ტ[ორ]ისასა.

3. წ(მიდ)ისაათა სიღ; 8-9. საუკუ[ნო]დ-მცა სიღ; 9. სულთათა სიღ; 10. პროტატისასა სიღ, პროტ(ოსტრ)ატ(ორ)ისასა თავ.

ედიქ-ქილისას (ისტ. ანდრასი) ღმრთისმშობლის ეკლესია

1.

[1419-1424 წწ.]

მიქაელ კათალიკოზის სადიდებელი წარწერა (სურ. 40)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, შესასვლელის არქიტრავის ქვაზე, მიწის დონიდან 150 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 51 X 168 სმ.; წარწერის ფართობი: 29 X 40 სმ.; 3 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: 6 (I სტრიქონის XII გრაფე-მა) – 8,2 X 4,2 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 7 (II სტრიქონის X გრაფემა) – 2,5 X 1,3 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი კლავნილი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: წერტილი ან ორწერტილი რამდენიმე სიტყვის

შემდეგ; წარწერისათვის დამახასიათებელია შენიალება.

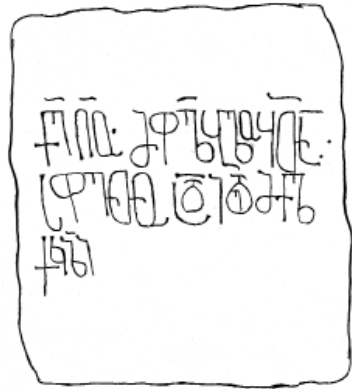
დაზიანება: წარწერიანი ქვა წვიმითა და თოვლითაა გადარეცხილი, რის გამოც ტექსტის ცალკეული ადგილები გაჭირვებით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: კ. ჩიჩუა: 1161 წ.; ე. თაყაიშვილი: 1419-1424 წწ. გამოცემაში გაზიარებულია ე. თაყაიშვილის დათარიღება. წარწერა თარიღდება მასში მოხსენიებული მიქაელის კათალიკოსობის პერიოდით - 1419-1424 წლებით.

გამოცემები: ჩიჩუა 1891: 2 (წარწ. წაკ.); თაყაიშვილი 1913: 29-30 (გადმ. დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანკ. რუს.).

1. ქ̄ნი̄ღ. კ̄ფ̄ზ̄ღ̄ო ყ̄ღ̄ღ̄:
2. ს̄ფ̄ღ̄ო ტ̄ბ̄ღ̄ი კ̄ქ̄
3. ქ̄ზ̄ღ̄

ქ(რისტ)ე ღ(მერთ)ო, მფლ(ო)ბ(ე)ლო ყ(ოველ)თა |² ს(უ)ფ(ე)ვ(ა)თ(ა)ო, ადიდე მ(ი)ქ(ა)ელ |³ ქ(ათალი)კ(ო)ზი.

2. ს ფ ვ თ ო (საფლავთაო თუ სასუფეველთაო) ჩიჩ.; 2. მიქელ 3. კათალიკოზი ჩიჩ.

2.

[1419-1424 წწ.]

ბერ დავით მლითლისძის სააღმშენებლო წარწერა (სურ. 41)

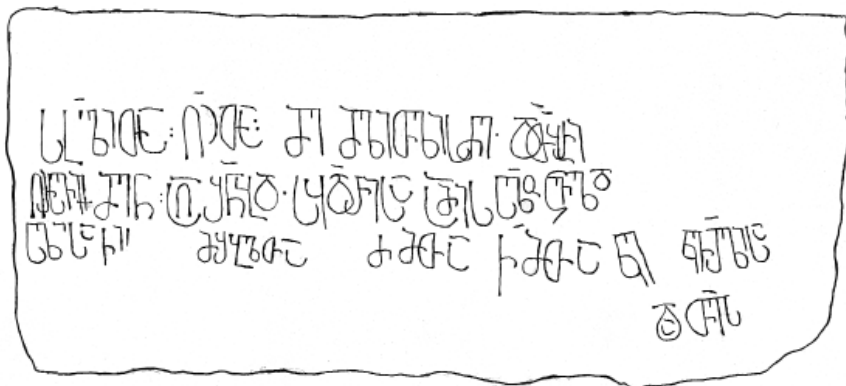
წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, შესასვლელის არქიტრავის ქვაზე, მიწის დონიდან 150 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 51 X 168 სმ.; წარწერის ფართობი: 35 X 105 სმ.; 4 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: ხ (III სტრიქონის XIX გრაფემა) – 8,5 X 2,2 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: ტ (IV სტრიქონის II გრაფემა) – 2,5 X 1,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: წერტილი ან ორწერტილი რამდენიმე სიტყვის შემდეგ; წარწერისათვის დამახასიათებელია შენიალება.

დაზიანება: წარწერიანი ქვა წვიმითა და თოვლითაა გადარეცხილი, რის გამოც ტექსტის ცალკეული ადგილები გაჭირვებით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: კ. ჩიჩუა: 840-861 წწ.; ე. თაყაიშვილი: 1419-1424 წწ. გამოცემაში გაზიარებულია ე. თაყაიშვილის დათარიღება. პალეოგრაფიული ნიშნების მსგავსების სა-

ფუძველზე წარწერა თარიღდება მიქაელ კათალიკოსის წარწერის ანალო-
გიურად - 1419-1424 წლებით.

გ ა მ ო ც ე მ ე ბ ი: ჩიჩუა 1891: 2 (წარწ. ნაკ.); თაყაიშვილი 1913: 29-30
(გადმ. დედნ. შრიფ. წარწ. მხედრ. ტრანკ. რუს.).

1. სწუტ: იწუტ: კი კხუტსუ: ღჳჳ
2. იწუტსუ: ღჳჳტ: ცჳჳტსუ: ცჳჳტსუ: სწუტსუ
3. სწუტსუ: კჳჳტსუ: კჳჳტსუ: კჳჳტსუ: კჳჳტსუ: კჳჳტსუ

ს(ა)ხ(ე)ლ(ი)თა ღ(მრთისა)ჟთა. მე, მლითლისძე დ(ავი)თ ბ(ე)რი |² ღი(რ) ს ვიქმენ აღშ(ე)ნ(ე)ბ(ა)დ ს(ა)ყდრ(ი)სა ამის ს(ა)ლოცვ(ე)ლ(ა)დ |³ ს(უ)ლ(ი) სა ჩ(ემ)ის[ა], მშ(ო)ბ(ე)ლთა და ძმ(ა)თა ჩ(ე)მთა: კ(ვ)რიკ(ე), კვ(ი)რ(ი)ლისა და თ(ეოდორე)ს(ი).

1. ღვთისათა მე სამოელ დონაური ჩიჩ; მღრთისათა თ; 2. სალოცავად ჩიჩ; 3. ჩემთა და ძმა-
თაზე კელისა („კვირიკელისა“) ჩიჩ; იოანე თ; თეოდორეს თ.

ქაანის (ამჟ. ნალკა) ეკლესია

1.
[1060-1072 წწ.]

მირიან თარხუნისძის სააღმშენებლო წარწერა ბაგრატ IV მეფისა და სევასტოსის მოხსენიებით (სურ. 42)

წარწერა ამოკვეთილია მდინარე ქციის მარცხენა სანაპიროზე ჩადგ-
მულ ხიდის ბურჯში, მიწის დონიდან 30 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზედა და მარცხენა ნაწილი ორნამენტებითაა გაფორმებული; წარ-
წერიანი ქვის ზომები: 72 X 160 სმ.; წარწერის ფართობი: 42 X 132 სმ.; 4
სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: Ⴀ (III სტრიქო-

ნის III გრაფემა) – 7 X 6 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: ა (IV სტრიქონის XI გრაფემა) – 5,8 X 4,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე ან გრძელი განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი, გ. ოთხმეზური: 1059-1072 წწ.; ა. ბაქრაძე: XI საუკუნის 60-იანი წლები; ნ. ბერძენიშვილი: 1059-1063 წწ.; გამოცემაში გაზიარებულია ე. თაყაიშვილის დათარიღება. წარწერა 1060-1072 წლებით თარიღდება მასში მოხსენიებული ბაგრატ IV სევასტოსის ტიტულით მოხსენიების გათვალისწინებით.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 68-72 (გადმონ. დედნ. შრიფ. მხედრ. თარგმ. რუს.); ბაქრაძე 1959: 74 (გადმონ. დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკ.); ბერძენიშვილი 1964: 38 (წარწ. შინაარ. წარწ. დათარ.); ოთხმეზური 1981: 40-41 (წარწ. ნაკ.).

1. ს̄წქც̄ იძ̄წქც̄ კუ̄კუ̄იქწ ჩ̄ქქს̄ქს̄ქ
2. კ̄წ წიქს̄წყ̄წი თ̄ც̄ ი̄ქს̄ რ̄ქქ̄წ რ̄წა̄ რ̄ს̄ რ̄ს̄წს̄ა̄ ს̄ყ̄ფ̄
3. რ̄ქ̄წ̄ც̄ ზ̄ქ̄ქს̄ქქ̄ქქ̄ს̄ა̄ ს̄ზ̄ც̄ზ̄ბ̄ ც̄ც̄წ̄ქწ ი̄წს̄ს̄ქს̄ქ
4. ო̄წ ყ̄წ ყ̄გ̄წს̄ ო̄ლ̄ქ̄ქს̄ კ̄ფ̄ც̄ კ̄ფ̄ი̄ს̄უს̄წს̄ქს̄წს̄ქ

სახ(ელი)თა ღ(მრ)თ(ი)ს(აჲ)თა. მე, მირიან თ(ა)რხ(უ)ნ(ი)ს ძ(ე)|²მ(ა)ნ აღ-
 ვაშ(ე)ნე და ღ(ი)რს ვ(ი)ქმ(ე)ნ წ(მიდა)ჲ ეს(ე) ეკლ(ე)ს(ია)ჲ ს(ა)ყ(ო)ფ(ე)|³ლი
 წ(მიდის)ა დ(ე)მ(ე)ტრე მ(ო)წ(ა)მ(ი)ს(ა)ჲ სალ(ო)ც(ვე)ლ(ა)დ, აც(ო)ცხ(ლე)
 ნ ღ(მერთ)მან ს(ი)გ(რ)ძ⁴ოს(ა) შ(ი)ნ(ა) უ(ა)მთ(ა)ს(ა) ბ(ა)გრ(ა)ტ მ(ე)ფ(ე)თა
 მ(ე)ფე, ს(ე)ვ(ა)სტ(ო)სი, ამ(ე)ნ.

1. ღმრთისათა თ, ბ, ო; თარხოხის ძემან თ, ბ; 2. სალოცავად თ, ბ, ო; 3-4. საგარეოს (?) თ; სიგრძესა ბ; სიგრძოსა ო; 4. ამინ თ, ბ, ო.

2.

[XI ს.]

წარწერის ფრაგმენტი (სურ. 43)

წარწერა ამოკვეთილია მდინარე ქციის მარჯვენა სანაპიროზე ჩადგმულ ხიდის ბურჯში, მიწის დონიდან 30 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 23 X 94 სმ.; წარწერის ფართობი: 21 X 91 სმ.; 2 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: Է (II სტრიქონის VII გრაფემა) – 8,5 X 4 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: Ձ (I სტრიქონის XII გრაფემა) – 6 X 5,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: გრძელი განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წვიმით გადარეცხვისა და გამოფიტვისაგან წარწერა ადგილ-ადგილ გაჭირვებით იკითხება. გარდა ამისა, წარწერა თავბოლო ნაკლულია. წარწერის ტექსტი აღდგენილია შემორჩენილი გრაფემებისა და კონტექსტის მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას XI საუკუნით ვათარილებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 72-73 (დედნ. შრიფ.).

1. -'1 Կ1~'1 ԴԻԿ1 Ը'1 Ե] ..
2. ԿԿ~Ը Գ~Է Կ~Կ ԿԿ~Ը Ը'~Ը ..

[ქ](რისტ)ე, შეგ(წყ)აღე თქ(უე)ნი სული დ[ა]...² [წ(მიდა)ო] ეკლ(ეს)ი(ო), მ(ეო)ხ ყ(ა)ვ ს(ა)წყ(ალო)ბ(ელ)სა ს(უ)ლს[ა]...

3.

[1047-1070 წწ.]

წარწერის ფრაგმენტი წურწყაბელ ეპისკოპოსის, არტანუჯის ერისთავ გრიგოლისა და მირიან [თარხუნისძის] მოხსენიებით

1896 წელს, ე. თაყაიშვილის დროს, წარწერა ჩაშენებული იყო მდინარე ქციის მარჯვენა სანაპიროზე ჩადგმულ ხიდის ბურჯში, იმავე საყრდენის ქვაკუთხედზე წარწერის ამჟამინდელი დაცულობის ადგილი უცნობია. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის გადმონაწერმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომელიც ე. თაყაიშვილმა 1896 წლის ექსპედიციის დროს შეასრულა, აგრეთვე, ე. თაყაიშვილის რუსულმა თარგმანმა, რომლებიც ზემოხსენ-

ებულ გადმონაწერზეა დამყარებული. გადმონაწერის მიხედვით, წარწერა შესრულებული იყო ნუსხური დამწერლობით, შეიცავდა ორ სტრიქონს და არ ახლდა განკვეთილობის ნიშნები. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს წარწერის ე. თაყაიშვილისეული გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი წაკითხვა, რომელიც ამ გადმონაწერზეა დამყარებული.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: წარწერას 1047-1070 წლებით ვათარიღებთ მასში მირიან თარხუნისძისა და არტანუჯის ერისთავ, გრიგოლ აბუსერიძის მოხსენიების გათვალისწინებით.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 71-72 (დედნ. შრიფ. ქართ. და რუსულ. წაკითხვ.).

1. ...ჰჰჰჰ ოჰჰჰჰ ოჰჰჰჰ ოჰჰჰჰ ოჰჰჰჰ ოჰჰჰჰ...
2. ...ხს ოჰჰჰ ოჰჰჰ ოჰჰჰ ოჰჰჰ ოჰჰჰ ოჰჰჰ...

...მ(ა)მ(ა)დმთ(ა)ვ(ა)რი წ(უ)რწყ(აბ)ელი, ე(რისთავი) გრ(ი)გ(ო)ლ ... |²
...ლს (?) მ(ი)რ(ია)ნ(ი)ს მშ(ო)ბ(ელ)თ ს{ა}ს{უ}ფ{ევე}ლსა სულ[ი დაუმკვიდრეთ] (?) ...

4. წარწერის ფრაგმენტი

წარწერა ამოკვეთილი იყო ქვაზე, რომელიც, თავის მხრივ, ეკლესიის სამხრეთი კარის წინ იდო. 1896 წელს, ეძნის ეკლესიაში ე. თაყაიშვილის ყოფნის დროს, წარწერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო დაცული. წარწერის ამჟამინდელი დაცულობის ადგილი უცნობია. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის გადმონაწერმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომელიც ე. თაყაიშვილმა 1896 წლის ექსპედიციის დროს შეასრულა, აგრეთვე, ე. თაყაიშვილის რუსულმა თარგმანმა, რომლებიც ზემოხსენებულ გადმონაწერზეა დამყარებული. გადმონაწერის მიხედვით, წარწერა შესრულებული იყო ნუსხური დამწერლობით, შეიცავდა ორ სტრიქონს და არ ახლდა განკვეთილობის ნიშნები. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს წარწერის ე. თაყაიშვილისეული გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი წაკითხვა, რომელიც ამ გადმონაწერზეა დამყარებული.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: წარწერის დათარიღება, შესაბამისი ინფორმაციის არქონის გამო, ვერ ხერხდება.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 67 (დედნ. შრიფ. რუსულ. წაკითხვ.).

1. q̄e adYden Z̄r I Y ar da
2. TZI

ქ(რისტ)ე, ადდენ ძრ(იე)ლი არდა |²თძ{ე}ლ[ი] (?)

5.

წარწერის ფრაგმენტი

წარწერა ამოკვეთილი იყო საფლავის ქვაზე, რომელიც, თავის მხრივ, ეკლესიის აღმოსავლეთ სარკმლის ქვეშ იდო. 1896 წელს, ეძნის ეკლესიაში ე. თაყაიშვილის ყოფნის დროს, წარწერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო დაცული. მისი ამჟამინდელი დაცულობის ადგილი უცნობია. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის გადმონაწერმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომელიც ე. თაყაიშვილმა 1896 წლის ექსპედიციის დროს შეასრულა, აგრეთვე, ე. თაყაიშვილის რუსულმა თარგმანმა, რომელიც ზემოხსენებულ გადმონაწერზეა დამყარებული. გადმონაწერის მიხედვით, წარწერა შესრულებული იყო ნუსხური დამწერლობით. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს ე. თაყაიშვილისეული გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი წაკითხვა, რომელიც ამ გადმონაწერზეა დამყარებული.

წ ა რ წ ე რ ი ს დ ა თ ა რ ი ლ ე ბ ი ს ს ა ფ უ ძ ვ ე ლ ი : წარწერის დათარიღება, შესაბამისი ინფორმაციის არქონის გამო, ვერ ხერხდება.

გ ა მ ო ც ე მ ე ბ ი : თაყაიშვილი 1913: 67-68 (დედნ. შრიფ. რუსულ. წაკითხვ.).

...angel ozTa ... aRmocenebul o ... aRmomkiTxevl Ta Sendobasa gevedr ebiT...

...ანგელოზთა... აღმოცენებულო... აღმომკითხველთა შენდობასა გევედრებით

თაქ-ქილისას (ისტ. მერეკანა) ღმრთისმშობლის ეკლესია

1.

[X-XI სს.]

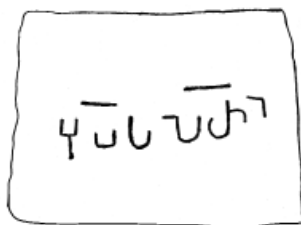
წარწერის ფრაგმენტი (სურ. 44)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის ჩრდილოეთ ფასადზე, მიწის დონიდან 10 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 58 X 50 სმ.; წარწერის ფართობი: 7 X 18 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: 4 (I სტრიქონის I გრაფემა) – 3,5 X 1,8 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 1 (I სტრიქონის VI გრაფემა) – 2 X 1,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დ ა ზ ი ა ნ ე ბ ა : წვიმით გადარეცხვისა და გამოფიტვის გამო წარწერა ადგილ-ადგილ ატკეჩილია. განსაკუთრებით დაზიანებულია მისი მარცხე-

ნა მხარე, სადაც ზოგიერთი გრაფემა საერთოდ გადაშლილია, მაგრამ მათი აღდგენა ხერხდება წარწერის შინაარსისა და წინა პუბლიკაციის (ექვთიმე თაყაიშვილი) მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას X-XI საუკუნეებით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 28 (დედნ. შრიფ.).

ქსსსქი

ხ(უ)ლ(ოცო)ს პ(ი)რი(თა).

2.

[IX-X სს.]

წარწერა იოვანეს მიერ ჯვრის აღმართვის შესახებ (სურ. 45)

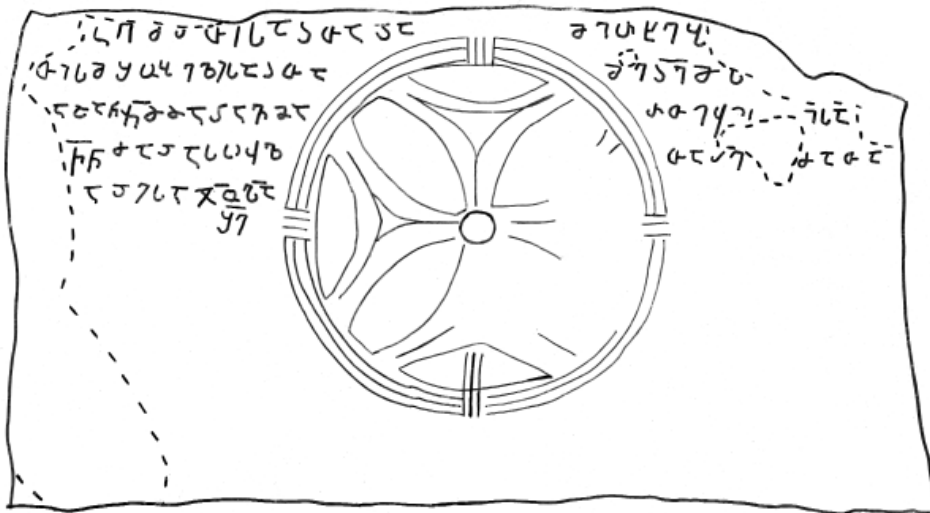
წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის დასავლეთ ფასადზე, კერძოდ, ცოკოლის ქვაზე, ჩრდილოეთი კუთხიდან მე-6 ქვაზე და დასავლეთ შესასვლელი კარიდან ჩრდილოეთის მიმართულებით მე-5 ქვაზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 43 X 62 სმ.; წარწერის ფართობი: 16 X 59 სმ.; 6 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: ხ (IV სტრიქონის I გრაფემა) – 2 X 1,0 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 7 (I სტრიქონის VI გრაფემა) – 2 X 1,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წვიმით გადარეცხვისა და გამოფიტვის გამო წარწერა ადგილ-ადგილ ატკეჩილია. განსაკუთრებით დაზიანებულია მისი მარჯვენა მხარე, სადაც ზოგიერთი გრაფემა საერთოდ გადაშლილია, მაგრამ მათი აღდგენა ხერხდება შემორჩენილი გრაფემებისა და კონტექსტის მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას IX-X საუკუნეებით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 28 (დედნ. შრიფ. რუს.).

1. ----'C' I'გკ'ფ'უსჯაფც ზც კიღჟღ---- ----
2. -ფუსჟღღღუსჯაფც კი ა~ი კ'ს-...
3. ცკცნ ჯღჯა ც'ჟკიფი ყუს- ~უს
4. ... ხნფც ზც სღჟნფც ზ'-- -ჟცფც
5. ...ცზ უსჯ ა~ღ ზ~ც
6. ყ~

[ს(ა)ხ(ე)ლ(ი)თ]ა ლ{მრ}თისაჲთა და მეოხებ[ითა წ(მიდ)ისა] |² [ლ]{მრ} თისმშობლისაჲთა. მე, ა(ოან)ე მ(ამა)ს[ა]³ ხლის[<ა>მან ჯუა(რ)ა ავმართე შეს[ანდობლა]დ ს[ლ(უ)ლ]ისა |⁴ ჩ(უე)ნისა და სულთა დე[და-მა]მათა | [სა-ლოცველ]ად. ი(ოვან)ესა ჯ(უარ)ო ლ(აშ)ა |⁶ შ(ეინ)ყალ]ე.

1. Во имя Бога и ходатайством св. Божей Матери.. их родителей да помилуеть Богъ т.

3.
წარწერის ფრაგმენტი

წარწერა ამოკვეთილი იყო ეკლესიის სამხრეთ კედელზე. 1896 წელს, თაქ-ქილისას ეკლესიაში ე. თაყაიშვილის ყოფნის დროს წარწერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო დაცული. წარწერის ამჟამინდელი დაცულობის ადგილი უცნობია. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის გადმონაწერმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომელიც ე. თაყაიშვილმა 1896 წლის ექსპედიციის დროს შეასრულა. გადმონაწერის მიხედვით, წარწერა შესრულებული იყო ასომთავრული დამწერლობით, შეიცავდა ერთ სტრიქონს და არ ახლდა განკვეთილობის ნიშნები. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს წარწერის ე. თაყაიშვილისეული გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი წაკითხვა, რომელიც ამ გადმონაწერზეა დამყარებული.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: წარწერის დათარიღება, შესაბამისი ინფორმაციის არქონის გამო, ვერ ხერხდება.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 28 (დედნ. შრიფ).

ი.. ზუზუ.. ბი: იხს
დ.. ველი დი: ღღს.

იმერას (ისტ. მეთრეპანა) სამეზის ეკლესია

1.

[X-XI სს.]

სავედრებელი წარწერა უცნობი პირისა (სურ. 46)

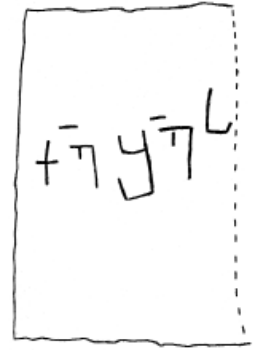
წარწერა ამოკვეთილია მთავარი ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, ცოკოლის მეორე ქვაზე, მიწის დონიდან 30 სმ-ზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 46 X 31 სმ.; წარწერის ფართობი: 14,5 X 27,5 სმ.; 1 სტრიქონი; ნუსხური; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: S (I სტრიქონის III გრაფემა) – 10 X 5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: C (I სტრიქონის I გრაფემა) – 6 X 3,3 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას X-XI საუკუნეებით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 11-12 (დედნ. შრიფ.).

q̄e S̄e s...

ქ(რისტ)ე, შ(ეიწყალ)ე ს... .

2.

[X-XI სს.]

წარწერის ფრაგმენტი (სურ. 47)

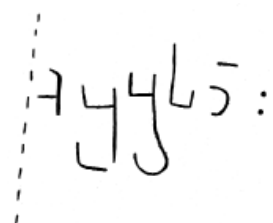
წარწერა ამოკვეთილია მთავარი ეკლესიის ჩრდილოეთ ფასადზე, დასავლეთიდან აღმოსავლეთის მიმართულებით მე-14 ქვაზე, მიწის დონიდან 75 სმ-ზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 50 X 42 სმ.; წარწერის ფართობი: 26 X 16 სმ.; 1 სტრიქონი; ნუსხური; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: b (I სტრიქონის III გრაფემა) – 11,5 X 3,8 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: Y (I სტრიქონის V გრაფემა) – 3,5 X 2,0 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: გრძელი განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: ორწერტილი.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას X-XI საუკუნეებით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 12 (დედნ. შრიფ. რუს.).

[mSbsȲ:

...მშ(ო)ბ(ელი)ს(ა)ე... .

1. родителей т.

3.

[XI ს.]

წარწერა ტაძრის სახელობის შესახებ (სურ. 48,49)

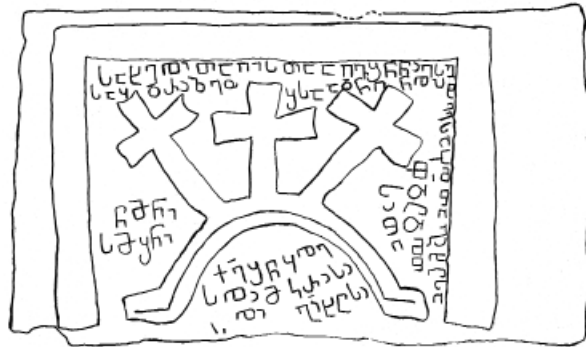
1896 წელს, იმერას ეკლესიაში ე. თაყაიშვილის ყოფნის დროს, წარწერიანი ქვა ეკლესიის სამხრეთ კართან იდგა. დღეისათვის წარწერიანი ქვა ჩაყოლებულია ეკლესიის დასავლეთ გალავნის ყორეში; წარწერიანი ქვის შუა ნაწილში გამოქანდაკებულია სამი ჯვარი, რომლის ოთხივე მხარეს ნუსხური წარწერები ამოღარული; ჩვენთვის საინტერესო წარწერა ამოღარულია წარწერიანი ქვის მარცხენა ქვედა მხარეს; წარწერიანი ქვის ზომები: 67 X 119 სმ.; წარწერის ფართობი: 13,5 X 16 სმ.; 2 სტრიქონი; ნუსხური; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: S (II სტრიქონის III გრაფემა) – 5,9 X 2,2 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: i (II სტრიქონის V გრაფემა) – 1,3 X 1,5 სმ.; წარწერას ქარაგმისა და განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი: XI ს. გამოცემაში გაზიარებულია ე. თაყაიშვილის დათარიღება. წარწერა XI საუკუნით თარიღდება პალეოგრაფიული ნიშნებისა და მასში მოხსენიებული ლიპარიტ ერისთავთ-ერისთავის მოხსენიების მიხედვით.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 12 (ასომთ. შრიფ. რუს. თარგმ.).

- 1. w m n i
- 2. s m b n i

წმ(იდა)ნი |² ს(ა)მ(ე) ბ(ა)ნი.

1. Святыя Троицы т.

4.

[XI ს.]

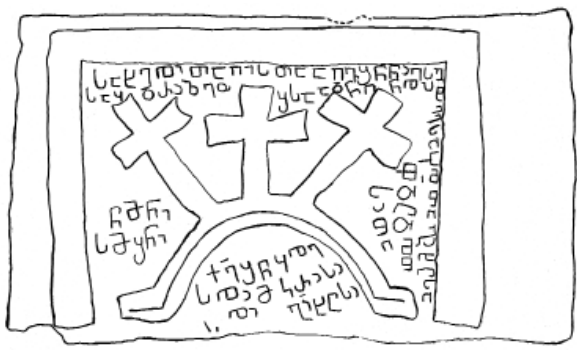
გიორგი ხუცესის სააღმშენებლო წარწერა (სურ. 50, 51)

1896 წელს, იმერას ეკლესიაში ე. თაყაიშვილის ყოფნის დროს, წარწერიანი ქვა ეკლესიის სამხრეთ კართან იდგა. დღეისათვის წარწერიანი ქვა ჩაყოლებულია ეკლესიის დასავლეთ გალავნის ყორეში; წარწერიანი ქვის შუა ნაწილში გამოქანდაკებულია სამი ჯვარი, რომლის ოთხივე მხარეს ნუსხური წარწერები ამოღარული; ჩვენთვის საინტერესო წარწერა ამოღარულია ზედა და მარჯვენა მხარეს; წარწერიანი ქვის ზომები: 67 X 119 სმ.; წარწერის ფართობი: 50 X 76 სმ.; 5 სტრიქონი; ნუსხური; ყველაზე

დიდი გრაფემის ზომა: P (III სტრიქონის V გრაფემა) – 4,5 X 3 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: a (II სტრიქონის II გრაფემა) – 1,2 X 2 სმ.; ქარაგმის ნიშნად გამოყენებულია მოკლე სწორი ხაზი; წარწერას განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი: XI ს. გამოცემაში გაზიარებულია ე. თაყაიშვილის დათარიღება. წარწერა XI საუკუნით თარიღდება პალეოგრაფიული ნიშნებისა და მასში მოხსენიებული ლიპარიტ ერისთავთ-ერისთავის მოხსენიების მიხედვით.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 12 (ასომთ. შრიფ. ქართ. და რუს. თარგმ.). ბაქრაძე 1959: 59 (ასომთ. შრიფ. ქართ. ტრანსკ.).

1. saxel iTa RisTa aRv SnnY ese
2. saydr Y zeobsa ad&n Rn I p&t
3. eesa Pl Ta gY xcsa
4. f&d cdl T
5. sYTa

სახელითა ლ(მრთ)ის(აჲ)თა აღვ(ა)შ(ე)ნ(ე)ნჲ ესე |² საყდ(ა)რჲ ზეობა-სა ად(იდენ) ლ(მერთმა)ნ ლ(ი)პ(არი)ტ |³ ე(რისთავთ)-ე(რისთავი)სა, ჴ(ე) ლ(ი)თა გ(იორგ)ჲ ჴ(უ)ც(ი)სა |⁴ ფ(რია)დ ც(ო)დ(ვი)ლთ(ა) |⁵ს(ა)ჲთა.

1. ღმრთისათა თ; აღვაშენე თ, ბ; 3. ხუცისა თ; 4-5. ცოდვილთსაჲთა თ; ცოდვილისაჲთა ბ.

5.
[XI ს.]

მაკარისა და გიორგი ხუცესის სავედრებელი წარწერა (სურ. 52, 53)

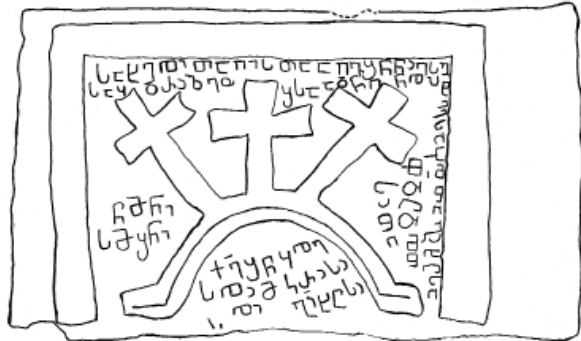
1896 წელს, იმერას ეკლესიაში ე. თაყაიშვილის ყოფნის დროს, წარწერიანი ქვა ეკლესიის სამხრეთ კართან იდგა. დღეისათვის წარწერიანი

ქვა ჩაყოლებულია ეკლესიის დასავლეთ გალავნის ყორეში; წარწერიანი ქვის შუა ნაწილში გამოქანდაკებულია სამი ჯვარი, რომლის ოთხივე მხარეს ნუსხური წარწერები ამოღარული; ჩვენთვის საინტერესო წარწერა ამოღარული წარწერიანი ქვის ქვედა მხარეს; წარწერიანი ქვის ზომები: 67 X 119 სმ.; წარწერის ფართობი: 17 X 33 სმ.; 3 სტრიქონი; ნუსხური; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: S (I სტრიქონის III გრაფემა) – 5 X 2,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: Y (II სტრიქონის III გრაფემა) – 2 X 1,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნად გამოყენებულია მოკლე სწორი ხაზი; წარწერას განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი: XI ს. გამოცემაში გაზიარებულია ე. თაყაიშვილის დათარიღება. წარწერა XI საუკუნით თარიღდება პალეოგრაფიული ნიშნებისა და მასში მოხსენიებული ლიპარიტ ერისთავთ-ერისთავის მოხსენიების მიხედვით.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 12-13 (ასომთ. შრიფ. ქართ. და რუს. თარგმ.); ბაქრაძე 1959: 59 (ასომთ. შრიფ. ქართ. ტრანსკ.).

1. q&e Swyl e
2. sl Y mkr YsY
3. ႁsl i g&i xcsY

ქ(რისტ)ე, შ(ეი)წყ(ა)
 ლე |²ს(უ)ლჲ მ(ა)კ(ა)რჲსჲ,
 |³ს(უ)ლი გ(იორგ)ი ხ(უ)ც(ი)ს(ა)ჲ.

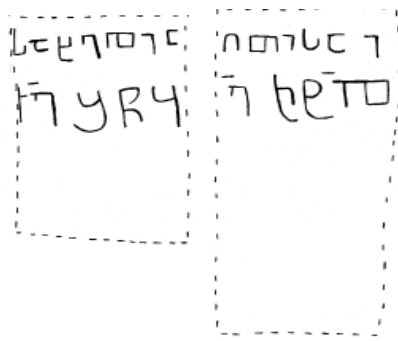
2. მაკარისაჲ თ; 3. [და სუ]ლი თ.

6.
 [XI ს.]
 სავედრებელი წარწერა (სურ. 54, 55)

წარწერა ამოკვეთილია მთავარი ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, მინის დონიდან 175 სმ-ზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 32 X 103 სმ.; წარწერის ფართობი: 44 X 29 სმ.; 2 სტრიქონი; ნუსხური; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: C (II სტრიქონის VIII გრაფემა) – 9 X 3,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: a (I სტრიქონის II გრაფემა) – 2,4 X 3,3 სმ.; ქარაგმის ნიშნად გამოყენებულია მოკლე სწორი ხაზი; წარწერას განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ნარიმანიშვილი, შანშაშვილი, კვაჭაძე: XI ს. გამოცემაში გაზიარებულია ავტორთა ჯგუფის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით XI საუკუნით თარიღდება.

გამოცემები: ნარიმანიშვილი, შანშაშვილი, კვაჭაძე 2018: 134 (მითით. წარწერის ადგილმდ. შესახებ. დათარიღ. ფერადი ფოტო). წარწერის ტექსტი გამოცემული არ არის. ის წინამდებარე კორპუსში პირველად ქვეყნდება.

1. saxel iT]- RTisai--
2. [q&e Swy-&e Ct&i

სახელით[ა] ღ{მრ}თისაი[თა]. |²
ქ(რისტი)ე, შ(ე)იწყ(ა)[ლ]ე ჩტლ (!).

კუშიის (ისტ. ავლადი) ეკლესია

[X-XI სს.]

იოვანესა და კვაჯაჯის წარწერა (სურ. 56)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, სამხრეთი ნავის შესასვლელის მარცხნივ ჩასმულ ორ ქვაზე, მინის დონიდან 118 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 54 X 52 სმ.; წარწერის ფართობი: 32 X 49 სმ.; 3 სტრიქონი; ნუსხური; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: q (III სტრიქონის I გრაფემა) – 17 X 11 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: i (I სტრიქონის IV გრაფემა) – 1,7 X 2 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: არ ახლავს; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით X-XI საუკუნეებით თარიღდება.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 37 (ასომთ. შრიფ. რუს.).

1. ese iv a
2. ne da kv aj
3. aj q

ესე ივა²ნე და კვაჯ³აჯ¹აჟ¹ა“.

1-2. Етотъ Иванъ т.

კუშიის (ისტ. ავლადი) ნმიდა გიორგის ეკლესია

1.

სავედრებელი წარწერა მნათესი

წარწერა ამოკვეთილი იყო ეკლესიის სამხრეთ კედელზე. XIX საუკუნის 90-იან წლებში, კუშიის ეკლესიაში კ. ჩიჩუასა და ე. თაყაიშვილის ყოფნის დროს, წარწერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო დაცული. წარწერის ამჟამინდელი დაცულობის ადგილი უცნობია. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის გადმონაწერმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომელიც კ. ჩიჩუამ და ე. თაყაიშვილმა 1890-იან წლების ექსპედიციების დროს შეასრულეს, აგრეთვე, კ. ჩიჩუასა და ე. თაყაიშვილის ქართულმა და რუსულმა ნაკითხვებმა, რომლებიც ზემოხსენებულ გადმონაწერებზეა დამყარებული. გადმონაწერების მიხედვით, წარწერა შესრულებული იყო ასომთავრული დამწერლობით, შეიცავდა ერთ სტრიქონს და ახლდა განკვეთილობის ნიშნებად რამდენიმე სიტყვის შემდეგ წერტილი. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს წარწერის ე. თაყაიშვილისეული გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი ნაკითხვა, რომელიც ამ გადმონაწერზეა დამყარებული.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: წარწერის დათარიღება, შესაბამისი ინფორმაციის უქონლობის გამო, ვერ ხერხდება.

გამოცემები: ჩიჩუა 1891: 2 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრასნკ.); თაყაიშვილი 1913: 38 (დედნ. შრიფ. რუს. თარგმ.).

ქ.წ. ყ.წ. კ.წ.წ.წ.

ქ(რისტე), შ(ეიწყალ)ე მნ(ა)თე.

1. раба Феодора т.; Царицу Тамару т.

ლივადის (ისტ. საქათმე) ნმიდა კვირიკას ეკლესია

1.

[988-1023 წწ.]

ზვიად ერისთავთ ერისთავის ვაჟის, ვარდას სავედრებელი წარწერა (სურ. 57)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, უფრო კონკრეტულად, სამხრეთ-დასავლეთ სარკმლის მარჯვენა მხარეს ამობრუნებულ მდგომარეობაში, მიწის დონიდან 300 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 76 X 106 სმ.; წარწერის ფართობი: 20 X 82 სმ.; 2 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: ꝥ (I სტრიქონის I გრაფემა) – 10 X 4

სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: Q (I სტრიქონის II გრაფემა) – 3,5 X 6 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

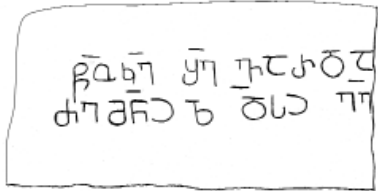
დაზიანება: წარწერა დაზიანებულია. წარწერას აკლია ბოლო ნაწილი.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი: 975-1022 წწ.; ა. ბაქრაძე: 988-1023 წწ. წინამდებარე გამოცემაში ვიზიარებთ ა. ბაქრაძის დათარიღებას. წარწერა ზვიად მარუშიანის თრიალეთის ერისთავობის პერიოდით - 988-1023 წლებით თარიღდება.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 63-64 (დედნ. შრიფ. ქართული და რუსული თარგმ.); ბაქრაძე 1959: 59-60 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკ.).

1. ႠႰႪႧႱႨႩႪႫႬႭႮႯႰႱႲႳႴႵႶႷႸႹႺႻႼႽႾႿႺႻႼႽႾႿႺႻႼႽႾႿႺႻ
2. ႠႰႪႧႱႨႩႪႫႬႭႮႯႰႱႲႳႴႵႶႷႸႹႺႻႼႽႾႿႺႻ

წ(მიდა)ო კ(კრიკ)ე, შ(ეიწყალ)ე ვარ-
და, |² ძე მ(ონ)ა)ჲ ზ(ვია)დ(ი)ს(ა)ჲ
ე(რისთავთ)-ე(რისთავისაჲ)

1. Феодоръ т; თეოდორე ბ.

2.

[X-XI სს.]

ადამის სავედრებელი წარწერა (სურ. 58)

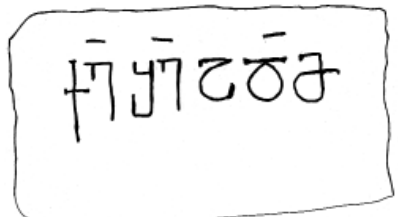
წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, მიწის დონიდან 270 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 55 X 72 სმ.; წარწერის ფართობი: 13 X 32 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: † (I სტრიქონის I გრაფემა) – 10 X 3,2 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: Ⴀ (I სტრიქონის V გრაფემა) – 5 X 5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებული არ არის. წარწერის ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას X-XI საუკუნეებით ვათარიღებთ.

გამოცემები: წარწერის ტექსტი გამოცემული არ არის. ის წინამდებარე კორპუსში პირველად ქვეყნდება.

ႠႰႪႧႱႨႩႪႫႬႭႮႯႰႱႲႳႴႵႶႷႸႹႺႻႼႽႾႿႺႻႼႽႾႿႺႻ
ქ(რისტ)ე, შ(ეიწყალ)ე ად(ა)მ.

1. Христе, помилуй ... т.

3.

[X-XI სს.]

დგრაფემა (სურ. 59)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, მიწის დონიდან 100 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 31 X 25 სმ.; წარწერის ფართობი: 8 X 8 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ქარაგმისა და განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას X-XI საუკუნეებით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 63 (დედნ. შრიფ).

ბ

დ (4).

4.

[X-XI სს.]

დაგვიან სავედრებელი წარწერა (სურ. 60)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის დასავლეთ ფასადზე, მიწის დონიდან 450 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 76 X 67 სმ.; წარწერის ფართობი: 20 X 52 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: ლ (I სტრიქონის VI გრაფემა) – 3,7 X 2,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: ჟ (I სტრიქონის I გრაფემა) – 2,5 X 2,2 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: არ ახლავს; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

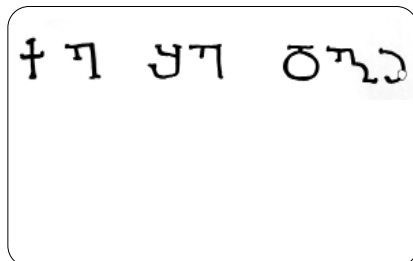
დაზიანება: წარწერა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას X-XI საუკუნეებით ვათარიღებთ.

გამოცემები: წარწერის ტექსტი გამოცემული არ არის. ის წინამდებარე კორპუსში პირველად ქვეყნდება.

ქ[~]ჟ[~]ჟ[~]შ[~]ღ[~]

ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე დ(ა)გ(ვა)ჲ (?).

ლიპარიტისუბნის („ლაგაზის საყდარი“) ღვთისმშობლის ეკლესია

[1189-1207 წწ.]

თეოდორე ლოდომისძის სააღმშენებლო წარწერა ერთიანი საქართველოს მეფის, თამარისა და მისი მეუღლის, დავით [სოსლანის] მოხსენიებით (სურ. 61,62)

წარწერა ამოღარულია ნაცრისფერ ქვაზე, რომელიც მთავარი ეკლესიის სამხრეთ მხარეს აგდია; წარწერიანი ქვა თავდაპირველად ჩადგმული იყო ეკლესიის სამხრეთ შესასვლელის თავზე; პირველი 3 სტრიქონი ამოღარულია ომეგას ფორმის ამაღლებულ ნაწილზე, დანარჩენი 6 სტრიქონი ამოკვეთილია დადაბლებულ თაღში; წარწერიანი არქიტრავის ქვა სამ ნაწილად არის დამტვრეული შენობიდან ჩამოგდების გამო; I წარწერიანი ქვის ზომები: 73 X 124 სმ.; II წარწერიანი ქვის ზომები: 44 X 64 სმ.; III წარწერიანი ქვის ზომები: 47 X 44 სმ.; წარწერის ფართობი: 65 X 183 სმ.; 9 სტრიქონი; ასომთავრული; კიდურწერტილოვანი; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: **ჩ** (III სტრიქონის I გრაფემა) – 5,5 X 2 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: **ც** (V სტრიქონის XIII გრაფემა) – 1,5 X 1,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი, კლაკნილი ან ქუდისებრი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: წერტილი, ორწერტილი ან სამწერტილი თითქმის ყოველი სიტყვის შემდეგ; ტექსტში ბგერა ი, რიგ შემთხვევებში, **ა**-ს (**ა**) საშუალებით არის გადმოცემული, ხოლო გრაფემა უ, რიგ შემთხვევებში, **ა**-ს (**ა**) საშუალებით, რიგ შემთხვევებში **ჟ**-ს (**ჟ**) საშუალებით არის გადმოცემული; წარწერისათვის დამახასიათებელია შენაღების შემთხვევები; ტექსტის ბოლოს დასმულია წვერით მარჯვნივ მიმართული ისრისპირისებური ნიშანი.

დაზიანება: წარწერის პირველი ფილა შუაზე გატეხილი. წარწერის გრაფემათა ნაწილი ადგილ-ადგილ ამოტეხილია და წარწერის ტექსტი აღდგენილია კონტექსტისა და წინა გამოცემების მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი: 1189-1209 წწ.; ა. ბაქრაძე: 1189-1207 წწ.; გ. ოთხმეზური: 1188-1206 წწ. გამოცემაში გაზიარებულია ა. ბაქრაძის დათარიღება. თამარისა და დავით სოსლანის თანაცხოვრების პერიოდი - 1189-1207 წლები.

გამოცემები: ჩიჩუა 1891: 2 (ტექსტის ფრაგმენტი); თაყაიშვილი 1913: 111-114 (დედნ. შრიფ. მხედრ. და რუს. თარგმ.); ბაქრაძე 1954: 160-163 (ტექსტი ე. თაყაიშვილის პუბლიკაციაზე დაყრდნობით); მეფისაშვილი 1971: 25-26 (ინფორმ. წარწერის შესახებ; ვ. ცინცაძის შავ-თეთრი ფოტო); ოთხმეზური 2016: 35-36 (მხედრ. ტრანსკ.); კოჭლამაზაშვილი, სხირტლაძე 2016/2017: 708-720 მხედრ. ტრანსკ. გრაფიკ. მონახაზი); ოთხმეზური 2017: 148-152 (დედნ. შრიფ. პალ. პირი, მხედრ. ტრანსკ. ვ. ცინცაძის შავ. თეთრი

ნი ც(ო)დც(ა)ნი ქმნ(ილნ)ი და ს(უ)ფ(ე)ვ(ა)სა მ(ი)ს(ს)ა მი⁷მცვალე[ს]. **წ.** პ(ირველ) ნ(მიდა)თა ნ(ინას)ნ(აარმეტ)ყ(კ)ლთ[ა] ქ(ა)დ(ა)გ(ე)ბ(უ)ლო, |⁸ ზ, დ(ე)დ(ა)ო ღ(მრთი)ს(ა)ო, ბ(ე)დ, დაკრძ(ა)ლ(უ)ლ(ა)დ, კიბ(ე)დ, სასაკ-მ(ე)ვლ(ე)დ, |⁹ ს(ა)ყდ(რა)დ, ს(ა)ს(ა)ნთლ(ე)დ, კ(უ)ეოთხ(ა)დ, ალყვ(ა)ვე ბ(უ)ლ(ა)დ, თ(ი)რ ს(ა)ყ(დ)არი შეინ[ირე].

1. ღ(მრთ)ისმმ(ო)ბლ(ი)ს(ა)თა **ო**; მისთა **თ**; მი(სთა)თა **კ.ს**; მის[თ](ა)თა **ო**; თ(ევედორ)ე **ო**; იოდ(ოსი)ს **თ**; **ო**; [იო]დომისძე **ო**; ქ. ზ **ო**; თ(ევედორ)ე **ო**; 2. ს(ა)ყდ(ა)რსა **კ.ს..**; 3. უფრ(ო)ა ს(ა)დ **კ.ს**; მეს(ა)ფ(ა)რველე **კ.ს**; 4-5. მას მეოხად შენ გვექმენ, აჯოცნე **თ**; მ(ა)ს მოხ(უ)აიშნ ე მექმენ **კ.ს**; მოხ(ვ)აიშნე [გვ(ე)ქ]მ ენ **ო**; 5. აჯო[ცოს]. 6. [ც(ო)დც(ა)ნი, [მისსა] 6-7. მიმ[ცვ] ალ[ეს] **კ.ს**; აჯოც[>ნ] (ეს | ყოველ)ნი ბ(რ)ა(ლ)ნი **ო**; მ⁸[ა]სა მიმონ[ასეო (?) **ო**; 7. ნ. ილ (!) **ო**; მიმ(ცნე მართალთ)ა ნილ **თ**; 8. პ(ირველ) ნ(მიდა)თა **კ.ს**; 8. სას(ა)კ(უ)მ(ე)ვლ(ე)ს **კ.ს**; 9. ალყ(უ)ავე(ბ)ლად **კ.ს**; თა(მ)არის(ათკს) ღ(მრთის)ა სწორის)ა **თ**.

ნარდევანი

[1157-1184 66./1210-1222 66.]

მეფეთა მეფე გიორგის ჯელიანი სტელა (სურ. 63, 64)

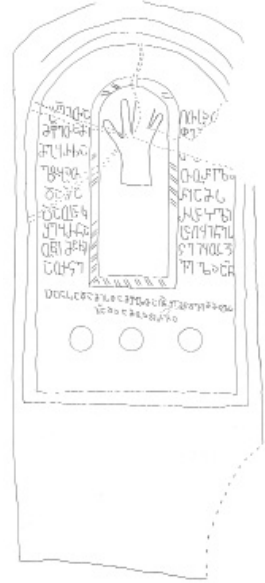
ნარწერიანი ხელიანი სტელა შემთხვევით აღმოჩნდა 1980 წლის ივნის-ში ნალკა-ახალქალაქის გზის მონაკვეთზე, სოფ. ნარდევანიდან დაახლ. 8 კმ-ის დაშორებით, გზის გაგანიერებისას. აქედან ნარწერიანი ქვა თავის ეზოში გადაიტანა სოფელ კუშჩში მცხოვრებმა, სიძველეთა მოყვარულმა - აკოფ მიქელიანმა. ქვის აღმოჩენისა და ნარწერის ადგილმდებარეობის შესახებ ისტორიკოს დ. ბერძენიშვილს აცნობეს ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის კონკრეტულ-სოციოლოგიური ექსპედიციის წევრებმა: ნ. აბაკელიამ და დ. ჯაფარიძემ. დ. ბერძენიშვილმა ნარწერიანი სტელა ამავე, 1980 წლის აგვისტოში შეისწავლა. მან ნარწერიანი სტელა თბილისში ჩამოიტანა და დღეისათვის ის ანჩისხატის ეკლესიის ეზოშია განთავსებული; ნარწერიანი ქვის ზომები: 195 X 82 სმ.; ნარწერის ფართობი: 76 X 68 სმ.; 11 სტრიქონი; ასომთავრული; კიდურწერტილოვანი; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: **ჟ** (VII სტრიქონის X გრაფემა) – 5,3 X 1,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: **ა** (XI სტრიქონის VIII გრაფემა) – 1,5 X 1,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ან ნალისებრი კიდურწერტილოვანი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს; ტექსტში ბგერა ი, რიგ შემთხვევებში, ა-ს (ე) საშუალებით არის გადმოცემული, ხოლო გრაფემა უ, რიგ შემთხვევებში Q-ს (ო) საშუალებით არის გადმოცემული.

დაზიანება: ნარწერიანი ქვის ზედა მხარე ოთხად არის დანაწევრებული, ხოლო მისი მეხუთე ნაწილი კი დაკარგულია. ნარწერის ტექსტი აღდგენილია შემორჩენილი გრაფემებისა და კონტექსტის მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: დ. ბერძენიშვილი: XIII საუკუნის I ნახევარი. ვითვალისწინებთ რა წარწერაში მეფეთა მეფე გიორგის მოხსენიებას, რაც თანაბარი წარმატებით შეიძლება გაიგივდეს როგორც გიორგი III-თან, ასევე გიორგი IV ლაშასთან. აქედან გამომდინარე, წარწერას 1157-1184 წლებით ან 1210-1222 წლებით ვათარილებთ.

გამოცემები: ბერძენიშვილი 1982: 14-15 (მხედრ. ტრანსკ. გრაფიკ. მონახაზ.); ბერძენიშვილი 2005: 76-84 (მხედრ. ტრანსკ. გრაფიკ. მონახაზ.).

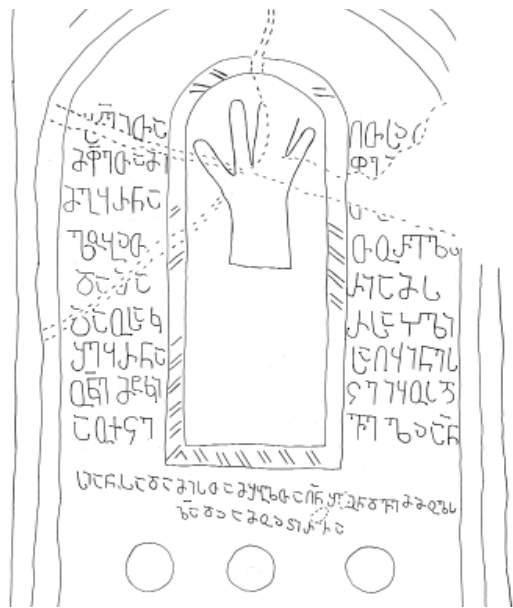
1. სქუქტ იძსადქ
2. კჭუტ კიქუქ --
3. კ ლკარტ 'ტ-კ' ----
4. ზღვად დეკიუნს
5. ზტ კტკტკს
6. ზტღსტ ხსტს ყზ
7. ყყკარტ სტიყნს
8. დწკჰქტნო უკღს
9. ტ დქტუნუნა ტწ
10. სტნსტ ზტ კისტ კყლზტ იწ ყუ[დრზთო კკღს
11. ზწ ზატ კდკტკ'ზ

ს(ა)ხ(ე)ლ(ი)თა ლ(მ)რ(თ)ი
ს(ა)თ[ა], |² მ(ე)ფეთა მეფემ[ა]
ნ] [გ(იორგ)ი]მ |³ გ[ა]ყ[ა]რნა
თ[ო]რ[ელნი, ნყ(ა)]|⁴ლობთ თორ
ელს |⁵და მარიამს |⁶დაუს[უ]ა
კ[ა]რ[ი]სა ჳ[ე]ლი, |⁷ შეყ(ა)რნა
საღვინეს, |⁸ უკ(უნისამდ)ე მტ
კიცე იყოს დ|⁹ა უქცეველი, ა(მე)
ნ. |¹⁰

სიანსა და მისთა მშ[ო]ბ[ე]
ლთა ლ(მერთმ)ან შეუდვე, მ[ა]
მულს[ა] |¹¹ზ[ედ]ა და მოაჭირ
ვა.

1. შე(წვენი)ითა. ბ.; 2. მ(ო)გ(უა)ბარ-
ნა ბ.; 3-4. [მ(ა)მ(უ)]ლობით ბ.; 6. ო (70)
საკრ(ი)სა ბ.; 10. (ს)მან(ა)სა ბ.

სანთას (ისტ. უწყლო) ეკლესია

1.

[XI ს.]

თეოდორე ხუცესის სააღმშენებლო წარწერა (სურ. 65)

წარწერა ამოკვეთილი იყო ეკლესიის სამხრეთ კედელზე. 1896 წელს, სანთას ეკლესიაში ე. თაყაიშვილის ყოფნის დროს, წარწერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო დაცული. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის გადმონაწერმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომელიც ე. თაყაიშვილმა 1896 წლის ექსპედიციის დროს შეასრულა, აგრეთვე, ე. თაყაიშვილის რუსულმა თარგმანმა, რომლებიც შემოხსენებულ გადმონაწერზეა დამყარებული. გადმონაწერის მიხედვით, წარწერა შესრულებული იყო ასომთავრული დამწერლობით, შეიცავდა ათ სტრიქონს და არ ახლდა განკვეთილობის ნიშნები. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს წარწერის ე. თაყაიშვილისეული გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი წაკითხვა, რომელიც ამ გადმონაწერზეა დამყარებული.

დაზიანება: წარწერა საგანგებოდ არის დაზიანებული. ათ სტრიქონიანი წარწერიდან მხოლოდამხოლოდ წარწერის პირველი გრაფემა ქანი (†) არის შემორჩენილი. აქედან გამომდინარე, წარწერის ტექსტი მოგვეყავს ე. თაყაიშვილის პუბლიკაციაზე დაყრდნობით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი: XI-XII სს.. ვითვალისწინებთ რა წარწერის პირველი ასო ქანის პალეოგრაფიულ მონაცემებს, მას XI საუკუნით ვათარიღებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 53-54 (დედნ. შრიფ. მხედრ. და რუსული თარგმ.); ბაქრაძე 1959: 58-59 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკრიფ.).

1. † სქდც იწკჳღდც
2. ყწზჳ ჭწსც ჳცჳწჳს
3. დც იწდსჳწღდ
4. ც რს რზსც ჳწჳ ცწრ
5. ნწ დწდღღწ ჳცწ
6. ჳჳწ რს რზსწ
7. ჳწწ ჳწზსჳწ ჳწღსც ჳცწ
8. რჳდწსც ცწჳწწ იწწ ჳწწჳ
9. სწც ჳწწსც ჳც სწღღ
10. ჳწ ჳწღსც ჳწღღს ცწწ

†. ს(ა)ხ(ელი)თა ღ(მრთისაჲთ)ა, მ(ეო)ხ(ე)ბ(ი)თა |² ყ(ო)ვლ(ა)დ წ(მიდ) ისა მარიამის{ი} |³თა ღ(მრ)თ(ი)სმშ(ო)ბ(ელისა)თ |⁴ა ეს{ე} ეკლ{ესი}ა მ(ეო-რე)დ ავ{ა}გ |⁵ნე თ(ეოდორ)ე ხუცე{სმან}, და ვ |⁶ინყე ეს{ე} ეკლ{ესია}ი

და|⁷ვდ(ე)ვ ბ{ა}ლ{ა}ვ{ა}რი ზე{ო}ბ{ა}სა რატ |⁸ ერ{ის}თ{ა}ვ{ი}სა, ად(ი) დნე ლ(მერთმა)ნ, მე(ო)ნ(ა)დ |⁹ ს(უ)ლ(ის)ა ჩემ(ი)სა და ს(ა)ლოც |¹⁰ვ(ელა)დ მშ(ო)ბ(ე)ლთა ჩ(ე)მთ(ათ)ჯს, ა(მე)ნ.

8. ერისთავისა თ.

2.

[XI ს.]

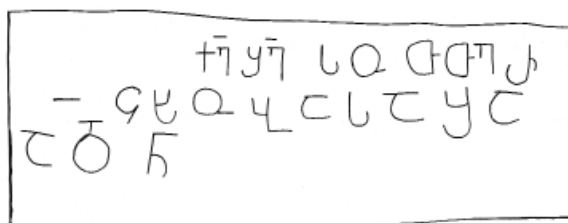
თეოდორე ხუცესის სავედრებელი წარწერა (სურ. 66)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის ჩრდილოეთ ფასადზე, კუთხის წითელ ქვაზე, მიწის დონიდან 20 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 30 X 86 სმ.; წარწერის ფართობი: 27 X 81 სმ.; 3 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: თ (III სტრიქონის II გრაფემა) – 8 X 5,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: ჟ (I სტრიქონის I გრაფემა) – 4 X 3 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: გრძელი განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერიანი ქვა გამოქარულია, რის გამოც მთელი რიგი გრაფემები გაჭირვებით იკითხება. ტექსტი აღდგენილია შემორჩენილი გრაფემებისა და კონტექსტის მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას XI საუკუნით ვათარიღებთ.

გამოცემები: წარწერის ტექსტი გამოცემული არ არის. ის წინამდებარე კორპუსში პირველად ქვეყნდება.

1. ქ¹რ²ის³ტ⁴ე
2. ----- გ¹⁸ე¹⁹ო²⁰ლ²¹ც²²ს²³ ჟ²⁴ც
3. ტ²⁵ ო²⁶ ნ²⁷

ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე სუ(ლი)თ(ა) თე(ოდორ)ე, |²[ორსავ] ცხო(რე) ბასა შ(ინ)ა |³ ად(იდე)ნ.

საკიტინასმოს (ამჟ. საბიდასჩა) ეკლესია

[XIII-XIV სს.]

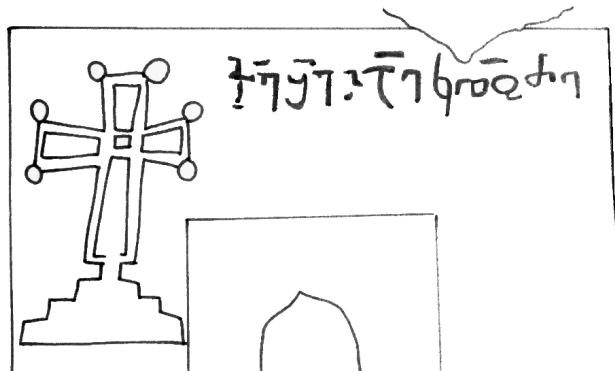
თევდორე კალონაპეტრესძეს (?) სავედრებელი წარწერა (სურ. 67)

წარწერა ამოკვეთილი იყო ეკლესიის აღმოსავლეთ ფასადზე, სარკმელთან გამოქანდაკებული ჯვრის გარშემო. 1980-იან წლებში, საპიტინასმოს ეკლესიაში დ. ბერძენიშვილის ყოფნის დროს, წარწერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო დაცული. წარწერა ამჟამად გადაშლილია და აღარ იკითხება. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის გადმონაწერმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომელიც დ. ბერძენიშვილმა 1980-იან წლებში შეასრულა, აგრეთვე, დ. ბერძენიშვილის წაკითხვამ, რომელიც ზემოხსენებულ გადმონაწერზეა დამყარებული. გადმონაწერის მიხედვით, წარწერა შესრულებული იყო ნუსხური დამწერლობით, შეიცავდა ერთ სტრიქონს და არ ახლდა განკვეთილობის ნიშნები. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს წარწერის დ. ბერძენიშვილისეული პალეოგრაფიული პირი, მისივე გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი წაკითხვა, რომელიც ამ გადმონაწერზეა დამყარებული.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებული არ იყო. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხებოდა.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: წინამდებარე გამოცემაში გაზიარებულია დ. ბერძენიშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით XIII-XIV საუკუნეებით თარიღდება.

გამოცემები: ბერძენიშვილი 1982: 14-15 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკ. პალ. პირი); ბერძენიშვილი 2005: 70 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკ. პალ. პირი).

q̃e S̃e Tṽe kl̃ oZe

ქ(რისტ)ე, შ(ეიწყალ)ე თ(ე)ვ(დორ)ე კ(ა)ლო(ნაპეტრეს)ძე (?).

1. ჩვეკლფძე ბ.

საკონაშურის ეკლესია

[XI-XII სს.]

სავედრებელი წარწერა არსენისა (სურ. 68)

წარწერა მოთავსებულია ტაძრის სამხრეთ-აღმოსავლეთ კუთხესთან, წარწერიანი ქვის ზომები: 136 X 20 სმ.; წარწერის ფართობი: 15 X 78 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: 7 (I სტრიქონის VIII გრაფემა) – 8,5 X 3 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 7 (I სტრიქონის V გრაფემა) – 2,5 X 2 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე ან გრძელი განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: გამოცემაში გაზიარებულია დ. ბერძენიშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით XI-XII საუკუნეებით თარიღდება.

გამოცემები: ბერძენიშვილი 1982: 14-15 (მხედრ. ტრანსკ. პალ. პირი); ჩიქოვანი 1976: 412 (შავ-თეთრი ფოტო); ბერძენიშვილი 2005: 69-70 (მხედრ. ტრანსკ. პალ. პირი).

ქ~1 ყ~1 ო კ ს ო ნ

ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე არსენი.

ქ~1 ყ~1 ო კ ს ო ნ

1. ღმერთო ჩ.

სარჰანის ეკლესია

1.

[1072-1089 წწ.]

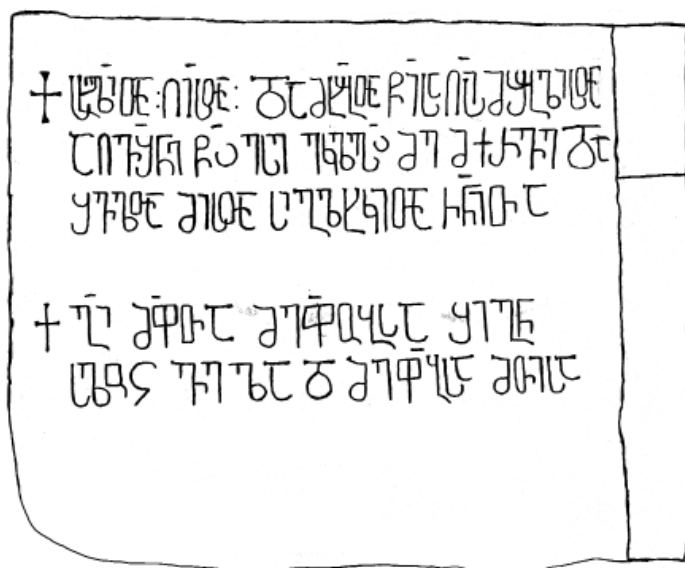
მექარვისა და მისი შვილების სააღმშენებლო წარწერა ერთიანი საქართველოს მეფის გიორგი II-ის მოხსენიებით (სურ. 69)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის აღმოსავლეთ ფასადზე, სარკმლის ზემოთ, მიწის დონიდან 380 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 93 X 116 სმ.; წარწერის ფართობი: 59 X 98 სმ.; 5 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: † (I სტრიქონის I გრაფემა) – 9 X 5,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 7 (I სტრიქონის V გრაფემა) – 3,5 X 1,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე სწორი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: ორწერტილი რამდენიმე სიტყვის შემდეგ.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი: XI ს.; ა. ბაქრაძე: 1014-1027 წწ.; ვაჩიშვილი: XI საუკუნის 20-იანი წლები; წარწერაში მოხსენიებულ მეფეთ მეფე გიორგის საქართველოს მეფე გიორგი II-თან ვაიგივებთ. აქედან გამომდინარე, წარწერას მისი ზეობის პერიოდით - 1072-1089 წლებით ვათარილებთ.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 62-63 (დედნ. შრიფ. ტრასკ. ქართ. და რუსულ ენებზე); ბაქრაძე 1959: 63. (დედნ. შრიფ. ტრასკ. ქართ.); ვაჩიშვილი 2002: 111. (ახლ. დათარიღ.).

1. † სქწჳღც: იწწღც: ზცჳღც ჳწწ იწწჳღწღც
2. ციწწწწ ჳწწ ოწწწწწ ოწწწწწ
3. ოწწღც ჳწღც სწწწწღც ოწწღც
4. † სწწწღც ოწწწღც ოწწწღც
5. სწწწწწწწ ოწწწწწ ოწწწწ

†. ს(ა)ხ(ე)ლითა ღ(მრთ)ის(ა)თა და მ(ეო)ხ(ე)ბ(ი)თა წ(მიდ)ისა ღ(მრთ)ისმშ(ო)ბ(ე)ლის(ა)თა |² აღვ(ა)შ(ე)ნე წ(მიდა)ე ესე ეკლეს(ია)ე მე, მ(ე)ქ(ა)რვე და |³ შვ(ი)ლთა მისთა სიგლ(ა)ხ(ა)კითა ჩ(უ)ენითა. |⁴ †. გ(იორგ)ი მ(ე)ფ(ე)თა მ(ე)ფო(ბ)სა შიგ(ა)ნ |⁵ ს(ა)ლოცველად მ(ე)ფ(ო)ბ(ი)სა მ(ა)თისა.

1. ღმრთისათა თ, ბ; ღმრთისმშობლისათა თ, ბ; 3. ჩვენითა თ, ბ.

ქაბურის (ისტ. თურანი) ეკლესია

1.

[XI ს.]

იოვანეს სავედრებელი წარწერა (სურ. 70)

წარწერა მოთავსებულია ტაძრის სამხრეთის კედლის ქვედა მწკრივში, ამჟამად უკუღმაა ჩაშენებული; წარწერიანი ქვის ზომები: 107 X 127 სმ.; წარწერის ფართობი: 59 X 127 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: Ψ (I სტრიქონის VI გრაფემა) – 9,5 X 4,4 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: Ω (I სტრიქონის II გრაფემა) – 2,5 X 2,3 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: გრძელი განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: წინამდებარე გამოცემაში გაზიარებულია დ. ბერძენიშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით XI საუკუნით თარიღდება.

გამოცემები: ბერძენიშვილი 1982: 13-14 (პალ. პირი. მხედრ. ტრანსკ.); ბერძენიშვილი 2005: 68 (პალ. პირი. მხედრ. ტრანსკ.).

წ~Q სჷნ ყ~7 7Q~7~7

წ~Q სჷნ ყ~7 7Q~7~7

წ(მიდა)ო ს(კ)მ(ე)ონ, შ(ეიწყალ)ე იოვ(ა)ნე.

1. სიმონ დ. ბერძ.

2.

[XI ს.]

სოფრონის სავედრებელი წარწერა (სურ. 71)

წარწერა მოთავსებულია ტაძრის აღმოსავლეთ კედლის ზედა მარცხენა მწკრივში, უკუღმაა ჩაშენებული, მიწის დონიდან 270 სმ-ზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 20 X 52 სმ.; წარწერის ფართობი: 13 X 47 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: \dagger (I სტრიქონის I გრაფემა) – 9 X 5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: Φ (I სტრიქონის V გრაფემა) – 6 X 3,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას XI საუკუნით ვათარიღებთ.

გამოცემები: წარწერის ტექსტი გამოცემული არ არის. წინამდებარე კორპუსში ის პირველად ქვეყნდება.

ჩუყუ-ჟჰნ
ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე [ს{ო}]ფრ{ო}ნ.

ჩუყუ ჟჰნ

3.

[XI ს.]

ბაკარის სავედრებელი წარწერა (სურ. 72)

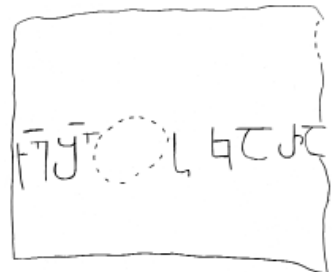
წარწერა მოთავსებულია ტაძრის აღმოსავლეთ კედლის ქვედა შუა მწკრივში; წარწერიანი ქვის ზომები: 48 X 62 სმ.; წარწერის ფართობი: 14 X 60 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: † (I სტრიქონის I გრაფემა) – 10 X 2,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: Ⴀ (I სტრიქონის VIII გრაფემა) – 5,5 X 5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებულია. პირველი და მეხუთე გრაფემები „ქანი“ და „ბანი“ ფრაგმენტულად იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას XI საუკუნით ვათარიღებთ.

გამოცემები: ბერძენიშვილი 2005: 68 (მხედრ. თარგმ.).

[ჩუყუ] [ღჰჰ
ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე ბ{ა}კ{ა}რა (?).

4.

[XI ს.]

წარწერა წმიდა შიოს მოხსენიებით (სურ. 73)

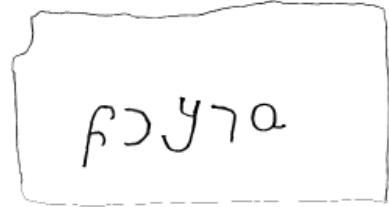
წარწერა მოთავსებულია ტაძრის სამხრეთ კედლის შუა მწკრივში, უკულმაა ჩაშენებული, მიწის დონიდან 100 სმ-ზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 50 X 85 სმ.; წარწერის ფართობი: 10 X 23 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: ყ (I სტრიქონის III გრაფემა) – 9 X 6 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: Q (I სტრიქონის V გრაფემა) – 4 X 5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: არ ახლავს; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას XI საუკუნით ვათარილებთ.

გამოცემები: ბერძენიშვილი 2005: 68 (მხედრ. თარგმ.).

ქა ყიღ
წ{მიდა}ჟ შიო.

ქვემო ჯინისის (ისტ. არწივანი) წმიდა გიორგის ეკლესია

1.

[1178-1185 წწ.]

სააღმშენებლო წარწერა მსახურთუხუცეს აფრიდონის ცოლის ხოშაქისა (სურ. 74)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის აღმოსავლეთ ფასადზე, სარკმლის ზემოთ ტრაპეციის ფორმის ერთ მთლიან ქვაზე, მიწის დონიდან 330 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 64 X 130 სმ.; წარწერის ფართობი: 61 X 125 სმ.; 6 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: 7 (II სტრიქონის VI გრაფემა) – 7,5 X 3 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 2 (II სტრიქონის XXV გრაფემა) – 2 X 2 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ან კლაკნილი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: წერტილი II სტრიქონის II სიტყვის შემდეგ; წარწერისათვის დამახასიათებელია შენიალება.

დაზიანება: წვიმით გადარეცხვისა და გამოფიტვის გამო წარწერა ადგილ-ადგილ დაზიანებულია. დაზიანებული ადგილების აღდგენა ხერხდება შინაარსისა და წინა პუბლიკაციების (ექვთიმე თაყაიშვილი, გიორგი ოთხმეზური) მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი: XII ს.; ა. ბაქრაძე: 1177-1184 წწ.; გ. ოთხმეზური: 1178-1185 წწ.; ვ. სილოგავა: 1178-1185 წწ. გამოცემაში გაზიარებულია გ. ოთხმეზურის დათარიღება. წარწერა აფრიდონის მსახურთუხუცესობის პერიოდით - 1178-1185 წლებით თარიღდება.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 51-52 (დედნ. შრიფ. მხედრ. თარგმ. რუს.); ბაქრაძე 1959: 65 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკ.); ოთხმეზური 1981: 80-81 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკ. პალ. პირი, შავ-თეთრი ფოტო); სილოგავა 2000: 234 (წარწ. ფრაგმ.).

1. ქ სეზღც იწაღც ზც კჲღცტ წღსც იწღსჲღზსც

2. ზც წღსც თწრღზსჲღგზღსღც კჲზღსც იწ

- 3. პიპიქს. ქრისტიანი ხელმოწერის უფლები დიხს
- 4. დიქსიქსი. სწინა დიქსი ქრისტიანი ხელმოწერის უფლები
- 5. იქსიქსი. სწინა დიქსი ხელმოწერის უფლები
- 6. --- დიქსი ქრისტიანი ხელმოწერის უფლები

დასტავიანი დიქსი ქრისტიანი ხელმოწერის უფლები
 დიქსი ქრისტიანი ხელმოწერის უფლები
 დიქსი ქრისტიანი ხელმოწერის უფლები
 დიქსი ქრისტიანი ხელმოწერის უფლები
 დიქსი ქრისტიანი ხელმოწერის უფლები
 დიქსი ქრისტიანი ხელმოწერის უფლები

1. ს(ა)ხ(ე)ლ(ი)თა ღ(მრთისა)ათა და მ(ეო)ხ(ე)ბ(ი)თა წ(მიდ)ისა ღ(მრ)თ(ი)სმშ(ო)ბ(ე)ლ(ი)ს(ათ)ა |² და წ(მიდ)ისა ი(ოვან)ე წ(ა)თლ(ი)სმც(ე)მ(ე)ლ(ი)ს(ათ)თა მ(ომ)მ(ა)დლა ღ(მერთმან) |³ მე, ხ(უა)შ(ა)ქსა, ე(რისთავთ)-ე(რისთავი)სა, მს(ა)ხ(უ)რთუხ(უ)ც(ე)ს(ი)სა აფრ(ი)დ(ო)ნ(ი)ს ცოლსა, |⁴ ოსიყმი[ს] ას(უ)ლსა ალშ(ენე)ბ(ა) წ(მიდ)ისა ამ(ი)ს ეკლ(ე)ს(ი)ს(ა)ე ვ(ა)რდ(ი)სა |⁵ ღმ(რ)თ(ი)სმშ(ო)ბ(ლი)სა ს(ა)მს(ა)ხ(უ)რ(ა)დ. ი (10) წლისა მკ(უ)დ(არი) გ(ა)მ(ა)ც(ო)ც(ხ)ლა, |⁶ [ძლ(იერ)ი დ(ი)დ(ე)ბ(ა) მ(ი)ბოძა. ესე მც(ი)რ(ე)დი მს(ა)ხურ(ე)ბ(ა) მ(ი)დლ(ე)ნ(ი)ა.

1. ე. ბ; ღმრთისმშობლისა თ, ბ; 2. იოანე თ, ბ; ნათლისმცემლისათა თ, ბ; 4. ოსიყმის თ, ბ; ოსიყმის ო.

ქციის ღმრთისმშობლის ეკლესია

1.
 [XIII-XIV სს.]
 წარწერის ფრაგმენტი ბასილ კევარაისძისა და მისი მეუღლის მოხსენიებით (სურ. 75)

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ მინაშენის შესასვლელის თავზე ჩადგმულ ყავისფერ არქიტრავის ქვაზე, მიწის დონიდან 160 სმ-ის

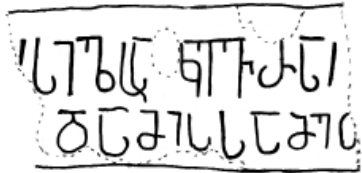
სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 22 X 48 სმ.; წარწერის ფართობი: 17 X 46 სმ.; 2 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: ს (I სტრიქონის II გრაფემა) – 8 X 3 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 7 (II სტრიქონის IV გრაფემა) – 4 X 2,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: არ ახლავს; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებულია, თავბოლონაკლულია. ტექსტი აღდგენილია შემორჩენილი გრაფემებისა და წინა გამოცემის მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: გ. ოთხმეზური: XVII ს. პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას XIII-XIV საუკუნეებით ვათარილებთ.

გამოცემები: ოთხმეზური 2017: 190-191 (დედნ. შრიფ. მხედ. ტრანსკ. პალ. პირი. შავ-თეთრი ფოტო).

1. ...**ს**...**ს**...**ს**...
2. ...**ს**...**ს**...**ს**...

...**ს**...**ს**...**ს**... |² და მისსა მეუ[ლლესა] ...

1. **ს**...**ს**...**ს**... | ... **ს**.

შეპიაკის (ისტ. სარკინეთი) ეკლესია

1.

[1028-1057 წწ.]

მოსახსენებელი ლიპარიტ ერისთავთ-ერისთავისა (სურ. 76)

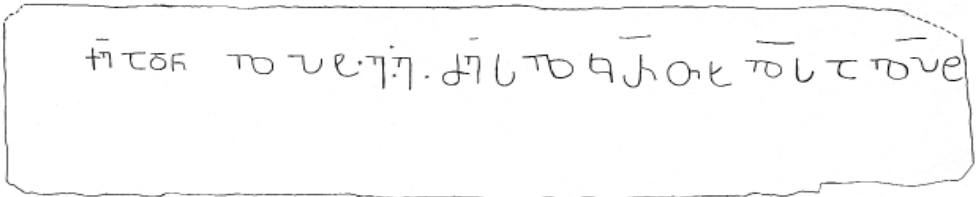
წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, შესასვლელის არქიტრავის ქვაზე, მინის დონიდან 190 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 92 X 300 სმ.; წარწერის ფართობი: 18 X 271 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: 7 (I სტრიქონის X გრაფემა) – 11,2 X 2,6 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 7 (I სტრიქონის II გრაფემა) – 5,5 X 3,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე ან გრძელი განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: ვარსკვლავის მსგავსი ნიშანი.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი: 1022-1063 წწ.; ა. ბაქრაძე: X ს. წინამდებარე გამოცემაში წარწერაში მოხსენიებულ ლიპარიტ ბაღვაშს ვაიგივებთ ლიპარიტ IV ბაღვაშთან, რო-

მელიც 1028-1057 წლებში ფლობდა ერისთავთ ერისთავის საპატიო სახელს. ამავე დროით ვათარილებთ წარწერას.

გ ა მ ო ც ე მ ე ბ ი: თაყაიშვილი 1913: 13-14 (დედნ. შრიფ. მხედრ. თარგმ.); ბაქრაძე 1959: 57 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკ).

ჩუცხა უსე. 1.1. ქუსტაქიქოსტოსე უსე.

ქ(რისტე), ად(იდენ ლ(ი)პ(არი)ტ ე(რისთავთ)-ე(რისთავი), ძე ს(უ) ლკ(უ)რთხ(უ)ლ(ი)სა ლ(ი)პ(არი)ტ(ისა).

2.

[XI ს.]

ჟივანსა და მისი ძმის, ივანეს სავედრებელი წარწერა (სურ. 77)

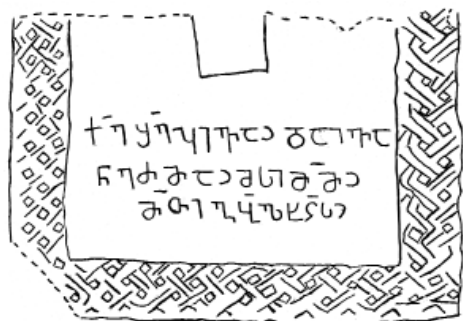
წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის დასავლეთ ფასადზე, ფრაგმენტულად შემორჩენილი სარკმლის ქვემოთ, მინის დონიდან 370 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 57 X 85 სმ.; წარწერის ფართობი: 20 X 57 სმ.; 3 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: 1 (I სტრიქონის VI გრაფემა) – 5,2 X 2,3 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: ს (III სტრიქონის IX გრაფემა) – 2 X 2 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

წ ა რ წ ე რ ი ს დ ა თ ა რ ი ლ ე ბ ი ს ა ფ უ ძ ვ ე ლ ი: პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერას XI საუკუნით ვათარილებთ.

გ ა მ ო ც ე მ ე ბ ი: თაყაიშვილი 1913: 14 (დედნ. შრიფ. მხედრ. და რუსული თარგმ.).

1. ჩუჭუქუსტაჯე უხ
2. ჩუჭუქუსტაჯე უხ
3. ქუსტაქიქოსტოსე

ქ(რისტე), შ(ეინყალ)ე ჟივანსა და ივანეს ძმის, მ(ა)მ(ა)ძ მ(ა)თი, გ(ა)ბ(რი)ელ ხ(უ)ც(ე)სი.

1. ბივანსა თ.

შვიაკის (ისტ. საბატი) ეკლესია

1.

[1014-1022 წწ.]

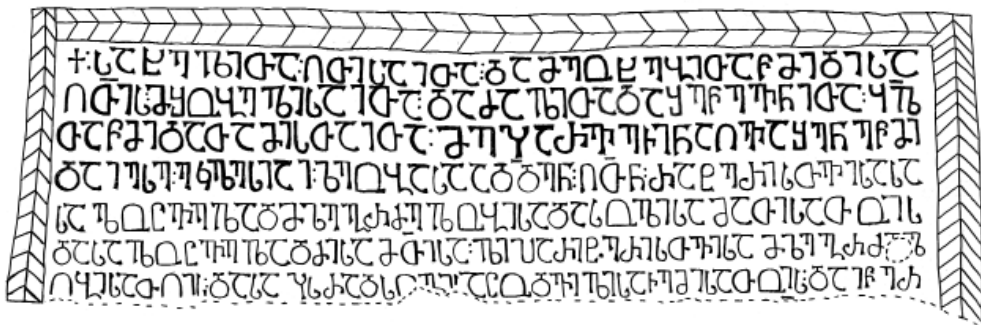
წარვეჩინის სააღმშენებლო წარწერა (სურ. 78, 79)

სხსმ-489; წარწერა ამოკვეთილია დეკორირებულ, რელიეფური მოჩუქურთმებული კამარის გაფართოებულ ტიმპანზე, (1947 წლიდან ეს სოფელი და მისი ეკლესია მოქცეულია ნალკის წყალსაცავის ქვეშ); ეკლესიის სამხრეთ ფასადზე, წარწერიანი ქვის ზომები: 100 X 222 სმ.; წარწერის ფართობი: 38 X 127 სმ.; 8 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: ♣ (XXIII სტრიქონის XIX გრაფემა) – 4,5 X 3,9 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: † (III სტრიქონის I გრაფემა) – 3,3 X 2,3 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: ორწერტილი ან სამწერტილი რამდენიმე სიტყვის შემდეგ.

დაზიანება: მე-6 სტრიქონის ბოლოსწინა გრაფემა ატკეპილია; 2) წარწერას, როგორც ჩანს, ქვის ჩამოთლის გამო, ბოლო მე-8 სტრიქონი აკლია. წარწერის ტექსტი აღდგენილია კონტექსტისა და წინა გამოცემების მიხედვით.

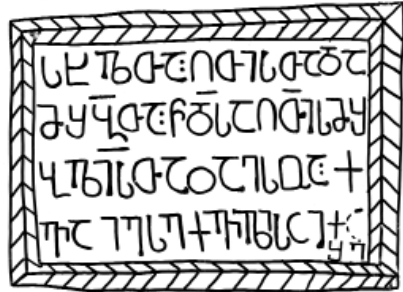
წარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი: 1014-1022 წწ.; ლ. რჩეულიშვილი: X ს.; ლ. რჩეულიშვილი: X საუკუნის II ნახევარი-989 წლამდე პერიოდი; ა. ბაქრაძე, ნ. შოშიაშვილი: X-XI საუკუნეების მიჯნა; წინამდებარე გამოცემაში გაზიარებულია ე. თაყაიშვილის დათარიღება. წარწერა მასში მოხსენიებული პირების მიხედვით - 1014-1022 წლებით თარიღდება.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 18-19 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკ. რუს. თარგმ.); ბაქრაძე 1959: 56-57 (მხედრ. ტრანსლ.); რჩეულიშვილი 1942: 36 (შავ-თეთრი ფოტო); რჩეულიშვილი 1963: 172-174 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკ. შავ-თეთრი ფოტო); შოშიაშვილი 1980: 236-238 (დედნ. შრიფ. პალ. პირი. მხედრ. ტრანსკ. შავ-თეთრი ფოტო).

1. †: სტქუნიტ: იტსტუტ: ბტ კუდქ უკუტქკუტსტ
2. იტ~ს: კყდქუნიტუტ: ბტ კტნიტ ბტ ყრუნიტ: ყწ

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 20 (დედნ. შრიფ. მხედრ. და რუსული თარგმ.); რჩეულიშვილი 1963: 173 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკ. შავ-თეთრი ფოტო); ბერიძე 1956: 53 (მხედრ. ტრანსკ.); ბერიძე 1967: 219 (მხედრ. ტრანსკ.); შოშიაშვილი 1980: 238-239 (დედნ. შრიფ. პალ. პირი. მხედრ. ტრანსკ. შავ-თეთრი ფოტო).

1. სქზდ: იძღვდ ზდ
2. ჰქღდ: ჰძს იძღჰჰ
3. ღზწდ ზდღდ: +
4. ზცღღჰ ჰზღღღჰჰ
5. ყ

ს{ა}ხ{ე}ლ{ი}თა ღ{მრ}თის{ა}თა და |² მ(ეო)ხ(ე)ბ(ი)თა ნ(მი)დ(ი)სა ღ(მრ)თისმშ(ო)|³ბ(ე)ლის(ა)თა დაისუა ქ|⁴ვაი ესე ქველისაი. ქ{რისტ}ე], |⁵შქენწყალ}ე.

1. ღმრთისათა თ.; ღმრთისთა ბ.; 2-3. ღმრთის მშობლისათა თ.; ღმრთის მშობლისაითა ბ; რჩ; 4-5. ქველის ავსავისათა] თ.

3.

[X-XI სს. მიჯნა]

ქველის სავედრებელი წარწერა

წარწერა დღეისათვის დაკარგულია; ლევან რჩეულიშვილის ცნობით, წარწერა შესრულებული იყო რელიეფური ასომთავრული დამწერლობით, ერთ სტრიქონად, ეკლესიის სამხრეთის კარნიზის ქვაზე.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ლ. რჩეულიშვილი: X ს.; ნ. შოშიაშვილი: X-XI საუკუნეების მიჯნა. წინამდებარე გამოცემაში გაზიარებულია ნ. შოშიაშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით - X-XI საუკუნეების მიჯნით თარიღდება.

გამოცემები: რჩეულიშვილი 1963: 173 (დედნ. შრიფ.) მხედრ. ტრანსკ.); ბერიძე 1956: 53 (მხედრ. ტრანსკ.); ბერიძე 1967: 219-220 (მხედრ. ტრანსკ.); შოშიაშვილი 1980: 239 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკ.).

ქ ყ ჰ ნ ა ყ ნ ჰ ზ ნ

ქ{რისტ}ე, შქენწყალ}ე მ{ო}ნ{ა}შქენი ქვ{ე}ლი.

4.

[X-XI საუკუნეების მიჯნა]

შენიშვნების საბუთის ფრაგმენტი (სურ. 81, 82, 83)

სხსმ-493-496; წარწერა ამოკვეთილია კარნიზის მონითალო შვიდ ქვაზე, ასომთავრული, რელიეფური; მონითალო ქვის ფილაზე (ჩამოტანილია 1947 წელს შეპიაკის ეკლესიიდან); 10 სტრიქონი; ასომთავრული; წარწერის პალეოგრაფიული ასლი წარმოდგენილია ნ. შოშიაშვილის პუბლიკაციიდან.

დაზიანება: ე. თაყაიშვილის დროს კარნიზის თავდაპირველ წყობაში შერეული იყო სხვა უწარწერო ქვებიც და მის დროს შემორჩენილი იყო წარწერიანი ქვის 6 ნაწილი. ლ. რჩეულიშვილმა ამ 6 ნაწილის გარდა იპოვა წარწერიანი ქვის კიდევ ერთი ნაწილი, რომელიც, სამწუხაროდ დღეისათვის დაკარგულია. წარწერიანი ქვების მე-3 და მე-4 ნაწილის შუა დაკარგულია. ჩანს წარწერიანი ტექსტის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომლის აღდგენაც შეუძლებელია. შემორჩენილი ფრაგმენტის ნაწილი დაფარული იყო ცემენტით, რომლისგანაც 1947 წელს განმინდეს. მე-6 ქვაზე, სადაც უნდა ყოფილიყო ადგილის სახელი, დაბოლოებულია „თი“ გრაფემებით. დღეისათვის ჩვენთვის საინტერესო წარწერა 8 ნაწილად არის გაყოფილი, რადგან მე-5 ქვა და ბოლო მე-11 ქვა ორად გატყდა.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი: 1072-1089 წწ.; ლ. რჩეულიშვილი: X ს.; ნ. შოშიაშვილი: X-XI საუკუნეების მიჯნა. გამოცემაში გაზიარებულია ნ. შოშიაშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით X-XI საუკუნეების მიჯნით თარიღდება.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 20-21 (დედნ. შრიფ. მხედრ. თარგმ.); რჩეულიშვილი 1963: 172 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკ.); შოშიაშვილი 1980: 240-242 (დედნ. შრიფ. მხედრ. ტრანსკ. პალ. პირი. შავ-თეთრი ფოტოები).

1. [სქზტ] იტუსტ
2. ტ ბ[ტ კოდუღტ]
3. [ქტუსტ იტსჟოდუსტ]...
4. ...ტს უზუსტ ყქუსტ ხნუსტ
5. [უსტ] :ღ: სტ ბტ
6. უტტ
7. კტუ სტსუს ბტქუსტ
8. [ტ] ბტ უნტ უნ ყოდ
9. უტოს ტი ტი

10. ტფ

11. ႠႡႢႣႤႥႦႧ ႨႩႪႫႬႭႮ

[ს(ა)ხ(ე)ლ(ი)თა ლ(მრ)თის(აჲ)თ²ა და მ(ეო)ხ(ე)ბ(ი)თა |³ წ(მი)დ(ი)სა ლ(მრ)თ(ი) სმშ(ო)ბ(ე)ლის(აჲ)თა]... |⁴ ...თის ეკლესი(ი)სა შ(ე)წ(ი)რ(უ)ლი ჩნდეს |⁵ [წლი]სა ბ-სა (3) და |⁶ ვაკუ⁷როთხე ს(ა)მ(ა)მ(ა)ს(ა)ხლ(ი) ს(ო) დან(ე)რ(ი)ლი წ⁸[მ]იდა.

ვ(ი)ნცა ვ(ი)ნ შეუც⁹ვალოს, წ(მი)და(ი) იოვ¹⁰ან¹¹ წ(ა)თლ(ი) სმც(ე)მე(ლი) თ(კ)თ გ(ან)სჯ(ი)ს წ(ინაშ)ე ლ(მრთი)სა.

4. ...ეს ეკლესია შეწირული ჩნდეს თ.; 5. (მეფის)ა გიორგისა. სადა თ.; ...სა: გ: სადა რჩ.; 6-8. ვაკუ... (ე)კითხოს მამასახლისს და წერილი ნ... და თ.; ვაკურთხე სამამასახლისოდ ან რომელი რჩ.

ნაღვის ეკლესია

[XIII ს. 50-70-იანი წლები]

კახა ერისთავთ ერისთავის საქტიტორო წარწერა (სურ. 84, 85)

სხსმ-1436; საშუალო ზომის ეკლესიის მოდელი: 30 X 27 X 21 სმ.; წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის მოდელის აღმოსავლეთ ფასადზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 28 X 19 სმ.; წარწერის ფართობი: 14 X 18 სმ.; 3 სტრიქონი; ნუსხური; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: X (III სტრიქონის II გრაფემა) – 4,2 X 2,4 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: O (III სტრიქონის III გრაფემა) – 0,5 X 2,0 სმ.; ქარაგმის ნიშანი: მოკლე განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

მოდელი აღმოაჩინა ნალკა-თრიალეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის ხელმძღვანელმა გოდერძი წარიმანიშვილმა და 2008 წელს გადასცა მუზეუმს. აღმოჩნდა წყალსაცავის დაშრობის შემდგომ ნასოფლარ გუნია-ყალაზე ეკლესიის ნანგრევთან. ამჟამად დაცულია შალვა ამირანაშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო მუზეუმში.

დაზიანება: წარწერას ჩამოტეხილი აქვს მარცხენა მხარე, რასაც გაჰყოლია წარწერის ცალკეული გრაფემები. ტექსტი აღდგენილია შემორჩენილი გრაფემებისა და კონტექსტის მიხედვით.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: წარწერას ვათარიღებთ მასში მოხსენიებული ერისთავთ ერისთავ კახა თორელის მოღვაწეობის პერიოდით - XIII საუკუნის 50-70-იანი წლებით.

გამოცემები: ნარიმანიშვილი, შანშანშვილი, კვაჭაძე 2018: CLXIV, სურ. 2 (ფერადი ფოტო). ნარნერის ტექსტი გამოცემული არ არის. ის წინამდებარე კორპუსში პირველად ქვეყნდება.

1. q̄eR̄oS̄e s̄l
2. --l axak
3. --- kxo

ქ(რისტი)ე, ღ(მერთ)ო, შ(ეიწყალ)ე ს(უ)ლ(ი)|²[თა გ] ლახაკ|²[ი ე(რისთავთ)-ე(რისთავი)] კ(ა)ხო.

წინწყაროს ეკლესია

1.
[1664-1667-1671 წწ.]

არსენ მანგლელის სააღმშენებლო ნარნერა

ნარნერა ამოკვეთილი იყო ეკლესიის სამხრეთ კედელზე. 1896 წელს, წინწყაროს ეკლესიაში ე. თაყაიშვილის ყოფნის დროს, ნარნერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო დაცული. მისი დაცულობის ადგილი უცნობია. ჩვენამდე მოაღწია ნარნერის გადმონაწერმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომელიც ე. თაყაიშვილმა 1896 წლის ექსპედიციის დროს შეასრულა, აგრეთვე, ე. თაყაიშვილის რუსულმა თარგმანმა, რომლებიც ზემოხსენებულ გადმონაწერზეა დამყარებული. გადმონაწერის მიხედვით, ნარნერა შესრულებული იყო მხედრული დამწერლობით, შეიცავდა ექვს სტრიქონს და არ ახლდა განკვეთილობის ნიშნები. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს ნარნერის ე. თაყაიშვილისეული გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი წაკითხვა, რომელიც ამ გადმონაწერზეა დამყარებული.

დაზიანება: წვიმით გადარეცხვისა და გამოფიტვის გამო ნარნერა აღარ იკითხება. ამიტომ, ნარნერის ტექსტი მოგვყავს ე. თაყაიშვილის პუბლიკაციაზე დაყრდნობით.

ნარნერის დთარიღების საფუძველი: ე. თაყაიშვილი: XVII ს.. ნარნერაში მოხსენიებულ არსენს 1664-1667-1671 წლებში მოღვაწე არსენ მანგლელთან ვაიგივებთ. აქედან გამომდინარე, ამავე პერიოდით ვათარიღებთ ნარნერას.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 22-23 (დედნ. შრიფ. რუსულ. თარგმ.).

1. ძ. სახელითა ღთისათა] მეოხებითა

2. საყდარსა ამას უ.....

3. მაღალთა მეფეთა დ დღითა ვ“ა

4. ჩნითა ოფლითა მიქნია არსენი

5.

6.

ქ. სახელითა ღ{მრ}თ[ისა{მ}თა], მეოხებითა |² საყდარსა ამას უ[ნარჩევესი]..... |³ მაღალთა მეფეთა დ{ა} დ{ი}ღითა ვ(ითარცა) |⁴ ჩ{ვე}ნითა ოფლითა მიქნია არსენი |⁵ [მანგლეღსა]... |⁶

1. Во имя Бога и ходатаиствомъ сію церковь какъ содписвѣиёмъ высокихъ и великихъ царей, такъ и потомъ нашимъ сделали мы Арсеній ... т.

ცხვარათის აკლესია

[XI-XII სს.]

აბულახტარის სავედრებელი წარწერა (სურ. 86)

წარწერა მოთავსებულია ტაძრის აღმოსავლეთ ფასადზე, სარკმლის ქვეშ, მიწის დონიდან 135 სმ-ზე; წარწერის ფართობი: 15 X 63 სმ.; 1 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: 9 (I სტრიქონის VI გრაფემა) – 5,5 X 3 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: 7 (I სტრიქონის II გრაფემა) – 2,5 X 2 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: გრძელი განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს. წარწერის პალეოგრაფიული პირი წარმოდგენილია დევი ბერძენიშვილის პუბლიკაციიდან.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: წინამდებარე გამოცემაში გაზიარებულია დ. ბერძენიშვილის დათარიღება. წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით XI-XII საუკუნეებით თარიღდება.

გამოცემები: ბერძენიშვილი 1982: 14 (პალ. პირი. მხედრ. ტრანსკ.); ჩიქოვანი 1976: 409-412 (მხედრ. ტრასკრ. შავ-თეთრი ფოტო); ბერძენიშვილი 2005: 69 (პალ. პირი. მხედრ. ტრანსკ.).

ქ̄Თჴ᲏ ႠᲠᲒᲕᲗᲘᲙᲚᲛ

ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე აბ(უ)
ლ(ა)ხტ(არ).

ქ Ⴀ Ⴁ Ⴂ Ⴃ Ⴄ

1. ლმერთო ჩ; აბულახტარი ჩ.

საჩქოი (ისტ. ერჯეჰანი)

[XII საუკუნის დასაწყისი- 1226 წწ.]

ჯელი შალვა ერისთავთ ერისთავისა (სურ. 87)

ჯელიანი სტელა მოთავსებულია ერთ-ერთი მოსახლის ეზოში. სტელაზე გამოსახულია ხელის მტევანი, რომელსაც ქვემოთ უზის ბაგრატიონთა სამეფო ნიშანი; ხელის გამოსახულების ზემო და მარჯვენა მხარეს მიუყვება ერთსტრიქონიანი წარწერა; გარდამავალი მხედრული; წარწერიანი ქვის ზომები: 191 X 83 სმ.; წარწერის ფართობი: 67 X 43 სმ.; 1 სტრიქონი; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: ე (I სტრიქონის IX გრაფემა) – 13 X 7 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: ა (I სტრიქონის VIII გრაფემა) – 5 X 6 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: სწორი განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: არ ახლავს.

დაზიანება: წარწერა დაზიანებული არ არის. ტექსტი თავიდან ბოლომდე გარკვევით იკითხება.

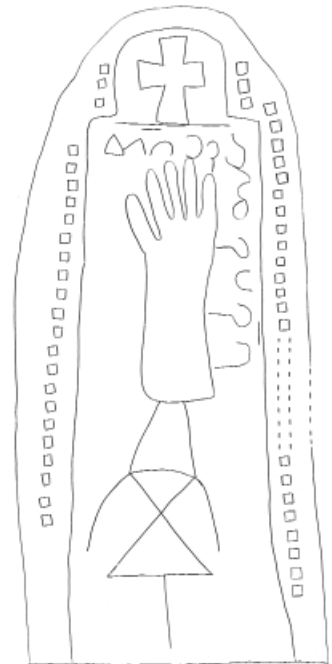
წარწერის დათარიღების საფუძველი: დ. ბერძენიშვილი: XII ს. ლ. მელიქსეთბეგი; წარმანიშვილი, შანშაშვილი, კვაჭაძე: XII-XIII სს. წარწერას დათარიღებთ მასში მოხსენიებული - ერისთავთ ერისთავ, შალვა თორელის მოღვაწეობის პერიოდით - XII საუკუნის დასაწყისი-1226 წლებით.

გამოცემები: მელიქსეთ-ბეგი 1957: 122 (დედნ. შრიფ. მხედრ. თარგმ. შავ-თეთრი ფოტო), ბერძენიშვილი 2014: 52-53 (მხედრ. ტრანსკ.); წარმანიშვილი, შანშაშვილი, კვაჭაძე 2018: 193 (მხედრ. ტრანკ. ლ. მელიქსეთბეგის სამეცნიერო პუბლიკაციაზე დაყრდნობით).

თო შე შლვა ეე

(ღმერ)თო, შქეინყალ}ე შქა}ლვა
ე(რისთავთ) ე(რისთავი).

1. თომა თავაძე მ; თომა თავაძეს ნ, შ, კ.

ხაჩქოის (ისტ. არჯევანი) ნმილა გიორგის ეკლესია

1.

წარწერის ფრაგმენტი

წარწერის ფრაგმენტი ამოკვეთილი იყო ეკლესიის დასავლეთი კარის თავზე ამოკვეთილი ჯვრის ქვემოთ. 1896 წელს, ხაჩქოვის ეკლესიაში ე. თაყაიშვილის ყოფნის დროს, წარწერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო დაცული. იგი კარის გაფართოების დროს წაშლიათ და ამის გამო ე. თაყაიშვილს ფრაგმენტულად დახვდა. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის გადმონაწერმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომელიც ე. თაყაიშვილმა 1896 წლის ექსპედიციის დროს შეასრულა, აგრეთვე, მის მიერვე რუსულად თარგმნილმა ტექსტმა, რომლებიც ზემოხსენებულ გადმონაწერზეა დამყარებული. გადმონაწერის მიხედვით, წარწერა შესრულებული იყო ასომთავრული დამწერლობით, შეიცავდა ორ სტრიქონს და არ ახლდა განკვეთილობის ნიშნები. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს წარწერის ე. თაყაიშვილისეული გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი წაკითხვა, რომელიც ამ გადმონაწერზეა დამყარებული.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: წარწერის დათარიღება, სათანადო ინფორმაციის არქონის გამო, ვერ ხერხდება.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 57 (დედნ. შრიფ. რუსულ. თარგმ.).

1. † 717 ... 967

2. 717... 967

†. ესე ... ბჭენი | ჰარ (?)...ონი (?)

2.

სავედრებელი წარწერის ფრაგმენტი

წარწერის ფრაგმენტი ამოკვეთილი იყო ეკლესიის დასავლეთი კარის თავზე ამოკვეთილი ჯვრის ქვემოთ. 1896 წელს, ხაჩქოვის ეკლესიაში ე. თაყაიშვილის ყოფნის დროს, წარწერა ჯერ კიდევ ადგილზე იყო დაცული. იგი კარის გაფართოების დროს წაშლიათ და ამის გამო ე. თაყაიშვილს ფრაგმენტულად დახვდა. ჩვენამდე მოაღწია წარწერის გადმონაწერმა დედნის შრიფტის დაცვით, რომელიც ე. თაყაიშვილმა 1896 წლის ექსპედიციის დროს შეასრულა. გადმონაწერის მიხედვით, წარწერა შესრულებული იყო ასომთავრული დამწერლობით, შეიცავდა ერთ სტრიქონს და არ ახლდა განკვეთილობის ნიშნები. წინამდებარე გამოცემაში მოგვაქვს წარწერის ე. თაყაიშვილისეული გადმონაწერი და ტექსტის ჩვენი წაკითხვა, რომელიც ამ გადმონაწერზეა დამყარებული.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: წარწერის დათარიღება, სათანადო ინფორმაციის არქონის გამო, ვერ ხერხდება.

გამოცემები: თაყაიშვილი 1913: 57 (დედნ. შრიფ. რუსულ. თარგმ.).

† 717...

ქ(რისტე), შ(ეინყალ)ე ს[(უ)ლი]

სორიეთის ეკლესია

1050 წ.

სააღმშენებლო წარწერა უცნობი პირისა ბაგრატ IV ნოველისიმოსისა და მისი ძის, გიორგი II კურაპალატის მოხსენიებით (სურ. 88)

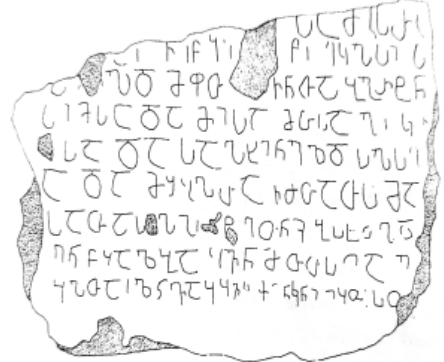
წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის დასავლეთ ფასადზე, სარკმლის ზემოთ ჩადგმულ ღია ყავისფერ ქვაზე, მიწის დონიდან 473 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 32 X 47 სმ.; წარწერის ფართობი: 31 X 46 სმ.; 9 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: Ծ (V სტრიქონის III გრაფემა) – 4 X 3 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: Զ (IX სტრიქონის XXII გრაფემა) – 2,5 X 2 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: არ ახლავს; განკვეთილობის ნიშნები: ორწერტილი ქრონიკონის აღმნიშვნელი გრაფემების წინ არის მხოლოდ დასმული. წარწერის გრაფიკული მონახაზი წარმოდგენილია გ. გაგოშიძის პუბლიკაციიდან.

დაზიანება: წარწერიანი ქვა დაზიანებულია. ტექსტს აკლია დასაწყისი ნაწილი, ნაწილობრივ იკითხება წარწერის მარჯვენა და მარცხენა კუთხეები.

წარწერის დათარიღების საფუძველი: წარწერას უზის თარიღი ქრონიკონი სმ (270), ანუ ქრისტესშობიდან (780+270=1050) 1050 წელი.

გამოცემები: გაგოშიძე 2004: 48-53 (გრაფ. მონახაზ. მხედრ. ტრანსკ. შავ-თეთრი ფოტო).

1. სტჟღს ჯს
2. ტჩ ზქჟყჩ ქჩ ზხსღს
3. ცხჳ ჰჟღ ჩნტც ღღსქჩ ჩ
4. სჩსღ ჳც ჰღსღ ჰსღს ღღსჩ
5. სტ ჳც სტხჟჩღს ჳხსღ
6. ტ ჳც ჰჟღსტც ჩჟტცღს ჰც
7. სტტც ზსჟტჩჩ ღღსტტც
8. ჩჩ ჰტცხღს ტჩჩ ჰტტცღს ო
9. ჟტტც ხტტც ჟტტც ტჩჩჩ ოტტც: სღ

...სამ(ე)ბ(ა)ს რს |² ...ან [და]ვინყე წ(მიდა)ი [ესე] ეკლ(ე)ს(ა)ი ს |³ ა[დიდე-ბე]ლ(ა)დ მ(ე)ფ(ე)თ(ა) ჩ(უ)ენთა ბ(ა)გრ(ა)ტ ნ(ოველი) |⁴ სიმ(ოსი)სა და ძისა მ(ა)თისა გ(იორგ)ი კ(უ)რ(აპალატი) |⁵ სა და სალხინე(ბე)ლ(ა)დ ს(უ)ლ(ი)ს(ა) გ(?) - |⁶ და მშ(ო)ბ(ე)ლთა ჩ(ე)მთათ(ვ)ს მა |⁷ სათას ლპტენმ (?) ბსხთლდ.. (?) |⁸ ლ(მერთმ)ან წყალ(ო)ბა ყვე(ენ) მ(ა)თთ(ვ)სცა ე- |⁹ ყ(ოვე)ლთა ლ(ო)ცვა ყყ(ა)ვთ, ქ(რო)ნ(ი)კ(ო)ნი იყო სმ (270+780=1050 წ.).

1. ნი გ. 9. ყყ(ა)ვ(ი)თ გ.

ბიბლიოგრაფია

1. ვ. ბარდაველიძე, გ. ჩიტაია, *ქართული ხალხური ორნამენტი*, ტ. I, თბილისი, 1939 წელი
2. ა. ბაქრაძე, XIII საუკ. წარწერა გუნია-ყალადან, *საქართველოს სსრ სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე*, ტ. XVII- B, თბილისი, 1953 წელი
3. ა. ბაქრაძე, *ქართული ეპიგრაფიკა, როგორც ისტორიული წყარო (VII-XII სს.)*, დისერტაცია, ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის მოსაპოვებლად, თბილისი, 1954 წელი
4. ა. ბაქრაძე, თრიალეთისა და ატენის ეპიგრაფიკული ძეგლები როგორც საისტორიო წყარო, *საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე*, ტ. XX-B, თბილისი, 1959 წელი
5. ვ. ბერიძე, *ძველი ქართველი ხუროთმოძღვრები*, თბილისი, 1956 წელი
6. ვ. ბერიძე, *ძველი ქართველი ოსტატები*, თბილისი, 1967 წელი
7. დ. ბერძენიშვილი, თრიალეთის უცნობი წარწერები, *საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის კრებული*, ტ. VI, თბილისი, 1982 წელი
8. დ. ბერძენიშვილი, თრიალეთის უცნობი წარწერები, ნარკვევები, თბილისი, 2005 წელი
9. დ. ბერძენიშვილი, თრიალეთის ისტორიული გეოგრაფიიდან (თეზის ჯრამი), *ანალები*, თბილისი, 2008 წელი
10. დ. ბერძენიშვილი, ნალკის ზეგნის ისტორიული გეოგრაფიის საკითხები, *ნარკვევები ქვემო ქართლის ისტორიული გეოგრაფიიდან*, თბილისი, 2014 წელი
11. ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, წიგნი I (ისტორიული-გეოგრაფია), თბილისი, 1964 წელი
12. ნ. ბერძენიშვილი, მიწათმფლობელობის ფორმებისათვის ფეოდალურ საქართველოში, *წგნ. საქართველოს ისტორიის საკითხები*, ტ. III, თბილისი, 1966 წელი
13. გ. გაგოშიძე, ბაგრატ IV ნოველისიმოსი. 1050 წლის უცნობი წარწერა თრიალეთიდან, *აკადემიკოს შალვა ამირანაშვილის სახელობის საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმი, ნარკვევები IX*, თბილისი, 2004 წელი
14. თ. გოგოლაძე, მასალები ლოდომისძეთა ფეოდალური სახლის შესახებ, საისტორიო კრებული, ტ. 8, თბილისი, 2021 წელი
15. ნ. ვაჩიშვილი, მასალები ნიმუშისა და ასლის საკითხის შესწავლისათვის ქართულ ხუროთმოძღვრებაში, საქართველო სიძველენი, 2, თბილისი, 2002 წელი
16. ლ. თავაძე, მაგისტროსი საქართველოში და ქართველი მაგისტროსები ბიზანტიის იმპერიაში, თბილისი, 2016 წელი
17. პ. ინგოროყვა, *Rustveliana რუსთველიანა*, თხზულებათა კრებული, ტ. I, თბილისი, 1963 წელი
18. ს. კაკაბაძე, *შოთა რუსთაველი და მისი ვეფხისტყაოსანი*, თბილისი, 1966 წელი
19. ე. კოჭლამაზაშვილი, ზ. სხირტლაძე, ლიპარიტისუბნის ეკლესიის წარწერა, *ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი*, ტ. IX, თბილისი, 2017 წელი
20. რ. მეფისაშვილი, კიდევ ერთხელ ბოლნისისა და დმანისის ძეგლების შესახებ, *ძეგლის მეგობარი*, 26, თბილისი, 1971 წელი
21. ლ. მუსხელიშვილი, თორელთა გენეალოგიის გარკვევის ცდა ჰამამლუს XII ს-ის წარწერებთან დაკავშირებით, *საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე*, X-B, თბილისი, 1940 წელი

22. გ. ნარიმანიშვილი, ნ. შანშაშვილი, მ. კვაჭაძე, *თრიალეთი - კულტურულ-ისტორიული მემკვიდრეობა*, თბილისი, 2018 წელი
23. გ. ოთხმეზური, *XII-XIII საუკუნეების მიჯნის ქართული ლაპიდარული წარწერები, როგორც საისტორიო წყარო*, თბილისი, 1981 წელი
24. გ. ოთხმეზური, *დმანისის რაიონის ეპიგრაფიკული ძეგლები*, თბილისი, 2016 წელი
25. ლ. რჩეულიშვილი, ატენის მცირე გუმბათიანის ეკლესია, *ქართული ხელოვნება*, ტ. I, თბილისი, 1942 წელი
26. ლ. რჩეულიშვილი, თრიალეთის საერისთაოს X ს-ის ერთი ძეგლი, *ქართული ხელოვნება*, A-6, თბილისი, 1963 წელი
27. ლ. რჩეულიშვილი, რატ ერისთავთ-ერისთავის ნაგებობა თრიალეთის ახალქალაქში, *ქართული ხელოვნება*, ტ. 7-A, თბილისი, 1971 წელი
28. ლ. რჩეულიშვილი, თრიალეთის ახალქალაქის ძეგლები, *ძეგლის მეგობარი*, 30 თბილისი, 1972 წელი
29. *საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართული ეპიგრაფიკული ძეგლების კატალოგი*, შედგენილია და დასაბუქდად მომზადებული ა. ბაქრაძისა და ს. ბოლქვაძის მიერ, ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით, თბილისი, 1953 წელი
30. ვ. სილოგავა, ქვემო ქართლის წარწერები (ზოგადი მიმოხილვა), *დმანისი*, II, თბილისი, 2000 წელი
31. ქართული წარწერების კორპუსი, ტ. I, ლაპიდარული წარწერები, აღმოსავლეთ და სამხრეთ საქართველო (V-X სს.), შეადგინა და გამოსაცემად მოამზადა ნ. შოშიაშვილმა, თბილისი, 1980 წელი
32. *ქვემო ქართლის ეპიგრაფიკული კორპუსი, ტ. I, (დმანისის რაიონი V-XVIII სს)*, თბილისი, 2017 წელი
33. ქ. ქუთათელაძე, ეპისკოპოსი ანტონ თოვლაის ძე, *ცისკარი*, №11-12, თბილისი, 1996 წელი
34. ქ. ქუთათელაძე, *ქვემო ქართლი პოლიტიკური ისტორიის საკითხები (ტაშირ-ძორაგეტის სამეფო; ორბელთა გვარის ისტორია)*, თბილისი, 2001 წელი
35. ქ. ქუთათელაძე, „უმაღლესი მეცნიერების“ მასწავლებელი, *ქართული წყაროთმცოდნეობა*, ტ. XV-XVI, თბილისი, 2013-2014 წელი
36. კალისტრატე ჩიჩუა (მღვდელ-მონაზონი), საისტორიო მასალა, ივერია, 20 სექტემბერი, №247, ტფილისი, 1891 წელი
37. ვ. ცისკარიშვილი, *ჯავახეთის ეპიგრაფიკა, როგორც საისტორიო წყარო*, თბილისი, 1959 წელი
38. ი. ციციშვილი, მატერიალური კულტურის ძეგლები ქვემო ქართლის ისტორიულ-არქეოლოგიური ექსპედიციის მასალების მიხედვით (დასასრული), *ძეგლის მეგობარი*, კრ. 54, თბილისი, 1980 წელი
39. ი. ციციშვილი, თეთრი წყაროს რაიონის კულტურის ძეგლები, *ურმული*, №4, თბილისი, 2002 წელი
40. Меликсет-Бекоев, Надписи Кабена, Известия Кавказского историко-археологического института, т. III, თბილისი, 1925 წელი
41. Евфимий Такашвили, Археологические экскурсии, разыскания и заметки, Вып. 4, Тифлис, 1905
42. V. Djobadze, Medieval Bread Stamps from Antioch and Georgia, *Oriens Christianus*, vol. 63, 1979

Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts

A Corpus of Inscriptions from Trialeti
(Tsalka, Dmanisi, Tetrtskaro)

The corpus was compiled and prepared for publication

by TAMAZ GOGOLADZE

Tbilisi
2023

The present book, “A Corpus of Inscriptions from Trialeti (Tsalka, Damnisi, Tetrtskaro)” was prepared as part of the project “A Corpus of Inscriptions from Trialeti” (YS-19-2728) funded by the Shota Rustaveli Georgian National Science Foundation. The corpus contains some 100 lapidary inscriptions from the ninth to the seventeenth centuries. Some of them are first time published. The history of studying inscriptions from Trialeti, texts of the inscriptions, their archaeographic descriptions, graphical copies and sketches, black and white photos are given in the book. The volume is concluded by separate indices of names, place names and terms.

The author hopes that the present book will be of assistance to historians, philologists, art historians, scholars in other fields of studies, and a general public interested in the history of the region.

Translated in English by

Lado Mirianashvili

Image processing in computer graphics by

Dimitri Gurgenidze

Book cover design by

Manuchar Guntsadze

Typesetting by

Dali Jvarsheishvili

Front Cover:

A Foundation Inscription of Kharvechini [1014-1022] from the collection of Shalva Amiranashvili
Tbilisi Art Museum

© Korneli Kekelidze Georgian National Center of Manuscripts.

© by Tamaz Gogoladze.

In memory of **Davit (Devi) Berdzenishvili**

CONTENT

PREFACE	115
Avranlo (Hist. Tezi)	
[XII-XIII cc.] Stele depicting a hand and mentioning Vakhtang's nephew and Vardanisidze from the Church of St. Nino.....	120
[XII-XIII cc.] An Epitaph of Khada Mtsignobrisdze from the Church of Transfiguration	121
Aiazma (Hist. Tetrtskaro)	
1043 - A foundation inscription by Zacharia from the Church of the Mother of God.....	122
Akhalkalaki (The Present-Day “Dashbashi”)	
[The turn of the X to the XI century] A memorial inscription of Rati Eristavt-Eristavi from the Church of St. George.....	123
[The turn of the X c. to the XI c.] An invocation inscription of Jagano from the Church of St. George.....	123
[The turn of the X c. to the XI c.] An invocation inscription referring to Melkisedek and his children from the Church of St. George.....	124
[The turn of the X c. to the XI c.] An invocation inscription of Melkisedek from the Church of St. George.....	125
[The turn of the X to the XI century] Inscription in praise of Eristavt-Eristavi Rati from the Church of St. George	126
[The turn of the X to the XI century] Inscription with the mention of a mason from the Church of St. George.....	126
[The turn of the X to the XI century] Inscription ‘Saint’ in relief from the Church of St. George	127
[X-XI cc.] An invocation inscription of an anonymous person from the Church of St. George	128
[X-XI cc.] An Invocation Inscription of Iovane, Mariam and Tskhovreba from the Church of St. George.....	128
[The turn of the X to the XI century] A Juridical Document Issued to the Church of Akhalkalaki Citizens from the Church of the Mother of God	129
[The turn of the X to the XI century] A fragment of the foundation inscription of Rati Eristavt-Eristavi from the Church of the Mother of God.....	130
[The turn of the X to the XI century] A fragment of an inscription from the Church of the Mother of God.....	131

Bareti

[X-XI cc.] An invocation inscription of Zacharia from the Church of the Forty Martyrs	131
[X-XI cc.] A fragment of the invocation inscription of Mzisa from the Church of the Forty Martyrs	132
Inscription with the mention of Giorgi from the Church of Forty Martyrs	132
[After 1196] A foundation inscription of Anton Mangleli from the Church of St. George	133

Beshtasheni (Hist. Beshkenasheni)

[XI c.] Inscription of a nun Tavaidsze from the Church of St. George.....	134
[XII c.] An agape inscription of the Gurgenisdzes from the Church of St. George.....	135
[X-XI cc.] An invocation inscription with the mention of priest Christephore and his children from the Church of St. Nicholas.....	136
[X-XI cc.] An invocation inscription of Arsen from the Church of St. Nicholas	137
[X-XI cc.] An identifying inscription of St. John the Baptist from the Church of St. John the Baptist	138

Burnasheti (Hist. Bozhano)

[2nd half of the XII c.] A foundation inscription of Pavle Sharaisdze from the Church of St. John the Baptist.....	138
[2nd half of the XII c.] A fragment of the foundation inscription from the Church of St. John the Baptist	139
[2nd half of the XII c.] Inscription of Iovane, the Superior of the Holy Cross Monastery in Jerusalem, about placing a cross in the church, from the Church of St. John the Baptist.....	140
[2nd half of the XII c.] Inscription mentioning the donation of Gashataisdzes to the church from the Church of St. John the Baptist.....	142
[2nd half of the XII c.] Inscription mentioning the donation of Iovane to the church from the Church of St. John the Baptist.....	143
[XI-XII cc.] Inscription with the mention of Gurandukht from the Church of St. John the Baptist	144

Bchitebi (The Present-Day Akhaldaba)

[2 nd half of the XII c., the period until 1185] Inscription of a Cross from the Church of St. George	144
[2 nd half of the XII c. till 1185] A foundation inscription of Basil <i>Memghvime</i> (i.e. a monk who lives in a cave) from the Church of St. George.....	145

[2 nd half of the XII c. till 1185] An invocation inscription of Iovane from the Church of St. George	146
[2 nd half of the XII c. till 1185] A fragment of the inscription from the Church of St. George 146	
[2 nd half of the XII c., till 1185] A fragment of the inscription with the mention of Michael, Paul and Kvirike from the Church of St. George	147
[2 nd half of the XII c. until 1185] A fragment of the inscription with the mention of St. Shio and his disciple Evagre from the Church of St. George.....	148

Gunia-Kala

An invocation inscription of Arsen	148
[1202-1210] A hand sign of the King of Kings Giorgi	149
[XIII cc.] Inscription of the eucharistic bread stamp	151

Gumbati (Hist. Kokhajo)

[X-XI cc.] An invocation inscription of Mklavani from the Church of the Mother of God.....	152
[X-XI cc.] An Agape inscription of Kuabuli from the Church of the Mother of God	153
[X-XI cc.] An invocation inscription of Iovane from the Church of the Mother of God	153

Gognari

[1040-1050s] The foundation inscription of Sabas with the mention of Liparit Eristavi and his son Niania from the Church of the Mother of God.....	154
[X-XI cc.] An epitaph of Zobedai	155

Gokhnari

[1065-1073] A donation charter-inscription of Zacharia issued in XI c. to a church with the mention of Liparit Eristavi and his sons – Rati, Eristavi of Trialeti, and Iovane from the Church of St. George	156
---	-----

Darakoi (Hist. Parekha)

1052 - A foundation inscription of Eristavt-Eristavi Liparit Liparitis-Dze.....	158
---	-----

Edik-Kilise (Hist. Andrap)

[1419-1424] An inscription in praise of Catholicos Michael from the Church of the Mother of God.....	160
[1419-1424] A foundation inscription of the monk David Mlitlisdze from the Church of the Mother of God.....	160

Edzani (The Present-Day Tsalka)

[1060-1072] A foundation inscription of Mirian Tarkhunidze with the mention of Sebastos, King Bagrat IV	162
[XI c.] A fragment of the inscription.....	163
[1047-1070]	
A fragment of the inscription with the mention of the Bishop of Tsurtskabi, Eristavi Grigol of Artanuji and Mirian [Tarkhunisdze]	164
A fragment of the inscription	164

Tak-Kilisa (Hist. Merekana)

[X-XI cc.] A fragment of the inscription from the Church of the Mother of God.....	166
[IX-X cc.] Inscription about raising of the cross by Iovane from the Church of the Mother of God.....	166
A fragment of the inscription from the Church of the Mother of God	167

Imera (Hist. Metrevana)

[X-XI cc.] Invocation inscription of an unknown person from the Church of the Trinity.....	168
[X-XI cc.] A fragment of the inscription from the Church of the Trinity	168
[XI c.] Inscription which mentions to whom the church was dedicated, from the Church of the Trinity	169
[XI c.] A foundation inscription of priest Giorgi from the Church of the Trinity.....	170
[XI c.] An Invocation inscription of Makar and priest Giorgi from the Church of the Trinity.....	171
[XI c.] An Invocation inscription from the Church of the Trinity	172

Kushchi (Hist. Avladi)

[X-XI cc.] Inscription of Iovane and Kvajaji.....	172
An invocation inscription of a sacristan from the Church of St. George.....	173

Livadi (Hist. Sakatme)

[988-1023] An invocation inscription of Varda, son of Eristavt-Eristavi Zviad from the Church of St. Kvirike.....	174
[X-XI cc.] An invocation inscription of Adam from the Church of St. Kvirike.....	174
[X-XI c.] The grapheme d, from the Church of St. Kvirike	175
[X-XI cc.] An invocation inscription of Dagvai from the Church of St. Kvirike.....	176

Liparitsubani (“A Beautiful Church”)

[1189-1207] A foundation inscription of Theodore Ghodomisdze with the mention of Tamar, the Queen Regent of united Georgia, and David [Soslan], her spouse from the Church of the Mother of God of “Lamazi Sakdari” 176

Nardevani

[1157-1184 / 1210-1222] Stele with a hand sign of the King of Kings Giorgi..... 178

Santa (Hist. Utsklo)

[XI c.] A foundation inscription of the priest Theodore..... 180

[XI c.] An invocation inscription of the priest Theodore..... 181

Sapitiakhsho (The Present-Day Sabidakhcha)

[XIII-XIV cc.] An invocation inscription of Tevdore Kalonapetrisdze (?)..... 182

Saponauri

[XI-XII cc.] An invocation inscription of Arsen..... 183

Sarvani

[1072-1089] A foundation inscription of Mekarve and his sons, with the mention of Giorgi II, king of united Georgia..... 183

Kaburi (Hist. Turani)

[XI c.] An invocation inscription of Iovane..... 185

[XI c.] An invocation inscription of Sophron 185

[XI c.] An invocation inscription of Bakari 186

[XI c.] Inscription with the mention of St. Shio 186

Kvemo Jinisi (Hist. Artsivani)

[1178-1185] A foundation inscription of Khoshak, the spouse of *msakhurtukhutsesi* Apridoni from the Church of St. George 187

Ktsia

[XIII-XIV cc.] A fragment of the inscription of Basil Kevaraisdze with the mention of his spouse from the Church of the Mother of God..... 188

Shepiak (Hist. Sarkineti)

[1028-1057] Inscription with the mention of Eristavt-Eristavi Liparit..... 189

[XI c.] An invocation inscription of Zhivai and Ivane, his brother..... 190

Shepiak (Hist. Sabate)

[1014-1022] A foundation inscription of Kharvechin.....	190
[The turn of the X c. to the XI c.] Inscription mentioning a donation of Kveli.....	192
[The turn of the X c. to the XI c.] An invocation inscription of Kveli	193
[The turn of the X c. to the XI c.] A fragment of a donation inscription	193

Tsalka (Hist. Edzani)

[1250s-1270s] The donator's inscription of Eristavt-Eristavi Kakha	195
--	-----

Tsintskaro

[1664-1667-1671] A foundation inscription of Arsen Mangleli	196
---	-----

Tskhvareti

[XI-XII cc.] An invocation inscription of Abulakhtar	197
--	-----

Khachkovi (Hist. Erjevan)

[The beginning of the XII c. – 1266] A hand sign of Eristavt-Eristavi Shalva	197
A fragment of the inscription from the Church of St. George	198
[X-XI cc.] A fragment of the invocation inscription from the Church of St. George	198

Khorieti

[1050] A foundation inscription of an unknown person with the mention of Bagrat IV Novelisimos and Giorgi II Kourapalates, his son	199
---	-----

Bibliography	201
---------------------------	-----

Index of names	210
-----------------------------	-----

Index of place names	213
-----------------------------------	-----

Termin Index	214
---------------------------	-----

photos	217
---------------------	-----

Preface

For centuries, Kvemo Kartli was one of the most important historical provinces of Georgia, which thanks to its geographical location played a significant role in cultural and economic development of the country. Consequently, this is where the oldest known Georgian inscriptions are found (lapidary inscriptions from Sioni Church of Bolnisi).

Kvemo Kartli (municipalities of Tsalka, Dmanisi, and Tetrtskaro) is distinguished by the abundance and variety of Georgian inscriptions. Most of the inscriptions in Trialeti are preserved on the exterior and interior walls of churches. Simon Janashia Tbilisi State Museum and Shalva Amiranashvili Tbilisi Art Museum house the collection of Georgian inscriptions from Trialeti. However, there are many inscriptions that are still in the open air exposed to the elements. They must be documented as soon as possible and moved to the national and regional museums of Georgia (e.g., to the museums in Tsalka, Bolnisi, Dmanisi, etc.).

The survey and study of the inscriptions of the Trialeti region began in 1890s by Ekvtime Taqaishvili (1863-1953). In 1894-1900, the scholar travelled throughout the region, documenting and studying several hundreds of inscriptions in the region and accomplishing their historical and source study analysis. The current location of some of the inscriptions of the region described by E. Taqaishvili is unknown. This fact adds value to the studies conducted by him.

Of note is the contribution of Leon Melikset-Beg in studying and publishing the stelae found in Kvemo Kartli (Gunia-Kala, Arkhot, etc.) with depiction of a royal hand of the Bagratians. Via historical and source study analysis, Giorgi Otkhmezuri has studied and published, along with other inscriptions, the stelae with the depiction of a royal hand of the Bagratians. These inscriptions were dated to the turn of the 12th century to the 13th century. In 2017, Giorgi Okthomezuri headed a team of scholars who have published a Corpus of Epigraphic Monuments of the Dmanisi Region. The corpus includes 190 lapidary and fresco inscriptions, as well as graffiti from the V-XVIII centuries.

The Georgian art historians Levan Rcheulishvili, Vakhtang Beridze, Rusudan Mepisashvili, Giorgi Gagoshidze and others, who studied architectural monuments of Kvemo Kartli, have also published known or unknown inscriptions from the region.

In 1953, Anna Bakradze and Simon Bolkvadze, under the supervision of Ilia Abuladze, published a work called “A Catalogue of Georgian Epigraphic Monuments of the State Museum of Georgia”, which includes 69 Georgian inscriptions, some of which are from the historical-geographical region of Trialeti.

In 1980, Nodar Shoshiashvili published a Corpus of Georgian Inscriptions, which included the Georgian epigraphic monuments of eastern and southern Georgia. The chronology of the inscriptions spans from the V century to the X century. The Corpus contains inscriptions from Trialeti as well. This was the first attempt to create a Corpus of Georgian Inscriptions. The author gave a detailed archaeographic description and paleographical analysis of each inscription. This has added scientific importance to the book. All other publications of Georgian inscriptions published to this day are structured in accordance with the principles of this work.

Devi Berdzenishvili made a particularly great contribution to the study of Kvemo Kartli inscriptions. He has identified a number of unknown inscriptions in the above-mentioned region, and also studied them by historical and source study methods. The results of his research are still invaluable in studying the history of Kvemo Kartli.

Valery Silogava also made a significant contribution to the study of inscriptions from Kvemo Kartli. He has studied both known and unknown inscriptions (the foundation inscription of Liparit Eristavi dated to 1052 from the Darakoi Church) of this region. Of note is an article published by the scholar dedicated to the inscriptions of Kvemo Kartli. The history of the study of the inscriptions, the classification of the inscriptions, the historical and source study analysis of the inscriptions, the texts of the inscriptions and the available literature about them is given in the article. The publication is illustrated by black and white photos of the inscriptions.

The results of the study of epigraphic monuments from Kvemo Kartli are reflected in the works of Georgian and foreign scholars (Dimitri Bakradze, Tedo Jordania, Zakaria Chichinadze, hieromonk Kalistrate Chichua, Leon Melikset-Beg, Manana Sinauridze, Zaza Aleksidze, Zaza Skhirtladze, Ekvtime Kochlamazashvili, etc.).

In 2018, a group of authors (Goderdzi Narimanishvili, Nino Shanshashvili, Marine Kvatchadze) published a work entitled “Trialeti: Cultural and Historical Heritage”, which describes the history of Trialeti from ancient times to the XX century. The team of authors has also studied historical and architectural monuments of Trialeti.

In 2020-2022, we organized a number of expeditions and field trips to Tsalka and Dmanisi regions. At the same time, we have worked on the epigraphic monuments housed in the Simon Janashia Tbilisi State Museum and Shalva Amiranashvili art Museum and studied some 100 Georgian inscriptions.

As we can see, the study of epigraphic monuments from Kvemo Kartli has a long history of more than 200 years. During this period, the process of collecting, studying, and publishing inscriptions was going on. Many lapidary inscriptions and graffiti were discovered and published. Some of them no longer exist today and information about them has been preserved only in the form of scientific publications. Most of the inscriptions can still be seen on the spot today. Some of them have been moved to the museums in Tbilisi (Simon Janashia Tbilisi State Museum, Shalva Amiranashvili Art Museum). It is worth noting that the number of epigraphic monuments from Kvemo Kartli is growing. During our expeditions and field trips in 2020-2022, a number of unknown inscriptions were revealed. In addition, the texts of the inscriptions known prior to us have been clarified; e.g. the foundation inscription of Theodore Ghodomidze from the Liparitisubani Church of 1189-1207, with the mention of the Georgian royals – Queen Tamar and her spouse, David Soslan; Foundation inscription of Basil Memgvime and his brother Beshken from the Church of St. George of Bchitebi (Akhalidaba) from the period before 1185 AD, inscription-document of the donation of 1065-1073 by Zacharia Liparit IV Bagvashi and his sons: Rati, Eristavi of Trialeti, and Iovanes, from St. George Church of Gokhnari, etc.

In the introductory part of the corpus, the history of the study of inscriptions is presented, after which the texts of the inscriptions are given according to the following prin-

principle: a) the location of the inscription; b) the date found in the inscription or a proposed dating; c) a type of an inscription; d) archaeological description of the inscription; e) the degree of protection of the inscription; f) publications of the inscription (if the inscription was published, a detailed description of the work accomplished by their authors; a complete reading of the inscription proposed by the publishing author; g) dating of the inscription in previous editions; h) basis for dating the inscription; i) a graphical copy of the inscription; j) transcription of the inscription and our reading (in case of correct reading of the inscription in an earlier publication, the reading suggested by the publishing author will be shared); k) black and white photo of the inscription. Black and white photos and graphical copies of the inscriptions increase the palaeographic value of the present corpus multiple times over. The bibliography is given in alphabetical order. The corpus is concluded by separate indices of names, place names and terms.

Acknowledgments

I would like to express my sincere gratitude to the Shota Rustaveli Georgian National Science Foundation for financial support of the project “Corpus of Trialeti Inscriptions”. I am deeply thankful to the staff of the Georgian National Museum for their assistance during our working visits to the museums. Namely, I am grateful to the Chief Curators of the museum’s lapidarium Nino Datunashvili and Nino Tsintsadze, and to the Chief Museum Curator of the Archaeological Department of Middle Ages Vazha Mamiashvili. I would like to thank the mentor of the project Darejan Kldiashvili for useful tips and comments. I express my gratitude to Dr. Lado Mirianashvili for his careful reading of the book’s manuscript and constructive remarks and suggestions.

And finally, I am grateful to my friends (the Master of Art Studies Neli Chakvetadze, Mamuka Khvedelidze, Giorgi Lomsadze, Archil Maisuradze, Giorgi Magradze, Anzor Mchedlishvili, the head of the Church of Anchiskhati – Father Archil Khachitsdze, the head of the Church of Gudarekhi – Father Tornike Natsvlashvili, the head of the Church of Forty Martyrs of Ghouhani – Father Anton, the head of the Church of Tsalka – Father David), and my senior colleagues (the Doctor of Art Studies Giorgi Gagoshidze, the Doctor of Art Studies Giorgi Marsagishvili, the Doctor of History Goderdzi Narimanishvili, an architect Giorgi Bagrationi, Doctor of Philology Ekvtime Kochlamazashvili, Doctor of History Nino Abakelia, and Kukuri Metreveli). I am grateful to the citizens of Trialeti (Ira Dzitkvadze – teacher of a secondary school in the village of Gumbati, Joni Tsalani, Vano Kalpakhchev, Nikolai Baibur, Lida Baibur) for their selfless assistance during the field trips.

And finally, I would like to thank my family members, who have shared with me the difficulties and successes on the way to the research of the Trialeti inscriptions during these years.

TRANSCRIPTION NOTATION

- () – expansion of an abbreviated word.
- [] – restored fragment of the text.
- { } – a character missed by the scribe by accident.
- < > – an extra letter introduced by the scribe.
- [. . .] – lacunae of an unknown length found in the text.
- [- - -] – defective fragment which is illegible and cannot be restored; each dash corresponds to a single character.
- (?) – a questionable reading.
- (!) – the word was clearly defined but its meaning is unclear.
- | – end of a line.
- || – edge of a stone slab, when an inscription is executed on two or more slabs.

THE TEXTS

|⁷ რ(ომლი)ს დგმ{ა}ს{ა} | |⁸ შიგა ვა|⁹რდანხს|¹⁰ძისა ჳ|¹¹ელისა |¹² დასუ|¹³მაჲ |¹⁴ და გამ|¹⁵[ოს]ულ{ა}ი (?) |¹⁶ ყ{ო}ვლის[ა]|¹⁷გ{ა}ნ სამ|¹⁸სახ{უ}რის{ა}გან). |¹⁹ და ვის|²⁰ც{ა}თ {დაამ}ტიციცოს (?) ამ{ა} შ{ინ}ა ძა{ლ}ჲ ამ{ა}ს |²¹ ზ{ე}და აც. |²² ძელი ცხ{ო}რ{ე}ბ{ი}|²³საჲ.

1. ღვთისა ბერ. 4. ო//პ?; ბერ. 5-7. —ა(?) ეგა პირითა ღვთისა ბერ. 8. დგმა ბერ. 8-13 და გამ ცოლ შვილითა გზის (?) სამსახურის და ვინ დაამ(?)ტიციცოს ამ შაძაამს ბერ.

In the name of God, they have ordered me, Vakhtang’s nephew, in power, to erect a cross, an image of the face of God, with a hand of Vardanis-Dze, as an exit (?) from all services. And who approves (?) this, let the power be upon [him]. The Holy Cross.

THE TRANSFIGURATION CHURCH OF AVRANLO (HIST. TEZI)

[XII-XIII cc.]

An Epitaph of Khada Mtsignobridze

The inscription was incised on a stone found on a rocky slope southward of the church. During D. Berdzenishvili’s visit to the monastery in the early 1980s, the inscribed stone was still in place. The current location of the inscription is unknown. There exists a graphical copy of it and a transcription of the text executed in original script by D. Berdzenishvili in the field. The inscription was in Nuskhuri; six lines; lacked separation marks. This volume includes a graphical copy of the inscription and a transcription of the text done by D. Berdzenishvili. Our edition of the inscription is based on the above copy.

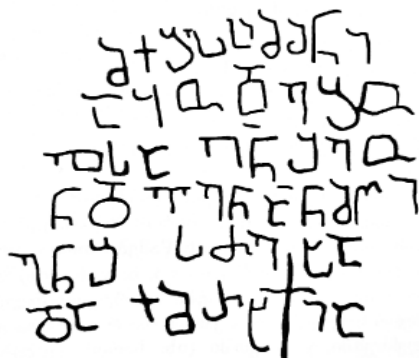
Damages: The inscription was carved on a slab of basalt with an uneven surface. Some fragments of the inscription were faint, and more than that, some parts of the inscription were missing.

The basis for dating the inscription: the date suggested by D. Berdzenishvili is shared. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the XII-XIII centuries.

Publications: Berdzenishvili 1982, 15 (a graphical copy, a text transcript in Mkhedruli), Berdzenishvili 2005, 71-72 (a graphical copy, a text transcript in Mkhedruli)

1. [-] mq bs [-] mmni
2. [-] ayudebu
3. I sa Rñn Seu
4. ndven añn mwi
5. gnb[-]sZe xa
6. da [-]q mr xia

[ა]მ ქ(უა)ბს [-] მ{ა}მ{ა}ნი (?)|² [დ] აყუდებუ|³ლსა ღ(მერთმა)ნ შეუ|⁴ნდვენ, ა(მ)ენ. მნი|⁵გნ(ო)ბ[რი]სძე ხა|⁶და [ა]ქ მ{ა}რხია.

1. [-] მქ ბს [-] ბერ.

[-] the cave. [-] Fathers (sic.). Lord, have mercy on the enclosed monk, amen. Mtsignobridze Khada is interred here.

THE CHURCH OF THE MOTHER OF GOD OF AIAZMA
(HIST. TETRITSKARO)

1043

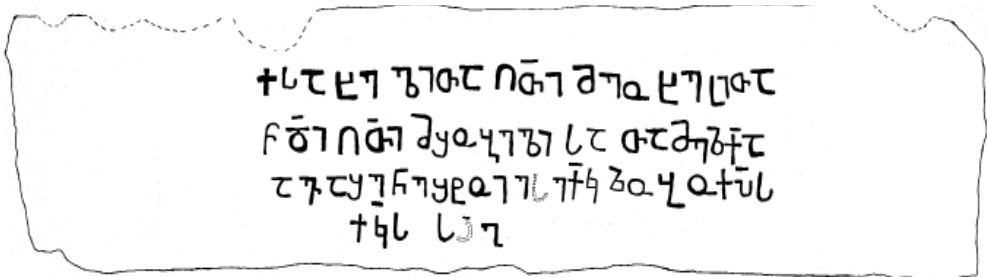
A foundation inscription by Zacharia (Fig. 2)

The inscription is engraved on the south façade of the church, on a lintel beam placed across a door opening, at a height of 218 cm above the ground level. The size of the block with the inscription: 66 X 269 cm; the area of the inscription measures 43 X 127.5 cm; 4 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Ղ (the XIX grapheme in the III line) – 8.0 X 6.5 cm; the size of the smallest grapheme: Օ (the XV grapheme in the I line) – 3.8 X 6.0 cm; abbreviation marks: en and em dashes; lacks separation marks.

Damages: the surface of the stone is eroded by the elements, therefore in places the text is difficult to read. Apart from that, three fragments of the text are covered with white paint. This necessitated their reconstruction based on the surviving fragments, earlier publications, and context of the inscription.

The basis for dating the inscription: E. Taqaishvili – the inscription contains the date 1045 – Chronicon ԵՁԅ (263), i.e. AD 1043 (780+263=1043).

Publications: Taqaishvili 1913, 34-35 (original text, text transcripts in Mkhedruli and the Russian translation).

1. ԿՆԵՄՆԵԴ ՈՒՆԻ ՔՊՈՒՄՆԵԴ
2. ԲԾՆ ՈՒՆԻ ՔԿՈՒՄՆԵԴ ՔՊ ՆԻՇ
3. ՇԻՇՄԻՆԻ ՄԵՐՈՒՄԻ ԿՆՈՒՄՆԵԴ
4. ԿՆՆ ՆՈՒ

Կ. Տախելիտա լ(մրտ)ի(Տառտա), մեռեցիտա |²Ն(միւ)ի(Տա) լ(մր)տի(Տ)մմոբելի-
Տա(ձ)տա. մե, Յ(ձ)յ(արի)ա |³ ազաժնե Միտա յեյ յ(ատալի)յ(ո)Յոժ(ձՏա) օյ(րո)յ(իրի)
Տ(ձՏա), |⁴ յ(րոնի)յ(ոն)Տ ՏԵԾ.

1. յ. տ; լմրտի(Տառտա) տ; 2. Նմիւ(Տա) տ; 3. Միտ տ; 4. յորոնիյոնՏ տ; Տ(ձ) յ.

Ch. In the name of God and with the intercession of the Mother of God. I, Zacharia built this open gallery during the reign of Catholicos Chrisostom; chronicon was ԵԺԵ.

**THE CHURCH OF ST. GEORGE OF AKHALKALAKI
(THE PRESENT-DAY “DASHBASHI”)**

1.

[The turn of the X to the XI century]

A memorial inscription of Rati Eristavt-Eristavi (Fig. 3)

The inscription is engraved on the south façade of the church, on a lintel beam placed across a door opening, at a height of 214 cm above the ground level. The size of the block with the inscription: 127 X 240 cm; the area of the inscription measures 12 X 202 cm; 1 line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: ლ (the III grapheme in the I line) – 12.0 X 4.4 cm; the size of the smallest grapheme: ე (the XIV grapheme in the I line) – 9.0 X 3.3 cm; abbreviation marks: a short dash; lacks separation marks. The graphical copy is taken from N. Shoshiashvili's publication.

Damages: the inscribed stone is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: E. Taqaishvili: XI c.; N. Shoshiashvili: the turn of X to the XI c. The date suggested by N. Shoshiashvili is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the turn of the X to the XI century.

Publications: Taqaishvili 1913, 76 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters); Bakradze 1959, 58 (in original script, text transcript in Mkhedruli letters); Rcheulishvili 1971, 113, pl. 41 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters; b/w photo); Shoshiashvili 1980, 244 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters; a graphical copy; b/w photo).

ႭႭႭႭ ႭႭႭႭ ႭႭႭႭ ႭႭႭႭ ႭႭႭႭ

ႭႭႭႭ ႭႭႭႭ ႭႭႭႭ ႭႭႭႭ ႭႭႭႭ

მ(ა)ღღ(ი)თა ლ(მრთისა)გთა, ე(რისტ)ე, ა(დი)დე რ(ა)ტ ე(რისთავთ)-ე(რისთავი).

With God's grace, Christ praise Rat Eristavt-Eristavi.

2.

[The turn of the X c. to the XI c.]

An invocation inscription of Jagano (Fig. 4)

The inscription is engraved on the east façade of the church, on the south wall of the sanctuary, at a height of 300 cm above the ground level. The size of the block with the inscription: 57 X 42 cm; the area of the inscription measures 11 X 38 cm; 1 line; in Asomtavruli mixed with Nuskhuri; the size of the largest grapheme: † (the I grapheme in the I line) – 11.0 X 3.5 cm; the size of the smallest grapheme: ○ (the VIII grapheme in the I line) – 2.5 X 3.5 cm; abbreviation marks: dash; lacks separation marks.

Damages: the inscribed stone is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: E. Taqaishvili: 1027-1072; N. Shoshiashvili: the turn of the X to the XI c. The date suggested by N. Shoshiashvili is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the turn of the X to the XI century.

Publications: Taqaishvili 1913, 76 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters); Shoshiashvili 1980, 245 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters; b/w photo).

ქ^ჲრ^ჲის^ჲტ^ჲე, შ^ჲეინყა^ჲლ^ჲე ჯ^ჲ(ა)გ^ჲ(ა)ნ^ჲო (?).

ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე ჯ(ა)გ(ა)ნო (?).

1. Джагану т.; ჯ(ა)გ(ა)ნა (?) შ.

Christ, have mercy on Jagano (?).

3.

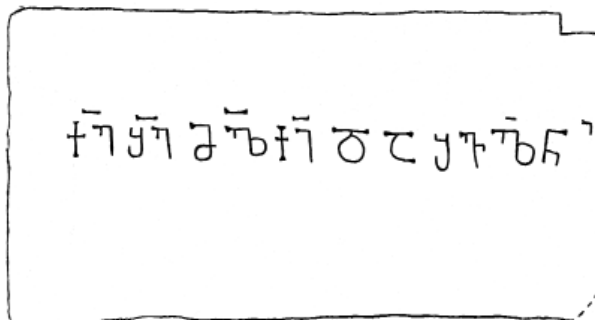
[The turn of the X c. to the XI c.]

An invocation inscription referring to Melkisedek and his children (Fig. 5)

The inscription is engraved on the east façade of the church, at a height of 150 cm above the ground level. The size of the block with the inscription: 62 X 97 cm; the area of the inscription measures 9 X 86 cm; one line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: 𐌖 (the V grapheme in the I line) – 6.0 X 1.8 cm; the size of the smallest grapheme: 𐌒 (the XV grapheme in the I line) – 2.0 X 1.8 cm; abbreviation marks: a short faceted dash; lacks separation marks.

Damages: the inscribed stone is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: E. Taqaishvili: XI c.; N. Shoshiashvili: the turn of the X to the XI c. The date suggested by N. Shoshiashvili is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the turn of the X to the XI century.

5.

[The turn of the X to the XI century]

Inscription in praise of Eristavt-Eristavi Rati (Fig. 6)

The inscription is engraved on the east façade of the church, within a carved ornament of a window frame, at a height of 214 cm above the ground level. The size of the block with the inscription: 107 X 127 cm; the area of the inscription measures 3 X 50 cm; one line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Ⴑ (the IX grapheme in the I line) – 3.5 X 2.2 cm; the size of the smallest grapheme: Ⴑ (the II grapheme in the I line) – 2.5 X 1.7 cm; abbreviation marks: a short dash; lacks separation marks.

Damages: the inscribed stone is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: The date suggested by N. Shoshiashvili is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the turn of the X to the XI century.

Publications: Recheulishvili 1971, 113 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters; b/w photo); Shoshiashvili 1980, 244 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters).

† Ⴑ Ⴑ Ⴑ Ⴑ Ⴑ Ⴑ Ⴑ

ქ(რისტი)ე, ა(დი)დე რ(ა)ტი ე(რისთავთ)-ე(რისთავი).

1. ქ-ე რჩ.

Christ, praise Rat Eristavt-Eristavi.

6.

[The turn of the X to the XI century]

Inscription with the mention of a mason (Fig. 7)

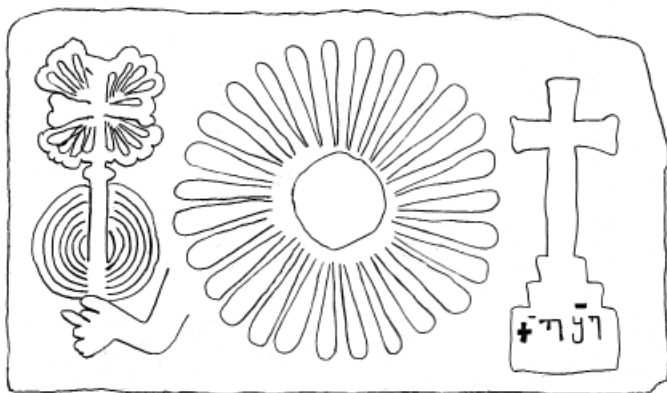
The inscription is engraved on the south façade of the church, on a three-step pedestal of a carved Latin Cross at the right jamb of a window, at a height of 320 cm above the ground level. The size of the block with the inscription: 75 X 128 cm; the area of the inscription measures 7.2 X 16.1 cm; one line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Ⴑ (the III grapheme in the I line) – 5.0 X 2.2 cm; the size of the smallest grapheme: † (the I grapheme in the I line) – 4.0 X 2.8 cm; abbreviation marks: a short dash; lacks separation marks.

Damages: the inscribed stone is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: The date suggested by N. Shoshiashvili is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the turn of the X to the XI century.

Publications: Rcheulishvili 1971, 113 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters; b/w photo); Shoshiashvili 1980, 246 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters).

ჩუჱ
ქ(რისტე), შ(ეინყ-
აღე).
Christ have mercy
(on).

7.

[The turn of the X to the XI century]

Inscription ‘Saint’ in relief (Fig. 8)

The inscription is engraved on the south façade of the church, in the east corner, at a height of ca. 600 cm above the ground level. The size of the block with the inscription: 75 X 128 cm; the area of the inscription measures 7.2 X 3.3 cm; 1 line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Ⴑ (the I grapheme in the I line) – 5.0 X 2.2 cm; the size of the smallest grapheme: Ⴑ (the II grapheme in the I line) – 4.0 X 2.2 cm; abbreviation marks: a short dash; lacks separation marks.

Damages: the inscribed stone is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: The date suggested by N. Shoshiashvili is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the turn of X to the XI century.

Publications: Rcheulishvili 1971, 113 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters); Shoshiashvili 1980, 246 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters).

1. Ⴑ

წ(მიცა)ა.
The Holy.

8.

[X-XI cc.]

An invocation inscription of an anonymous person (Fig. 9)

The inscription is engraved on the south corner of the sanctuary, at a height of 106 cm above the ground level. The size of the block with the inscription: 10 X 20 cm; the area of the inscription measures 10.0 X 7.5 cm; one line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Ⴀ (the VI grapheme in the I line) – 5.5 X 2.7 cm; the size of the smallest grapheme: Ⴁ (the II grapheme in the I line) – 3.0 X 1.5 cm; abbreviation marks: en and em dashes; lacks separation marks.

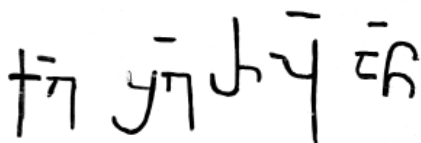
Damages: the inscribed stone is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the turn of the X to the XI century.

Publications: The text of the inscription has never been published. It is the first time published in the present volume.

† Ⴀ Ⴁ Ⴂ Ⴃ Ⴄ Ⴅ

ქ(რისტი)ე, შ(ეინყალ)ე რჟ (?), ა(მე)ნ.
Christ, have mercy on Rzh (?), amen.

9.

[X-XI cc.]

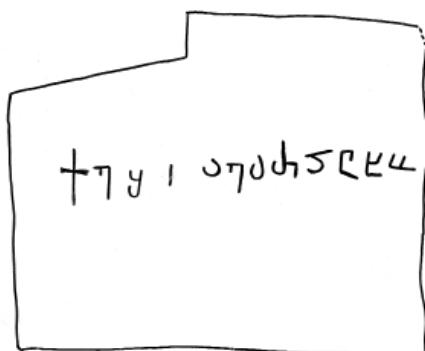
An Invocation Inscription of Iovane, Mariam and Tskhovreba (Fig. 10)

The inscription is engraved to the left of a window on the south façade of the church, at a height of ca. 230 cm above the ground level. The size of the block with the inscription: 54 X 43 cm; the area of the inscription measures 5 X 30 cm; 1 line; in Nuskhuri; the size of the largest grapheme: Ⴀ (the I grapheme in the I line) – 5.0 X 2.5 cm; the size of the smallest grapheme: Ⴁ (the V grapheme in the I line) – 1.5 X 1.0 cm; abbreviation marks: long dash; lacks separation marks.

Damages: the inscribed stone is damaged; therefore some graphemes can be read only with difficulty. We have restored the text of the inscription by surviving fragments and the context.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, we date the inscription to the X-XI cc.

Publications: The text of the inscription has never been published. It is the first time published in the present volume.

q̄e S'e Ye m̄r ˘Y c̄xo

ქ(რისტ)ე, შ(ე)ინყალ(ე) ა(ო)ვან(ე), მ(ა)რ(იამ)ე, ცხო(ვ)რება (?)
Christ, have mercy on Iovane, Mariam, Tskhovreba (?)

THE CHURCH OF THE MOTHER OF GOD OF AKHALKALAKI (THE PRESENT-DAY “DASHBASHI”)

1.

[The turn of the X to the XI century]

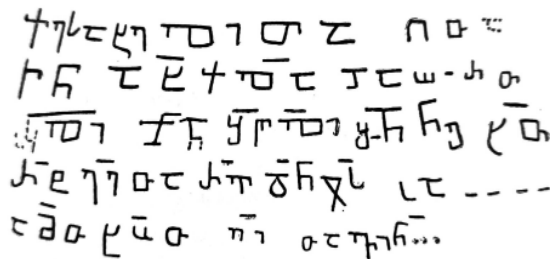
A Juridical Document Issued to the Church of Akhalkalaki Citizens

In 1896, Ekvtime Taqaishvili found an inscribed stone near the Mother of God Church of Akhalkalaki. He brought it to the city and handed it over to the museum of the Society for Spreading Literacy. The inscribed stone is considered to be lost. There were 5 lines of text executed in Nuskhuri script.

Damages: The graphemes of the inscribed text were partially damaged by pickaxe. Therefore, certain fragments of the inscription were conditionally recovered.

The basis for dating the inscription: The date suggested by N. Shoshiashvili is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the turn of the X to the XI century.

Publications: Taqaishvili 1913, 77-78 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters and in the Russian translation); Bakradze 1959, 58 (in original script, text transcript according to Taqaishvili); Rcheulishvili 1972, 73 (the text transcript in Mkhedruli letters); Shoshiashvili 1980, 247-248 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters; a graphical copy; b/w photo).

1. q̄e saxel iTa RTa
2. Cn ax̄ql ˘a dauwr T -
3. r̄l i q̄e S̄wl ˘i S̄n ng x̄T
4. r̄t ēeTa r̄vd̄n j̄s sa----
5. am̄Tx̄oT -- Ta v in...

ქ(რისტ)ე, სახელ(ი)თა ლ(მ)რთისაჲთა |² ჩ(უ)ენ, ახ(ალ)ქალაქ(ე)ლ(თ)ა დაუნ(ე)რ(ე)თ დ(ა)ნ(ე)|³რ(ი)ლი ქ(რისტ)ესა შ(ე)ნ(ირ)ული შ(ე)ნ ნგხთ (!)|⁴ რ(ა)ტ

ე(რისთავთ)-ე(რის)თ(ავის)ა რ(ა)ვდ(ენ) ჯ(უარი)ს(ა) საყდარსა |⁵ ამთხ(ვ)ოთ -- თა ვინ ...(!)

1. Христе, во имя Бога, мы ахалкалакцы ... Рата эристав эриставовъ **თ**; ქრისტე, სახელითა ღმრთისაჲთა ჩვენ ახალქალაქელთა... რატ ერისთავთ-ერისთავთა **ბაქ**; სახელითა ღ-თა... ჩვენ ახალქალაქელთა **რჩ**; შ(ენგან) [კ(ო)თ]ხ(ვი)თ(ა) (?) | რ(ა)ტ ე(რისთავთ)-ე(რის)თ(ავის)ა: (წ(ო)რვ(ო)დ(ენ) (?) ჯ(უარი)ს[ა] საყ[დ(ა)რ]სა. ვინ] | ა(ლ)მ(ოიკი)თხოთ [დ(ა)წ(ე)რ(ი)]ლი (?) - - თა. ვინ - - - - - შ.

Christ, in the name of God, we issued to Akhalkalaki citizens a juridical document, and donated by you ngkht (!). Let them hold liturgy in the Church of the Cross for Rat Eristavt-Eristavi. Who will read this, -- who ... (!).

2.
[The turn of the X to the XI century]

A fragment of the foundation inscription of Rati Eristavt-Eristavi

In 1896, Ekvtime Taqaishvili found an inscribed stone near the Mother of God Church of Akhalkalaki. The inscription was executed in transitional script – a mix of Asomtavruli and Nuskhuri graphemes. The inscribed stone is lost. There were 9 lines in the text.

Damages: The graphemes of the inscribed text were partially damaged by pickaxe. Only three words in line III, the first word in line IV, and fragments of one word in lines V and IX were legible.

The basis for dating the inscription: E. Taqaishvili: 1027-1072; N. Shoshiashvili: turn of the X to the XI c. The date suggested by N. Shoshiashvili is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the turn of X to the XI century.

Publications: Taqaishvili 1913, 77 (in original script; the Russian translation); Shoshiashvili 1980, 246-247 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters).

- 1. ...
- 2. ...
- 3. ႠႢႣႤ ႦႧႨ ႩႪ
- 4. ႫႬ
- 5. ...ႮႯႰႱ...
- 6. ...
- 7. ...
- 8. ...
- 9. ...ႲႳႴ ႵႶ

³ად(იდენ) ღ(მერთმა)ნ ე(რისთავთ)-ე(რისთავი) |⁴ რ(ა)ტ ... |⁵ ... ელთა (ახალქალაქელთა) (?) ... |⁹... ენი კდ.

Lord, praise Eristavt-Eristavi Rat ... of (Akhalkalaki citizens) (!) ...

3.

[The turn of the X to the XI century]

A fragment of an inscription

In 1896, during a field trip to Trialeti, Ekvtime Taqaishvili noted an inscription to the left of the entrance door jamb of the Mother of God Church of Akhalkalaki. Sometime, the entire inscription was intentionally broken out. Fortunately, a graphical copy of the inscription made by E. Taqaishvili during his field trip in 1896 came down to us. This is a copy of the original script. We also have the Russian translation of the text. According to the graphical copy, the inscription was executed in Asomtavruli. There were 5 lines of text which lacked separation marks. In the present volume we use a graphical copy made by E. Taqaishvili. Based on it, we suggest the text of the inscription deciphered by us.

The basis for dating the inscription: The date suggested by N. Shoshiashvili is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the turn of the X to the XI century.

Publications: Taqaishvili 1913, 77 (in original script and the Russian translation); Shoshiashvili 1980, 247 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters).

...ⴌⴑⴓ...

...თაღ...

... tai ...

THE CHURCH OF FORTY MARTYRS OF SEBASTE OF BARETI

1.

[X-XI cc.]

An invocation inscription of Zacharia (Fig. 11)

The inscription is engraved on the south façade of the church, at a height of 120 cm above the ground level. The size of the block with the inscription: 49 X 48 cm; the area of the inscription measures 12 X 42 cm; one line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Ⴑ (the II grapheme in the I line) – 7.0 X 3.3 cm; the size of the smallest grapheme: Ⴎ (the VIII grapheme in the I line) – 4.3 X 4.5 cm; abbreviation marks: en and em dashes; lacks separation marks.

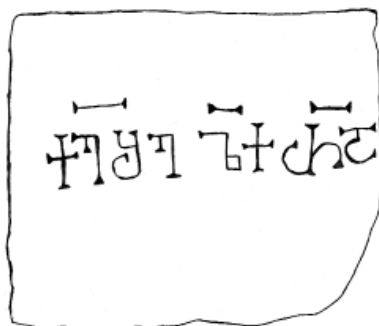
The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the turn of the X to the XI century.

Publications: Taqaishvili 1913, 59 (in original script and the Russian translation).

†~Ⴑ Ⴑ~Ⴑ Ⴑ~†~Ⴑ~Ⴎ

ქ(რისტე), შ(ეიწყალ)ე ზ(ა)ქ(ა)რ(ი)ა.

Christ, have mercy on Zacharia.

2.

[X-XI cc.]

A fragment of the invocation inscription of Mzisa (Fig. 12)

The inscription is engraved on the south façade of the church, at a height of 360 cm above the ground level. The size of the block with the inscription: 62 X 48 cm; the area of the inscription measures 30 X 37 cm; 2 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: ზ (the III grapheme in the I line) – 11 X 10 cm; the size of the smallest grapheme: ც (the VI grapheme in the I line) – 4.5 X 4.5 cm; lacks abbreviation and separation marks.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the turn of the X to the XI century.

Publications: Taqaishvili 1913, 59-60 (in original script and the Russian translation).

1. ႱႱႱႱႱ
2. ႱႱႱ

[ქ(რისტ)ე, შ(ეიწყალ)ე მზისა (?) |²... [უ]ლ{ი}რ{ს}ი.
[Christ, have mercy on] Mzisa (?) ... unworthy.

3.

Inscription with the mention of Giorgi

The inscription was incised on a stone block with a carved image of St. George. E. Taqaishvili has seen it during a field trip to Bareti Monastery in 1896. The inscribed block lay at the south entrance of the church. The current location of the inscription is unknown. Fortunately, a copy of the inscription made by E. Taqaishvili during his field trip in 1896 came down to us. This is a copy executed in the script of the original. We also have the Russian translation of the text. According to the graphical copy, the inscription was executed in Asomtavruli. There was one line of text which lacked separation marks. In the present volume we use a graphical copy made by E. Taqaishvili. Based on it, we suggest the text of the inscription deciphered by us.

The basis for dating the inscription: Due to the lack of necessary information, the inscription cannot be dated.

Publications: Taqaishvili 1913, 60 (in original script and the Russian translation).

ႱႱ

გ(იორგ)ი.

Giorgi.

THE CHURCH OF ST. GEORGE OF BARETI

1.

[After 1196]

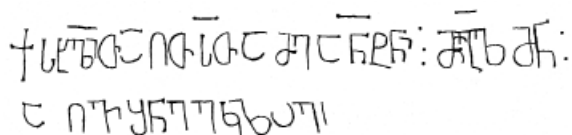
A foundation inscription of Anton Mangleli (Fig. 13)

The inscription is engraved on a large worked stone on the south of the church, at a height of 50 cm above the ground level; size of the inscribed slab: 72 X 165 cm; the area of the inscription measures 30 X 133 cm; 2 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: † (the I grapheme in the I line) – 12.2 X 5.5 cm; the size of the smallest grapheme: 7 (the XIX grapheme in the I line) – 3.0 X 2.5 cm; abbreviation marks – dash; separation marks: colon or three dots used after several words. Ligatures occur in the inscription.

Damages: the surface of the stone is eroded by rain and snow, and the text abraded. As a result, the larger part of the inscription can be read with difficulty; the last grapheme is erased. We have restored the missing fragments of the text based on the earlier publication and context.

The basis for dating the inscription: E. Takaishvili considered that Anton Mangleli mentioned in the Bareti inscription and Anton Mangleli mentioned in the Gudarekhi inscription was the same person. Based on this assumption, he identified the donator of the Bareti Church, Anton Mangleli, with a clergy who carried out his activities during the reign of King Demetre II, though the scholar did not assign the inscription to particular years but to the XIII century in general. According to the latest studies, the inscription from Gudarekhi dates to the period following 1196. Therefore, we date the inscription from Bareti church also to the period following 1196.

Publications: Taqaishvili 1913, 60-61 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters).

† ს(ა)ხ(ე)ლითა ღ(მრ)თ(ი)ს(ა)თა. მე, ანტ(ო)ნი მ(ა)ნგლ(ელ)მ(ა)ნ |² ალვ(ა) შ(ე)ნე ეკლ(ესია)ჲ ეს[ე].

1. † ს(ა)ხ(ე)ლითა ღ(მრ)თ(ი)ს(ა)თა. მე, ანტ(ო)ნი მ(ა)ნგლ(ელ)მ(ა)ნ:

2. ალვ(ა) შ(ე)ნე ეკლ(ესია)ჲ ეს[ე].

†. ს(ა)ხ(ე)ლითა ღ(მრ)თ(ი)ს(ა)თა. მე, ანტ(ო)ნი მ(ა)ნგლ(ელ)მ(ა)ნ |² ალვ(ა) შ(ე)ნე ეკლ(ესია)ჲ ეს[ე].

1. ღმრთისათა თ.

Ch. In the name of God, I, Anton Mangleli built this church.

**THE CHURCH ST. GEORGE OF BESHTASHENI
(HIST. BESHKENASHENI)**

1.

[XI c.]

Inscription of a nun Tavaidze (Fig. 14)

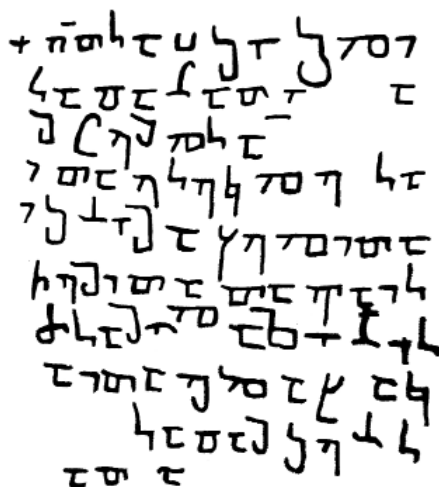
The inscription is engraved on the block from the dry-stone defensive wall on the south of the church. The size of the block with the inscription: 55 X 149 cm; the area of the inscription measures 40 X 70 cm; 10 lines; in Nuskhuri; the size of the largest grapheme: b (the IX grapheme in the I line) – 7.2 X 3.5 cm; the size of the smallest grapheme: i (the V grapheme in the I line) – 2.5 X 2.0 cm; abbreviation marks: short dashes; lacks separation marks.

Damages: the inscribed stone is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: The date suggested by D. Berdzenishvili is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the XI century.

Publications: Lomtatidze, Grdzelishvili 1951, 323-324 (in original script, text transcript, b/w photo); Berdzenishvili 1982, 12-13 (in original script, text transcript in Mkhedruli, graphical copy, b/w photo); Berdzenishvili 2005, 65-67 (in original script, text transcript in Mkhedruli, graphical copy, b/w photo).

1. q R~Tsa 'm'Sobl i
2. sa da naTI]--a
3. mceml sa m-----
4. iTa ese ekl esa
5. iSr oma Pel iTa
6. CemiTa Tav ais
7. Zsa mol azonis
8. aiTa gl axak
9. isa da mSer s
10. aTa

†. ლ(მრ)თ(ი)სამშობლი²სა და ნათლ[ის]ა³მცემლ[ის]ა მ[ე]ოხებ⁴ |⁴ითა ესე ეკლეს[ი]ა |⁵ იშრომა ჳელითა |⁶ ჩემითა, თავაის⁷ძ[ის]ა მოლაზონის⁸აითა, გლახაკ⁹ისა და მშ[ის]ერ[ის]¹⁰ათა.

Ch. With the intercession of the Mother of God and John the Baptist, nun Tavaidze, poor and starved one, has worked with own hands on [construction of] this church.

2.

[XII c.]

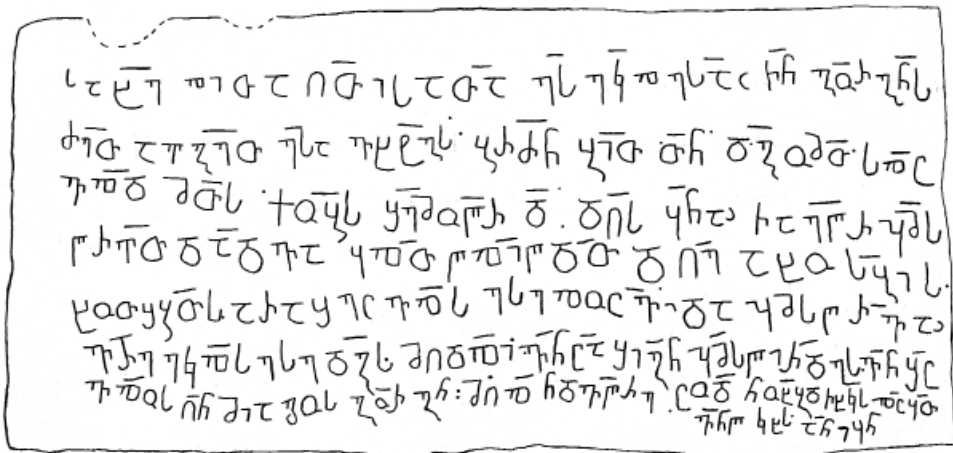
An agape inscription of the Gurgenisdzes (Fig. 15)

The inscription is incised on three light brown stones above the south façade window of the church, at a height of 224 cm above the ground level; total size of the inscribed stones: 97 X 202 cm; the area of the inscription measures 83 X 193 cm; 8 lines; in Nuskhuri mixed with Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Ⴇ (the XII grapheme in the VI line) – 10.0 X 3.5 cm; the size of the smallest grapheme: Ⴑ (the XXII grapheme in the V line) – 2.5 X 2.0 cm; abbreviation marks – en and em dashes; separation marks: full stop or colon almost after each word.

Damages: The inscribed stone is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: The date suggested by A. Bakradze is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the XII century.

Publications: Taqaishvili 1913, 15-17 (in original script; the Russian translation), Bakradze 1959, 64 (in original script; the text transcript in Mkhedruli letters).

1. sax'eil ႧႧ ႱႱႱႱႱႱႱႱ ႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱႱႱႱႱ ႱႱႱႱႱႱႱႱ ႱႱႱႱႱႱႱႱ
2. ZႱႱ ႱႱႱႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱႱႱႱ. ႱႱႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱႱႱႱႱႱႱ
3. ႱႱ ႱႱ ႱႱႱႱ. ႱႱႱႱ ႱႱႱႱႱႱႱ ႱႱ. ႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱႱႱႱႱႱႱ
4. ႱႱႱႱ ႱႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱႱ ႱႱႱႱႱႱႱႱ ႱႱ. ႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱႱႱႱႱႱႱ
5. ႱႱႱႱႱႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱႱ ႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱႱႱႱႱႱ
6. ႱႱႱႱႱႱ ႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱႱ. ႱႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱႱႱ ႱႱႱႱႱႱႱႱ ႱႱႱႱႱႱႱႱ
7. ႱႱ ႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱႱႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱႱႱ ႱႱႱႱႱ ႱႱႱႱႱႱႱႱ ႱႱႱႱႱႱႱႱ
8. ႱႱႱ ႱႱႱႱ. ႱႱႱ ႱႱႱ

სახელ(ი)თა ღ(მრ)თისა(ე)თა. ეს(ე) ეკლეს(ი)აჲ ჩ(უ)ენ, გურგ(ე)ნ(ი)ს |² ძეთ ავ(ა)გეთ ერისთავი(ს)ა ვ(ა)ხტ(ან)გ(ი)ს ბრძ(ა)ნ(ე)ბით, თ(ა)ნ(ა)დგომ(ი)თ ს(ა)ლ(ო) ც|³ველ(ა)დ მ(ათ)თ(ვ)ს. ქუ(ა)ბს შემონ(ი)რ(ა) ღ (4) ღლ(ი)ს ყ(ა)ნაჲ, ჩაენ(ე)რ(ა) ჟ(ა)მ(ი)ს |⁴ წ(ი)რგ(ი)თ, და(ი)დვა ყოველ(თ)ა წ(ე)ლი წლ(ა)თ დღე ახუს(ე)ბის |⁵ ხუთშ(ა)ბ(ა)თს. არა შე(ი)ცვ(ა)ლ(ო)ს ესე ლოცვ(ა)ჲ და ჟ(ა)მ(ი)ს წ(ი)რვაჲ, |⁶ ვ(ი)დრე ეკლ(ე)ს(ი)აჲ ესე დგ(ე)ს. მლდ(ე)ლ(ს)ა ვ(ი)ნცა შიგ(ა)ნ ჟ(ა)მს წირ(ვი)დეს, ვ(ი)ნ შე(ე) ც|⁷ველოს, ღ(მერ)თმან მიაგოს. გურგ(ე)ნ მლ(დ)ელ(მ)ან დ(ა)ვენ(ე)რე ცოდ(ვი)ლმა) ნ. უხ(ა)ბ(რო)დ ჩხ(რე)კ(ისათუ)ის ღ(ო)ც(ვა) ყ(ავ)თ. |⁸ ვ(ი)ნ წ(აი)კ(ი)თხ(ო)ს, ა(მ)ენ იყ(ავ)ნ.

1. ღმრთისათა თ, ბ; ეს თ, ბ; 2. თან-დგომით თ; 4. დაიდვა თ; ყოველთ წელიწადთ თ, ბ; აღუსების თ, ბ; 5. შეუცვალოს თ, ბ; ჟუამის წირვაჲ თ; 6. მღვდელი თ, ბ; 6-7. შეუცვალოს თ; 7. მღვდელმან თ, ბ; უცებად (ვ)ჩხრეკე თ, ბ; ყოთ თ, ბ; 8. ამინ თ; ღმერთმან (გა)კურთხოს თ, ბ; ამინ თ; ან იყავნ ბ.

In the name of God, we, the Gurgenisdzes, built this church by order and assistance of Eristavi Vakhtang, to pray for them. He donated the sown land to the cave (sic.) that can be ploughed in four days. The Divine Liturgy is to be held in his name each year on Maundy Thursday. Praying and holding the Liturgy are not to be abolished until the church exists, and a priest who serves there must hold the Liturgy. Let God repay accordingly the person who changes this rule. The sinful priest Gurgen wrote this. Say a prayer for me for truthful writing. Who reads this, let him say amen.

THE CHURCH OF ST. NICHOLAS OF BESHTASHENI (HIST. BESHKENASHENI)

1.

[X-XI cc.]

An invocation inscription with the mention of priest Christophore and his children (Fig. 16)

The inscription is engraved on the north façade of the church, at the right jamb of a window, at a height of 358 cm above the ground level. The size of the block with the inscription: 97 X 202 cm; the area of the inscription measures 43 X 39 cm; 3 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: ჳ (the VII grapheme in the III line) – 5.0 X 2.5 cm; the size of the smallest grapheme: ႁ (the VI grapheme in the III line) – 2.5 X 2.0 cm; abbreviation marks: en or em dashes; lacks separation marks.

Damages: The inscribed stone is damaged. The text that was written at the edge of the stone is lost. The lost text has been restored based on the earlier publication and context.

The basis for dating the inscription: D. Berdzenishvili: XI-XII cc. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the X-XI century.

Publications: Berdzenishvili 2005, 67 (transcript in Mkhedruli letters).

**THE CHURCH OF JOHN THE BAPTIST OF BESHTASHENI
(HIST. BESHKENASHENI)**

[X-XI cc.]

An identifying inscription of St. John (Fig. 18)

The inscription is engraved on both sides of a stone cross within the sanctuary, at a height of 120 cm above the ground level. The size of the block with the inscription 64 X 51 cm; the area of the inscription measures 25 X 47 cm; 2 lines; in Nuskhuri; the size of the largest grapheme: c (the IV grapheme in the II line) – 7.5 X 6.5 cm; the size of the smallest grapheme: Y (the IX grapheme in the II line) – 1.8 X 1.5 cm; lacks abbreviation and separation marks.

The basis for dating the inscription: The date suggested by a group of authors (G. Narimanishvili, N. Shanshashvili, and M. Kvachadze) is shared. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the X-XI century.

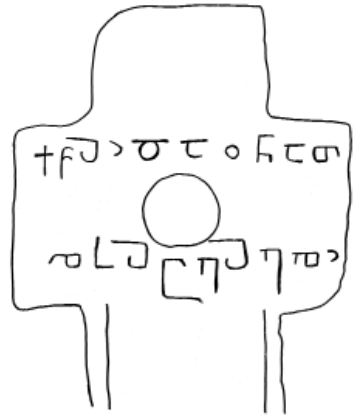
Publications: Narimanishvili, Shanshashvili, M. Kvachadze 2018, 109 (transcript in Mkhedruli letters).

1. q wmyda naT
2. I smcemel Y

†. წმინდა ნათ²ლ{ი}სმცემელჲ.

1. ქ(რისტე) ნ. შ. კ.

Ch. Saint Baptist.

**THE CHURCH OF JOHN THE BAPTIST OF BURNASHETI
(HIST. BOZHANO)**

1.

[2nd half of the XII c.]

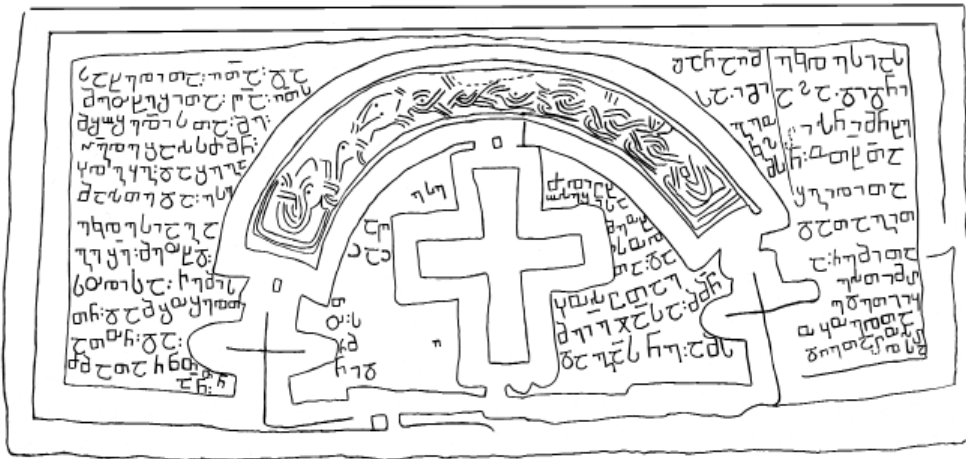
A foundation inscription of Pavle Sharaisdze (Figs. 19, 20)

The inscription is engraved on the south façade of the church, on a tympanum slab above the entrance, at a height of 170 cm above the ground level; size of the inscribed block: 102 X 230 cm; the area of the inscription measures 73 X 55 cm; 13 lines; in Nuskhuri; the size of the largest grapheme: G (the II grapheme in the IV line) – 5.5 X 3.5 cm; the size of the smallest grapheme: T (the IX grapheme in the XII line) – 1.5 X 2.5 cm; abbreviation marks: short dash; separation marks: colon almost after each word.

Damages: surface of the inscribed stone is weathered and eroded by rain. Despite this, the entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria and a historical figure mentioned in it, the inscription has been dated to the second half of the XII century.

Publications: Taqaiashvili 1913, 40-41 (in original script; the Russian translation).

1. saxel iTa: RT&a: da	8. Sene: meoxd:
2. meoxebiTa: w&a: RT&s	9. sol isa: Cemis
3. mSobel &isTa: me:	10. Tn: da mSobel T
4. p&v l e Sar sZmn:	11. aTon: da:
5. Pl v yv: da Seva	12. ZmaTa CmTTn
6. mar Te da: ese	13. a&n:
7. ekl esia va	

სახელითა ღ(მრთისა)თა და |² მეოხებითა ნ(მიდის)ა ღ(მრ)თ(ი)ს|³მშობე-
ლის(ა)თა მე, |⁴ პ(ა)ვლე შარ(აი)სძ(ე)მ(ა)ნ |⁵ ჴ(ე)ლ-ვე(ა)ვ და შევ<ა>|⁶მართე
და ესე |⁷ ეკლესია ვა|⁸შენე მეოხ(ა)დ |⁹ სულისა ჩემის(ა)|¹⁰თ(უ)ნ და მშო-
ბელთ|¹¹ათუნ და |¹² ძმათა ჩ(ე)მთ(ა)თ(უ)ნ, |¹³ა(მ)ენ.

1. Гвале-шайдзе (сынъ Гвале-шая или Гвале-шаха ო.

In the name of God and with the intercession of the Holy Mother of God, I, Pavle Sharaidze took the case and built this church as an interceder for my soul, parents and brothers of mine, amen.

2.

[2nd half of the XII c.]

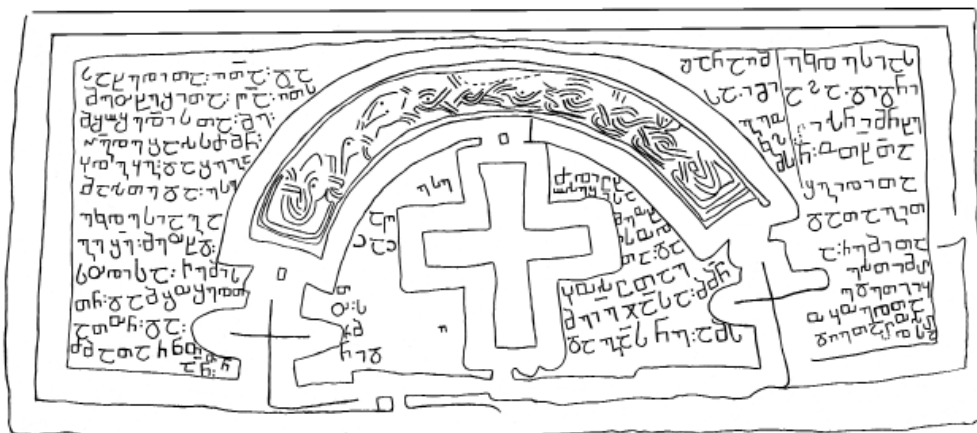
A fragment of the foundation inscription (Figs. 21, 22)

The inscription is engraved on the south façade of the church, on a tympanum slab above the entrance, at a height of 170 cm above the ground level; size of the inscribed block: 102 X 230 cm; the area of the inscription measures 46 X 42 cm; 7 lines; in Nuskhuri; the size of the largest grapheme: ო (the I grapheme in the VII line) – 6 X 3 cm; the size of the smallest grapheme: T (the I grapheme in the IV line) – 1.5 X 1.8 cm; separation marks: colon almost after several words.

Damages: surface of the inscribed stone is weathered and eroded by rain. We have reconstructed the text based on the earlier publications and by the context.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the second half of the XII century.

Publications: Taqaishvili 1913, 41 (in original script; the Russian translation).

1. aw
2. YaY
3. ...
4. T...
5. o: s...
6. Cm... R
7. nid...

აწ¹ |² ააა |³... |⁴ თ... |⁵ თ ს... |⁶ წმ ... ლ⁷ ნიღ

1. Сія построена во века (?) თ.

[The content of the inscription is unclear].

3.
[2nd half of the XII c.]

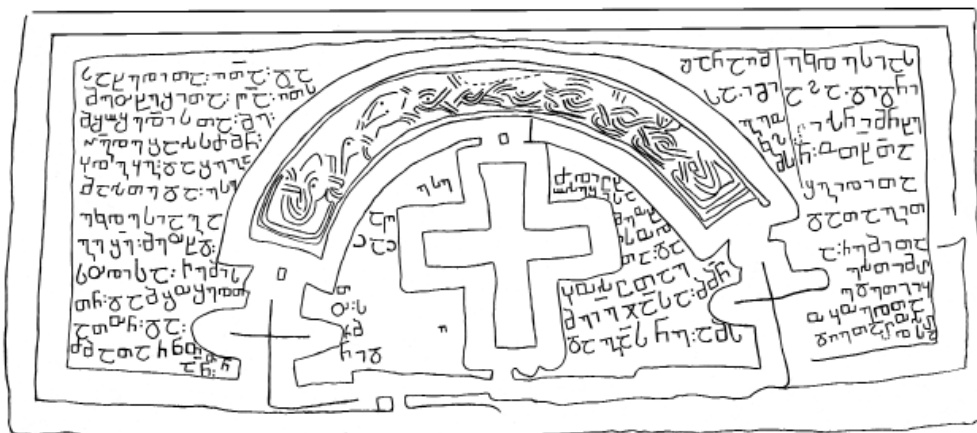
Inscription of Iovane, the Superior of the Holy Cross Monastery in Jerusalem, about placing a cross in the church (Figs. 23, 24).

The inscription is engraved on the south façade of the church, to the right of a tympanum slab above the entrance, at a height of 170 cm above the ground level; size of the inscribed block: 102 X 230 cm; the area of the inscription measures 77 X 88 cm; 25 lines; in Nuskhuri; the size of the largest grapheme: S (the V grapheme in the VII line) – 6 X 3 cm; the size of the smallest grapheme: i (the V grapheme in the II line) – 1.5 X 1.8 cm; abbreviation marks: short dash; separation marks: colon used after a number of words.

Damages: surface of the inscribed stone is weathered and eroded by rain. Despite this, the entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria and a historical figure mentioned in it, the inscription has been dated to the second half of the XII century.

Publications: Taqaishvili 1913, 41 (in original script; the Russian translation).

1. ese Zl i cx	14.da Tav iT
2. or ebisai	15.a: CemiTa
3. meox	16.er Ti mW
4. i sol	17.edel i iy
5. Ta: da	18.o yoel Ta
6. Por cTae	19.dReRa Wor W
7. me i&e j a&sa: mm&n	20.l sa
8. dava&sne: ams	21.ganapm
9. ekl esias	22.ca. igi
10.a Sa. didni	23.geh
11.Wir ni mnxe	24.kz
12.n: oTx&Ta	25.ms
13.Sv il iTa	

ესე ძქელი ცხ²ორებისა მეობ³ი სულ⁴თა და ⁵წორცთა<ე> ⁶მე, ი(ოვან) ⁷ე ჯ(უ)ა(რი)სა მ(ა)მ(ამ)ან ⁸დავას(უ)ენე ამ(ა)ს || ⁹ეკლესიას|¹⁰ა შ(ი)ნ(ა), დიდნი |¹¹ჭირნი მ(ი)ნ(ა)ხ<ე>|¹²ვა |¹³ოთხ(ი)თა |¹⁴შვილითა |¹⁵და თავით|¹⁶ჩემითა. |¹⁷ერთი მჭ|¹⁸ედელი იყ|¹⁹ო ყოელთა |²⁰დღეთა ჭურჭ(ე)|²¹ლსა, |²²განალ(ა)მ|²³ცა იგი |²⁴შეჰ|²⁵კ(ა)ზ|²⁶მ(ა)ვ(ს).

8. Симъ потщившагося Эсія 9. возвеличи 10. (и) Георгія (и) Свимона 10-11. Манхекели (?) съ т.

I, Iovane, the Superior of the Holy Cross Monastery in Jerusalem, placed this Golgotha Cross, an interceder for the soul and flash, in this church. I have experienced many shortcomings together with my four children. There was an artisan who made cookware daily, and he will complete it.

5.

[2nd half of the XII c.]

Inscription mentioning the donation of Gashataisdzes to the church (Fig. 25)

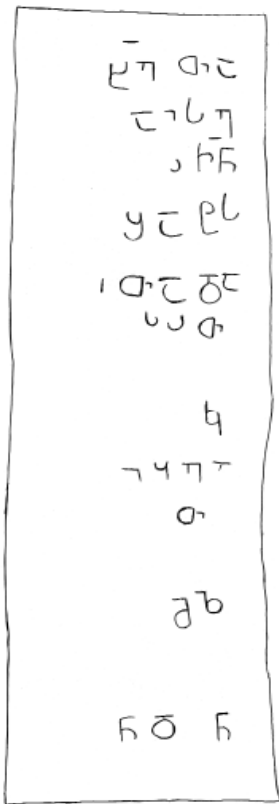
The inscription was incised on the south façade of the church. E. Taqaishvili has seen it during a field trip to Burnasheti Monastery in 1896. At present, the inscribed block is laid in the south wall to the right from the door, at 192 cm from it (the third block in the course). The block is flipped upside down. Probably, the inscribed block was reused during church renovation in the XIX century. The inscribed block lies at a height of 120 cm above the ground level; size of the inscribed block: 120 X 48 cm; the area of the inscription measures 94 X 17 cm; 14 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Ⴛ (the V grapheme in the III line) – 4 X 2 cm; the size of the smallest grapheme: Ⴞ (the IV grapheme in the VI line) – 4 X 2 cm; abbreviation marks – short dash; lacks separation marks.

Damages: The inscribed slab had been flipped. Due to the damage, the larger part of the inscription is illegible. We have restored the text by use of surviving letters and based on the earlier publication.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the second half of the XII century.

Publications: Taqaishvili 1913, 42-43 (in original script and the Russian translation).

1. --ႻႻႻႻႻႻ
2. --Ⴛ ႻႻ
3. ---ႻႻ ႻႻ
4. --ႻႻႻ
5. -ႻႻႻႻ ႻႻ
6. -ႻႻႻ
7. ---
8. --- Ⴛ
9. --ႻႻႻႻႻ
10. ---Ⴛ
11. ---
12. ---ႻႻ
13. ---
14. --ႻႻႻ

[Ⴛ. ႻႻ]Ⴛ(Ⴛ)ႻႻ |² [Ⴛ(ႻႻႻႻႻ)Ⴛ]Ⴛ ႻႻႻ |³ [ႻႻ]Ⴛ
Ⴛ(ႻႻ)Ⴛ, |⁴ [ႻႻ]ႻႻႻ{Ⴛ}Ⴛ|⁵ [Ⴛ]ႻႻႻ ႻႻ|⁶ [Ⴛ]ႻႻ{Ⴛ}ႻႻႻ |⁷ [ႻႻ
ႻႻ] (20) |⁸ [ႻႻ]Ⴛ(Ⴛ)ႻႻ |⁹ [Ⴛ]ႻႻႻႻ |¹⁰ [Ⴛ]ႻႻႻႻ(Ⴛ)ႻႻ |¹¹
[Ⴛ(Ⴛ)Ⴛ]Ⴛ Ⴛ(Ⴛ)ႻႻႻ(Ⴛ) |¹² [Ⴛ]ႻႻႻႻ(Ⴛ)Ⴛ |¹³ [Ⴛ]Ⴛ ႻႻ ႻႻ(Ⴛ)ႻႻႻႻႻ
|¹⁴ [Ⴛ]Ⴛ(Ⴛ)ႻႻႻႻ(Ⴛ)ႻႻႻ.

Ch. In the name of God, we, the Gashatasdzes, laid this stone and donated twenty grives of lime to Saint Natliismtsemeli [church], and let Lord have mercy on them.

6.

[2nd half of the XII c.]

Inscription mentioning the donation of Iovane to the church (Fig. 26).

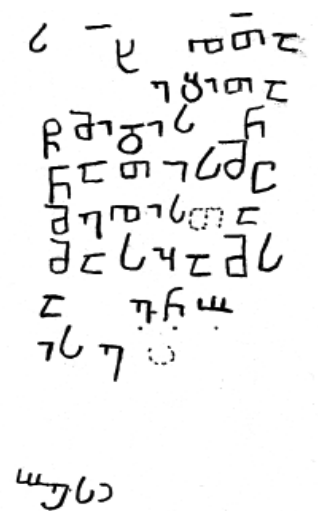
The inscription is engraved on the east façade of the church, to the right of a window on a trapezoidal slab, at a height of 110 cm above the ground level; size of the inscribed block: 64 X 31 cm; the area of the inscription measures 63 X 30 cm; 11 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: m (the IV grapheme in the IV line) – 5.1 X 2.1 cm; the size of the smallest grapheme: i (the III grapheme in the II line) – 2.0 X 1.7 cm; abbreviation marks: short dash; lacks separation marks.

Damages: surface of the inscribed stone is weathered and eroded by rain. The most damaged is the left fragment of the inscription where some graphemes have vanished. Despite this, the entire text of the inscription was recovered based on the earlier publications (Ekvtime Taqaishvili, Giorgi Otkhmezuri) and context.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria and a historical figure mentioned in it, the inscription has been dated to the second half of the XII century.

Publications: Taqaishvili 1913, 42-43 (in original script; the Russian translation).

1. s&xl &Ta ---
2. -- -ebiTa
3. wmidis- -n-
4. naTis mc
5. mel isTa
6. mas Jams
7. a -v no-
8. is e da--
9. -- ----
10. --
11. ... ----
12. ogsa
13.
14.

ს(ახე)ლ(ი)თა [უ(ფლისაჲ)თა |² და მ]ე[ოხე]ბითა |³ წმიდის[ა ე(ოვა)]ნ[ე] |⁴ ნათ[ლ]ისმც[ე] |⁵მელის[ა]თა, მას ჟამს |⁶ა [ი]ვ[ა]ნო[ბ] |⁷ის ე (5) და[იდ] |⁸ვა ქვაჲ |⁹ ესე ს[უ]ლ[ი] |¹⁰თა ჩ[ე]მ[ი]თა |¹¹ უ[გ]ლახაკეს[ა]ს[ა] |¹² ი[ო]ვან[ე] სითა |¹³ |.¹⁴

In the name of God and with the intercession of the Saint John the Baptist, on June 5 (5) was laid this stone for the soul of mine - of the poorest Iovane.

7.

[XI-XII cc.]

Inscription with the mention of Gurandukht (Fig. 27)

The inscription is incised on the south wall in the church nave, on the left side of the entrance door, at a height of 126 cm above the ground level; size of the inscribed block: 20 X 50 cm; the area of the inscription measures 19 X 49 cm; 1 line; in Nuskhuri; the size of the largest grapheme: x (the IV grapheme in the I line) – 12 X 4 cm; the size of the smallest grapheme: o (the II grapheme in the I line) – 3 X 5 cm; abbreviation marks: long dash; lacks separation marks.

Damages: The inscribed stone is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

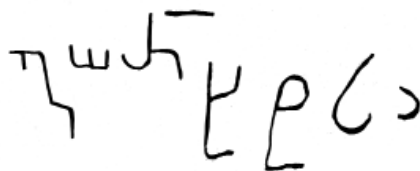
The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria the inscription has been dated to the XI-XII centuries.

Publications: The text of the inscription has never been published. It is the first time published in the present volume.

gor &xtsY

გურ(ანდუ)ხტი(ი)სა.

Of Gurandukht.

**THE CHURCH OF ST. GEORGE OF BCHITEBI
(THE PRESENT-DAY AKHALDABA)**

1.

[2nd half of the XII c., the period until 1185]

Inscription of a Cross (Fig. 28)

The inscription is engraved on the south façade of the church, on a lintel beam placed across a door opening, at a height of 200 cm above the ground level; size of the inscribed slab: 80 X 202 cm; the area of the inscription measures 26 X 80 cm; 1 line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: † (the I grapheme in the I line) – 6.5 X 20.0 cm; the size of the smallest grapheme: ∽ (the IX grapheme in the I line) – 6.0 X 4.5 cm; abbreviation marks: a vertical wavy line; separation marks: colon before and after the first grapheme †. The text ends with an arrowlike sign looking right.

Damages: The inscribed stone is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: D. Berdzenishvili: XIII c.; Based on the verification of the Georgian historical documents and a Georgian manuscript (H-1344), the inscription has been dated to the second half of the XII century, more precisely to the period until 1185.

Publications: Taqaishvili 1913, 54 (in original script; the Russian translation); Berdzenishvili 2014, 12 (the text transcript in Mkhedruli letters).

†: ႨႩ ႩႨ ႩႨ ႨႨ
 †. Ⴈ(ႨႨ)Ⴈ, Ⴈ(ႨႨႨ)Ⴈ ႨႨ(Ⴈ)
 Ⴈ(Ⴈ)Ⴈ.

Ch. Jesus Christ NIKA.

2.

[2nd half of the XII c. till 1185]

A foundation inscription of Basil Memghvime (i.e. a monk who lives in a cave) (Fig. 29)

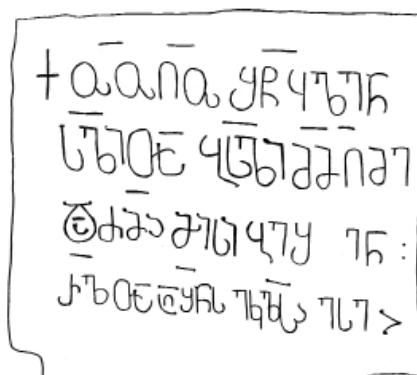
The inscription is engraved on the east façade of the church, on a lintel beam placed across a window opening, at a height of 484 cm above the ground level; size of the inscribed slab: 70 X 77 cm; the area of the inscription measures 55 X 72 cm; 4 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: † (the I grapheme in the I line) – 10.0 X 4.5 cm; the size of the smallest grapheme: Ⴈ (the VI grapheme in the IV line) – 2.5 X 1.5 cm; abbreviation marks: en and em dashes; separation marks: colon after the final word “Beshken” in line 2. The text ends with an arrowlike sign looking right. In one case, the letter (Ⴈ) is used to produce the (Q) Ⴈ sound. Sometimes a ligature is used.

Damages: Surface of the inscribed stone is weathered and eroded by rain and snow. The most damaged is the last fragment of the inscription, namely line IV, in which some graphemes are illegible. We have reconstructed the lost fragments of the inscription based on the earlier publications and context.

The basis for dating the inscription: D. Berdzenishvili: XIII c.; a team of scholars (Goderdzi Narimanishvili, Nino Shanshashvili, Marine Kvachadze): the second half of the XIII c. Based on the verification of the Georgian historical documents and a Georgian manuscript (H-1344), the inscription has been dated to the second half of the XII century, more precisely to the period until 1185.

Publications: Taqaishvili 1913, 55 (in original script; the Russian translation); Berdzenishvili 2014, 11-12 (the text transcript in Mkhedruli letters); Narimanishvili, Shanshashvili, Kvachadze 2018, 135 (the text transcript in Mkhedruli letters, colour photo).

1. † ႨႨ ႨႨ ႨႨ ႨႨ ႨႨ ႨႨ
2. ႨႨႨႨ ႨႨႨ ႨႨႨ ႨႨႨ
3. ႨႨ ႨႨ ႨႨ ႨႨ ႨႨ ႨႨ
4. ႨႨႨႨ ႨႨႨ ႨႨႨ ႨႨႨ ႨႨႨ

†. უ(ფალ)ო, ღ(მერთ)ო შ(ეი)ნყ(ა)ლენ |² ს(უ)ლითა ბ(ა)ს(ი)ლი მ(ე)მღ(ვ)მე |³ და ძმ(ა) მისი, ბეშქ[ენ], |⁴ რ(ომე)ლთა აღ(ა)შ(ე)ნ(ე)ს ეკლ(ე)ს(ია)ჲ ესე.

2. მემღვიმე თ; 3-4. და შეუნდვენ დედასა და მამასა თ.

Ch. The Lord God, have mercy on the souls of Basil Memghvime and Beshken, his brother, who have constructed this church.

3.

[2nd half of the XII c. till 1185]

An invocation inscription of Iovane

The inscription was engraved on the south façade of the church. In 1896, during E. Taqaishvili's visit to the Bchitebi Monastery, the inscription was in place. The current location of the inscription is unknown. A transcript of the inscription in original letters executed during the expedition and E. Taqaishvili's Russian translation based on the above-mentioned transcript of the text came down to us. According to the transcript, the inscription was executed in Asomtavruli letters; it contained one line, and lacked separation marks. E. Taqaishvili's transcript of the text and our edition of the inscription based on it appear in the present volume.

The basis for dating the inscription: D. Berdzenishvili: XIII c. Based on the verification of the Georgian historical documents and a Georgian manuscript (H-1344), the inscription has been dated to the second half of the XII century, more precisely to the period until 1185.

Publications: Taqaishvili 1913, 55 (in original script; the Russian translation).

†. ქ~Ლ Მ~Ლ Კ~Ლ Ლ~Ლ Მ~Ლ Ლ~Ლ Მ~Ლ

†. ქ(რისტ)ე ღ(მერთ)ო, შ(ეი)ნყ(ა)ლ ე იოვანე.

Ch. The Lord Christ, have mercy on Iovane.

4.

[2nd half of the XII c. till 1185]

A fragment of the inscription

The inscription was incised on two slab fragments found in the church courtyard. In 1896, during E. Taqaishvili's visit to the Bchitebi Monastery, the inscription was in place. The current location of the inscription is unknown. A transcript of the inscription in original letters executed by E. Taqaishvili during the field trip in 1896 and the Russian translation made by him based on the above-mentioned transcript of the text came down to us. According to the transcript, the inscription was executed in Asomtavruli letters, contained 4 lines, and lacked separation marks. E. Taqaishvili's transcript of the text and our edition of the inscription based on it appear in the present volume.

The basis for dating the inscription: D. Berdzenishvili: XIII c. Based on the verification of the Georgian historical documents and a Georgian manuscript (H-1344), the inscription has been dated to the second half of the XII century, more precisely to the period until 1185.

Publications: Taqaishvili 1913, 55 (in original script; the Russian translation).

1.
2. .. სႂႃ ႃႄ ႃႅ ႃႆ ႃႇ
3. .. ႃႈ ႃႉ ႃႊ ႃႋ ႃႌ ႃႍ ႃႎ
4. .. ႃႏ ႃ႙ ႃႚ ႃႛ ႃႜ ႃႝ

... |²...სითა და ნ(მიდ)ისა გ(იორგ)ისითა |³ ... [სახე]ლსა ზ(ედ)ა ნ(მიდ)ისა სიონ-ისასა |⁴ ... [და(ა)მყ(ა)რ]ენ ლ(მერთმა)ნ მეფობ(ა)მ მათი.

... and of St. George ... in the name of Holy Zion ... May God establish his kingdom.

5.
[2nd half of the XII c., till 1185]

A fragment of the inscription with the mention of Michael, Paul and Kvirike

The inscription was incised on the third slab fragment found in the church courtyard. In 1896, during E. Taqaishvili's visit to the Bchitebi Monastery, the inscription was in place. The current location of the inscription is unknown. A transcript of the inscription in original letters executed by E. Taqaishvili during the field trip in 1896 and the Russian translation made by him based on the above-mentioned transcript of the text came down to us. According to the transcript, the inscription was executed in Asomtavruli letters, contained 5 lines, and lacked separation marks. E. Taqaishvili's transcript of the text and our edition of the inscription based on it appear in the present volume.

The basis for dating the inscription: D. Berdzenishvili: XIII c. Based on the verification of the Georgian historical documents and a Georgian manuscript (H-1344), the inscription has been dated to the second half of the XII century, more precisely to the period until 1185.

Publications: Taqaishvili 1913, 55 (in original script; the Russian translation).

1.
2. ႃႆႃႇ.
3. .. ႃႈႃ ႃႉႃ...
4. ... ႃႊႃႋႃ ႃႌႃ...
5. .ႃႏႃ ႃ႙ႃ ႃႚႃ ႃႛႃ ႃႜႃ...

... |² შემ(ო)ქ[მ(ე)დო] (?)... |³ ... ნით მკვდ[რად] ... |⁴ ...ლადასა ყ(ოვლ)ისა ... |⁵ . მ(ი)ქ(ა)ელ, პ(ა)ლე, კ(ვირიკ)ე დ[ა] (?)

... .. firmly of all Michael, Paul, Kvirike ...

6.

[2nd half of the XII c. until 1185]

A fragment of the inscription with the mention of St. Shio and his disciple Evagre

The inscription was incised on three slab fragment found in the church courtyard. In 1896, during E. Taqaishvili’s visit to the Bchitebi Monastery, the inscription was in place. The current location of the inscription is unknown. A transcript of the inscription in original letters executed by E. Taqaishvili during the field trip in 1896 and the Russian translation made by him based on the above-mentioned transcript of the text came down to us. According to the transcript, the inscription was executed in Asomtavruli letters, contained 3 lines, and lacked separation marks. E. Taqaishvili’s transcript of the text and our edition of the inscription based on it appear in the present volume.

The basis for dating the inscription: D. Berdzenishvili: XIII c. Based on the verification of the Georgian historical documents and a Georgian manuscript (H-1344), the inscription has been dated to the second half of the XII century, more precisely to the period until 1185.

Publications: Taqaishvili 1913, 56 (in original script; the Russian translation).

- 1. ...ზეტე იტეტ...
- 2. ...ეტე ზეს...
- 3. ...ო ბე უზელჟ...
- 4. ...ქსტა სტეუეჟქ.....
- 1. ..უნ იტე ყ...
- 2. ...უნუნ.....
- 1.
- 2. .. ზზ..
- 3. ..ოო იო...

[ქ. სახელთა ღმრთისაჲთა, [მეოხებ]²ითა წ(მიდ)ის[ა ღმრ)თისმშ(ო)ბ(ე) ღ(ი)ს(ა)ჲთა, მეოხებითა |³წ(მიდ)ისა შიო და ევ(ა)გრე[სითა]... |⁴...წ(მიდ)ისაჲ, სახე შემ(ო)ქ[მედო] ... |⁵ბ(რძანება)ღ ღ(ირსის)ა ყ[ოვლისა საქართველოს |⁶ მეფეთა მეფისა] გ{იორ}გისითა ... |⁷ ... |⁸ მლ (?) ... |⁹ .. უ(ფალ)ო, ღ(მერთ)ო....

Ch. In the name of God and with the intercession of the Mother of God, with the intercession of Sts. Shio and Evagre ... of the Holy, maker of the order of the king of all Georgia Giorgi ... The Lord God...

GUNIA-KALA

1.

An invocation inscription of Arsen

The inscription accompanies a cross in relief on a slab above the doorway cut through the defensive wall of the church. In 1896, during E. Taqaishvili’s visit to the Gunia-Kala Monastery, the inscription was in place. The current location of the inscription is unknown. A

transcript of the inscription in original letters executed by E. Taqaishvili during the field trip in 1896 and the Russian translation made by him based on the above-mentioned transcript of the text came down to us. According to the transcript, the inscription was executed in Asomtavruli letters, contained one line, and lacked separation marks. E. Taqaishvili's transcript of the text and our edition of the inscription based on it appear in the present volume.

The basis for dating the inscription: E. Taqaishvili: XVII century. Due to the lack of necessary information, the inscription cannot be dated.

Publications: Taqaishvili 1913, 25 (in original script; the Russian translation).

ქ~ႏ ႏ~ႏ ႏ ႏ ႏ ႏ ႏ

ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე არ(ს)ენი.

Christ, have mercy on Arsen.

2.

[1202-1210]

A hand sign of the King of Kings Giorgi (Figs. 30)

ლსმ-173; The inscription is engraved on a quadrangular stela carved from a pink stone. Size of the inscribed slab: 175 X 77 X 20 cm. An image of the open hand is depicted on the stela, namely in the center of its surface. The royal insignia can be seen below the hand image. Both reliefs are set into an arched bowtell frame. An inscription is engraved to the left and right of the frame. The area of the inscription on the left side measures 43.5 X 11.5 cm; the area of the inscription on the right side measures 40.0 X 9.6 cm; 10 lines; in Asomtavruli; the swash characters with dots at their beginning and end are used; the size of the largest grapheme: ႏ (the I grapheme in the I line) – 3.0 X 1.5 cm; the size of the smallest grapheme: ႏ (the II grapheme in the VIII line) – 1.0 X 1.0 cm; abbreviation marks: wavy dash embellished with dots; lacks separation marks.

The stela was discovered in 1936 in the village of Gunia-Kala, Tsalka region. The same year G. Chitaia and N. Rekhviashvili transported it to the Georgian Museum.

The basis for dating the inscription: The inscription has been variously dated. Bardavelidze, Chitaia: Rustaveli's epoch; L. Muskhelishvili: ca. 1207; P. Ingorokva, A. Bakradze: 1207-1212; V. Tsikarishvili: XIII c.; N. Berdzenishvili: the final years of Queen Tamar's reign; 1206; S. Kakabadze: 1206; G. Otkhmezuri: 1202-1207. Taking into consideration that in 1202 Lasha-Giorgi was declared a coregent by Tamar, and that Queen Tamar died in 1210, we have dated the inscription to 1202-1210.

Publications: Bardavelidze, Chitaia 1939, 19-20 (the text transcript in Mkhedruli

letters. b/w photo); Muskhelishvili 1940, 36-37 (the text transcript in Mkhedruli letters); Bakradze 1953, 219-224 (in original script, the text transcript in Mkhedruli letters, b/w photos); Melikset-Beg 1925 (in the Russian translation, b/w photo); Bakradze, Bolkvadze 1953, 25-26 (in original script, the text transcript, b/w photo, pl. XII. 1-2); Tsikarishvili 1959, 79-80 (the text transcript in Mkhedruli letters); Ingoroqva 1963, 568-569 (the text transcript in Mkhedruli letters); Berdzenishvili 1966, 159-160 (the text transcript in Mkhedruli letters); Kakabadze 1966, 307 (the text transcript in Mkhedruli letters); Ot-khmezuri 1981, 72-74 (in original script, the text transcript in Mkhedruli letters, a graphical copy; b/w photo).

1. ს^ახ^ელი^თა
2. ღ^მრ^თის^ა
3. ბ^რძ^{ან}ე^ბითა
4. ზ^ელი^თა
5. ჯ^ელი^თა
6. მ^ელი^თა
7. ნ^ელი^თა
8. ვ^ელი^თა
9. ზ^ელი^თა
10. მ^ელი^თა

ს(ა)ხ(ე)ლით(ა) ღ(მრთისა)მ(თა), ბ(რძანე)ბითა |² (ღმრ)თის სწორთ(ა) თ(ა) მ(ა)რ(ი)ს(ა) |³ და გ(იორგ)ის(ი)თ(ა), ჭ(ყონდიდელი)ს, ზ(ა)ქა|⁴რია, შ(ა)ლვ(ა), ოვს(ი)ყმა(ა), |⁵ ვ(ა)ჩესითა, ჯ(ა)ლ(ა)ბ(ა)მ(ა)ს |⁶ მოჭირვებთა, |⁷ ს(ა)ნობ(ა)მ(ა)ს ძისა ინ(ა)მ(ა)სა |⁸ ჯ(ე)ლით(ა) და(ა)ს(უ)ა |⁹ ჯ(ე)ლი⁹ი ესე ღ(მრ)თ(ი)ს(ა) სწ(ო)რთა |¹⁰ მ(ე)ლი¹⁰თ(ა) მ(ე)ფის(ა) გ(იორგ)მ(ა)სი.

1. ღმრთისა ბ. ც. ს. ი; 2. სწორთ თამარის ბრძ; სწორთ(ა) ო; თამარის ს; თ(ა)მ(ა)რ(ი) ს(ა) ო; 3. ჭყონდიდელისა ი. ბ. ც; 3-4. ზ(ა)ქარია ო; 4. შ(ა)ლვ(ა) ო; ოვსიყმა ოვსე-ყმა ი, ისიყ-მა ბრძ; ოვს(ი)ყმა(ა) ო; 5. ვაჩესითა ივანესითა ი, მ; ვ(ა)ჩესითა ო; ჯალაბამას ჯულაბამას ი, ბ, ც, ს, ბრძ; 6. მოჭირვებთა მოჭირვებთა ი, ბ, ც, ს, ო; 7-8. ინაესა ინაეს ი; ინ(ა)მ(ა)სა ო; 8. ჯ(ე)ლითა ო; დასუა დასვა ბრძ; დ(ა)ს(უ)ა ო; 8-9. ჯ(ე)ლი ო; 9. ღმრთის ბრძ; ღმრთის ბ; 10. მ(ე)ლი¹⁰თ(ა) მ(ე)ფის(ა) ო; გიორგმ(ა)სი გიორგისი ი, ბ, ც, ს.

In the name of Lord, and on order of the equal to God Tamar and Giorgi Tch-kondideli, by labours of Zakaria, Shalva, Ovsiqma, Vache, Jalaba, by the hand of Inai Sanobaisdze, this hand of the equal to God, King of Kings Giorgi was set up.

†. წ(ო)რცსა და სსხლსა ქ(რისტე)სა შ(ე)მწ(ი)რვ(ე)ლნო, თრიალეთსა პ(ა)ტ(ი)ს(ა)ნნო მლდ(ელ)ნ[ო], ერთ(ა)რს(ე)ბისა ს(ამე)ბისა არიანოსთა წვ(ა)ლ(ე)ბისა დამწსნელნო, ესე ტვფ(ა)რი შეინირეთ კრ(ე)ბ(უ)ლნო. |² წ(მიდა)ო გ(იორგ)ი, შეიწყალე გ(იორგ)ი ჩვჭფაჲსძე. |³წ(მი)დანი |⁴წ(მი)დათა|⁵. †. მი(ი)ღეთ და ჭამეთ ესე არს წ(ო)რცი ჩ(ე)მი თქ(უე)ნთ(კ)ს გ(ა)ნტ(ე)ხ(ი)ლი მის(ა)ტ(ე)ვ(ე)ბელად ც(ო)დვათა.

Ch. The consecrators of the flesh and blood of Christ, honorable priest of Trialeti, followers of Trinity in one essence, saviours from the Arian heresy, may your council accept this bread stamp as an offering. St. George, have mercy on Giorgi Chuepaizde. Holy of the Holies. Ch. Accept and eat it, this is my flesh given to you for relieving your sins.

**THE CHURCH OF THE MOTHER OF GOD OF GUMBATI
(HIST. KOKHAJO)**

1.

[X-XI cc.]

An invocation inscription of Mklavani (Fig. 33)

The inscription is engraved on the west façade of the church, at a height of 300 cm above the ground level; size of the inscribed slab: 49 X 80 cm; the area of the inscription measures 18.0 X 32.5 cm; 2 lines; in Nuskhuri mixed with Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Ⴑ (the VII grapheme in the II line) – 6.4 X 4.0 cm; the size of the smallest grapheme: Ⴑ (the VII grapheme in the II line) – 2.0 X 1.5 cm; abbreviation marks: en or em dashes; lacks separation marks.

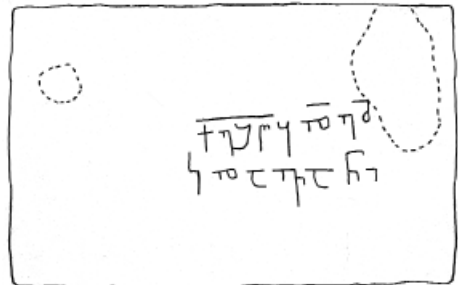
Damages: The inscribed stone is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the X-XI centuries.

Publications: Taqaishvili 1913, 49 (in original script; the Russian translation).

- 1. q~e S~wyl ~e m
- 2. kl ႱႱႱႱ

ქ(რისტე), შ(ე)იწყ(ა)ლემ|²კლავანი.
Christ have mercy on Mklavani.

2.

[X-XI cc.]

An Agape inscription of Kuabuli (Fig. 34)

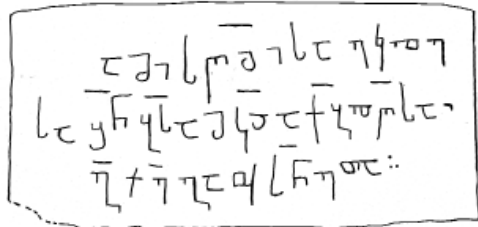
The inscription is engraved on the west façade of the church, at a height of 300 cm above the ground level; size of the inscribed slab: 47.3 X 74.4 cm; the area of the inscription measures 31X 67 cm; 3 lines; in Nuskhuri; the size of the largest grapheme: s (the IV grapheme in the I line) – 7.5 X 2.0 cm; the size of the smallest grapheme: i (the XVIII grapheme in the II line) – 0.5 X 1.0 cm; abbreviation marks: a long dash; separation marks: three dots at the end of the inscription.

Damages: The inscribed stone is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the X-XI centuries.

Publications: Taqaishvili 1913, 49 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters).

1. amis w̃disa ekl e
2. sa S̃nb̃sa mk̃da q̃bl w̃sai
3. g̃ q̃e gaus̃ne Ta:.

ამის წ(მი)დისა ეკლეს(სი)სა
შ(ე)ნ(ე)ბ(ა)სა მ(ო)კ(უ)და ქ(უა)ბ(უ)ლ
წ(ლი)საი |³ ბ (3). ქ(რისტ)ე, გაუს(ვე)ნე
{სული}თა.

2. ქაბ ლ თ; 3. ქრისტეშობისთვის გაუჩინეთ ა(ლაპი) თ.

Three-years-old Kuabul died during construction of this holy church. God rest his soul.

3.

[X-XI cc.]

An invocation inscription of Iovane (Fig. 35)

The inscription is engraved on the west façade of the church, at a height of 300 cm above the ground level; size of the inscribed slab: 49.0 X 49.0 cm; the area of the inscription measures 11X 40 cm; one line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: 7 (the IX grapheme in the I line) – 7 X 4 cm; the size of the smallest grapheme: 7 (the VIII grapheme in the I line) – 3.0 X 2.5 cm; abbreviation marks: a long dash; lacks separation marks.

Damages: Due to erosion of the surface of the stone, the last grapheme is illegible.

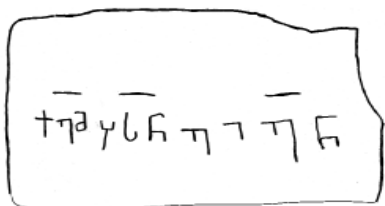
The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the X-XI centuries.

Publications: Taqaishvili 1913, 49 (in original script; the Russian translation).

† 7 245 77 77 77

ქ(როსტ)ე, მ(თი)წ(ს)ე(ე)ნ(ე) ო(მ)ვ(ა)ნ(ე)ვ(ე).

Christ, pray for Iovane.

THE CHURCH OF THE MOTHER OF GOD OF GOGNARI

1.
[1040-1050s]

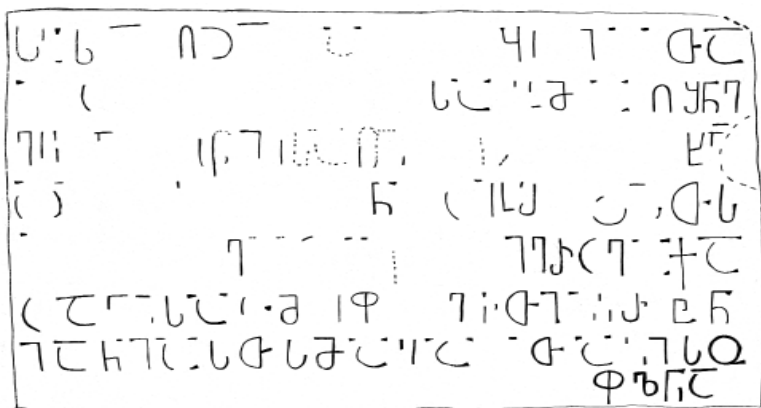
The foundation inscription of Sabas with the mention of Liparit Eristavi and his son Niania (Fig. 36)

The inscribed slab is found in a room attached to the church from the east. The size of the inscribed slab: 66 X 108 cm; the area of the inscription measures 63 X 106 cm; 8 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: † (the XVIII grapheme in the VI line) – 8.5 X 4.0 cm; the size of the smallest grapheme: ზ (the II grapheme in the VIII line) – 4.0 X 3.5 cm; abbreviation marks: en and em dashes; lacks separation marks. In several cases, the letter ჟ (ჟ) is used to produce the ო sound; sometimes ო (ო) is used to denote grapheme ჟ.

Damages: The surface of the inscribed slab is damaged. With the exception of several clearly visible graphemes at the left corner of the slab, the text is legible with difficulty. The text was reconstructed based on the surviving graphemes and the context.

The basis for dating the inscription: N. Berdzenishvili, Ir. Tsitsishvili, D. Berdzenishvili: X century. We have identified the names mentioned in the inscription – Liparit and Niania – with historical persons of the XI century – Liparit IV Baghvashi and his son Niania and dated the inscription to 1040-1050s.

Publications: Berdzenishvili 1950 (date of the inscription); Tsitsishvili 1980: 9 (location of the inscription and its date); Berdzenishvili 1982: 11 (transcript of some fragments of the inscription in Mkhedruli letters); Berdzenishvili 2005: 63 (transcript of some fragments of the inscription in Mkhedruli letters).

1. ს,ქ,უ,ზ-- ია~ -ც ...ძღ-ტ-ტ-ტ
2. ზც ... სცღჟ [ცოყნი]
3. უხუნი--- ჟგუნც იჟ----- ... ქ,უ,ნი
4. ზ-... ნ-ტ-უ-ზ-- ზცღს
5. ...ნი...ნი-ნიტტ
6. ტ ცნსტტტტ ტჟჟ---ნიტტ-ნიუნი-უ ნ
7. ნცნსტ სტსტტ უტტტტუნიტ
8. ჟხნც

ს(ა)ხ(ე)ლ(ი)[თა] ლ(მრ)[თ(ი)ს(ა)]ე[თ]ა [და მეოხ]ეგბითათა (?) |²და ...საბ{ა}მ ალ{-ვა}შ(ე)ნე |³ეკლე[სიაჲ]წმი{დი}სა ლმ[რთ(ი)სმშ(ო)ბ(ე)ლისა] ...ხ (?) ე(რისთავთ)-[ე] (რისთავი) |⁴დ... ნ-თი-შ-- და(ვი)თს (?) |⁵... ე ... იერთე აქა|⁶თ ანისათ მეფ[ემან] ერ(ის)თ(ავ)ი ლ(ი)პ(ა)რ(ი)ტ, ნ|⁷იანია სთსმა (?) გაათავისუ|⁸ფლნა.

In the name of God and with his assistance (?) ... I, Sabas, built the church of the Holy Mother of God ... Eristavt-Eristavi ... Davit (?) King Liparit Eristavi, Niania ... has freed them.

2.

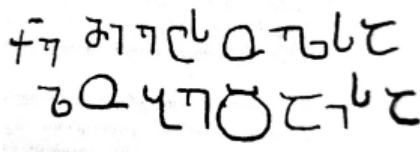
[X-XI cc.]

An epitaph of Zobedai (Fig. 37)

The inscription was engraved on a fragment of a stone found in the altar apse. In the early 1980s, during D. Berdzenishvili's visit to the Monastery, the inscription was in place. The current location of the inscription is unknown. A graphical copy of the inscription in original letters executed during the expedition came down to us. D. Berdzenishvili's reading of the inscription is based on the graphical copy and transcript of the inscription. Our reading of the inscription is also based on the above-mentioned transcript.

The basis for dating the inscription: The date suggested by D. Berdzenishvili is shared. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the X-XI centuries.

Publications: Berdzenishvili 1982, 11 (the text transcript in Mkhedruli, graphical copy); Berdzenishvili 2005, 64 (the text transcript in Mkhedruli, graphical copy).

1. ქ,უ ჟ,ნიც ს,ღ,ხ,ს
2. ზ,ღ,უ,შ,ტ,ს

ქ(რისტ)ე, მიეც სულსა |² ზობედაისა.

May Christ give [balm] to Zobedai's soul.

THE CHURCH OF ST.GEORGE OF GOKHNARI

[1065-1073]

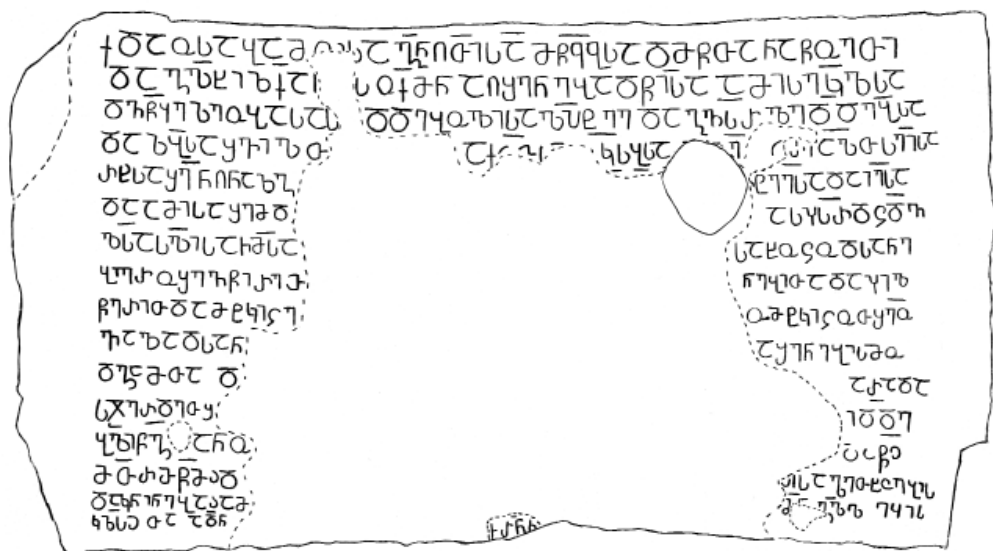
A donation charter-inscription of Zacharia issued in XI c. to a church with the mention of Liparit Eristavi and his sons – Rati, Eristavi of Trialeti, and Iovane (Fig. 38)

The inscription is engraved on a grey slab above the south entrance, at a height of 208 cm above the ground level; size of the inscribed block: 111 X 212 cm; the area of the inscription measures 109 X 180 cm; 16 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: † (the I grapheme in the I line) – 7 X 3 cm; the size of the smallest grapheme: 7 (the XV grapheme in the X line) – 1.6 X 2.0 cm; abbreviation marks: a dash; lacks the separation marks.

Damages: Surface of the inscribed stone has several cavities. It is weathered and eroded. More than one third of the inscription is lost.

The basis for dating the inscription: The inscription has been variously dated. Ekvtime Taqaishvili: XI c.; Irakli Tsitsishvili: the second half of the XI c.; Ketevan Kutateladze: 1947-1057-1058; Nodar Shoshiashvili: 1047-1057-1058. We have dated the inscription to 1065-1073 based on the following considerations: a) Liparit Baghvashi is mentioned with the epithet of “the higher soul”; b) His son Rati is mentioned as “Eristavi”; c) The earliest mention of Iovane, the second son of Liparit IV, as “Eristavi” dates to 1073.

Publications: Taqaishvili 1913, 4-7 (transcript in original script; the Russian translation; b/w photo); Bakradze 1959, 57-58 (text transcript in original script; transcript in Mkhedruli letters); Kutateladze 1996, 157-158 (Georgian translation based on E. Taqaishvili’s publication); Shoshiashvili 2001, 112-114 (Georgian translation based on E. Taqaishvili’s publication); Tsitsishvili 2022, 6 (content of the inscription); Shoshiashvili 2013-2014, 337-339 (the text transcript based on E. Taqaishvili’s scientific publication).

1. † ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება
2. ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება
3. ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება
4. ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება
5. ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება
6. ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება
7. ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება
8. ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება
9. ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება
10. ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება
11. ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება
12. ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება
13. ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება
14. ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება
15. ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება
16. ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება

†. დაუსაბამოისაგ(ა)ნ ღ(მრ)თისა მწყ(ალო)ბ(ელი)სად მ{ი}ნ{ა}თა ნანუე-თი |² და გლ(ა)ნ(აკ)ი ზ(ა)ქ(არი)ა ლ{(ი)რ}ს უ(ი)ქმ(ენ) ალშენებად წ(მიდ)ისა ამის ეკლ(ესიი)სა, |³ დ(ა)ვ(ი)წყე ზეობასა ს{(უ)ლ}დ(ი)დებულისა ლ(ი)პ(არი)ტ ე(რისთავთ)-ე(რისთავისა) და გ(ა)ვ(ა)სრ(უ)ლე დ(ი)დებ(ა)სა |⁴ და ზ(ეო)ბ(ა)სა შვ-ილთ[ა მათისა,] ქ(არ)თთ(ლ)სა კ(ათა)ლ(ი)კ(ო)ს(ო)ბ(ა)სა გ(ა)ბ(ი)ე(ლ)ი(ს)სა (?), [თ] რიალ(ე)თს ე(რისთავთ) ე(რისთავობა)სა |⁵ რ(ა)ტ(ი)სა, შ(ე)უნდ(ე)ენ ღ(მერ)თმა, ამზეგრძელე ... რატ ე(რისთავთ)-ე(რისთავ)სა და ი(ოვან)ესა |⁶ და ამისა შემდ[გო-მად ... [და] ს(ა)წსრ(ა)დ ც(ო)დვ(ი)ლ(ი)სა ს(უ)ლისა ჩ(ე)მ(ი)სა ... სახუცოდ სანე |⁷ ბი-ეროდ შევწირეთ [მ(ა)ნგლისის ჳევს] (?) ... ნებითა და ჳელ |⁸ წერით და მტკიცე[ბით] (?) ... [და] უმტკიცოთ შეუ |⁹ ვალად სან[ებიეროდ] (?) ... აშენების მო |¹⁰ დგამთა დ ... არა და |¹¹ სჯერდეთ შ ... ი დ(ი)დე |¹² ბ(უ)ლი ნგ ანუ (?) ... და წ(მიდა)ჲ |¹³ მთ(ავა) რმ(ო)წ(ა)მ(ე)დ (?) ... სალ (?) ეთხოების |¹⁴ დაკნინებაჲ ამ ... მ(ა)ნგლ(ე)ლ ებისკ(ო-პო)ზის(ა)ჲთა ად(იდ)ენ ... ქ(რ)ნ(ი)კ[ონი იყო ...].

1. მ(ი)ნ(ი)ერებ(ი)სა და მ(ი)ნ(ი)თა შ.; 2. ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება; ჩვენ, რომლებიც წარმოვიშვით დაუსაბამოისი ღვთისაგან და მიწის ნვეთნი... ქუთ.; ვიქმენით ქუთ.; და გვალირსა ჩ(უ)ენ ღ(მერ)თმ(ა)ნ ალშენებად წ(მიდ)ისა შ.; 3. Великаго т.; ბრძოლისა შ.; დ(ი)დებ(ული)სა შ.; 4. и во время католиковства Георгія и жены эристава эриставовъ Пата т.; ერისთავთ-ერისთავის დიდის ლიპარიტის დროს და დავათავრეთ ქუთ.; დ(ა)ვ(ი)წყე [ბრძანებითა] დიდებულისა შ.; 4. ოცნებების დასრულების შემდეგ იმის შესახებ რამდენიმე წინასწარი განცხადება ... „წ“ „ოც“ ცოცხლს ოცნებებს; ... დ(ა) უ(ა)მს(ა) კ(ათალიკო)ს(ო)ბ(ა)სა ... გ(ი)ორგისა და ცოლ(ისა)თ(ვ)ს ე(რისთავთ) ე(რისთავი)სა შ.; 6. გადასარჩენად ჩემის ცოდვილის სულისა... ქუთ.; 6-7. სწავლ(ი)სა შ.; ერისთავობასა მისი შვილების... და გიორგის კათალიკოსობისა და ცოლის რატ ერისთავისა ქუთ.; 7. შევწირეთ ტრაპეზად მღვდელთა.. ნებითა... და ქუთ.; 7-8.

შეგნირეთ და დავამტკიცეთ. დაუმტკიცეთ შეუვალად... ქუთ.; 10-11. ... მე (?) მოდგომცა და რა ... არვა და შ.; 12. წ(მიდა)ნი ან(გელ)ო(ზნი) შ.; 12-13. უდიდესო წმიდანო და წმიდა მონამევე... ქუთ.; 13. და ... ს(უ)ლსავე(ე) (სუყველასავე?) შ.; 15-16. დაკნინებისათვის, დაე მოეთხოვოს მის სულს... მანგლე ეპისკოპოზს განადიდე ღმერთო ქუთ.; ეპისკ(ოპო)ზ(ი) ს(ა)ე შ.; 16. ქორონიკონსა... ქუთ.; ქორონიკონ[სა] შ.

Ch. Created by the God the benefactor, I – a blot on earth, the poorest Zacharia earned the right to build this holy church. I have started [construction] during the reign of Liparit Eristavt-Eristavi, person of the higher soul, and have completed during the reign of his sons, when Gabriel was the Catholicos of Kartli, Rati was the Eristavt-Eristavi of Trialeti, God have mercy on him, give him the length of days of the Sun, ... to Rat Eristavt-Eristavi and Iovane and since after ... as a ransom for my sinned soul ... donated the Manglisi Gorge as the church land... by our will, signature, and approval (sic) ... approve [this property] with the guarantee of inviolability and free use ... of construction ... don't agree ... magnificent ... and the saint Megalomartyr and (sic.) ... belittling of this ... of the Bishop of Manglisi, praise ... The chronicon was ...

THE CHURCH OF DARAKOI (HIST. PAREKHA)

1.

1052

A foundation inscription of Eristavt-Eristavi Liparit Liparitis-Dze (Fig. 39)

The inscription is engraved on a dark grey slab; size of the inscribed block: 84 X 148 cm; the area of the inscription measures 75 X 134 cm; 10 lines; in Asomtavruli mixed with Nuskhuri; the size of the largest grapheme: † (the I grapheme in the I line) – 12 X 2.5 cm; the size of the smallest grapheme: C (the XL grapheme in the X line) – 2.5 X 2.0 cm; abbreviation marks: a long dash; a large cross stands at the beginning of the inscription.

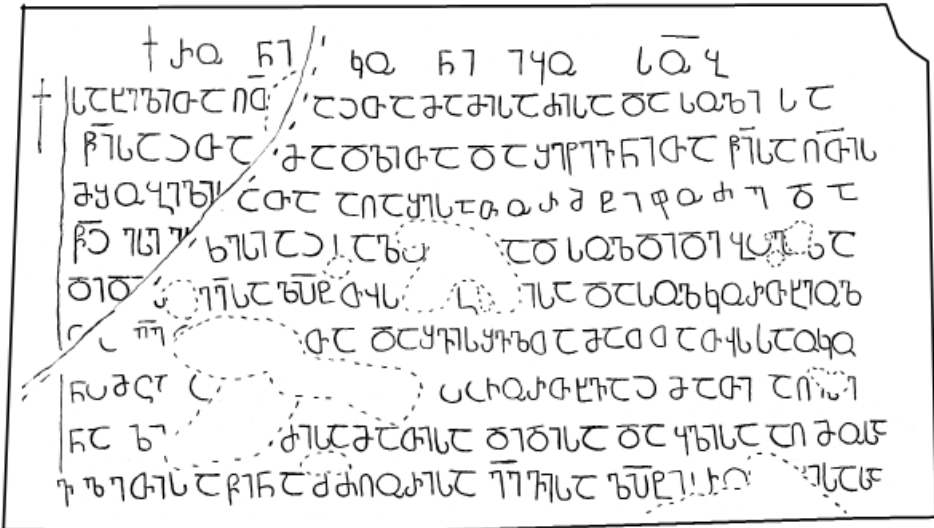
Damages: the first slab is broken into two pieces down the middle; some graphemes of the text are chipped away.

The basis for dating the inscription: Text of the inscription contains date – სጊზ (780+272=1052), i.e. 1052 AD.

Publications: Silogava 2000, 223-224; 292-293 (transcript in Mkhedruli letters; b/w photo); Tavadze 2016, 143 (reading in a new way); Tavadze 2016, 30-31 (reading in a new way).

1. †ჰጊጊጊጊጊጊ ጊጊጊ ጊጊጊ
2. †.ს.ტ.ე.წ.ጊ.ጊ.ጊ ጊጊጊ-ጊጊጊ ጊጊጊጊ ጊጊጊ ጊጊጊ ጊጊ ጊጊጊጊ
3. ጊጊጊጊጊ ጊጊጊጊጊ ጊጊ ጊጊጊጊጊጊ ጊጊጊ ጊጊጊ
4. ጊጊጊጊጊጊጊጊ ጊጊጊጊ ጊጊጊጊ ጊጊጊ ጊጊጊ ጊጊ
5. ጊጊ ጊጊ ጊጊጊጊጊጊ ጊጊጊጊጊጊጊጊጊጊጊጊ ጊጊጊ ጊጊጊጊጊጊጊጊጊጊጊጊ
6. ጊጊጊጊጊጊ ጊጊጊ ጊጊጊጊጊጊጊ ጊጊጊ ጊጊ ጊጊጊጊጊጊጊጊጊጊ
7. ጊጊጊ ጊጊጊ ጊጊጊጊጊጊጊጊጊጊጊጊ ጊጊጊጊጊጊጊ ጊጊጊጊጊጊጊ ጊጊጊጊጊጊ

- 8. Բ՝ՐՁԳԸ, Դ-- ---- Ծ՛ՐԴ ԿՈԿԳԵԽԴՆԱ ԶԴԴՆԴՆՈ՛Ւ՛Յ՛ Դ
- 9. ԲԸ ԵԴ---- ԺՆԸ ԶԴԴՆԸ ԾԴԾՆԸ ԾԸ ԿՆՆԸ ԸՈԶՈՆԸ
- 10. ԴԵՂԴՆԸ ԲԴԴԸ ԶԻՈՐԻՆԸ Դ՛ԴԴՆԸ ԵՍ՛Ը ՍԽԿՈ,--[ԸՆԸԸԸ

ქრონიკონი იყო სՄԾ (272+780=1052 წ.). ¹² Բ. სახელითა լ(մր)տի(ս)աჲთա, მამի-
სა, ძისა და სულისა ¹³ Ն(მიդ)ისաჲთա.

მაღლითა და შეწვევითა Ն(მიդ)ისა լ(մր)տիս|⁴მშობლის(ა)თա აღაშբ(ն)ეს
ათորმეტი ფუძე და ⁵ Ն(მიდა)ჲ ესე ეკლესიაჲ სალო[ცვ(ე)ლ]ად სულდიდებულ[ი]
სა ⁶ დიდის[ა] ე(რისთავთ) ე(რისთავი)სა լ(ი)პ(არი)ტ(ისა)თვს, [მ(ა)მ(ი)სა მ(ა)თ]
ისა და სულკურთხեულ⁷თა ე(რისთავთ) ე(რისთავ)თ[ა, შვი]լთა და შვი(ლი)სშբ(ი)
ლთა მათათავს; საუკუ⁸წոմცա ა[րს ջს(ե)ნ(ե)ბ(ა)ჲ] და კურთხ[ე]ցაჲ მათი.

აღუშբ⁹ნა ზე[ო]ბასა] ძისა მათისა, დიდისა და ყ(ო)ვლისა აღმოსა|¹⁰ვლეთისა
წინამძღურისა, ე(რისთავთ) ე(რისთავ)ვისა լ(ი)პ(არი)ტ პრო[ტ(ოსტր)ა]ტ[որ]
ისასა.

3. Ն(მედ)ისაჲთա სილ; 8-9. საუკუ|წո[დ-მცა] სილ; 9. სულ]თաჲ სილ; 10. პრო[ტ(ოსტր)ა]ტ[որ]ისასა
სილ, პრო[ტ(ოსტრ)ա]ტ[որ]ისასა თავ.

Chronikon was სՄԾ (272+780=1052 w.). Ch. In the name of God: Father, Son and Holy Spirit.

With grace and the intercession of the Holy Mother of God, twelve bases and this holy church were built in supplication for the soul of great Eristavta Eristavi Liparit, a person of the higher soul, for their father, and for Eristavta Eristavs with blessed souls, and their children, and their future generations; Let their mention and blessings last for centuries.

This was built during the reign of their son, of the great man and the leader of entire East, Protostrator Eristavt Eristavi Liparit.

**THE CHURCH OF THE MOTHER OF GOD OF EDIK-KILISE
(HIST. ANDRAP)**

1.

[1419-1424]

An inscription in praise of Catholicos Michael (Fig. 40)

The inscription is engraved on the south façade of the church, on a lintel beam above the entrance opening, at a height of 150 cm above the ground level; size of the inscribed block: 51 X 168 cm; the area of the inscription measures 29 X 40 cm; 3 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Գ (the XII grapheme in the I line) – 8.2 X 4.2 cm; the size of the smallest grapheme: Դ (the X grapheme in the II line) – 2.5 X 1.3 cm; abbreviation marks: short wavy dash; separation marks: full stop or colon after several words; the ligatures are used in the inscription.

Damages: surface of the inscribed stone is weathered and eroded by rain and snow. Due to this, some fragments of the text are difficult to read.

The basis for dating the inscription: K. Chichua, 1161; E. Taqaishvili 1419-1424. The date suggested by E. Taqaishvili is shared. The inscription has been dated to 1419-1424 taking into account that during these years Michael occupied the office of the Catholicos.

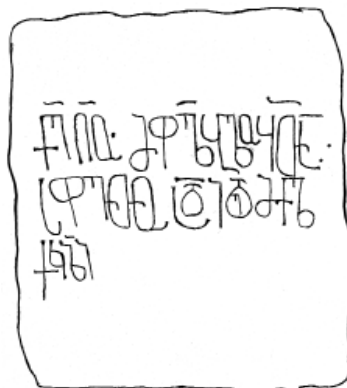
Publications: Chichua 1891, 2 (reading of the inscription); Taqaishvili 1913, 40-41 (transcript in original script; transcript in Mkhedruli letters; the Russian translation).

1. ԻՄԻՆՉ. ԲՓՆԶԵՅՉ ԳԺԸ:
2. ՆՓԻԺԹ ՇՅԴՅԻ ԲԻՄ
3. ԻԿՆԴ

ქ(რისტე) ღ(მერთ)ო, მფლ(ო)ბ(ე)ლო ყ(ოველ)
თა |² ს(უ)ფ(ე)ვ(ა)თ(ა)ო, ადიდე მ(ი)ქ(ა)ელ |³
ქ(ათალი)კ(ო)ზი.

2. ს ფ ვ თ ო (საფლავთაო თუ სასუფეველ-
თაო) ჩიჩ.; 2. მიქელ 3. ქათალიკოზი ჩიჩ.

**The Lord Christ, you who rule over all things,
praise Catholicos Michael.**

2.

[1419-1424]

A foundation inscription of the monk David Mlitlidze (Fig. 41)

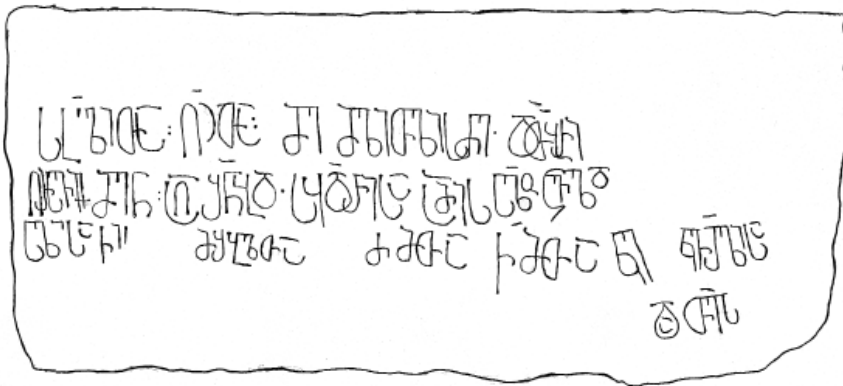
The inscription is engraved on the south façade of the church, on a lintel beam above the entrance opening, at a height of 150 cm above the ground level; size of the inscribed block: 51 X 168 cm; the area of the inscription measures 35 X 105 cm; 4 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Ի (the XIX grapheme in the III line) – 8.5 X 2.2 cm; the size

of the smallest grapheme: C (the II grapheme in the IV line) – 2.5 X 1.5 cm; abbreviation marks: short dash; separation marks: full stop or colon after several words; the ligatures are used in the inscription.

Damages: surface of the inscribed stone is weathered and eroded by rain and snow. Due to this, some fragments of the text are difficult to read.

The basis for dating the inscription: K. Chichua, 840-861; E. Taqaishvili 1419-1424. The date suggested by E. Taqaishvili is shared in the present volume. The inscription shows similarity with the inscription of Catholicos Michael, and therefore has been dated to 1419-1424.

Publications: Chichua 1891, 2 (reading of the inscription); Taqaishvili 1913, 29-30 (transcript in original script; transcript in Mkhedruli letters; the Russian translation).

1. სწინდ: იწდ: კი კხინსანი. ოწდ ვწკი
2. იუს უჩქინს: ტყინწდ. სყწ კუსტ ტკუს სწინსებ
3. სწინსი იუსწინს- კყინსდ -- კხინს იწინს და კყინს

ს(ა)ხ(ე)ლ(ი)თა ღ(მრთისა)თა. მე, მლითლისძე დ(ავი)თ ბ(ე)რი |² ღი(რ)ს ვიქმენ აღმ(ე)ნ(ებ)ად ს(ა)ყდრ(ი)სა ამის ს(ა)ლოცვ(ე)ლ(ა)დ |³ ს(ა)ლ(ი)სა ჩ(ემ) ის[ა], მშ(ო)ბ(ე)ლთა და ძმ(ა)თა ჩ(ე)მთა: კ(ვ)რიკ(ე), კ(ვ)რ(ი)ლისა და თ(ე)ოდორ(ე) ს(ი).

1. ღვთისათა მე სამოელ დონაური ჩიჩი; მღრთისათა თ; 2. სალოცავად ჩიჩი; 3. ჩემთა და ძმათაზე კელისა („კვირიკელისა“) ჩიჩი; იოანე თ; თეოდორეს თ.

In the name of God. I, monk David Mlitlidze earned the right to build this church in supplication for my soul, and of my parents and brothers: Kvirike, Kvirili and Theodore.

THE CHURCH OF EDZANI (THE PRESENT-DAY TSALKA)

1.

[1060-1072]

A foundation inscription of Mirian Tarkhunidze with the mention of Sebastos, King Bagrat IV (Fig. 42)

The inscription is engraved on the block found in the stonework of bridge pier, at a height of 30 cm above the ground level; the upper and left parts of the inscribed block are ornamented; size of the inscribed block: 72 X 160 cm; the area of the inscription measures 42 X 132 cm; 4 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Ⴖ (the III grapheme in the III line) – 7 X 6 cm; the size of the smallest grapheme: Ⴗ (the XI grapheme in the IV line) – 5.8 X 4.5 cm; abbreviation marks: en and em dashes; lacks separation marks.

Damages: The inscribed stone is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: E. Taqaishvili, G. Otkhmezuri: 1059-1072; A. Bakradze: 1060s; N. Berdzenishvili: 1059-1063. The date suggested by E. Taqaishvili is shared in the present volume. The inscription has been dated to 1060-1072 based on the mention of King Bagrat IV with the title of Sebastos.

Publications: Takaishvili 1913, 68-72 (text transcript in original script, the text transcript in Mkhedruli letters, the Russian translation); Bakradze 1959, 74 (text transcript in original script, the text transcript in Mkhedruli letters); Berdzenishvili 1964, 38 (content of the inscription, date of the inscription); Otkhmezuri 1981, 40-41 (reading of the inscription).

1. სტეფთ იძინეტ ჰუჰუტრე ოქეჩსი
2. ჰინტოტყინე ბეტის რეჰინე ჩანეს რხინსა სყფ
3. ხეჩე ბჰქეჰქჰქსა სხეზბე ბეჩინის სჰ
4. ოქყინე ზჰინე ოქქინე ოქქინე ოქქინე ოქქინე

სახ(ელი)თა ღ(მრ)თ(ი)ს(ა)თა. მე, მირიან თ(ა)რხ(უ)ნ(ი)ს ძ(ე)|²მ(ან) ალვაშ(ე) ნე და ღ(ი)რს ვ(ი)ქმ(ენ) ნ(მიდა)ჲ ეს{ე} ეკლ(ე)ს(ია)ჲ ს(ა)ყ(ო)ფ(ე)|³ლი ნ(მიდის)ა

დ(ე)მ(ე)ტრე მ(ო)ნ(ა)მ(ი)ს(ა)ჲ სალ(ო)ც(ვე)ლ(ა)დ, აც(ო)ცხ(ლე)ნ ღ(მერთმა)ნ ს(ი) გ(რ)ძ⁴ოს(ა) შ(ი)ნ(ა) ჟ(ა)მთ(ა)ს(ა) ბ(ა)გრ(ა)ტ მ(ე)ფ(ე)თა მ(ე)ფე, ს(ე)ვ(ა)სტ(ო)სი, ამ(ე)ნ.

1. ღმრთისათა თ, ბ, ო; თარხონის ძემან თ, ბ; 3. სალოცავად თ, ბ, ო; 3-4. საგარეოს (?) თ; სიგრძესა ბ; სიგრძოსა ო; 4. ამინ თ, ბ, ო.

In the name of God. I, Mirian Tarkhunis-dze earned the right to build this church of saint martyr Demetrius in supplication. God, grant the King of Kings, Sebastos Bagrat a long life, amen.

2.

[XI c.]

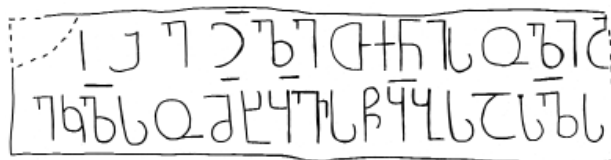
A fragment of the inscription (Fig. 43)

The inscription is engraved on the block found in the stonework of a bridge pier on the right bank of the Ktsia River at a height of 30 cm above the ground level. Size of the inscribed block: 23 X 94 cm; the area of the inscription measures 21 X 91 cm; 2 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Է (the VII grapheme in the II line) – 8.5 X 4.0 cm; the size of the smallest grapheme: Օ (the XII grapheme in the I line) – 6.0 X 5.5 cm; abbreviation marks: a long dash; lacks separation marks.

Damages: The surface of the block is eroded by rain and in places the text can be read only with difficulty. The inscription lacks the beginning and the end. The text has been restored based on the surviving graphemes and the context.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria we have dated the inscription to the XI century.

Publications: Takaishvili 1913, 72-73 (text transcript in original script).

1. - Է ՄԴՆՆԴ ԴԻԿԵԼՕՆԵ Ե] ..

2. ԴԿՆՆԵ ԲԷ ԿԻ ԿԿԿԵԼԵ ԼՆՆ..

[ქ](რისტ)ე, შედ(წყ)აღე თქ(უე)ნი სული დ[ა]... |² [წ(მიდა)ო] ეკლ(ე)ს(ი)ო, მ(ე)ოხ ყ(ა)ვ ს(ა)წყ(ალო)ბ(ელ)სა ს(უ)ლს[ა]...

Let Christ have mercy on your soul and ... The Holy church, intercede for the poor soul ...

3.

[1047-1070]

A fragment of the inscription with the mention of the Bishop of Tsurtskabi, Eristavi Grigol of Artanuji and Mirian [Tarkhunisdze]

In 1896, during the field trip of E. Takaishvili, the inscribed block was found in the stonework of a bridge pier on the right bank of the Ktsia River. The recent location of the inscription is unknown. A transcript of the inscription in original letters executed by E. Taqaishvili during the expedition in 1896, and the Russian translation made by him based on the above-mentioned transcript of the text, came down to us. According to the transcript, the inscription was executed in Nuskhuri letters, contained two lines, and lacked separation marks. E. Taqaishvili's transcript of the text and our edition of the inscription based on it appear in the present volume.

The basis for dating the inscription: Taking into account the mention of Mirian Tarkhunisdze and Grigol Abuseridze, Eristavi of Artanuji, we have dated the inscription to 1047-1070.

Publications: Taqaishvili 1913, 71-72 (Text transcript in original letters and the Russian translation).

- 1. ...ჰჰჰჰ ო~ტ~ტ~ტ~ტ~ტ~ტ~ტ~ტ~ტ~ტ~ტ~ტ~ტ~ტ~ტ~ტ...
- 2. ...ხს კი~ჩს კჳღ~ღ სსფხსტ სღხ...

...მ(ა)მ(ა)დმთ(ა)ვ(ა)რი წ(უ)რწყ(აბე)ლი, ე(რისთავი) გრ(ი)გ(ო)ლ ... |²
...ლს (?) მ(ი)რ(ია)ნ(ი)ს მშ(ო)ბ(ელ)თ ს{ა}ს{უ}ფ{ევე}ლსა სულ[ი დაუმ-
კვიდრეთ] (?) ...

... The Bishop of Tsurtskabi, Grigol Eristavi May the souls of Mirian's parents rest (?) in Paradise.

4.

A fragment of the inscription

The inscription was engrave on a slab, which lay in front of the south door of the church. In 1896, during E. Takaishvili's visit to the Church of Edzani, the inscription was at the site. Its recent location is unknown. A transcript of the inscription in original letters executed by E. Taqaishvili during the expedition in 1896, and the Russian translation made by him based on the above-mentioned transcript of the text, came down to us. According to the transcript, the inscription was executed in Nuskhuri letters, contained two lines, and lacked separation marks. E. Taqaishvili's transcript of the text and our edition of the inscription based on it appear in the present volume.

The basis for dating the inscription: Due to the lack of necessary information, the inscription cannot be dated.

Publications: Taqaishvili 1913, 67 (Text transcript in original letters and the Russian translation).

1. q̃e adYden Z̃r l Y ar da
2. TZI

ქ(რისტე), ადღენ ძრ(იე)ლი არდა|²თძ{ე}ლ[ი] (?).

Christ, praise the great Ardatdzelis (?).

5.

A fragment of the inscription

The inscription was engraved on a gravestone, which lay in front of the south window of the church. In 1896, during E. Takaishvili's visit to the Church of Edzani, the inscription was at the site. Its recent location is unknown. A transcript of the inscription in original letters executed by E. Taqaishvili during the expedition in 1896, and the Russian translation made by him based on the above-mentioned transcript of the text, came down to us. According to the transcript, the inscription was executed in Nuskhuri letters. E. Taqaishvili's transcript of the text and our edition of the inscription based on it appear in the present Corpus.

The basis for dating the inscription: Due to the lack of necessary information, the inscription cannot be dated.

Publications: Taqaishvili 1913, 67-68 (Text transcript in original letters and the Russian translation).

...angel ozTa ... aRmocenebul o ... aRmomkiTxevl Ta Sendobasa gevedr ebiT....

...ანგელოზთა... აღმოცენებულო... აღმომკითხველთა შენდობასა გევედრებით

... of angels... sprout [from seed]... Let those who read this, have mercy on me ...

**THE CHURCH OF THE MOTHER OF GOD OF TAK-KILISA
(HIST. MEREKANA)**

1.

[X-XI cc.]

A fragment of the inscription (Fig. 44)

The inscription is engraved on the north façade of the church, at a height of 10 cm above the ground level. The size of the block with the inscription: 58 X 50 cm; the area of the inscription measures 7 X 18 cm; one line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Ⴗ (the VI grapheme in the I line) – 3.5 X 1.8 cm; the size of the smallest grapheme: Ⴗ (the VI grapheme in the I line) – 2.0 X 1.5 cm; abbreviation marks: a short dash; lacks separation marks.

Damages: the surface of the stone is eroded by rain and in places the text is abraded. Especially badly damaged is the left part of the inscription with some graphemes totally erased; Despite this, the text has been restored based on the earlier publication of the inscription (by E. Taqaishvili) and context.

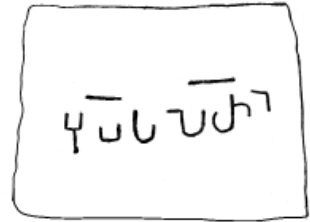
The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the X-XI cc.

Publications: Taqaishvili 1913, 28 (text transcript in original letters).

Է՛րն Մ՛Ե

ხ(უ)ლ(ოცო)ს პ(ი)რი(თა).

Let [him] pray for (?)

2.

[IX-X cc.]

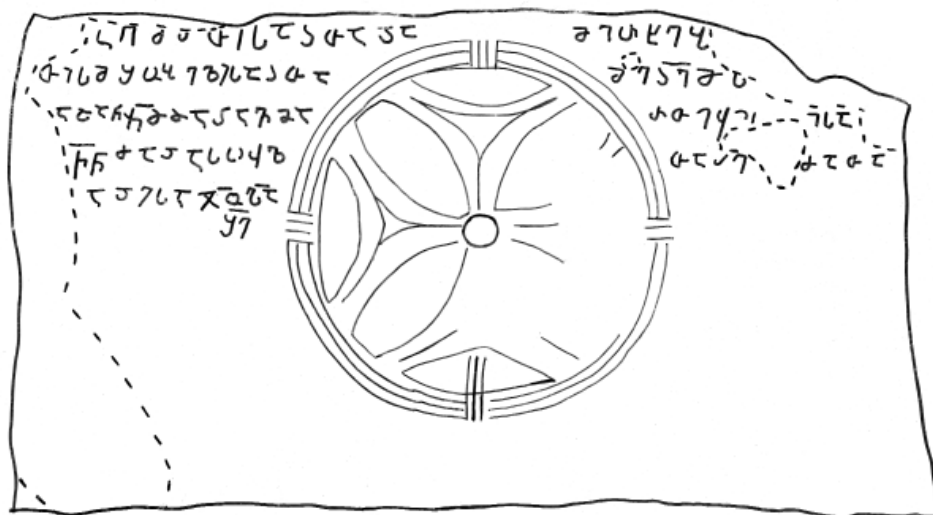
Inscription about raising of the cross by Iovane (Fig. 45)

The inscription is engraved on the west façade of the church, namely on the sixth block of the base from the north and the fifth block from the entrance towards the north. The size of the inscribed block: 43 X 62 cm; the area of the inscription measures 16 X 59 cm; six lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Ի (the I grapheme in the IV line) – 2.0 X 1.0 cm; the size of the smallest grapheme: Ⴗ (the VI grapheme in the I line) – 2.0 X 1.5 cm; abbreviation marks: a dash; lacks separation marks.

Damages: the surface of the stone is eroded by rain and in places the text is abraded. Especially badly damaged is the right part of the inscription with some graphemes totally erased; Despite this, the text has been restored based on the surviving fragments and the context.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, we dated the inscription to the IX-X cc.

Publications: Taqaishvili 1913, 28 (text transcript in original letters, the Russian translation).

1. ----საწმინდა-ციხის-ქუჩის-აღმართის-აღმართის-აღმართის-აღმართის----
2. -საწმინდა-ციხის-ქუჩის-აღმართის-აღმართის-აღმართის-აღმართის-...
3. საწმინდა-ციხის-ქუჩის-აღმართის-აღმართის-აღმართის-აღმართის
4. ... საწმინდა-ციხის-ქუჩის-აღმართის-აღმართის-აღმართის-აღმართის
5. ...საწმინდა-ციხის-ქუჩის-აღმართის-აღმართის-აღმართის-აღმართის
6. საწმინდა-ციხის-ქუჩის-აღმართის-აღმართის-აღმართის-აღმართის

[ს(ა)ხ(ე)ლ(ი)თ]ა ლ{მრ}თისაჲთა და მეოხებ[ითა ნ(მიდ)ისა] |² [ლ(მრ)]თისმშობლისაჲთა. მე, ა(ოან)ე მ(ამა)ს[ა |³ ხლის] <ა>მან ჯუა(რ)ა ავმართე შეს[(ანდობლა) დ]ს[(ულ)]ისა |⁴ ჩ(უე)ნისა და სულთა დე[და-მა]მათა | [სალოცველ]ად. ი(ოვანე)სა ჯ(უარ)ო ლ(ამ)ა |⁶ შ(ეიწყალ)ე.

1. Во имя Бога и ходатайством св. Божьей Матери.. ихь родителей да помилуеть Богъ т.

In the name of God and with intercession of the Mother of God, I, Ioane *Mamasakhlisi* raised this cross to have mercy on my soul, and as a prayer for the souls of the mother and father. To Ioane, Cross have mercy on Lasha.

3. A fragment of the inscription

The inscription was engraved on the south façade of the church. In 1896, during E. Taqaishvili's visit to the Tak-Kilisa Church, the inscription was in place. The current location of the inscription is unknown. A transcript of the inscription in original letters executed during the expedition and E. Taqaishvili's Russian translation based on the above-mentioned transcript of the text came down to us. According to the transcript, the inscription was executed in Asomtavruli letters, contained one line, and lacked separation marks. E. Taqaishvili's transcript of the text and our edition of the inscription based on it appear in the present volume.

The basis for dating the inscription: Due to the lack of necessary information, the inscription cannot be dated.

Publications: Taqaishvili 1913, 28 (text transcript in original letters).

1. ი.. ზუზუ. ზე: იუს

ღ.. ველი დი: ლლს.

[Sentence fragments make no sense.]

THE CHURCH OF TRINITY OF IMERA (HIST. METREVANA)

1.

[X-XI cc.]

Invocation inscription of an unknown person (Fig. 46)

The inscription is engraved on the south façade of the main church, on a second block in the base, at a height of 30 cm above ground level. The size of the inscribed block: 46 X 31 cm; the area of the inscription measures 14.5 X 27.5 cm; one line; in Nuskhuri; the size of the largest grapheme: S (the III grapheme in the I line) – 10 X 5 cm; the size of the smallest grapheme: C (the I grapheme in the I line) – 6.0 X 3.3 cm; abbreviation marks: short dash; lacks separation marks.

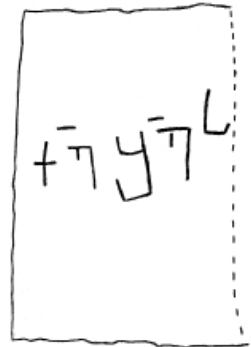
The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, we dated the inscription to the X-XI cc.

Publications: Taqaishvili 1913, 11-12 (text transcript in original letters).

q̃e S̃e s...

ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე ს...

Christ, have mercy on S...

2.

[X-XI cc.]

A fragment of the inscription (Fig. 47)

The inscription is engraved on the north façade of the main church, on the 14th block in west-eastern direction, at a height of 75 cm above ground level. The size of the inscribed block: 50 X 42 cm; the area of the inscription measures 26 X 16 cm; one line; in Nuskhuri; the size of the largest grapheme: b (the III grapheme in the I line) – 11.5 X 3.8 cm; the size of the smallest grapheme: Y (the Y grapheme in the I line) – 3.5 X 2.0 cm; abbreviation marks: a long dash; separation marks: colon.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, we dated the inscription to the X-XI cc.

Publications: Taqaishvili 1913, 12 (text transcript in original letters, the Russian translation).

[mSbsY˘:

...მშ(ო)ბ(ელი)ს(ა)ა...

1. родителей ო.

...of the parent...

Handwritten Nuskhuri text: აყყს:

3.

[XI c.]

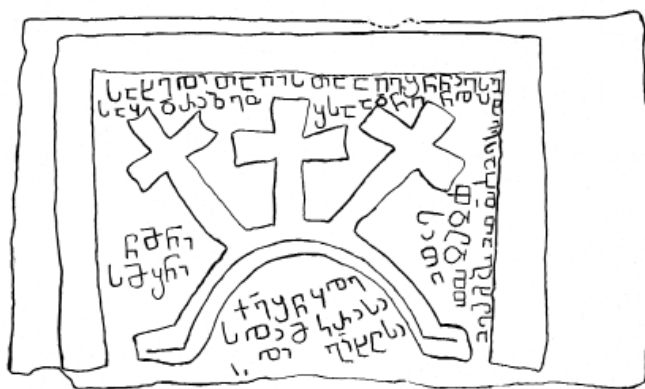
Inscription which mentions to whom the church was dedicated (Figs. 48, 49)

During E. Takaishvili's visit to Imera Monastery in 1896, the inscribed block was found at the south entrance of the church. At present, the block is inserted into the defensive wall westwards of the church. Three crosses are depicted in the center of the block and inscriptions in Nuskhuri are engraved on four sides. The inscription of our interest is engraved on the left lower side of the block. The size of the block with the inscription: 67 X 119 cm; the area of the inscription measures 13.5 X 16 cm; two lines; in Nuskhuri; the size of the largest grapheme: S (the III grapheme in the II line) – 5.9 X 2.2 cm; the size of the smallest grapheme: i (the V grapheme in the II line) – 1.3 X 1.5 cm. The inscription lacks abbreviation and separation marks.

The basis for dating the inscription: E. Takaishvili: XI c. The date suggested by E. Takaishvili is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria and the mention of Eristavt-Eristavi Liparit, the inscription has been dated to the XI c.

Publications: Takaishvili 1913, 12 (text transcript in Asomtavruli, and the Russian translation).

- 1. wmnı
- 2. smbni

ნმ{იდა}ნი |²ს{ა}მ{ე}ბ{ა}ნი.

1. Святыя Троицы ო.

Holy Trinity.

4.

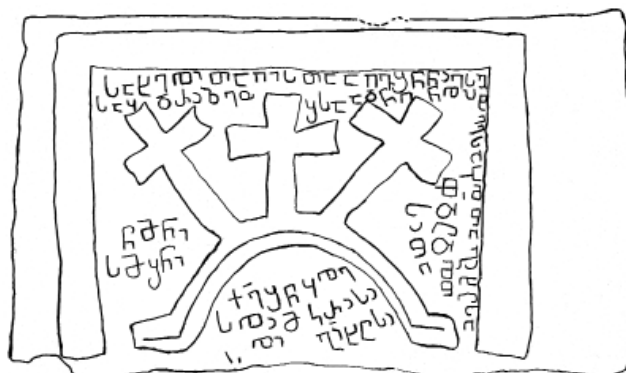
[XI c.]

A foundation inscription of priest Giorgi (Figs. 50, 51)

During E. Takaishvili’s visit to Imera Monastery in 1896, the inscribed block was found at the south entrance of the church. At present, the block is inserted into the defensive wall westwards of the church. Three crosses are depicted in the center of the block and inscriptions in Nuskhuri are engraved on four sides. The inscription of our interest is engraved on the upper right side of the block. The size of the block with the inscription: 67 X 119 cm; the area of the inscription measures 50 X 76 cm; five lines; in Nuskhuri; the size of the largest grapheme: P (the V grapheme in the III line) – 4.5 X 3.0 cm; the size of the smallest grapheme: a (the II grapheme in the II line) – 1.2 X 2.0 cm; abbreviation marks: a short dash; the inscription lacks separation marks.

The basis for dating the inscription: E. Taqaishvili: XI c. The date suggested by E. Taqaishvili is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria and the mention of Eristavt-Eristavi Liparit in another inscription engraved on the same block, our inscription has been dated to the XI c.

Publications: Taqaishvili 1913, 12 (text transcript in Asomtavruli, and the Russian translation).

1. saxel iTa RiSTa aRv SnnY ese
2. saydr Y zeobsa ad&n Rn I p&t
3. eesa PI Ta gY xcsa
4. f&d cdl T
5. sYTa

სახელითა ღმრთისაჲთა აღვსაშენენ ესე |² საყდარე ზეობასა ადიდენ ღმერთმან ლ(ი)პ(არი)ტ |³ ერისთავთ-ერისთავისა, ველ(ი)თა გ(იორგ)ე ვ(უ)ც(ი)სა |⁴ ფ(რი)ად ც(ო)დ(ვი)ლთა |⁵საჲთა.

In the name of God, I built this church during the reign, God praise Eristavt-Eristavi Liparit, with hands of a big sinner, priest Giorgi.

5.

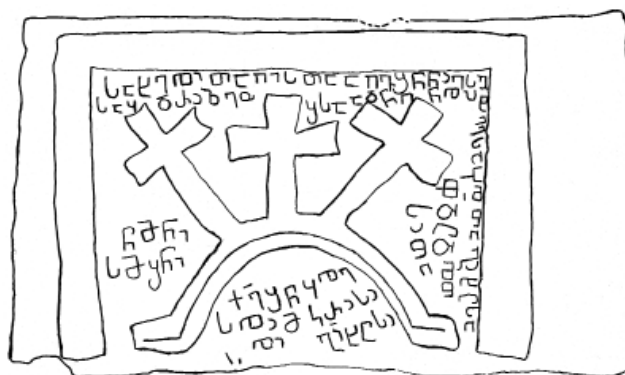
[XI c.]

An Invocation inscription of Makar and priest Giorgi (Fig. 52, 53)

During E. Takaishvili’s visit to Imera Monastery in 1896, the inscribed block was found at the south entrance of the church. At present, the block is inserted into the defensive wall westwards of the church. Three crosses are depicted in the center of the block and inscriptions in Nuskhuri are engraved on four sides. The inscription of our interest is engraved on the lower side of the block. The size of the block with the inscription: 67 X 119 cm; the area of the inscription measures 17 X 33 cm; three lines; in Nuskhuri; the size of the largest grapheme: S (the III grapheme in the I line) – 5.0 X 2.5 cm; the size of the smallest grapheme: Y (the III grapheme in the II line) – 2.0 X 1.5 cm; abbreviation marks: a short dash; the inscription lacks separation marks.

The basis for dating the inscription: E. Taqaishvili: XI c. The date suggested by E. Taqaishvili is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria and the mention of Eristavt-Eristavi Liparit in another inscription engraved on the same block, our inscription has been dated to the XI c.

Publications: Taqaishvili 1913, 12-13 (text transcript in Asomtavruli, a transcript in Mkhedruli and the Russian translation).

- 1. q&e Swyl e
- 2. sl Y mkr YsY
- 3. ႁsl i g&i xcsY

ქ(რისტე), შ(ეი)ნყ(ა)ლე |² ს(უ)ლჲ მ(ა)კ(ა)რჲსჲ, |³ ს(უ)ლი გ(იორგი)ი ხ(უ)ც(ი)ს(ა)ჲ.

Christ, have mercy on the soul of Makar, the soul of priest Giorgi.

6.

[XI c.]

An Invocation inscription (Fig. 54, 55)

The inscription is engraved on the south façade of the main church, at a height of 175 cm above ground level. The size of the inscribed block: 32 X 103 cm; the area of the inscription measures 44 X 29 cm; two lines; in Nuskhuri; the size of the largest grapheme: C (the VIII grapheme in the II line) – 9.0 X 3.5 cm; the size of the smallest grapheme: a (the II grapheme in the I line) – 2.4 X 3.3 cm; abbreviation marks: a dash; lacks separation marks.

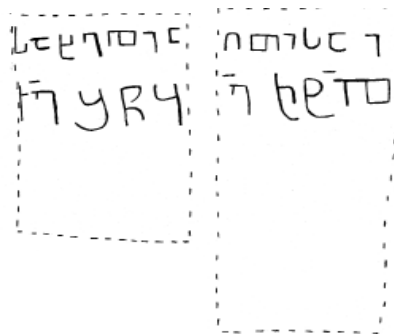
The basis for dating the inscription: Narimanishvili, Shanshashvili, Kvachadze: XI c. This date is shared in the Corpus: based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the XI century.

Publications: Narimanishvili, Shanshashvili, Kvachadze 2018, 134 (location of the inscription, date, colour photo). The inscription is the first time published in the Corpus.

1. saxel iT]- RTisai--
2. [q&e Swy-&e Ct&l

სახელით[ა] ლ{მრ}თისაი[თა]. |²ქ(რისტ)ე,
შ(ეი)წყ(ა)[ლ]ე ჩტლ (!).

**In the name of God, Christ, have mercy on
Chtl (sic).**

THE CHURCH OF KUSHCHI (HIST. AVLADI)

[X-XI cc.]

Inscription of Iovane and Kvajaji (Fig. 56)

The inscription is engraved on the south façade of the church, on two blocks inserted to the left of the south chapel entrance, at a height of 118 cm above the ground level. The size of the block with the inscription: 54 X 52 cm; the area of the inscription measures 32 X 49 cm; three lines; in Nuskhuri; the size of the largest grapheme: C (the I grapheme in the III line) – 17 X 11 cm; the size of the smallest grapheme: i (the IV grapheme in the I line) – 1.7 X 2.0 cm; lacks abbreviation and separation marks.

Damages: The inscribed stone is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the X-XI cc.

Publications: Taqaishvili 1913, 37 (text transcript in Asomtavruli, the Russian translation).

1. ese iv a
2. ne da kv aj
3. aj q

ესე ივა²ნე და კვაჯ³აჯ †“.

1-2. ЕТОТЬ ИВАНЬ ⴊ.

This Ivane and Kvajaji.

THE CHURCH OF ST. GEORGE OF KUSHCHI (HIST. AVLADI)

1.

An invocation inscription of a sacristan

The inscription was engraved on the south façade of the church. In 1890s, during K. Chichua's and E. Taqaishvili's visit to the Kushchi Monastery, the inscription was in place. The current location of the inscription is unknown. A transcript of the inscription in original letters executed during the expedition of K. Chichua and E. Taqaishvili in 1890s, as well as the reading and the Russian translation of the inscription based on the above-mentioned transcript of the text came down to us. According to the transcript, the inscription was executed in Asomtavruli letters and contained one line. A full stop after several words was used as a separation mark. E. Taqaishvili's transcript of the text and our edition of the inscription based on it appear in the present volume.

The basis for dating the inscription: Due to the lack of necessary information, the inscription cannot be dated.

Publications: Chichua 1891, 2 (text transcript in original letters, transcript in Mkhedruli letters); Taqaishvili 1913, 38 (text transcript in original letters, the Russian translation).

ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე მნ(ა)თე.

ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე მნ(ა)თე.

1. раба Феодора ⴊ; Царицу Тамару ⴊ.

Christ, have mercy on the sacristan.

THE CHURCH OF ST. KVIRIKE OF LIVADI (HIST. SAKATME)

1.

[988-1023]

An invocation inscription of Varda, son of Eristavt-Eristavi Zviad (Fig. 57).

The inscription is engraved on the south façade of the church, more precisely at the right jamb of the southwest window, at a height of 300 cm above the ground level. The inscription is flipped vertically. The size of the block with the inscription: 76 X 106 cm; the area of the inscription measures 20 X 82 cm; two lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Ꞗ (the I grapheme in the I line) – 10 X 4 cm; the size of the smallest grapheme: Ǿ (the II grapheme in the I line) – 3.5 X 6.0 cm; abbreviation marks: a short dash; lacks separation marks.

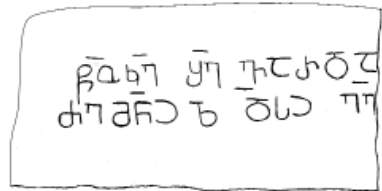
Damages: The inscription is damaged: it lacks the final part.

The basis for dating the inscription: E. Taqaishvili: 975-1022; A. Bakradze: 988-1023. The date suggested by A. Bakradze is shared in the present volume. The inscription has been dated to the years of Zviad Marushiani’s reign as Eristavi of Trialeti – 988-1023.

Publications: Taqaishvili 1913, 63-64 (text transcript in original letters, transcript in Mkhedruli letters, the Russian translation); Bakradze 1959, 59-60 (text transcript in original letters, transcript in Mkhedruli letters).

1. Ꞗ Ǿ ႁ Ǿ Ǿ Ǿ Ǿ ႁ Ǿ ႁ Ǿ ႁ

2. ႁ Ǿ ႁ Ǿ ႁ Ǿ ႁ ႁ ႁ ႁ ႁ ႁ ႁ ႁ ႁ ႁ

წ(მიდა)ო კ(კრიკ)ე, შ(ეიწყალ)ე ვარდა,
|² ძე მ(ო)წ(ა)ჲ ზ(ვია)დ(ი)ს(ა)ჲ ე(რისთავთ)-
ე(რისთავისაჲ)

1. Феодоръ т; თეოდორე ბ.

St. Kvirike, have mercy on Varda, the son and slave of Eristavt-Eristavi Zviad ...

2.

[X-XI cc.]

An invocation inscription of Adam (Fig. 58)

The inscription is engraved on the south façade of the church, at a height of 270 cm above the ground level. The size of the inscribed block: 55 X 72 cm; the area of the inscription measures 13 X 32 cm; one line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: † (the I grapheme in the I line) – 10.0 X 3.2 cm; the size of the smallest grapheme:

ⵉ (the V grapheme in the I line) – 5 X 5 cm; abbreviation marks: a short dash; lacks separation marks.

Damages: The inscribed stone is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the X-XI cc.

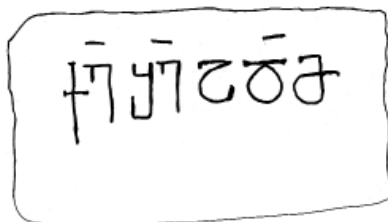
Publications: The text of the inscription has never been published. It is the first time published in the present volume.

ⵉⵏⵏⵓⵏⵓⵏⵓⵏ

ⵉ(ⵏⵓⵏⵓⵏⵓⵏ), ⵏ(ⵏⵓⵏⵓⵏⵓⵏ) ⵏⵏⵏⵏ.

1. Христе, помилуй ... ⵏ.

Christ have mercy on Adam.

3.

[X-XI c.]

The grapheme d (Fig. 59)

The grapheme is engraved on the south façade of the church, at a height of 100 cm above the ground level. The size of the inscribed block: 31 X 25 cm; the area of the grapheme measures 8 X 8 cm; one line; in Asomtavruli; the grapheme is not accompanied by abbreviation or separation marks.

Damages: The inscribed stone is undamaged. The grapheme is clearly legible.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, the grapheme has been dated to the X-XI cc.

Publications: Taqaishvili 1913, 63 (transcript in original letter).

ⵏ

ⵏ (4).

[Asomtavruli d grapheme]

4.

[X-XI cc.]

An invocation inscription of Dagvai (Fig. 60)

The inscription is engraved on the west façade of the church. The size of the inscribed block: 76 X 67 cm; the area of the inscription measures 20 X 52 cm; one line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Ⴀ (the VI grapheme in the I line) – 3.7 X 2.5 cm; the size of the smallest grapheme: † (the I grapheme in the I line) – 2.5 X 2.2 cm; lacks abbreviation and separation marks.

Damages: The inscribed stone is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

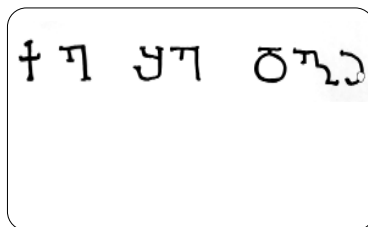
The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the X-XI cc.

Publications: The inscription has never been published. It is the first time published in the present volume.

† Ⴀ Ⴁ Ⴂ Ⴃ

ქ(რისტე)ე, შ(ენწყალ)ე დ(ა)გ(ვა)ი (?).

Christ, have mercy on Dagvai (?)

THE CHURCH OF THE MOTHER OF GOD OF LIPARITISUBANI ("A BEAUTIFUL CHURCH")

[1189-1207]

A foundation inscription of Theodore Ghodomisdze with the mention of Tamar, the Queen Regent of united Georgia, and David [Soslan], her spouse (Fig. 61, 62)

The inscription is engraved on a grey slab that lies on the south side of the church. Initially it was placed in the wall above the south entrance of the church. The first three lines of the inscription are engraved on an omega-shaped high plane of the slab, and the other six lines are found on the low (back) plane. The inscribed lintel beam is made up of three blocks: The size of the inscribed block I: 73 X 124 cm; the size of the inscribed block II: 44 X 64 cm; the size of the inscribed block III: 47 X 44 cm; the area of the inscription measures 65 X 183 cm; 9 lines; in Asomtavruli; the swash characters with dots at their beginning and end are used; the size of the largest grapheme: Ⴂ (the I grapheme in the III line) – 5.5 X 2.0 cm; the size of the smallest grapheme: Ⴃ (the XIII grapheme in the V line) – 1.5 X 1.5 cm; abbreviation marks: full stop, colon or three dots almost after each word; in several cases, the letter Ⴃ (ა) is used to produce the o sound; sometimes Ⴄ (ო) and sometimes Ⴅ (ჰ) is used to denote grapheme უ. The ligatures are used in the inscription. The text ends with an arrowlike sign looking right.

Damages: The first block is broken into two halves. Some graphemes of the text are chipped away. The text was reconstructed based on the earlier publications and context.

მეფ(ო)ბ(ა)სა თამჯ(ა)რ [და] დ(ავი)თის(ა)ს[ა], ს(ა)ლ(ო)ცველ(ა)დ ჩ(ე)მთ(კ)ს, მშ(ო) ბ(ე)ლთა [და ძმ(ა)თა ჩ(ე)მთ(ა)თ(კ)ს.] |³ რ. ზ, ყ(ოველ)თა უმჯ(ე)ტ(ე)სო, უფრ(ო) ს(ა)დ კ(ურთ)ხ(ეუ)ლო დ(ე)დ(ო)ფ(ა)ლო, რ(ომელმან ჰშ(ე)ვ ქ(რისტ)ე ღ(მერ)თი, შ(ე)ინირე ჩ(ე)მგ(ან) თე(ოდორე)ს მ(ი)ერ აღშ(ე)ჩ(ე)ბ(უ)ლ(ი) ესე ს[ა]ყდ(არი) და სან[უ]თ(ო)სა ამ(ას) ძმ(ი)თ(უ)რთ მე(ს)აფ(ა)რვ(ე)ლე, |⁴ ხ(ოლო) ს(აუ)კ(უ)ნ(ო) ს(ა) მ(ას) მოხა(ი)შნე ექმ⁵ენ წ(ინაშ)ე ძისა შ(ე)ნისა, რ(ათა) აწოც[ო]ს |⁶ ყ(ოველ) ნი ც(ო)დვ(ა)ნი ქმნ(ილ)ნი და ს(უ)ფ(ე)ვ(ა)სა მ(ი)ქ[სს]ა მი⁷შ(ე)ცვალე[ს]. რ. პ(ირვე)ლ წ(მიდა)თა წ(ინას)წ(აღრმე)ტ(ყ)კ(ლ)თ[ა] ქ(ა)დ(ა)გ(ე)ბ(უ)ლო, |⁸ ზ, დ(ე)დ(ა)ო ღ(მრთი)ს(ა)ო, ბ(ე)დ, დაკრძ(ა)ლ(უ)ლ(ა)დ, კიბ(ე)დ, სასაკმ(ე)ვლ(ე)დ, |⁹ ს(ა)ყდ(რა)დ, ს(ა)ს(ა)ნთლ(ე)დ, კ(უ)ერთხ(ა)დ, აღყვ(ა)ვეტ(უ)ლ(ა)დ, თ(ი)რ ს(ა)ყდ(არი) შეინ[ირე].

1. ღ(მრთ)ისმშ(ო)ბლ(ი)ს(ა)თა ო; მისთა თ; მი(სთა)თა კ.ს; მის[თ](ა)თა ო; თ(ევედორ)ე ო; იოდ(ოსი)ს თ; ო; [იო]დომისძე ო; ქ. ზ ო; თ(ევედორ)ეს ო; 2. ს(ა)ყდ(არ)სა კ.ს.; 3. უფრ(ო) ს(ა)დ კ. ს.; მეს(ა)ფ(ა)რველე კ. ს; 4-5. მას მეოხად შენ გვექმენ, აწოცნე თ; მ(ას) მოხ(უ) ა[იშნ]ე მექ[მ]ენ კ. ს; მოხ(ვ)აიშნე [გვ(ე)ქ]მ[ენ] ო; 5. აწოც[ო]ს. 6. [ც(ო)დვ(ა)ნი, [მისსა] 6-7. მიმ[ცვ]ალ[ეს] კ. ს; აწოც[ნ]ე[ს] | ყ(ოველ)ნი ბ(რ)ალნი ო; მ[ა]სა მიმონ[ა]სეო (?) ო; 7. ნ. ილ (!) ო; მიმ(ცნე მართალთ)ა ნილ თ; ნ. პ(ირვე)ლ წ(მიდა)თა კ. ს; 8. სას(ა)კ(უ)მ(ე)ვლ(ე)ს კ. ს.; 9. აღყ(უ)ავ(ე)ბ(უ)ლად კ. ს; თა(მა)რის(ათვს) ღ(მრთისა სწორის)ა თ.

w. In the name of God and with the intercession of the Holy Mother of God and all her saints, I, Tevdore Ghodomidze earned the right to build the church of the Most Holy Mother of God, during the reign of Tamar and Davit, Lord praise them and assert their authority, in supplication for me, my parents and brothers. | w. Superior of All, the Queen - blessed as the ruler [of all], who gave birth to Christ the Lord, accept from me this church built by Theodore as an offering, and protect me together with my brothers, and intercede for us before your Son to relieve all our sins and to place us in His kingdom. w. O Mother of God – titled by the first holy prophets as the gates, the reposed one, the ladder, censer, temple, the [unquenchable] candle, blessing, blossoming rod – accept this church as an offering.

NARDEVANI

[1157-1184 / 1210-1222]

Stele with a hand sign of the King of Kings Giorgi (Figs. 63, 64)

In 1980, an inscribed stele with a hand image was found during road-widening works on Tsalka-Akhalkalaki highway, at a distance of approximately 8 km from the village of Nardevani. A citizen of the village of Kushchi Akop Mikelyan, and archaist, moved the stele to his yard. N. Abakelia and D. Japaridze, members of the sociological expedition of the Institute of History and Ethnology, informed D. Berdzenishvili about the find. In August 1980, D. Berdzenishvili studied the stele and brought it to Tbilisi. At present, the stele is erected in the

courtyard of Anchiskhati Church in Tbilisi. The size of the stele: 195 X 82 cm; the area of the inscription measures 76 X 68 cm; 11 lines; in Asomtavruli; the swash characters with dots at their beginning and end are used; the size of the largest grapheme: 9 (the X grapheme in the VII line) – 10.0 X 3.2 cm; the size of the smallest grapheme: 3 (the VIII grapheme in the XI line) – 1.5 X 1.5 cm; abbreviation marks: a short dash or a short curved line with dots at its ends; lacks separation marks. In several cases, the letter 3 (o) is used to produce the o sound.

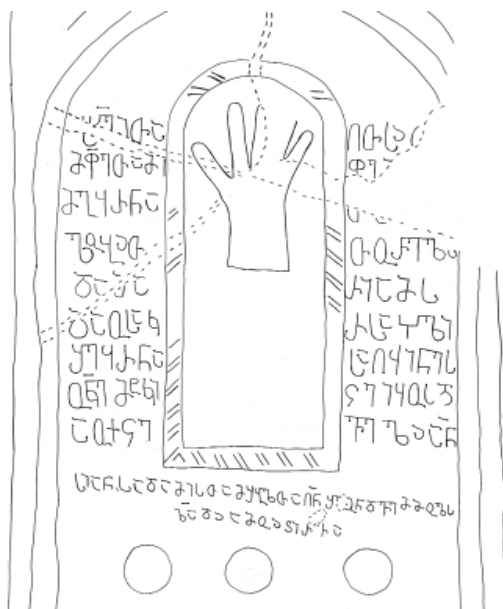

Damages: The upper side of the inscribed stele is broken and it consists of four fragments. The fifth fragment is lost. The text has been restored based on the surviving letters and the context.

The basis for dating the inscription: D. Berdzenishvili: the first half of the XIII century. King of Kings Giorgi mentioned in the inscription can be identified both with King Giorgi III and Giorgi IV Lasha. Therefore, we dated the inscription to 1157-1184 or 1210-1222.

Publications: Berdzenishvili 1982, 14-15 (transcript in Mkhedruli letters, graphical copy); Berdzenishvili 2005, 76-84 (transcript in Mkhedruli letters, graphical copy).

1. ს,ქ,ჯ,ტ იძესადე-
2. კჳრდტ კჳრქ,ქ,ქ --
3. კ ლქანტ 'ტ-ქ'----
4. ზღვადე ტკიუზს
5. ზტ კტკტკს
6. ზტ ოსტკსტ ყზი
7. ყყქანტ სტიყრს
8. ოხჳ კქხიტი ჳღს ჳ
9. ტ ოტკიუზსა ტრ
10. სტრსტ ზტ კსტტ კჳღზტ
იწ ყუ[ოწბჳ კკოზს
11. ზტ ზატ კოატიუზტ

ს(ა)ხ(ე)ლ(ი)თა ღ(მრ)თ(ი)
 ს(ა)თ[ა], |² მ(ე)ფეთა მეფემ[(ა)ნ]
 გ(იორგ)ი |³ გ(ა)ყ(ა)რნა თ[ო]
 რ[ელნი, წყ(ა)] |⁴ ლობთ თორელს |⁵
 და მარიაშს |⁶ დაუს(უ)ა კ(ა)რ(ი)
 სა ჳ(ე)ლი, |⁷ შეყ(ა)რნა საღვინეს, |⁸ უკ(უნისამდე) მტკიცე იყოს დ |⁹ ა უქცეველი,
 ა(მ)ენ. |¹⁰

სიანსა და მისთა მშ(ო)ბ(ე)ლთა ღ(მერთმა)ნ შეუდვე, მ(ა)მულს(ა) ||¹¹ზ(ედ) ა და მოქირვა.

1. შე(ნევნ)ითა.] ბ.; 2. მ(ო)გ(უა)ბარნა ბ.; 3-4. [მ(ა)მ(უ)]ლობით ბ.; 6. ო (70) საკრ(ი)სა ბ.; 10. (ს)მან(ა)სა ბ.

In the name of God, King of Kings Giorgi expelled the Torelies, and erected the hand which marks the gates to Torel and Mariam. Let the charter be in force unchanged for ever, amen.

God have mercy on Sian and his parents. He had laboured much on the land.

THE CHURCH OF SANTA (HIST. UTSKLO)

1.

[XI c.]

A foundation inscription of the priest Theodore (Fig. 65)

The inscription was engraved on the south façade of the church. In 1896, during E. Taqaishvili's visit to the Santa Monastery, the inscription was in place. The current location of the inscription is unknown. A transcript of the inscription in original letters executed by E. Taqaishvili during the expedition and his Russian translation based on the above-mentioned transcript of the text came down to us. According to the transcript, the inscription was executed in Asomtavruli letters and contained 10 lines; lacked separation marks. E. Taqaishvili's transcript of the text and our edition of the inscription based on it appear in the present volume.

Damages: The inscription was intentionally damaged. Only the first grapheme (†) has survived from ten lines of text. Therefore, the text of the inscription is cited based on E. Taqaishvili's scientific publication.

The basis for dating the inscription: E. Taqaishvili: XI-XII cc. Taking into consideration palaeographic peculiarity of the first grapheme (†), we have dated the inscription to the XI century.

Publications: Taqaishvili 1913, 53-54 (in original script, transcript in Mkhedruli letters, the Russian translation); Bakradze 1959, 58-59 (in original script, transcript in Mkhedruli letters).

1. † სეღტ იწჳჳღტ
2. ყიზბქწტ ჳტჳტჳტ
3. ტ იწჳჳჳღტ
4. ტ ო ოზტ ჳტ ტჳ
5. ო ოწჳღტ ოტ
6. ოწჳ ო ოზტ
7. ოწჳ ოზტჳ ოწჳტ ოტ
8. ოწჳტ ოტ ოწჳ ოწჳტ

**THE CHURCH OF SAPITIAKHSHO
(THE PRESENT-DAY SABIDAKHCHA)**

[XIII-XIV cc.]

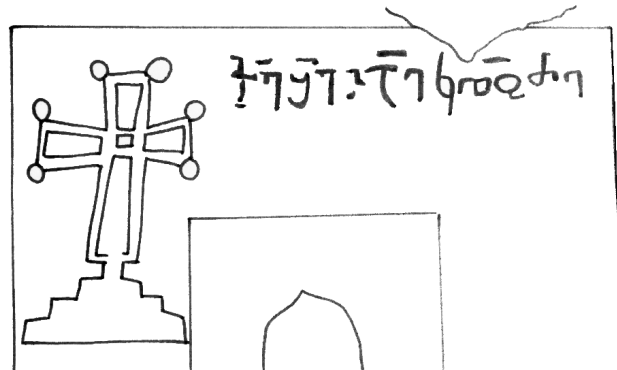
An invocation inscription of Tevdore Kalonapetresdze (?) (Fig. 67)

The inscription was engraved on the east façade of the church, round the cross relief at the window. In 1980s, during D. Berdzenishvili's visit to the Sapitiakhsho Church, the inscription was in place. At present, the inscription is abraded and illegible. A transcript of the inscription in original letters executed by D. Berdzenishvili during the expedition in 1980s and the reading suggested by him based on the above-mentioned transcript of the text came down to us. According to the transcript, the inscription was executed in Nuskhuri letters and contained one line; lacked separation marks. D. Berdzenishvili's graphical copy and transcript of the text together with our reading based on D. Berdzenishvili's transcript appear in the present volume.

Damages: At the time of its copying, the inscription was undamaged. The entire text of the inscription was clearly legible.

The basis for dating the inscription: The date suggested by D. Berdzenishvili is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the XIII-XIV cc.

Publications: Berdzenishvili 1982, 14-15 (in original script, transcript in Mkhedruli letters, graphical copy); Berdzenishvili 2005, 70 (in original script, transcript in Mkhedruli letters, graphical copy).

q̃e S̃e Tṽe kl̃ ̃oZe

ქ(რისტე), შ(ეიწყალ)ე თ(ე)ვ(დორ)ე კ(ა)ლო(ნაპეტრეს)ძე (?).
Christ, have mercy on Tevdore Kalonapetresdze (?)

1. ჩვეკლფძე ბ.

THE CHURCH OF SAPONAURI

[XI-XII cc.]

An invocation inscription of Arsen (Fig. 68)

The inscription is engraved on a block at the southeast corner of the church. The size of the inscribed block: 136 X 20 cm; the area of the inscription measures 15 X 78 cm; one line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: ႁ (the VIII grapheme in the I line) – 8.5 X 3.0 cm; the size of the smallest grapheme: ႚ (the V grapheme in the I line) – 2.5 X 2.0 cm; abbreviation marks: en and em dashes; lacks separation marks.

Damages: The inscription is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: The date suggested by D. Berdzenishvili is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the XI-XII cc.

Publications: Berdzenishvili 1982, 14-15 (transcript in Mkhedruli letters, graphical copy); Chikovani 1976, 412 (b/w photo); Berdzenishvili 2005, 69-70 (transcript in Mkhedruli letters, graphical copy).

† ̄ ႁ ႚ ႚ ႚ ႚ ႚ ႚ ႚ ႚ ႚ

†(რიხტ)ე, შ(ეინყალ)ე არსენი.

1. ლმერეთო რ.

Christ, have mercy on Arsen.

THE CHURCH OF SARVANI

1.

[1072-1089]

A foundation inscription of Mekarve and his sons, with the mention of Giorgi II, king of united Georgia (Fig. 69)

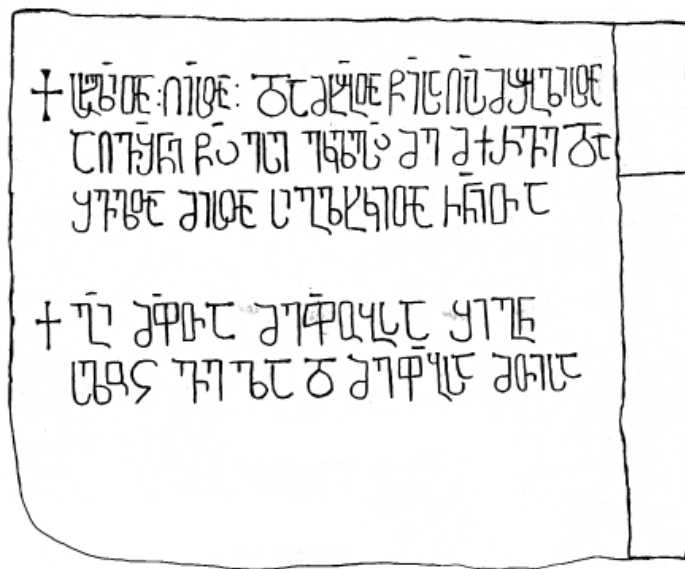
The inscription is engraved on the east façade of the church, above the window, at a height of 380 cm above the ground level; size of the inscribed slab: 93 X 116 cm; the area of the inscription measures 59 X 98 cm; 5 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: † (the I grapheme in the I line) – 9.0 X 5.5 cm; the size of the smallest grapheme: ႁ (the V grapheme in the I line) – 3.5 X 1.5 cm; abbreviation marks: a dash; separation marks: colon after several words.

Damages: The inscription is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: Taqaişvili: XI c.; A. Bakradze: 1014-1027; N. Vacheishvili: 1020s. We identify King of Kings Giorgi mentioned in the inscription with

Giorgi II, king of Georgia. Taking into consideration the years of his reign, we have dated the inscription to the same period – 1072-1089.

Publications: Taqaishvili 1913, 62-63 (in original script; the Russian translation); Bakradze 1959, 63 (in original script; the text transcript in Mkhedruli letters); Vacheishvili 2002, 111 (the date).

1. † სეზ~ნდტ: ნი~ნდტ: ზტ კჷ~ღტ ჭ~ნტ ნი~სჷღტ
2. ტი~ზნი რ~ა~ნუ უზუნ~ა კი კ~ტ~ნი ზტ
3. ყზ~ნტ კ~ნტ ს~ღტ ჭ~ნტ ხ~ნტ
4. † ლ~ კ~ნტ კ~ნტ ყ~ღტ ყ~ღტ
5. ს~ღტ უ~ნტ ზ~ კ~ნტ კ~ნტ

† ს(ა)ხ(ე)ლითა ღ(მრთ)ის(აჲ)თა და მ(ეო)ხ(ე)ბ(ი)თა ნ(მიდ)ისა ღ(მრთ)ისმშ(ო) ბ(ე)ლის(აჲ)თა |² აღვ(ა)შ(ე)ნე ნ(მიდა)ჲ ესე ეკლეს(ია)ჲ მე, მ(ე)ქ(ა)რვე და |³ შვ(ი)ლთა მისთა სიგლ(ა)ხ(ა)კითა ჩ(უე)ნითა. |⁴ †. გ(იორგ)ი მ(ე)ფ(ე)თა მ(ე)ფობ(ა)სა შიგ(ა)ნ |⁵ ს(ა)ლოცველად მ(ე)ფ(ო)ბ(ი)სა მ(ა)თისა.

1. ღმრთისათა თ, ზ; ღმრთისმშობლისათა თ, ზ; 3. ჩვენითა თ, ზ.

Ch. In the name of God and with the intercession of the Holy Mother of God I, Mekarve and my sons built this holy church through our poverty, Ch. to pray for their reign during the kingship of King Giorgi.

THE CHURCH OF KABURI (HIST. TURANI)

1.

[XI c.]

An invocation inscription of Iovane (Fig. 70)

The inscription is found in the lower part of the south wall of the church, upside down; size of the inscribed slab: 107 X 127 cm; the area of the inscription measures 59 X 127 cm; one line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Յ (the VI grapheme in the I line) – 9.5 X 4.4 cm; the size of the smallest grapheme: Օ (the II grapheme in the I line) – 2.5 X 2.3 cm; abbreviation marks: a long dash; lacks separation marks.

Damages: The inscription is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: The date suggested by D. Berdzenishvili is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the XI c.

Publications: Berdzenishvili 1982, 13-14 (transcript in Mkhedruli letters, graphical copy); Berdzenishvili 2005, 68 (transcript in Mkhedruli letters, graphical copy).

ԲՕ ԼՅՆ ՄՂ ԴՕՒԻԲԴ

Ն(Յիւզա) Լ(Յ)Յ(Ե)Ն, Մ(Ե)ՆԿ(Ա)Ե ԻՕՅ(Վ)

նց.

1. Սիմոն Ը. Զերժ.

St. Simeon, have mercy on Iovane.

2.

[XI c.]

An invocation inscription of Sophron (Fig. 71)

The inscription is found in the upper left part of the east wall of the church, upside down; at a height of 270 cm above the ground level; size of the inscribed stone: 20 X 52 cm; the area of the inscription measures 13 X 47 cm; one line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: † (the I grapheme in the I line) – 9 X 5 cm; the size of the smallest grapheme: Փ (the V grapheme in the I line) – 6.0 X 3.5 cm; abbreviation marks: a dash; lacks separation marks.

Damages: The inscription is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the XI c.

Publications: The text of the inscription has never been published. It is the first time published in the present volume.

†~ႃ ႃႃ-ႃႃႃ

ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე [ს{ო}]ფრ{ო}ნ.
Christ, have mercy on Sophron.

†~ႃ ႃႃ ႃႃႃ

3.

[XI c.]

An invocation inscription of Bakari (Fig. 72)

The inscription is found in the lower middle part of the east wall of the church; size of the inscribed stone: 48 X 62 cm; the area of the inscription measures 14 X 60 cm; one line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: † (the I grapheme in the I line) – 10.0 X 2.5 cm; the size of the smallest grapheme: ႃ (the VIII grapheme in the I line) – 5.5 X 5.0 cm; abbreviation marks: a dash; lacks separation marks.

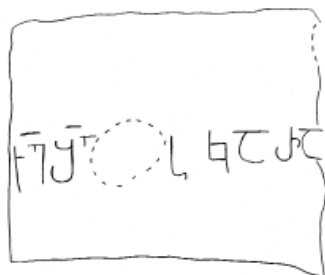
Damages: The inscription is damaged. The first and fifth graphemes of the inscription are partially legible.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the XI c.

Publications: The text of the inscription has never been published. It is the first time published in the present volume.

[†~ႃ ႃႃ] [ღႃႃႃ

ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე ბ{ა}კ{ა}რა (?).
Christ, have mercy on Bakara (?)

4.

[XI c.]

Inscription with the mention of St. Shio (Fig. 73)

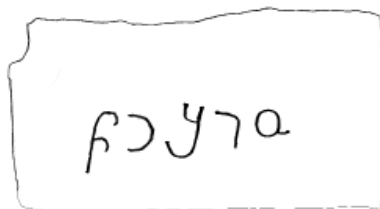
The inscription is found in the middle part of the south wall of the church, upside down; at a height of 100 cm above the ground level; size of the inscribed stone: 50 X 85 cm; the area of the inscription measures 10 X 23 cm; one line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: ႃ (the III grapheme in the I line) – 9 X 6 cm; the size of the smallest grapheme: ႃ (the IV grapheme in the I line) – 4 X 5 cm; lacks abbreviation and separation marks.

Damages: The inscription is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the XI c.

Publications: The text of the inscription has never been published. It is the first time published in the present volume.

ႵႵ ႵႵႵ
Ⴕ{ႵႵႵ}Ⴕ ႵႵႵ.
Saint Shio.

**THE CHURCH OF ST. GEORGE OF KVEMO JINISI
(HIST. ARTSIVANI)**

1.
[1178-1185]

A foundation inscription of Khoshak, the spouse of *msakhurtukhutsesi Apridoni* (Fig. 74)

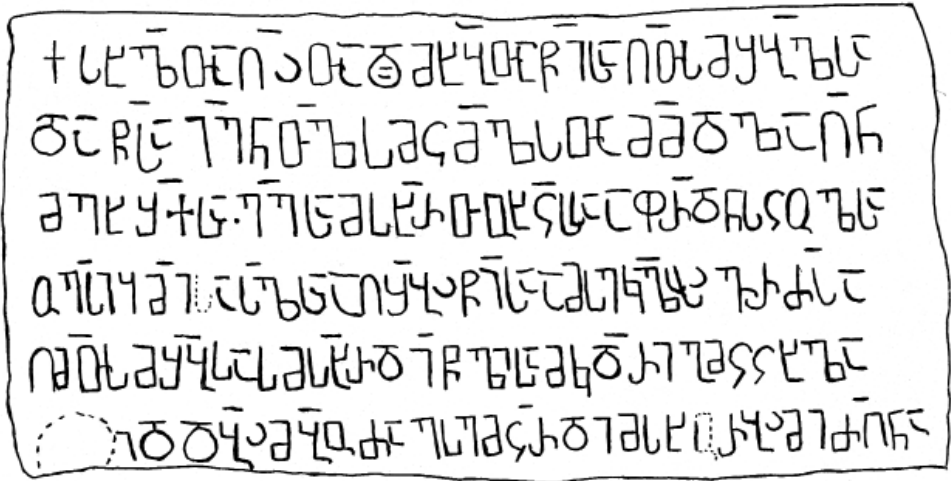
The inscription is engraved on the east façade of the church, on a trapezoidal slab above the window, at a height of 330 cm above the ground level; size of the inscribed slab: 64 X 130 cm; the area of the inscription measures 61 X 125 cm; 6 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Ⴕ (the VI grapheme in the II line) – 7.5 X 3.0 cm; the size of the smallest grapheme: Ⴕ (the XXV grapheme in the II line) – 2 X 2 cm; abbreviation marks: a short straight or wavy dash; separation marks: a full stop after the II word in the II line; ligatures occur in the inscription.

Damages: surface of the inscribed stone is weathered and eroded. Due to this, some graphemes are illegible. Text of the inscription was restored based on the earlier publications and the context (by Ekvtime Taqaishvili, Giorgi Otkhmezuri).

The basis for dating the inscription: E. Taqaishvili: XII c.; A. Bakradze: 1177-1184; G. Otkhmezuri: 1178-1185; V. Silogava: 1178-1185. The date suggested by G. Otkhmezuri is shared in the present volume. The inscription has been dated to 1178-1185, by the period when Apridoni occupied the post of *msakhurtukhutsesi*.

Publications: Taqaishvili 1913, 51-52 (text transcript in original script, the text transcript in Mkhedruli letters, the Russian translation); Bakradze 1959, 65 (text transcript in original script, the text transcript in Mkhedruli letters); Otkhmezuri 1981, 80-81 (text transcript in original script, the text transcript in Mkhedruli letters, graphical copy, b/w photo); Silogava 2000, 234 (a fragment of the inscription).

1. Ⴕ ႵႵႵႵႵႵ ႵႵႵႵႵ ႵႵ ႵႵႵႵႵႵ ႵႵႵႵ ႵႵႵႵႵႵႵႵႵႵ
2. ႵႵ ႵႵႵ ႵႵႵ ႵႵႵႵႵႵႵႵႵႵႵႵ ႵႵႵႵႵႵ ႵႵႵ
3. ႵႵ ႵႵႵႵႵႵ. ႵႵႵႵ ႵႵႵႵ ႵႵႵႵႵႵႵႵႵ ႵႵႵႵႵႵ ႵႵႵႵႵ
4. ႵႵႵႵႵႵႵႵႵ ႵႵႵႵႵ ႵႵႵႵႵႵ ႵႵႵႵ ႵႵႵ ႵႵႵႵႵႵ ႵႵႵႵႵ
5. ႵႵႵႵႵႵႵႵ ႵႵႵႵႵႵ ႵႵ ႵႵႵႵ ႵႵႵႵႵ ႵႵႵႵႵႵ
6. ---ႵႵႵႵႵ ႵႵႵႵႵႵ ႵႵႵ ႵႵႵႵႵႵ ႵႵႵႵႵႵႵႵႵ ႵႵႵႵႵႵ

† ს(ა)ხ(ე)ლ(ი)თა ღ(მ)რთისა)ათა და მ(ე)ოხ(ე)ბ(ი)თა წ(მიდ)ისა ღ(მ)რთ(ი)სმშ(ო) ბ(ე)ლ(ი)ს(ათ)ა |² და წ(მიდ)ისა ი(ოვან)ე ნ(ა)თლ(ი)სმც(ე)მ(ე)ლ(ი)ს(ათ)ა მ(ომ)მ(ა) დლა ღ(მ)ერთმან |³ მე, ხ(უა)შ(ა)ქსა, ე(რ)ისთავთ)-ე(რ)ისთავი)სა, მს(ა)ხ(უ)რთუხ(უ) ც(ე)ს(ი)სა აფრ(ი)დ(ო)ნ(ი)ს ცოლსა, |⁴ ოვსიყმი[ს] ას(უ)ლსა აღშ(ენ)ებ(ა)ე წ(მიდ)ისა ამ(ი)ს ეკლ(ე)ს(ი)ს(ა)ე ვ(ა)რძ(ი)სა |⁵ ღმ(რ)თ(ი)სმშ(ო)ბ(ლი)სა ს(ა)მს(ა)ხ(უ)რ(ა)დ. ი (10) წლისა მკ(უ)დ(ა)რი გ(ა)მ(ა)ც(ო)ცხლა, |⁶ [ძლ(ი)ერ]ი დ(ი)დ(ე)ბ(ა)ე მ(ი)ბოძა. ესე მც(ი)რ(ე)დი მს(ა)ხურ(ე)ბ(ა)ე მიდღ(ე)ნ(ი)ა.

1. ქ. ბ; ღმრთისმშობლისა თ, ბ; 2. იოანე თ, ბ; ნათლისმცემლისათა თ, ბ; 4. ოსიყმის თ, ბ; ოსი[ყ]მის თ.

Ch. In the name of Christ and with the intercession of the Holy Mother of God and Saint John the Baptist, God has appointed me, Khuashak, the spouse of *msakhurtukhutsesi* of Eristavt-Eristavi Apridon, daughter of Ovsikm, to construct this holy church as a metochion of the Church of the Mother of God of Vardzia. [The work] resurrected me after being dead for ten years, and granted me a big glory. I offer this small service as a gift.

THE CHURCH OF THE MOTHER OF GOD OF KTSIA

1.
[XIII-XIV cc.]

A fragment of the inscription of Basil Kevaraisdze with the mention of his spouse (Fig. 75)

The inscription is engraved on a brown lintel beam placed across a door opening of the south chapel of the church; at a height of 160 cm above the ground level. The size of the block with the inscription: 22 X 48 cm; the area of the inscription measures 17 X 46 cm; 2 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Լ (the II grapheme in the I line) – 8

X 3 cm; the size of the smallest grapheme: 7 (the IV grapheme in the II line) – 4.0 X 2.5 cm; lacks abbreviation and separation marks.

Damages: the surface of the stone is damaged: the inscription lacks the beginning and end of it. The text was reconstructed based on the surviving letters and earlier publications.

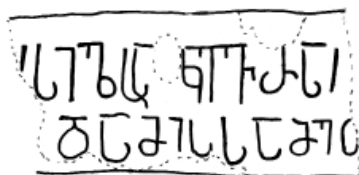
The basis for dating the inscription: G. Otkhmezuri: XVII c. XIII-XIV cc.

Publications: Otkhmezuri 2017 (original text, text transcripts in Mkhedruli letters, graphical copy, b/w photo).

1. ...^რღ^სღ^სღ^ს ზ^რღ^სღ^სღ^ს...

2. ...^ბღ^ს ზ^რღ^სღ^ს ზ^რღ^სღ^ს...

...ბ(ა)სილსა კვე(ა)რა(ა)ს[ძესა] |² და მისსა
მეუ[ლღესა] ...

1. ბ(ა)სილსა კვემსი (?)... | ... ო.

... of Basil Kevaraisdze and his spouse ...

THE CHURCH OF SHEPIAK (HIST. SARKINETI)

1.

[1028-1057]

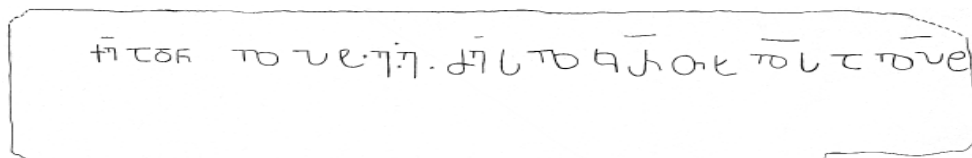
Inscription with the mention of Eristavt-Eristavi Liparit (Fig. 76)

The inscription is engraved on the south façade of the church, on a lintel beam placed across a door opening, at a height of 190 cm above the ground level. The size of the inscribed block: 92 X 300 cm; the area of the inscription measures 18 X 271 cm; one line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: 7 (the X grapheme in the I line) – 11.2 X 2.6 cm; the size of the smallest grapheme: 7 (the II grapheme in the I line) – 5.5 X 3.5 cm; abbreviation marks: en or em dashes; separation marks: a starlike asterisk.

Damages: The inscription is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: E. Takaishvili: 1022-1063; A. Bakradze: X c. Liparit Baghvashi mentioned in the inscription is identified with Liparit IV Baghvashi, who held the honorary post of Eristavt Eristavi in 1028-1057. Therefore, we date the inscription to 1028-1057.

Publications: Taqaishvili 1913, 13-14 (text in original script; text transcript in Mkhedruli letters); Bakradze 1959, 57 (text in original script; text transcript in Mkhedruli letters).

ქ(რისტე)ე, ად(იდენ) ლ(ი)პ(არი)ტ ე(რისთავთ)-ე(რისთავი), ძე ს(უ)ლკ(უ) რთხ(ეუ)ლ(ი)სა ლ(ი)პ(არი)ტ(ისა).

Christ, praise Eristavt-Eristavi Liparit, son of Liparit of the blessed soul.

2.

[XI c.]

An invocation inscription of Zhivai and Ivane, his brother (Fig. 77)

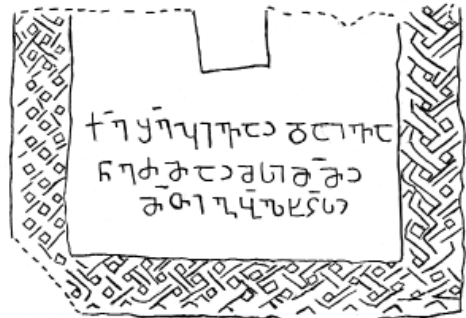
The inscription is engraved on the west façade of the church, below a partially surviving window, at a height of 370 cm above the ground level; size of the inscribed stone: 57 X 85 cm; the area of the inscription measures 20 X 57 cm; 3 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: 7 (the IV grapheme in the I line) – 5.2 X 2.3 cm; the size of the smallest grapheme: ს (the IX grapheme in the III line) – 2 X 2 cm; abbreviation marks: a dash; lacks separation marks.

The basis for dating the inscription: Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the XI c.

Publications: Taqaishvili 1913, 14 (text in original script; text transcript in Mkhedruli letters, the Russian translation).

1. ქ(რისტე)ე ჟივაი და ივანე
2. მამა მ(ი)სი, მ(ა)მ(ა)ე |³ მ(ა)თი,
3. გ(ა)ბ(რიელ) ს(უ)ც(ე)სი.

ქ(რისტე)ე, შ(ეიწყალ)ე ჟივაი და ივანე, ძმა მ(ი)სი, მ(ა)მ(ა)ე |³ მ(ა)თი, გ(ა)ბ(რიელ) ს(უ)ც(ე)სი.

1. ბივათ.

Christ, have mercy on Zhivai and Ivane, his brother, and Priest Gabriel, their father.

THE CHURCH OF SHEPIAK (HIST. SABATE)

1.

[1014-1022]

A foundation inscription of Kharvechin (Fig. 78, 79)

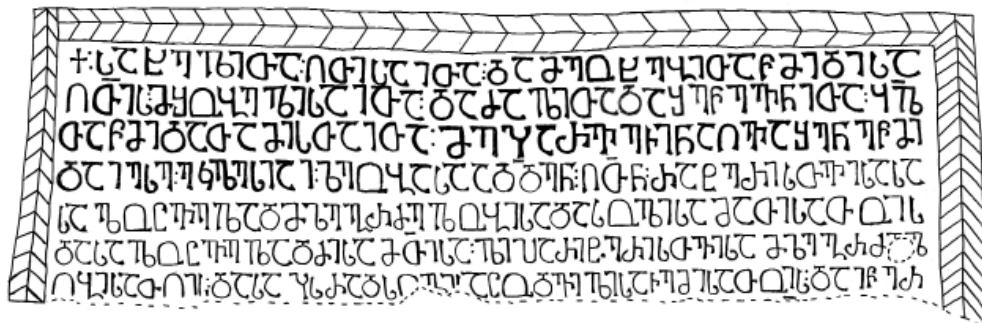
The inscription was engraved on the south façade of the church, on a tympanum slab ornate with bas-reliefs (till 1947, it was placed above the south entrance of the church); size of the inscribed block: 100 X 222 cm; the area of the inscription measures 38 X 127 cm; 8 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: 9 (the XIX grapheme in the XXIII line) – 4.5 X 3.9 cm; the size of the smallest grapheme: † (the I grapheme in the III line) – 3.3 X 2.3 cm; abbreviation marks: a dash; separation marks: colon or three dots used after a number of words.

Damages: The penultimate grapheme in the VI line is chipped away. The inscription lacks the final VIII line (probably due to the slab trimming). The text was restored based on the earlier publications and context.

The basis for dating the inscription: E. Taqaishvili: 1014-1022; L. Rcheulishvili: X c.; L. Rcheulishvili: period from the second half of the X c. till 989 A.D.; A. Bakradze, N. Shoshiashvili: the turn of the X c. to the XI c. Based on historical figures mentioned in the inscription, it has been dated to 1014-1022.

Publications: Taqaishvili 1913, 18-19 (text in original script; text transcript in Mkhedruli letters, the Russian translation); Bakradze 1959, 56-57 (text transcript in Mkhedruli letters); Rcheulishvili 1942, 36 (b/w photo); Rcheulishvili 1963, 172-174 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters; b/w photo); Shoshiashvili 1980, 236-238 (in original script; text transcript in Mkhedruli letters; b/w photo).

1. †: სტეფანოზი: ნიკოლოზი: ბაქრაძე უფროსი
2. ნიკო: მკვლევარი: ბაქრაძე ბაქრაძე უფროსი: ყიზი
3. ბაქრაძე ბაქრაძე: ბაქრაძე უფროსი: ბაქრაძე უფროსი
4. ბაქრაძე: უფროსი: ნიკოლოზი: ბაქრაძე: ნიკოლოზი: ბაქრაძე უფროსი
5. სტეფანოზი: ბაქრაძე უფროსი: ბაქრაძე უფროსი: ბაქრაძე უფროსი
6. ბაქრაძე უფროსი: ბაქრაძე უფროსი: ბაქრაძე უფროსი: ბაქრაძე უფროსი
7. ბაქრაძე უფროსი: ბაქრაძე უფროსი: ბაქრაძე უფროსი: ბაქრაძე უფროსი
8. - ... ~ ...

†. სახელითა ღ(მრ)თისათა და მეოხებითა წმიდისა |² ღ(მრ)თისმშობლისათა და ძალითა და შენეწითა ყ(ოველ)|³თა წმიდათა მისთათა. მე, ჯარვეჩინ აღვაშენე წმი|⁴ დაი ესე ეკლესიაი ზეობასა, ად(ი)დენ ღ(მერ)თ(მა)ნ, რაჭ ერისთვისასა, |⁵ სალოცველად მზეგრძელობისა და სულისა მათისათუის |⁶ და სალოცველად ძისა მ(ა)თისა, ლიპარიტ ერისთვისა მზეგრძელ |⁷ობისათუის და საწსრად სულისა ცოდვილისა ჩემისათუის.

დაინერ|⁸ა|....

1. ქ თ; ბ; რჩ.; ღვთისათა ბ; 2. ღ თის მშობლისათა ბ.; 2-3. ყოველთა თ. რჩ.; ყ ღთა ბ.; 3. ხარვეჩინ რჩ.; 4. ად დენ ღ თნ ბ.; 6. მ თისა ბ.; ერისთვისა რჩ.; 7. მზეგრძელობისათვის და საწსრად რჩ.; 8. დაინერა თ.; ბ.; დაინერ რჩ.

Ch. In the name of God and with the intercession of the Mother of God and with the assistance of All Saints. During the reign of Rat Eristavi, God praise him, I – Kharvechin built this holy church to pray for the length of their days and for their soul, and to pray for the length of days of their son – Liparit Eristavi, and as a ransom for my poor soul.

[This] was written ...

2.

[The turn of the X c. to the XI c.]

Inscription mentioning a donation of Kveli (Fig. 80)

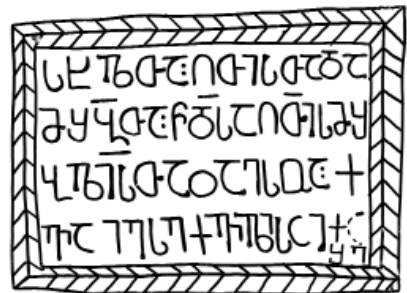
სსსმ-490; The inscription is engraved on a reddish slab (Till 1947, it was placed in the first course of masonry, to the right of a doorway cut into the south wall of the church). Size of the inscribed slab: 33.5 X 24.0 cm; the area of the inscription measures 18 X 28 cm; 4 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: 7 (the IV grapheme in the IV line) – 3.7 X 2.0 cm; the size of the smallest grapheme: 7 (the XXI grapheme in the II line) – 1.3 X 1.1 cm; abbreviation marks: a dash; separation marks: colon after a number of words.

Damages: The last two graphemes in the IV line and two graphemes in the V line are chipped away and can be read only with difficulty.

The basis for dating the inscription: E. Taqaishvili: 1014-1022; L. Rcheulishvili: X c.; N. Shoshiashvili: turn of the X c. to the XI c. The date suggested by N. Shoshiashvili is shared. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the turn of the X c. to the XI c.

Publications: Taqaishvili 1913, 18-19 (text in original script; text transcript in Mkhedruli letters, the Russian translation); Rcheulishvili 1963, 173 (text in original script; the text transcript in Mkhedruli letters; b/w photo); Beridze 1967, 219 (the text transcript in Mkhedruli letters); Shoshiashvili 1980, 238-239 (text in original script; the text transcript in Mkhedruli letters; b/w photo).

1. სეზტ: იტეტ ტ
2. ჰეღტ: ზტ იტტჟ
3. ჳტტტ ტტტ:
4. ზტტტ ჟტტტტ
5. ჟ

ს{ა}ხ{ე}ლ{ი}თა ღ{მრ}თის{აღ}თა და |²
 მ{ეო}ხ{ე}ბ{ი}თა ნ{მი}დ{ი}სა ღ{მრ}თისმშო|³ბ{ე}
 ღის{აღ}თა დაისუა ქ|⁴ვაი ესე ქველისაი.
 ქ{რისტ}ი[ე], |⁵შ{ეიწყალ}ე.

1. ღმრთისათა თ.; ღმრთისითა ბ.; 2-3. ღმრთის მშობლისათა თ.; ღმრთის მშობლისაითა ბ.; რჩ; 4-5. ქველის ავ[აგისათა] თ.

In the name of God and with the intercession of the Mother of God was laid this stone by Kveli.

Christ, have mercy [on him].

3.

[The turn of the X c. to the XI c.]

An invocation inscription of Kveli

At present the inscription is lost. According to Levan Rcheulishvili, the inscription was engraved on a cornice stone on the south façade of the church. One line text was executed in relief Asomtavruli letters.

The basis for dating the inscription: L. Rcheulishvili: X c.; N. Shoshiashvili: turn of the X c. to the XI c. The date suggested by N. Shoshiashvili is shared. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the turn of the X c. to the XI c.

Publications: Rcheulishvili 1963, 173 (text in original script; the text transcript in Mkhedruli letters); Beridze 1956, 53 (the text transcript in Mkhedruli letters); Beridze 1967, 219-220 (the text transcript in Mkhedruli letters); Shoshiashvili 1980, 239 (text in original script; the text transcript in Mkhedruli letters).

ქე მუ მანა მან ქუნი

ქ(რისტ)ე, შ(ეიწყალ)ე მ(ო)ნ(ა)მ(ე)ნი ქვ(ე)ლი.

Christ, have mercy on your slave, Kveli.

4.

[The turn of the X c. to the XI c.]

A fragment of a donation inscription (Fig. 81, 82, 83)

სსსმ-493-496. The inscription is engraved on seven blocks. The relief inscription is executed in Asomtavruli letters. In 1947, one cornice stone was brought from Shepiak church to the museum. 10 lines; in Asomtavruli. A graphical copy of the inscription is borrowed from N. Shoshiashvili's publication.

Damages: At the time of E. Taqaishvili's visit to the site, the original cornice stones bearing inscription were intermingled with ornamented cornice stones from another church. E. Taqaishvili found six inscribed stones. L. Rcheulishvili found one more which at present is lost. Between the cornice fragments 3 and 4 there were more inscribed stones, which are lost. Therefore, a large part of the text cannot be reconstructed. Some of the stones were covered with plaster from which they were cleaned in 1947. The placename was to be found on cornice fragment 6. Only the two last graphemes – 'ti' – of the placename survived. At present, the inscription of our interest is fragmented because the stones 5 and 11 broke into two parts.

The basis for dating the inscription: E. Taqaishvili: 1072-1089; L. Rcheulishvili: X c.; N. Shoshiashvili: turn of the X c. to the XI c. The date suggested by N. Shoshiashvili is shared. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the turn of the X c. to the XI c.

Publications: Taqaishvili 1913, 20-21 (text in original script; text transcript in Mkhedruli letters); Rcheulishvili 1963, 172 (text in original script; the text transcript in Mkhedruli letters); Shoshiashvili 1980, 240-242 (text in original script; the text transcript in Mkhedruli letters; graphical copy; b/w photo).

1. [ሁሉንም] በባህር	7. ስላለው ለሁሉም ስላለው
2. ለ ስር ለባህር	8. [ታዲያ] ስላለው ስላለው
3. [የሁሉንም] በባህር	9. ስላለው ስላለው
4. ...ባህር ስላለው ስላለው	10. ስላለው
5. [የሁሉንም] ስላለው ስላለው	11. ስላለው ስላለው
6. ስላለው	

ሁሉንም ስላለው ስላለው

ሁሉንም ስላለው ስላለው

ሁሉንም ስላለው

ሁሉንም ስላለው ስላለው

ሁሉንም ስላለው ስላለው

ሁሉንም ስላለው ስላለው

ሁሉንም

ሁሉንም ስላለው ስላለው

[ს(ა)ხ(ე)ლ(ი)თა ღ(მრ)თის(აჲ)თ²ა და მ(ეო)ხ(ე)ბ(ი)თა³ წ(მი)დ(ი)სა ღ(მრ)თ(ი) სმშ(ო)ბ(ე)ლის(აჲ)თა]...⁴ ...თის ეკლესი(ი)სა შ(ე)წ(ი)რ(უ)ლი ჩნდეს⁵ [წლი]სა ბ-სა (3) და⁶ ვაკუ⁷რთხე ს(ა)მ(ა)მ(ა)ს(ა)ხლ(ი)ს(ო) დაწ(ე)რ(ი)ლი წ⁸[მ]იდა.

ვ(ი)ნცა ვ(ი)ნ შეუც⁹ვალოს, წ(მი)დაი იოვ¹⁰ან¹¹ე წ(ა)თლ(ი)სმც(ემე)ლი თ(კ)თ გ(ან)სჯ(ი)ს წ(ინაშ)ე ღ(მრთი)სა.

4. ...ეს ეკლესია შეწირული ჩნდეს თ.; 5. (მეფის)ა გიორგისა. სადა თ.; ...სა: გ: სადა რჩ.; 6-8. ვაკუ... (ე)კითხოს მამასახლისს და წერილი წ... და თ.; ვაკურთხე სამამასახლისოდ ან რომელი რჩ.

In the name of God and with the intercession of the Mother of God ... let it be the donation to the church for the year 3 (=3), and I blessed this holy *samamasakhli* document.

Let Saint John the Baptist condemn the person who will change this rule before God.

THE CHURCH OF TSALKA (HIST. EDZANI)

[1250s-1270s]

The donator's inscription of Eristavt-Eristavi Kakha (Fig. 84, 85)

სსსმ -1436. Church maquette (model) of average size: 30 X 27 X 21 cm. The inscription is engraved on the east façade of the church model. Size of the inscribed slab: 28 X 19 cm; the area of the inscription measures 14 X 18 cm; 3 lines; in Nuskhuri; the size of the largest grapheme: x (the II grapheme in the III line) – 4.2 X 2.4 cm; the size of the smallest grapheme: o (the III grapheme in the III line) – 0.5 X 2.0 cm; abbreviation marks: a dash; lacks separation marks.

The church maquette was discovered by Goderdzi Narimanishvili, the Head of the Archaeological Expedition of Tsalka-Trialeti. In 2008, he gave the artefact to the museum. The maquette was discovered at the ruins of the church of Gunia-Kala after the reservoir was drained of water. At present, the church maquette is held at Shota Amiranashvili Tbilisi State Museum.

Damages: The left side of the inscribed stone is broken therefore several graphemes are lost. The text was reconstructed by available letters, based on the context.

The basis for dating the inscription: Taking into consideration the years of Eristavt-Eristavi Kakha Toreli's reign, we have dated the inscription to the same period – 1250s-1270s.

Publications: Narimanishvili, Shanshashvili, Kvachadze 2018, CLXIV, Fig.2 (a colour photo). The text of the inscription has never been published. It is the first time published in the present volume.

1. q̃e R̃o S̃e s̃l
2. --l axak
3. --- kxo

ქ(რისტ)ე, ღ(მერთ)ო, შ(ეინწყალ)ე ს(უ)ლ(ი)|²[თა გ]ლახ-
აკ|³[ი ე(რისტავთ)-ე(რისტავი)] კ(ა)ხო.

The Lord Christ, have mercy on the soul of the poor Eri-
stavn-Eristavi Kakho.

THE CHURCH OF TSINTSKARO

1.
[1664-1667-1671]

A foundation inscription of Arsen Mangleli

The inscription was carved on the south wall of the church. The inscription was still in situ in 1896, during E. Taqaishvili's visit to the Tsintskaro church. The current location of the inscribed stone is unknown. During his expedition in 1896, E. Taqaishvili has copied the inscription in the letters of the original script which he published together with the Russian translation. The inscription was in Mkhedruli and had six lines of text which lacked separation marks. Copy of the text by E. Taqaishvili and our reading based on it are presented in this publication.

Damages: Due to weathering and erosion, the inscription is illegible. Therefore, we borrowed its text from E. Taqaishvili's publication.

The basis for dating the inscription: E. Taqaishvili: XVII c. We identify Arsen mentioned in the inscription with a historical person Arsen Mangleli who carried out his activities in 1664-1667-1671. Hence, the inscription has been dated to 1664-1667-1671.

Publications: Taqaishvili 1913, 22-23 (text in original script, the Russian translation).

1. ქ. სახელითა ღმერთისათა მეფობითა
2. საყდარსა ამას უ.....
3. მაღალთა მეფეთა დღითა ვა
4. ჩნითა ოფლითა მიძნია არსენი
5.
6.

ქ. სახელითა ღ(მრ)თ[ისა(გ)თა], მეფობითა |² საყდარსა ამას უ[ნარჩევე-
სი]..... |³ მაღალთა მეფეთა დ(ა) დ(ი)დითა ვ(ითარც)ა |⁴ ჩ(ვე)ნითა ოფლითა
მიძნია არსენი |⁵ [მანგლელსა]... |⁶

1. Во имя Бога и ходатайством сію церковь какъ содпиствіемъ высокихъ и великихъ царей, такъ и
потомъ нашимъ сделали мы Арсеній ... т.

**Ch. In the name of God and with the intercession of ... this outstanding church ...
have built with the assistance of great kings and by my, Arsen Mangleli's hard work.**

THE CHURCH OF TSKHVARETI

[XI-XII cc.]

An invocation inscription of Abulakhtar (Fig. 86)

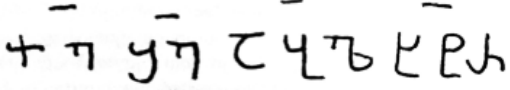
The inscription is engraved on the east façade of the church, below the window, at a height of 135 cm above the ground level; the area of the inscription measures 15 X 63 cm; one line; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: ლ (the VI grapheme in the I line) – 5.5 X 3.0 cm; the size of the smallest grapheme: Ⴇ (the II grapheme in the I line) – 2.5 X 2.0 cm; abbreviation marks: long dash; lacks separation marks. A graphical copy of the inscription is borrowed from Devi Berdzenishvili's publication.

Damages: The inscription was undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: The date suggested by D. Berdzenishvili is shared in the present volume. Based on palaeographic criteria, the inscription has been dated to the XI-XII cc.

Publications: Berdzenishvili 1982, 14 (transcript in Mkhedruli letters, graphical copy); Chikovani 1976, 409-412 (transcript in Mkhedruli letters, b/w photo); Berdzenishvili 2005, 69 (transcript in Mkhedruli letters, graphical copy).

ქ~Ⴇ Ⴇ~Ⴇ Ⴇ~Ⴇ Ⴇ~Ⴇ
ქ(რისტ)ე, შ(ეინყალ)ე აბ(უ)ლ(ა)
ხტ(ა)რ.

1. ლმერთო ხ; აბულახტარი ხ.

Christ, have mercy on Abulakhtar.

KHACHKOVI (HIST. ERJEVAN)

[The beginning of the XII c. – 1266]

A hand sign of Eristavt-Eristavi Shalva (Fig. 87)

Stela with a hand sign is found in the yard of a local resident. Below the hand sign, the Bagrationis royal sign is depicted. A single-line inscription frames the right and top sides of the hand sign. The inscription is in the transitional Mkhedruli characters. The size of the inscribed stela: 191 X 83 cm; the area of the inscription measures 14 X 18 cm; one line; the size of the largest grapheme: Ⴇ (the IX grapheme in the I line) – 13 X 7 cm; the size of the smallest grapheme: Ⴇ (the VIII grapheme in the I line) – 5 X 6 cm; abbreviation marks: a dash; lacks separation marks.

Damages: The inscription is undamaged. The entire text of the inscription is clearly legible.

The basis for dating the inscription: D. Berdzenishvili: XII c.; L. Melikset-Beg; Nariman-

ishvili, Shanshashvili, Kvachadze: XII-XIII. Taking into consideration the years of Eristavt-Eristavi Shalva Toreli's reign, we have dated the inscription to the same period – the beginning of the XII c. - 1226.

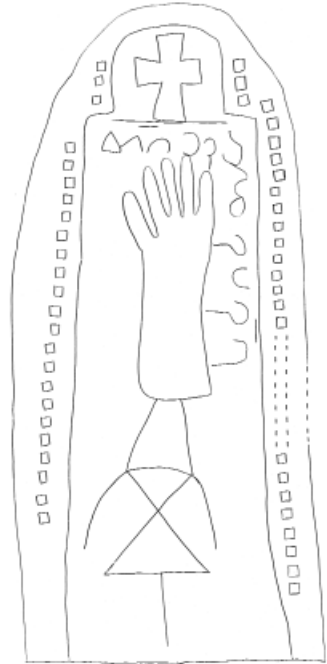
Publications: Melikset-Beg 1957, 122 (text in original script; the text transcript in Mkhedruli letters; b/w photo); Berdzenishvili 2014, 52-53 (the text transcript in Mkhedruli letters); Narimanishvili, Shanshashvili, Kvachadze 2018, 193 (the text transcript in Mkhedruli letters based on the publication of L. Meliqset-Beg).

თ^რ შ^ე შ^ლვა ე^წ

(ღმერ)თო, შ^ეინყალ^ე შ^ალვა ე(რისთავთ)
ე(რისთავი).

1. თომა თავაძე შ; თომა თავაძეს ნ, შ, კ.

God, have mercy on Eristavt-Eristavi Shalva.

THE CHURCH OF ST. GEORGE OF KHACHKOVI (HIST. ERJEVAN)

1.

A fragment of the inscription

A fragment of the inscription was engraved below the cross carved above the west door of the church. In 1896, during a field trip of Ekvtime Taqaishvili to the Khachkoi Church, the inscription was still in place, though damaged as a result of widening of the entrance opening. A transcript of the inscription in original letters executed during the expedition of E. Taqaishvili in 1896, as well as the Russian translation of the inscription based on the above-mentioned transcript of the text came down to us. The inscription was executed in Asomtavruli characters and contained two lines; lacked separation marks. E. Taqaishvili's transcript of the text and our edition of the inscription based on it appear in the present volume.

The basis for dating the inscription: Due to the lack of necessary information, the inscription cannot be dated.

Publications: Taqaishvili 1913, 57 (in original script and the Russian translation).

1. † 𐌕𐌆𐌗 ... 𐌒𐌅𐌗𐌆𐌗

2. † 𐌕𐌆... 𐌒𐌆𐌗

†. ესე ... ბჭენი |²არ (?)...ონი (?).

Ch. These are the gates ...

2.

[X-XI cc.]

A fragment of the invocation inscription

A fragment of the inscription was engraved below a cross carved into the stone over the west entrance of the church in the style of a bas-relief. In 1896, during E. Taqaishvili's visit to the Church of Khachkovi, the inscription was still in place. The initial inscription got fragmented as a result of the door widening. During his expedition in 1896, E. Taqaishvili has copied the inscription in the letters of the original script which came down to us. According to the transcription of the inscription, it was executed in Mkhedruli. The inscription has done line text which lacked separation marks. Copy of the text by E. Taqaishvili and our reading based on it are presented in this publication.

The basis for dating the inscription: Due to the lack of necessary information, the inscription cannot be dated.

Publications: Taqaishvili 1913, 57 (text in original script, the Russian translation).

1. ႱႱႱႱႱ...

ქ(რისტე), შ(ეინწყალ)ე ს[(უ)ლი]....

Christ, have mercy on the soul of ...

THE CHURCH OF KHORIETI

1050

A foundation inscription of an unknown person with the mention of Bagrat IV Novelisimos and Giorgi II Kourapalates, his son (Fig. 88)

The inscription is engraved on the west façade of the church, on a brown stone above the window, at a height of 473 cm above the ground level; size of the inscribed stone: 32 X 47 cm; the area of the inscription measures 31 X 46 cm; 9 lines; in Asomtavruli; the size of the largest grapheme: Ⴑ (the III grapheme in the V line) – 4 X 3 cm; the size of the smallest grapheme: Ⴑ (the XXII grapheme in the IX line) – 2.5 X 2.0 cm; lacks abbreviation marks; separation marks: colon is used only before the graphemes denoting chronikon. Graphical copy of the inscription is borrowed from G. Gagoshidze's publication.

Damages: The inscribed stone is damaged. The text lacks the beginning; the left and right end parts of the inscription are legible only partially.

The basis for dating the inscription: The inscription contains a date – chronikoni სწ (270), i.e. (780+270=1050) 1050 AD.

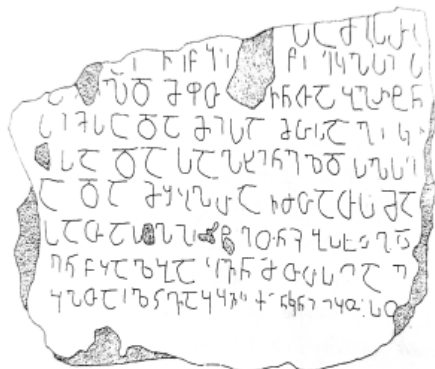
Publications: Gagoshidze 2004, 48-53 (the text transcript in Mkhedruli letters, graphical copy, b/w photo).

1. სტჰჰს სს

2. ႱႱ ႱႱႱႱ ႱႱ ႱႱႱႱ

3. ႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱႱ ႱႱ

4. სქსც ბც ქსც კსც ლქჰ
5. სც ბც სცხეჩნღზ სხს ლ
6. ც ბც კყღზც ხბცცცს კც
7. სცცც ხსეჩცჩჩ ღსეცჩზ
8. იჩჩყცხღც ყჩჩჩ კცცცცცც
9. ყხცც ხცჩც ყყჩც ჩჩჩჩ ლყც

...სამ(ე)ბ(ა)ს რს |² ...ან [და] ვინყე
 ნ(მიდა)ი [ესე] ეკლ(ე)ს(ა)ი ს|³ა[დიდებე
]ლ(ა)დ მ(ე)ფ(ე)თ(ა) ჩ(უ)ნთა ბ(ა)გრ(ა)ტ ნ(ოველი)|⁴სიმ(ოსი)სა და ძისა მ(ა)თისა
 გ(იორგ)ი კ(უ)რ(აპალატი)|⁵სა და სალხინე(ბე)ლ(ა)დ ს(უ)ლ(ი)ს(ა) გ(?) - |⁶ა და მშ(ო)
 ბ(ე)ლთა ჩ(ე)მთათ(კ)ს მა|⁷სათას ლპტენმ (?) ბსხთლდ.. (?) |⁸ ლ(მერთმა)ნ ნყ-
 ალ(ო)ბა ყვ(ე)ნ მ(ა)თთ(კ)სცა ე-|⁹ყ(ოვე)ლთა ლ(ო)ცვა ყყ(ა)ვთ, ქ(რო)ნ(ი)კ(ო)ნი იყო
 სწ (270+780=1050 წ.).

1. ნი გ. 9. ყყ(ა)ვ(ი)თ გ.

... Trinity ... I started [construction] of this church in the praise of our kings,
 Novelisimos Bagrat and his son Kourapalates Giorgi, and for cleansing the soul of ...
 and for my parents... Let God show favor to them. Pray all. The chronicon was სწ
 (270+780=1050).

BIBLIOGRAPHY

1. V. Bardavelidze, G. Chitaia, *The Georgian Folk Ornament*, v. 1, Tbilisi, 1939.
2. A. Bakradze, Inscription of the XIII century from Gunia-Kala, *Bulletin of the State Museum of Georgian SSR*, v. XVII-B, Tbilisi, 1953.
3. A. Bakradze, *Georgian Epigraphy as a Historical Source (VII-XII cc.)*, the Dissertation Thesis of a Candidate of Science in History, Tbilisi, 1954.
4. A. Bakradze, Epigraphic Monuments of Trialeti and Ateni as a Historical Source, *Bulletin of the State Museum of Georgian SSR*, v. XX-B, Tbilisi, 1959.
5. V. Beridze, *Ancient Georgian Architects*, Tbilisi, 1956.
6. V. Beridze, *Ancient Georgian Master-Builders*, Tbilisi, 1967.
7. D. Berdzenishvili, Unknown Inscriptions from Trialeti, *Historical and Geographical Collection of Georgia*, v. VI, Tbilisi, 1982.
8. D. Berdzenishvili, Unknown Inscriptions from Trialeti, Essays, Tbilisi, 2005.
9. D. Berdzenishvili, From Historical Geography of Trialeti (Tezi Gorge), *Annals*, Tbilisi, 2008.
10. D. Berdzenishvili, Issues of Historical Geography of Tsalka Heighland, *Essays from Historical Geography of Kvemo Kartli*, Tbilisi, 2014.
11. N. Berdzenishvili, Issues of Georgian History, book I (Historical Geography), Tbilisi, 1964.
12. N. Berdzenishvili, Types of Land Ownership in Feudal Georgia, *Issues of Georgian History*, v. III, Tbilisi, 1966.
13. G. Gagoshidze, Bagrat IV Novelisimos. An Unknown Inscription of 1050 from Trialeti, *Academician Shalva Amiranashvili Georgian State Art Museum, Essays*, IX, Tbilisi, 2004.
14. T. Gogoladze, Materials about Ghodomisdzes Feudal Family, Historical Collection, vol. 8, Tbilisi, 2021
15. N. Vacheishvili, Materials for the Study of a Problem “Original and Copy” in the Medieval Georgian Architecture, *Georgian Antiquities*, no. 2, Tbilisi, 2002.
16. L. Tavadze, Magistros in Georgia and the Georgian Magisters in Byzantine Empire, Tbilisi, 2016.
17. P. Ingorokva, *Rustveliana*, The Collection of Works, v. I, Tbilisi, 1963.
18. S. Kakabadze, Shota Rustaveli and his Knight in the Panther’s Skin, Tbilisi, 1966.
19. E. Kochlamazashvili, Z. Skhirtladze, Inscription of Liparitisubani Church, *Cristian-Archaeological Studies*, v. IX, Tbilisi, 2017.
20. R. Mepisashvili, Once Again about Bolnisi and Dmanisi Monuments, *Dzeglis Megobari*, 26, Tbilisi, 1971.
21. L. Muskhelishvili, An Attempt of Establishing Genealogy of the Torelies in the Connection with the XII-Century Hamamlu Inscription, *Bulletin of the State Museum of Georgian SSR*, X-B, Tbilisi, 1940.

22. G. Narimanishvili, N. Shanshashvili, M. Kvachadze, *Trialeti: Cultural and Historical Heritage*, Tbilisi, 2018.
23. G. Otkhmezuri, *The Georgian Lapidary Inscriptions of the Turn from the XII c. to the XIII c. as a Historical Source*, Tbilisi, 1981.
24. G. Otkhmezuri, *Epigraphic Monuments of Dmanisi Region*, Tbilisi, 2016.
25. L. Rcheulishvili, A Small Domed Church of Ateni, *Georgian Art*, v. I, Tbilisi, 1942.
26. L. Rcheulishvili, A 10th-Century Monument of the Trialeti Saeristavo, *Georgian Art*, v. A-6, Tbilisi, 1963.
27. L. Rcheulishvili, A Construction by Rat Eristavt-Eristavi in Akhalkalaki of Trialeti, *Georgian Art*, v. 7-A, Tbilisi, 1971.
28. L. Rcheulishvili, Monuments in Akhalkalaki of Trialeti, *Dzeglis Megobari*, 30, Tbilisi, 1972.
29. *A Catalogue of Epigraphic Monuments from the Georgian State Museum*, Compiled and Prepared for Printing by A. Bakradze and S. Bolkvadze; the Supervisor and Editor - Ilia Abuladze, Tbilisi, 1953.
30. V. Silogava, Inscriptions of Kvemo Kartli (General Overview), *Dmanisi*, II, Tbilisi, 2000.
31. A Corpus of Georgian Inscriptions, v. I, Lapidary Inscriptions, East and South Georgia (V-C cc.), Compiled and Prepared for publication by N. Shoshiashvili, Tbilisi, 1980.
32. *An Epigraphic Corpus of Kvemo Kartli*, v. I (Dmanisi Region V-XVIII cc.), Tbilisi, 2017.
33. K. Kutateladze, Bishop Anton Tovlais-Dze, *Tsiskari*, N11-12, Tbilisi, 1996.
34. K. Kutateladze, *Issues of Political History of Kvemo Kartli (Kingdom of Tashir-Dzoraget; History of the Feudal Family of the Orbelies)*, Tbilisi, 2001.
35. K. Kutateladze, The Teacher of Excellence, *Georgian Source Studies*, v. XV-XVI, Tbilisi, 2013-2014.
36. Kalistrate Chichua (the Hieromonk), Historical Materials, *Iveria*, 20 September, N247, Tiflis, 1891.
37. V. Tsiskarishvili, *Epigraphy of Javakheti as a Historical Source*, Tbilisi, 1959.
38. I. Tsitsishvili, Monuments of Material Culture According to the Historical-Archaeological Expedition Materials of Kvemo Kartli (The end of the paper), *Dzeglis Megobari*, N54, Tbilisi, 1980.
39. I. Tsitsishvili, Cultural Monuments of the Tetrtskaro Region, *Urmuli*, N4, Tbilisi, 2002.
40. Melikset-Bekov, Inscriptions of Kabeni, *News of the Historical-Archaeological Institute of the Caucasus*, v. III, Tbilisi, 1925.
41. Ekvtime Taqaishvili, *Archaeological Excursions, Finds and Notes*, issue 4. Tiflis, 1905.
42. W. Djobadze, *Medieval Bread Stamps from Antioch and Georgia*, *Oriens Christianus*, vol. 63, 1979.

პირთა საძიებლები

ა

აბულაძე ილია 12
აბულახტარი 99
აბუსერიძე გრიგოლ, არტანუჯის
ერისთავი 65-66
აბაკელია ნინო 15, 80
ადამი 76
ალექსიძე ზაზა 13
ამირანაშვილი შალვა 11, 13, 97
ანტონი, მანგლელი ეპისკოპოსი 33
ანტონი, ლოუზნის ორმოცი მონამის
ეკლესიის წინამძღვარი 14
არდათძელი 66
არსენ მანგლელი 98-99
არსენი 37
არსენი 50
არსენი 84
აფრიდონი, მსახურთუხუცესი, ერი-
სთავთ-ერისთავი 89-90
ახალქალაქელთა 28-30

ბ

ბაგრატ IV ერთიანი საქართველოს
მეფე, სევასტოსი, ნოველისიმოსი
63-64, 102
ბაგრატიონი გიორგი 15
ბაიბურდი ლიდა 15
ბაიბურდი ნიკალაი 15
ბაკარა 88
ბარდაველიძე 51
ბასილი მემღვიმე 14, 46
ბაქრაძე ანა 12, 22, 29, 35, 51, 58, 64,
72-73, 76, 78, 82, 86, 89, 91-93
ბაქრაძე დიმიტრი 13
ბერიძე ვახტანგ 12, 95

ბერძენიშვილი დავით (დევი) 12, 18,
34, 36-37, 45-49, 56-57, 80-81, 84-85,
87, 99-100
ბერძენიშვილი ნიკო 51, 56, 64
ბეშქენ, ბასილი მემღვიმის ძმა 14, 46
ბივაი 92
ბოლქვაძე სიმონ 12

გ

გაგოშიძე გიორგი 12, 15, 102
გაბრიელი, საქართველოს კათა-
ლიკოსი 59
გაბრიელ ხუცესი 92
გაშატაისძეები 42-43
გიორგი ნმ. 14, 21, 24, 32-34, 45, 48,
53, 57, 75, 89, 101
გიორგი, საქართველოს მეფე 50
გიორგი II, საქართველოს მეფე 85-
86, 102
გიორგი III, საქართველოს
მეფე 80-81
გიორგი IV, საქართველოს
მეფე 50-52, 80-81
გიორგი 32
გიორგი, ხუცესი 71-73
გოგოლაძე თამაზ 79
გრძელიშვილი 34
გურანდუხტი 44-45
გურგენისძეები 35-36
გურგენ მღვდელი 36

დ

დაგვაი 77
დავითი 57

დავით სოსლანი 13, 78-79
დავით, წაღკის საკათედრო ტაძრის
წინამძღვარი 15
დათუნაშვილი ნინო 14
დემეტრე II, საქართველოს მეფე 33
დემეტრე ნმ. 64

ე

ევაგრე ნმ. 49-50

ვ

ვარდა, ზვიად მარუშიანის, ერი-
სთავის ვაჟი 75-76
ვარდანისძე 18-19
ვაჩე 52
ვაჩეიშვილი ნიკა 86
ვახტანგ ერისთავი 36
ვახტანგის ძისწული 18-19

ზ

ზაქარია [მხარგრძელი] 52
ზაქარია (გოხნარის წარწერა) 14, 57,
59
ზაქარია (აიაზმას წარწერა) 20-21
ზაქარია (ბარეთის წარწერა) 31
ზვიად მარუშიანი ერისთავი 76
ზოზედაი 57

თ

თავაძე ლერი 60
თავაისძე მოლაზონ 34
თამარი, ერთიანი საქართველოს
მეფე 13, 51-52, 78-80
თარხუნისძე მირიან 63-66
თაყაიშვილი ექვთიმე 11, 20-24, 28-33,
35, 39-41, 43, 45, 47-50, 53, 57-58, 62-
78, 82, 86, 89, 91-92-93, 95-96, 98, 101
თეოდორე, ხუცესი 82-83
თორელნი 81

თორელ თორელი 81
თორელი კახა, ერისთავთ ერისთავი
97-98
თორელი შალვა, ერისთავთ ერი-
სთავი 52, 100

ი

ინგოროყვა პ. 51
იოდოსი 80
იოდომისძე 80
იოვანე მამასახლისი 68-69
იოვანე 74
იოვანე 47
იოვანე 43-44
იოვანე 27-28
იოვანე 55
იოვანე 87
იოვანე, ჟივანის ძმა 92
იოვანე, ჯვრის მონასტრის წინამძღ-
ვარი 41-42
იოვანე ბალვაში 14, 57-58

კ

კაკაბაძე ს. 51
კალონაპეტრესძე თეოდორე 84
კალპახჩევი ვანო 15
კევერასისძე ბასილი 90-91
კვაჭაძე მარინე 13, 46, 74, 97, 100
კვაჯაჯი 74
კვირიკე ნმ. 75
კვირიკე 48-49
კლდიაშვილი დარეჯან 14
კოჭლამაზაშვილი ექვთიმე 13, 15, 78

ლ

ლაშა 69
ლიპარიტ ერისთავთ-ერისთავი 71-
73, 93

ლიპარიტ III ბაღვაში ერისთავი 60-61, 92

ლიპარიტ IV ბაღვაში ერისთავი, ყოვლისა აღმოსავლეთისა წინამძღუარი, პროტოსტრატორი 12, 14, 55-61, 91-92
ლომთათიძე 34
ლომსაძე გიორგი 14

მ

მაისურაძე არჩილ 14
მაკარი 72-73
მალაქია 24
მამიაშვილი ვაჟა 14
მარიაში, თორელის მეუღლე 81
მარიაში 27-28
მარსაგიაშვილი გიორგი 15
მალრაძე გიორგი 14
მელიქსეთ-ბეგი ლეონ 11, 13, 100
მელქისედეკი 23-24
მეფისაშვილი რუსუდან 12, 78
მექარვე 85-86
მზისა 32
მირიანაშვილი ლადო 14
მიქაელი, საქართველოს კათალიკოსი 61-63
მიქაელი 48-49
მკლავანი 53-54
მლითლისძე დავითი, ბერი 62-63
მლითლისძე თეოდორე, დავით ბერის ძმა 63
მლითლისძე კვრიკე, დავით ბერის ძმა 63
მლითლისძე კვრილე, დავით ბერის ძმა 63
მუსხელიშვილი ლ. 51
მნიგნობრისძე ხადა 19-20
მჭედლიშვილი ანზორ 14

ნ

ნარიმანიშვილი გოდერძი 13, 15, 46, 74, 97, 100
ნაცვლიშვილი თორნიკე, გუდარეხის მონასტრის წინამძღვარი 14
ნიკოლოზ ნმ. 36
ნიანია ბაღვაში 55-57
ნინო ნმ. 18

ო

ოთხმეზური გიორგი 11-12, 51, 64, 78, 89-90
ორმოცი მონამე ნმ. 14, 31
ოსიყმა 52
ოქროპირ V, საქართველოს კათალიკოსი 21

პ

პავლე 48-49

რ

რატი I ბაღვაში ერისთავი 21-22, 25, 29-30, 94
რატი II ბაღვაში ერისთავი 14, 57-58, 83
რეხვიაშვილი ნ. 51
რჩეულიშვილი ლევან 12, 22-23, 25-26, 29, 93-96

ჟ

ჟივან 92
ჟორდანია თედო 13

ს

საბა 55, 57
სანობაძე 52
სვიმეონი ნმ. 87
სიანი 81
სილოგავა ვალერი 12, 60, 89

სინაურიძე მანანა 13
სოფრონი 87-88
სხირტლაძე ზაზა 13, 78

ქ
ქველი 94-95
ქრისტეფორე, მღვდელი 36-37
ქუაბული 54-55
ქუთათელაძე ქეთევან 58

ღ
ღოდომისძე თეოდორე 13, 78-79

შ
შანშაშვილი ნინო 13, 46, 74, 97, 100
შარაიძე პავლე 38-39
შიო წმ. 49-50, 88-89
შოშიაშვილი ნოდარ 12, 21-26, 28-31,
58, 93-96

ჩ
ჩაკვეტაძე ნელი 14
ჩვჭვასისძე გიორგი 53
ჩიტაია გ. 51
ჩიქოვანი თეიმურაზ 99
ჩიჩუა კალისტრატე მღვდელმონა-
ზონი 13, 62-63, 75, 78
ჩტლ 74

ძ
ძირკვაძე ირა 15

ც
ცალანი ჯონი 15
ცინცაძე ვახტანგ 78
ცინცაძე ნინო 14
ცისკარიშვილი ვ. 51
ციციშვილი ირ. 56-58
ცხოვრება 27-28

წ
წურწყაბელი ეპისკოპოსი 65-66

ჭ
ჭიჭინაძე ზაქარია 13
ჭყონდიდელი 52

ჯ
ჯაგანო 22-23
ჯალაბაძე 52
ჯანაშია სიმონ 11, 13
ჯაფარიძე დ. 80
ჯობაძე ვ. 52

ხ
ხარვეჩინი 93-94
ხაჩიძე არჩილ, ანჩისხატის ტაძრის
წინამძღვარი 14
ხვედელიძე მამუკა 14
ხოშაქი, მსახურთუხუცეს აფრიდო-
ნის მეუღლე 89-90

გეოგრაფიულ სახელთა საძიებლები

ა

ავლადი 74-75
ავრანლო 18
აიაზმა (ისტ. თეთრინყარო) 20
ანისი 57
ანდრაპი 61
ანჩისხატი 14, 80
არტანუჯი 65-66
არნივანი 89
არხოტი 11
ალმოსავლეთ საქართველო 12
ახალდაბა 14, 45
ახალქალაქი 21, 24, 28, 30
ახალქალაქი 80

ბ

ბარეთი 31-33
ბეშთაშენი 34, 36, 38
ბეშქენაშენი 34, 36, 38
ბოლნისის სიონი 11
ბოჟანო 38
ბურნაშეთი 38
ბჭითები 14, 45, 47-49

გ

გოგნარი 55
გოხნარი 14, 57
გუმბათი 53
გუნია-ყალა 11, 50-51, 97
გუდარეხი 14, 33
გუმბათი 15

დ

დარაქოი 12, 60
დაშბაში 21, 28
დმანისი 11-14

ე

ედიქ-ქილისა 61
ერჯევანი 100-101
ეძანი 63, 66-67

ვ

ვარძია 90

თ

თაქ-ქილისა 67, 69
თეთრინყარო 11, 14
თბილისი 11, 13, 97
თეზი 18
თრიალეთი 12-15, 53, 57-59, 97
თურანი 87

ი

იმერა 70-72

კ

კოხაჯო 53
კუშჩი 74-75, 80

ლ

ლამაზი საყდარი 78
ლივადი 75
ლიპარიტისუბანი 13, 78

მ

მანგლისი 59
მეთრევანა 70
მერეკანა 67

ნ

ნარდევანი 80

ს

საბიდახჩა 84
 სარვანი 85
 სარკინეთი 91
 საქართველო 11-14, 50
 სამხრეთ საქართველო 12
 სანთა 82
 საპიტიახშო 84
 საპონაური 85
 საქათმე 75
 საღვინე 81

უ

უნყო 82

ფ

ფარეხა 60

ქ

ქაბური 87
 ქართლი 59

ქვემო ქართლი 11-13

ქვემო ჯინისი 89

ქცია მდ. 65

ქცია 90

ღ

ღოუბანი 14

შ

შეპიაკი 91, 93, 96

ც

ცხვარეთი 99

წ

წალკა 11, 13-14, 51, 63, 80, 97

წინწყარო 98

ხ

ხაჩქოი 100-101

ხორიეთი 102

ტერმინთა საძიებლუბი

ახუსების ხუთშაბათი 36

ბალავარი 83

ბერი 62-63

ბრძანებაჲ 50

ბჭენი 101

გაყარნა 81

გლახაკი 34, 59, 98

გრივი 43

დამწერლობა 11

დანერილი 28-29, 97

დაყუდებული 20

დაა მოიჭირვა 81

დიდებაჲ 90

ეპისკოპოსი 65

ერისთავი 14, 57-58, 61, 65-66, 83, 94

ერისთავთ-ერისთავი 21-22, 25, 29-

30, 57, 59-61, 72-73, 75-76, 91-92,

97-98, 100

თარიღი 20

თირი 80

ივანობა 44

კათალიკოზი 61-62

კამარა 93

კარნიზი 96

კვარცხლბეკი 25

კიბე 80

კირი 43
კურთხევაა 61
კუერთხი 80
კურაპალატი 102
ლიგატურა 33
ლოცვა 36, 102
მამადმთავარი 66
მამასახლისი 69
მამული 81
მანგლელი 33, 59, 98-99
მემღვიმე 14, 46
მეფეთ მეფე 81
მეფობა 48, 86
მზეგრძელობა 94
მკუდარი 90
მნათე 75
მოხაიშნე ექმენ 79
მსახურება 90
მსახურთუხუცესი 89-90
მჭედელი 42
ნაწუეთი 59
ნოველისიმოსი 102
პროტოსტრატორი 61
საბეჭდავი 52
საკურთხეველი 18, 22, 27
სამება 53, 71, 102
სარკმელი 25, 36-37, 43, 46, 85, 89, 92, 99, 102
საფლავი 19
საყდარი 29, 63, 72, 79-80, 99
საყოფელი 64
სახე შემოქმედო 50
სევასტოსი 63-64
სეფისკვერი 52
სიონი ნმ. 48
სტელა 50-51, 80
სულდიდებული 59, 61
ტიმპანი 38, 40-41

ტვფარი 53
უქცეველი 81
ქვა 43-44, 95
ქუაბი 20, 36
ფერისცვალება 19
ფუძე 61
ჟამისწირვა 36
ქათალიკოზი 24
ქრისტესშობა 20, 102
ქრონიკონი 20-21, 59, 102
ცოდვილი 36, 72
ძელი ცხოვრებისაჲ 19, 42
ძლევა 45
შენდობა 67
შეყარნა 81
შტოა 21
ჩუქურთმა 25
ჩხრეკა 36
ყანა 36
ცოდვილი 94
ყოვლისა აღმოსავლეთისა წინამძღ-
ვარი 61
წინამძღვარი 14-15
წყალობა 102
ჭურჭელი 42
ჯვარი 19, 25, 29, 50, 68-69, 71, 73, 84, 101
ჯვრის მამა 41-42
ხელნაწერი 14, 45-49
ხსენება 61
ჯევი 59
ჯელი 11-12, 18-19, 50-52, 80-81, 100
ჯელისუფალი 19
ჯუცი// ჯუცესი 72-73, 82-83, 92

INDEX OF NAMES

A

Abakelia Nino 117, 178
Abuladze Ilia 115-116
Abulakhtar 197
Abuseridze Grigol, Eristavi of Artanuji 164
Adam 174-175
Akhalkalaki Citizen 129-130
Aleksidze Zaza 116
Amiranashvili Shalva 115, 195
Anton Mangleli 133
Anton, Head of the Church of Forty Martyrs 117
Apridon Msakhurtukhutsesi, Eristavt-Eristavi 187-188
Arsen 137
Arsen 148-149
Arsen 183
Arsen Mangleli 196

B

Bagrat IV, King of Georgia, Sevastos, Novelisimos 162-163, 199-200
Bagrationi Giorgi 117
Bakradze Anna 115, 123, 129, 135, 150, 156, 174, 177, 180, 184, 187, 189, 191
Bakradze Dimitri 116
Baiburd Lida 117
Baiburd Niklai 117
Bakari 186
Bardavelidze V. 149
Basili Memghvime 116, 145-146
Beridze Vakhtang 115, 193
Berdzenishvili Devi 116, 120-121, 136, 144-148, 154-155, 178-179, 182, 185, 197-198
Berdzenishvili Niko 150, 154

Beshken, Brother of Basili Memghvime 116, 145-146

Bolkvadze Simon 115, 150

C

Chakvetadze Neli 117
Chichinadze Zakaria 116
Chichua Kalistrate, Hieromonk 116, 160-161, 173, 177
Chikovani 197
Chitaia giorgi 149
Christephore, Friest 136-137
Chtl (?) 172
Chuepaisdze Giorgi 152

D

Dagvai (?) 176
Datunashvili Nino 117
David, Head of the Church Tsalka 117
Davit (?) 155
Demetre St. 164
Demetre II, King of Georgia 133
Djobadze V. 151
Dzirkvadze Ira 117

E

Evagre 148

G

Gabriel, Catholicos os Kartli 158
Gabriel Priest, Father of Zhivai and Ivane 190
Gagoshidze Giorgi 115, 117, 199
Gashataisdze 142
George St. 116, 123, 132-134, 144, 147, 152, 156, 173, 198
Ghodomisdze Theodore 116, 176, 178

Gogoladze Tamaz 177
Giorgi, king of Georgia 148
Giorgi II, king of Georgia, Kourapalates
179, 199-200
Giorgi III, king of Georgia 179
Giorgi IV, king of Georgia 149-150, 178-
180
Giorgi, Priest 170-171
Gurandukht 144
Gurgen, Priest 136
Gurgenisdze 135-136

J

Jagano 123-124
Jalaba 150
Janashia Simon 115-116
Japaridze D. 178
Jordania Tedo 116

I

Ingoqva Pavle 150
Iovane, the Superior of the Holy Cross
Monastery 140-141
Iovane, Brother of Rat Eristavi 116, 156,
158
Iovane 128-129
Iovane 173
Iovane Mamasakhlisi 166-167
Iovane 143
Iovane 146
Iovane 153-154
Iovane 185
Ivane, Brother of Zhivai 190

K

Kakabadze Sargis 150
Kakha, Eristavt-Eristavi 195-196
Kalonapetresdze Tevdore 182
Kalpakhchev Vano 117

Kevaraisdze Basil 188-189
Khachidze Archil, Head of the Church
Anchiskhati 117
Kharvechin 190, 192
Khoshak, Spouse of Apridon Msakhur-
tukhutsesi 187-188
Khvedelidze Mamuka 117
Kldiashvili Darejan 117
Kochlamazashvili Ekvtime 116-117, 177
Kuabul 153
Kuftin B. 151
Kutateladze Ketevan 156
Kvajaji 173
Kvatchadze Marine 116, 145, 172, 195, 198
Kveli 192-193
Kvirike 147
Kvirike St. 174

L

Lasha 167
Labours of Zakaria 150
Liparit Eristavt-Eristavi 169
Liparit III Eristavi 159, 189-190, 192
Liparit IV Eristavi 116, 154-156, 158-159,
189-190
Lomsadze Giorgi 117

M

Maghradze Giorgi 117
Maisuradze Archil 117
Makar 171
Mamiashvili Vazha 117
Mariam 128-129
Mariam, Spouse of Torel [Toreli] 180
Marsagishvili Giorgi 117
Mchedlishvili Anzor 117
Mekarve 183-184
Melikset-Beg Leon 115-116, 150, 197-198
Melkidek 124-125

Mepisashvili Rusudan 177
Metreveli Kukuri 117
Michael 147
Michael IV Catholicos 160-161
Mikelyan Akop 178
Mirianashvili Lado 117
Mklavani 152
Mlitlisdze David, Monk 160-161
Mlitlisdze Theodore, brother of Mlitlisdze David, Monk 161
Mlitlisdze Kvirike, brother of Mlitlisdze David, Monk 161
Mlitlisdze Kvirili, brother of Mlitlisdze David, Monk 161
Mzisa 132
Mtsignobrisdze Khada 121
Muskhelishvili L. 149-150

N

Narimanishvili Goderzi 116-117, 145, 172, 195, 197-198
Natsvlivshvili Tornike, Head of the Church Gudarekhi 117
Nicholas St. 136
Niania, Son of Liparit IV 154-155
Nino St. 120

O

Otkhmezuri Giorgi 115, 150, 177, 187-188
Ovsiqma 150, 188

P

Paul 147

R

Rati, Eristavi 181
Rati I Eristavi 123, 126, 130, 192
Rati II Eristavi 116, 156, 158
Rcheulishvili Levan 115, 123, 125-127, 129, 191-193

Rekhviashvili N. 149
Rustaveli Shota 117

S

Saba 155
Sanobaisdze Inai 150
Shalva Eristavt-Eristavi 197-98
Shanshashvili Nino 116, 172, 195, 198
Sharaisdze Pavle 138-139
Shoshiashvili Nodar 115, 123-127, 129-131, 156, 191-193
Simeon St. 185
Siani 180
Silogava Valery 116, 158, 187
Sinauridze Manana 116
Skhirtladze Zaza 116, 177
Soslan David, Spouse of Queen Tamar 116, 176, 178
Shio St. 148, 186-187
Sophron 185-186

T

Tamar, Queen of Georgia 116, 150, 176, 178
Taqaishvili Ekvtime 115, 122-125, 129-132, 135, 138, 140, 142-143, 145-149, 152-153, 156, 160-161, 163-170, 173-174, 177, 180, 184, 187, 189, 191-192, 196, 198-199
Tarkhunisdze Mirian 162-164
Tavaidsze Leri 158
Tavaidsze nun 134
Tchkondideli 150
Theodore, Priest 180-181
[Toreli] Torel 180
[Toreli] Shalva 150
Tsalani Joni 117
Tsintsadze Nino 117
Tsintsadze Vakhtang 178
Tsitsishvili Irakli 154, 156
Tsiskarishvili Vasil 150
Tskhovreba 128-129

V

Vardanisdze 120-121
 Vache 150
 Vacheishvili N. 184
 Vachtang, 120-121
 Vakhtang Eristavi 136
 Varda, Son of Zviad Marushiani, Eristavt-Eristavi 174

Z

Zacharia 116
 Zacharia 122
 Zacharia 131
 Zacharia 156, 158
 Zhivai 190
 Zobedai 155
 Zviad Marushiani, Eristavt-Eristavi 174

INDEX OF PLACE NAMES**A**

Aiazma 122
 Akhaldaba 116, 144
 Akhalkalaki 123, 129-130
 Akhalkalaki 178
 Ani 155
 Anchiskhati 117
 Andrap 160
 Arkhoti 115
 Artanuji 164
 Artsivani 187
 Avladi 172-173
 Avranlo 120-121

B

Bareti 131, 133
 Bchitebi 116, 144, 146-147
 Beshtasheni 134, 136, 138
 Beshkenasheni 134, 136, 138
 Bolnisi 115
 Bozhano 138
 Burnasheti 138

D

Darakoi 116, 158
 Dashbashi 123, 129
 Dmanisi 115-116

E

Edik-Kilise 160
 Edzani 162, 164-165, 195
 Erjevani 197-198

G

Georgia 115
 Gognari 154
 Ghoubani 117
 Gokhnari 116, 156
 Gudarekhi 117
 Gumbati 117, 152
 Gunia-kala 115, 148-149, 151, 195

J

Jerusalem 140-141

I

Imera 168-170

K

Kaburi 185

Kartli 158

Khachkovi 197-199

Khorieti 199

Kokhajo 152

Kvemo Kartli 115-116

Kvemo Jinisi 187

Ktsia 188

Ktsia Riv. 163

Kushchi 172-173, 178

L

Liparitisubani 116, 176

Livadi 174

M

Manglisi 158

Merekana 166

Metrevana 168

N

Nardevani 178

P

Parekha 158

S

Sakatme 174

Santa 180

Sabate 190

Sabidakhcha 182

Sapitiakhsho 182

Saponauri 183

Sarkineti 189

Sarvani

Shepiak 189-190, 193

T

Tak-Kilisa 166-167

Tetriskaro 122

Tezi 120-121

Tsurtskabi 164

Trialeti 115-117, 131, 152, 156, 158, 195

Tbilisi 115-116, 195

Tsalka 115-117, 149, 162, 178, 195

Turani 185

U

Utsklo 180

TERMIN INDEX**B**

Bishop 158, 164

Blot 158

C

Catholicos 122, 160-161

Cave 121, 136

Chrisostom 122

Chronicon 122, 158-159, 199

Cross 121, 167

D

Divine liturgy 136

E

Earth 158

Enclosed 121
Eristavi 123, 164, 181, 192
Eristavt-Eristavi 123, 130, 155-156, 158-
159, 169-170, 188-190, 195-96

G

Gates 198
Gorge 156
Grive 142

J

Juridical Document 129-130

H

Holi Cross 121
Holi Zion 147
Holding 136

K

Kourapalates 199-200

L

Leader of entire East 159
Lime 142

M

Manuscript 144-145, 147
Maundy 136

N

NICA 145
Novelisimos 199-200

O

Open Gallery 122

P

Poor 134, 196
Praying 136
Protostrator 159

S

Sacristan 173
Samamasakhlisho 195
Starved 134

T

Transfiguration 121

წიგნში გამოყენებული ილუსტრაციები:

ILLUSTRATIONS USED IN THE BOOK:

დევი ბერძენიშვილი: სურ. 37; სურ. 43; სურ. 67; სურ. 86
Devi Berdzenishvili: Fig. 37; Fig. 43; Fig. 67; Fig. 86

გიორგი ბაგრატიონი: სურ. 36; სურ. 57; სურ. 69
Giorgi Bagrationi: Fig. 36; Fig. 57; Fig. 69

ვახტანგ ცინცაძე: სურ. 61
Vachtang Tsintsadze: Fig. 61

გოდერძი ნარიმანიშვილი: სურ. 87
Goderzi Narimanishvili: Fig. 87

კუკური მეტრეველი: სურ. 25
Kukuri Metreveli: Fig. 25

გიორგი მაღრაძე: სურ. 2; სურ. 19-24; სურ. 26; სურ. 42
Giorgi Maghradze: Fig. 2; Fig. 19-24; Fig. 26; Fig. 42

მირიან კილაძე: სურ. 30-32; სურ. 39; სურ. 78
Mirian Kiladze: Fig. 30-32; Fig. 39; Fig. 78

არჩილ მაისურაძე: სურ. 46-47; სურ. 54-55; სურ. 76
Archil Maisuradze: Fig. 46-47; Fig. 54-55; Fig. 76

ანზორ მჭედლიშვილი: სურ. 56
Anzor Mchedlishvili: Fig. 56

წიგნში გამოყენებული გრაფიკული მონახაზები:

GRAPHIC OUTLINES USED IN THE BOOK:

ნელი ჩაკვეტაძე: 20, 25, 27, 34, 77, 84
Neli Chakvetadze: 121, 126-127, 134, 176, 182

ფოტოგრაფიები
PHOTOS

სურ. 1 [XII-XIII სს.] ხელიანი სტელა ვახტანგის ძისწულისა და ვარდანისძის მოხსენიებით წმიდა ნინოს ეკლესიიდან

Fig.1. [XII-XIII cc.] Stele depicting a hand and mentioning Vakhtang's nephew and Vardanisdze from the Church of St. Nino

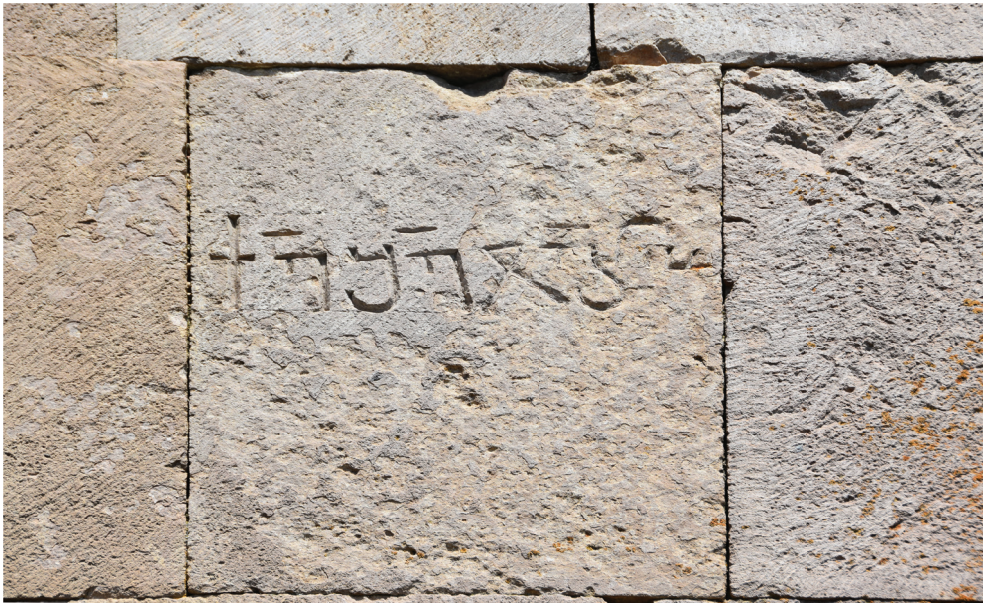
სურ. 2 1043 წ. ზაქარიას სააღმშენებლო წარწერა ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან

Fig. 2.1043 - A foundation inscription by Zacharia from the Church of the Mother of God

სურ. 3. [X-XI სს. მიჯნა] რატი ერისთავთ ერისთავის მემორიალური წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან

Fig. 3.[The turn of the X to the XI century] A memorial inscription of Rati Eristavt-Eristavi from the Church of St. George

სურ. 4. [X-XI სს. მიჯნა] ჯაგანოს სავედრებელი წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან

Fig. 4. [The turn of the X c. to the XI c.] An invocation inscription of Jagano from the Church of St.

სურ. 5. [X-XI სს. მიჯნა] მელქისედეკისა და მისი შვილების სავედრებელი წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან

Fig. 5. [The turn of the X c. to the XI c.] An invocation inscription referring to Melkisedek and his children from the Church of St. George

სურ. 6. [X-XI სს. მიჯნა] რატი ერისთავთ-ერისთავის სადიდებელი წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან

Fig. 6. [The turn of the X to the XI century] Inscription in praise of Eristavt-Eristavi Rati from the Church of St. George

სურ. 7. [X-XI სს. მიჯნა] ხელოსნის მოსახსენებელი წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან

Fig.7. [The turn of the X to the XI century] Inscription with the mention of a mason from the Church of St. George

სურ. 8. [X-XI სს. მიჯნა] წმიდანის რელიეფური წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან

Fig. 8. [The turn of the X to the XI century] Inscription 'Saint' in relief from the Church of St. George

სურ. 9. [X-XI სს.] ანონიმის სავედრებელი წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან
Fig. 9. [X-XI cc.] An invocation inscription of an anonymous person from the Church of St. George

სურ. 10. [X-XI სს.] იოვანეს, მარიამისა და ცხოვრებას სავედრებელი წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან
Fig. 10. [X-XI cc.] An Invocation Inscription of Iovane, Mariam and Tskhovreba from the Church of St. George

სურ. 11. [X-XI სს.] ზაქარიას სავედრებელი წარწერა ორმოცი მონამის ეკლესიიდან

Fig. 11. [X-XI cc.] An invocation inscription of Zacharia from the Church of the Forty Martyrs

სურ. 12. [X-XI სს.] მზისას სავედრებელი წარწერის ფრაგმენტი ორმოცი მონამის ეკლესიიდან

Fig. 12. [X-XI cc.] A fragment of the invocation inscription of Mzisa from the Church of the Forty Martyrs

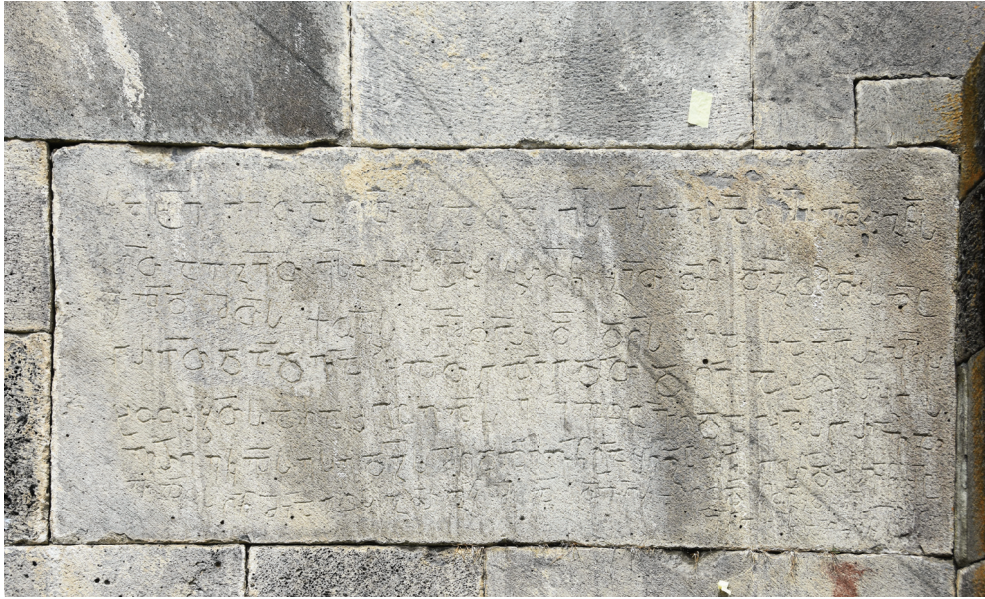
სურ. 13. [1196 წლის შემდგომი ხანა] ანტონ მანგლელის სააღმშენებლო წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესია

Fig. 13. [After 1196] A foundation inscription of Anton Mangleli from the Church of St. George

სურ.14. [XI ს.] მოლაზონ თავაისძის წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან

Fig. 14. [XI c.] Inscription of a nun Tavaisdze from the Church of St. George

სურ. 15. [XII ს.] გურგენისძეების საალაპე წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან

Fig. 15. [XII c.] An agape inscription of the Gurgenidzes from the Church of St. George

სურ. 16. [X-XI სს.] მღვდელ ქრისტეფორესა და მისი შვილების სავედრებელი წარწერა წმიდა ნიკოლოზის ეკლესიიდან

Fig. 16. [X-XI cc.] An invocation inscription with the mention of priest Christophore and his children from the Church of St. Nicholas

სურ. 17. [X-XI სს.] არსენის სავედრებელი წარწერა წმიდა ნიკოლოზის ეკლესიიდან

Fig. 17. [X-XI cc.] An invocation inscription of Arsen from the Church of St. Nicholas

სურ. 18. [X-XI სს.] იოვანე ნათლისმცემლის განმარტებითი წარწერა იოვანე ნათლისმცემლის ეკლესიიდან

Fig. 18. [X-XI cc.] An identifying inscription of St. John the Baptist from the Church of St. John the Baptist

სურ. 19, 20 [XII ს. II ნახევარი] პავლე შარაისძის სააღმშენებლო წარწერა იოვანე ნათლისმცემლის ეკლესიიდან

სურ. 21, 22 [XII ს. II ნახევარი] სააღმშენებლო წარწერის ფრაგმენტი იოვანე ნათლისმცემლის ეკლესიიდან

სურ. 23, 24 [XII ს. II ნახევარი] ჯვრის მამის - იოვანეს წარწერა ეკლესიაში ჯვრის დასვენების შესახებ იოვანე ნათლისმცემლის ეკლესიიდან

Fig. 19,20 [2nd half of the XII c.] A foundation inscription of Pavle Sharaisdze from the Church of St. John the Baptist

Fig. 21, 22 [2nd half of the XII c.] A fragment of the foundation inscription from the Church of St. John the Baptist

Fig. 23, 24 [2nd half of the XII c.] Inscription of Iovane, the Superior of the Holy Cross Monastery in Jerusalem, about placing a cross in the church, from the Church of St. John the Baptist

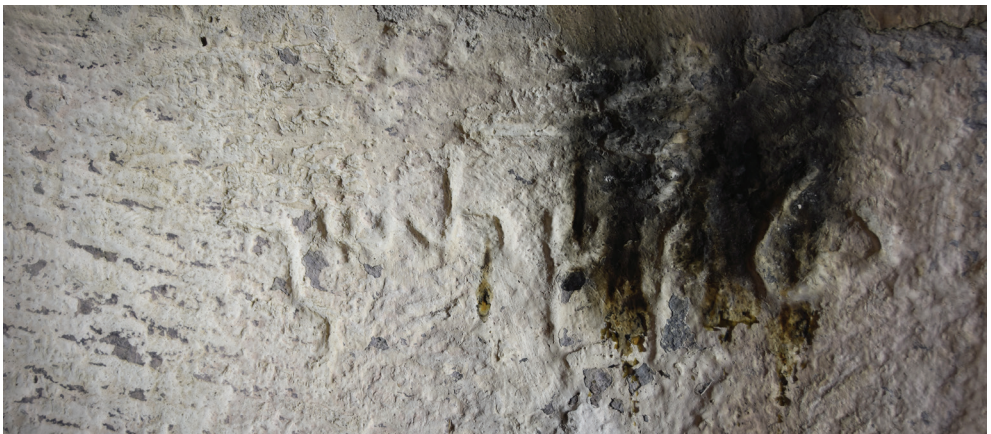

სურ. 25. [XII ს. II ნახევარი] ეკლესიისადმი გაშატაისძეების შეწირულების წარწერა იოვანე ნათლისმცემლის ეკლესიიდან

Fig. 25. [2nd half of the XII c.] Inscription mentioning the donation of Gashataisdzes to the church from the Church of St. John the Baptist

სურ. 26. [XII ს. II ნახევარი] იოვანეს შეწირულების საბუთი ეკლესიისადმი იოვანე ნათლისმცემლის ეკლესიიდან
 Fig. 26. [2nd half of the XII c.] Inscription mentioning the donation of Iovane to the church from the Church of St. John the Baptist

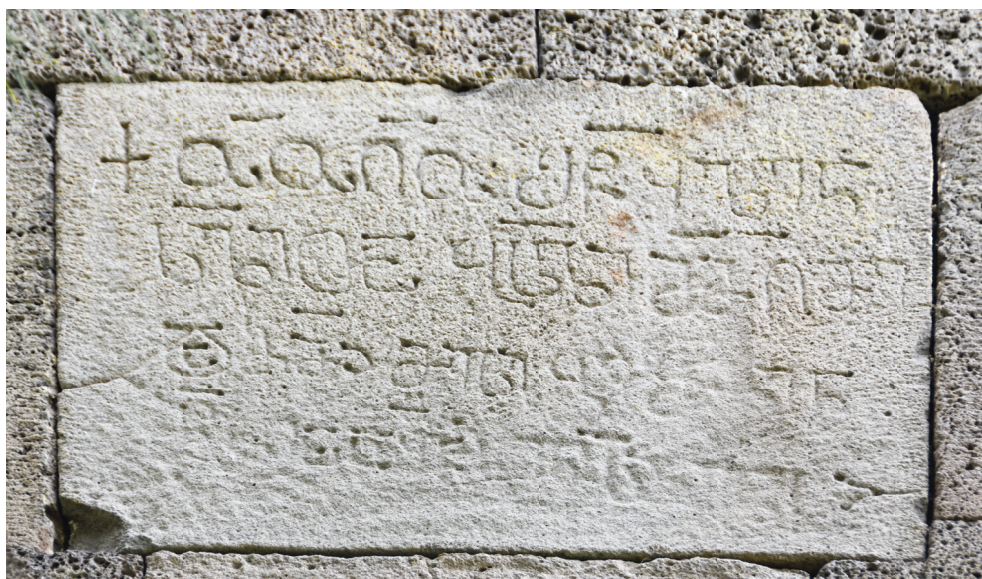

სურ. 27. [XI-XII სს.] წარწერა გურანდუხტის მოხსენიებით იოვანე ნათლისმცემლის ეკლესიიდან
 Fig. 27. [XI-XII cc.] Inscription with the mention of Gurandukht from the Church of St. John the Baptist

სურ. 28. [XII ს. II ნახევარი - 1185 წლამდე პერიოდი] ჯვრის წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან

Fig. 28. [2nd half of the XII c., the period until 1185] Inscription of a Cross from the Church of St. George

სურ. 29. [XII ს. II ნახევარი - 1185 წლამდე პერიოდი] ბასილი მემღვიმის სააღმშენებლო წარწერა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან

Fig. 29. [2nd half of the XII c. till 1185] A foundation inscription of Basil Memghvime (i.e. a monk who lives in a cave) from the Church of St. George

სურ. 301 [1202-1210 წწ.] ჯელი გიორგი მეფეთ მეფისა
Fig.30 [1202-1210] A hand sign of the King of Kings Giorgi

სურ. 31, 32 [XII-XIII სს.] სეფისკვერის საბეჭდავის წარწერა

Fig. 31, 32 [XIII cc.] Inscription of the eucharistic bread stamp

სურ. 33. [X-XI სს.] მკლავანის სავედრებელი წარწერა ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან
Fig. 33. [X-XI cc.] An invocation inscription of Mklavani from the Church of the Mother of God

სურ. 34. [X-XI სს.] ქუაბულის სააღაპე წარწერა ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან
Fig. 34. [X-XI cc.] An Agape inscription of Kuabuli from the Church of the Mother of God

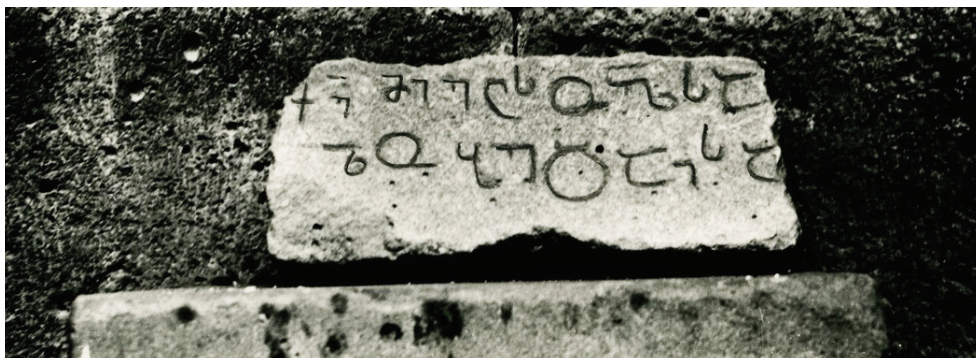

სურ. 35. [X-XI სს.] იოვანეს სავედრებელი წარწერა ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან
Fig. 35. [X-XI cc.] An invocation inscription of Iovane from the Church of the Mother of God

სურ. 36. [1040-1050-იანი წლები] საბას საადმუნებლო წარწერა ლიპარიტ ერისთავისა და მისი ვაჟის, ნიანიას მოხსენიებით ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან

Fig. 36. [1040-1050s] The foundation inscription of Sabas with the mention of Liparit Eristavi and his son Niania from the Church of the Mother of God

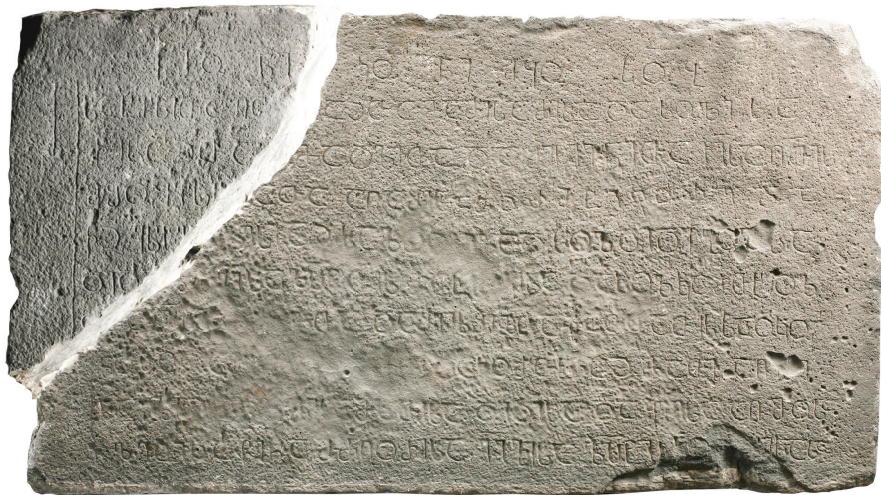
სურ. 37. [X-XI სს.] ზობედაის საფლავის ქვის წარწერა

Fig. 37..[X-XI cc.] An epitaph of Zobedai

სურ. 38. [1065-1073 წწ.] ზაქარიას შეწირულების საბუთი ეკლესიისადმი ლიპარიტ ერისთავისა და მისი შვილების - თრიალეთის ერისთავის რატისა და იოვანეს მოხსენიებით წმიდა გიორგის ეკლესიიდან

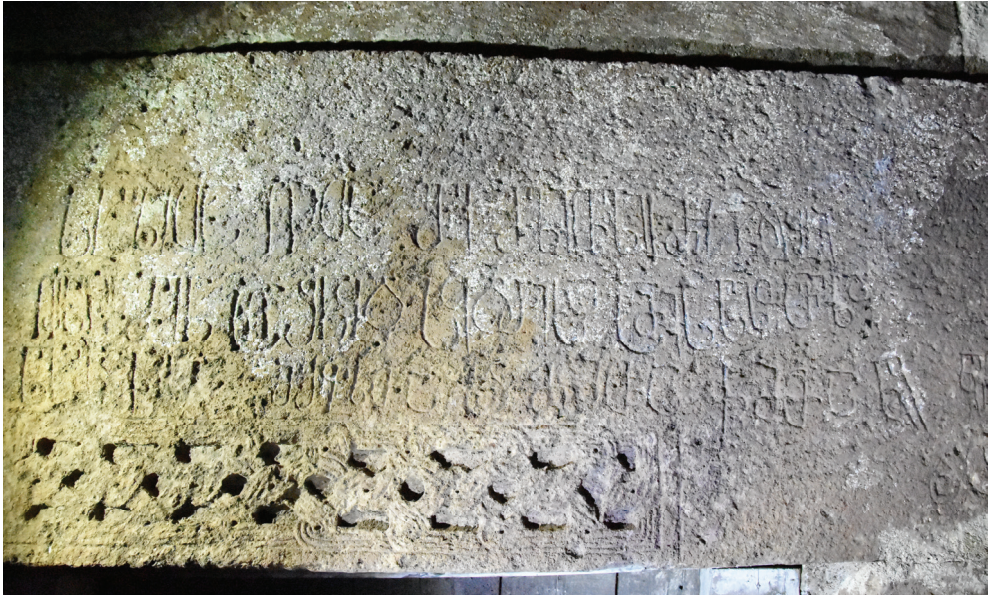
Fig. 38. [1065-1073] A donation charter-inscription of Zacharia issued in XI c. to a church with the mention of Liparit Eristavi and his sons – Rati, Eristavi of Trialeti, and Iovane from the Church of St. George

სურ. 39. 1052 წ. ერისთავთ-ერისთავ ლიპარიტ ლიპარიტის ძის სააღმშენებლო წარწერა
 Fig. 39. 1052 - A foundation inscription of Eristavt-Eristavi Liparit Liparitits-Dze

სურ. 40. [1419-1424 წწ.] მიქაელ კათალიკოსის სადიდებელი წარწერა ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან
 Fig. 40. [1419-1424] An inscription in praise of Catholicos Michael from the Church of the Mother of God

სურ. 41. [1419-1424 წწ.] ბერ დავით მლითლისძის საადამუნებლო წარწერა ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან

Fig.41. [1419-1424] A foundation inscription of the monk David Mlitisidze from the Church of the Mother of God

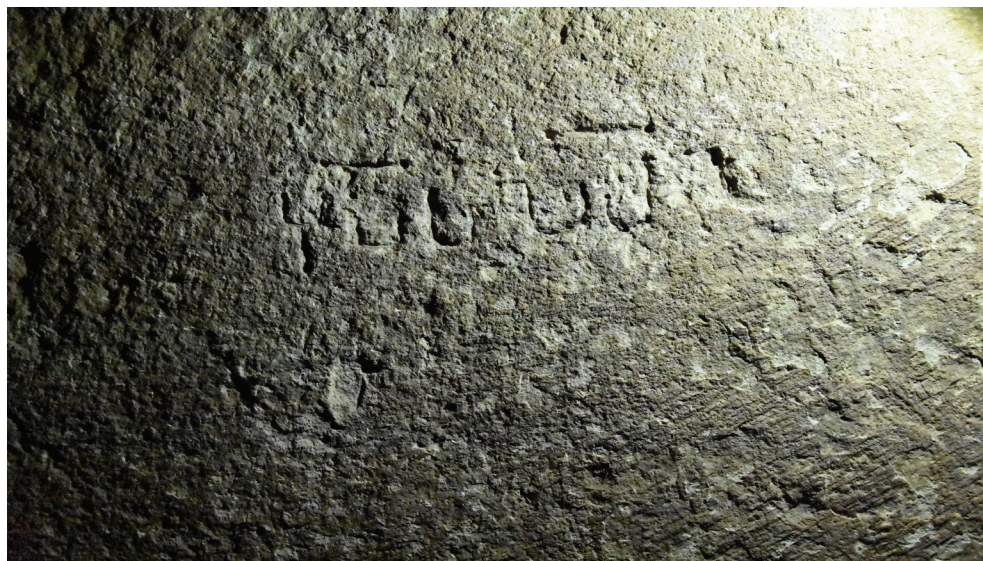
სურ. 42. [1060-1072 წწ.] მირიან თარხუნისძის საადამუნებლო წარწერა ბაგრატ IV მეფისა და სევასტოსის მოხსენიებით

Fig. 42. [1060-1072] A foundation inscription of Mirian Tarkhundidze with the mention of Sebastos, King

სურ. 43. [XI ს.] წარწერის ფრაგმენტი

Fig. 43. [XI c.] A fragment of the inscription

სურ.44. [X-XI სს.] წარწერის ფრაგმენტი ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან

Fig. 44. [X-XI cc.] A fragment of the inscription from the Church of the Mother of God

სურ. 45. [IX-X სს.] წარწერა იოვანეს მიერ ჯვრის აღმართვის შესახებ ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან

Fig. 45. [IX-X cc.] Inscription about raising of the cross by Iovane from the Church of the Mother of God

სურ. 46. [X-XI სს.] სავედრებელი წარწერა უცნობი პირისა სამების ეკლესიიდან

Fig. 46. [X-XI cc.] Invocation inscription of an unknown person from the Church of the Trinity

სურ. 47. [X-XI სს.] წარწერის ფრაგმენტი სამების ეკლესიიდან
 Fig. 47. [X-XI cc.] A fragment of the inscription from the Church of the Trinity

სურ. 48, 49. [XI ს.] წარწერა ტაძრის სახელობის შესახებ სამების ეკლესიიდან
 სურ. 50, 51 [XI ს.] გიორგი ხუცესის სააღმშენებლო წარწერა სამების ეკლესიიდან
 სურ. 52, 53. [XI ს.] მაკარისა და გიორგი ხუცესის სავედრებელი წარწერა სამების ეკლესიიდან

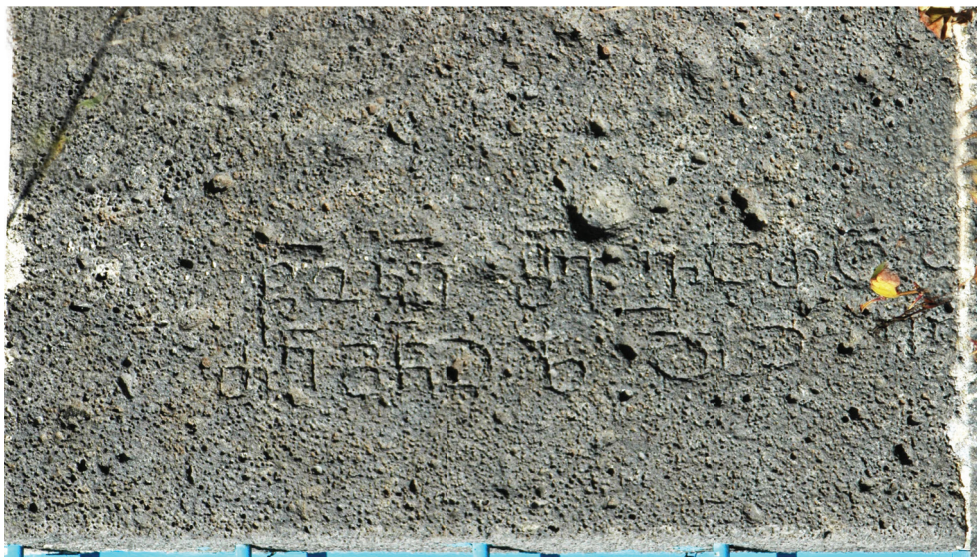
Fig. 48, 49. [XI c.] Inscription which mentions to whom the church was dedicated, from the Church of the
 Fig. 50, 51. [XI c.] A foundation inscription of priest Giorgi from the Church of the Trinity
 Fig. 52, 53. [XI c.] An Invocation inscription of Makar and priest Giorgi from the Church of the Trinity

სურ. 54, 55. [XI ს.] სავედრებელი წარწერა სამების ეკლესიიდან
Fig.54, 55. [XI c.] An Invocation inscription from the Church of the Trinity

სურ. 56. [X-XI სს.] იოვანესა და კვაჯაჯის წარწერა სავედრებელი წარწერა მნათესი წმიდა გიორგის ეკლესიიდან
Fig. 56. [X-XI cc.] Inscription of Iovane and Kvajaji An invocation inscription of a sacristan from the Church of St. George

სურ. 57. [988-1023 წწ.] ზვიად ერისთავთ ერისთავის ვაჟის, ვარდას სავედრებელი წარწერა წმიდა კვირიკეს ეკლესიიდან

Fig. 57. [988-1023] An invocation inscription of Varda, son of Eristavt-Eristavi Zviad from the Church of

სურ. 58. [X-XI სს.] ადამის სავედრებელი წარწერა წმიდა კვირიკეს ეკლესიიდან

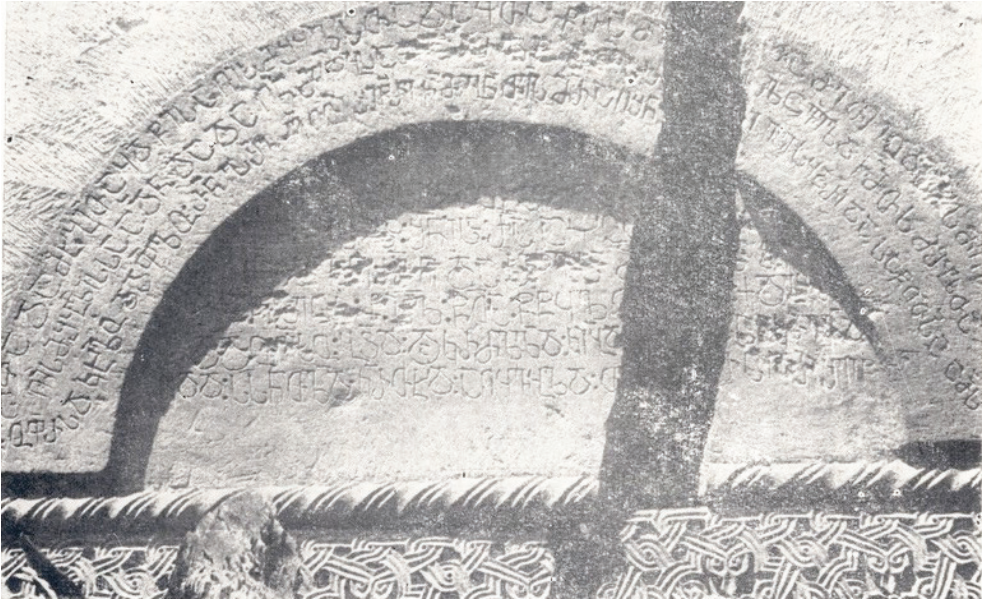
Fig. 58. [X-XI cc.] An invocation inscription of Adam from the Church of St. Kvirike

სურ.59. [X-XI სს.] დ გრაფემა წმიდა კვირიკეს ეკლესიიდან
Fig. 59. [X-XI c.] The grapheme d, from the Church of St. Kvirike

სურ.60. [X-XI სს.] დაგვაის სავედრებელი წარწერა წმიდა კვირიკეს ეკლესიიდან
Fig. 60. [X-XI cc.] An invocation inscription of Dagvai from the Church of St. Kvirike

სურ. 61, 62. [1189-1207 წწ.] თეოდორე ღოდომისძის საღმრთაწმინდა ნარნერა ერთიანი საქართველოს მეფის, თამარისა და მისი მეუღლის, დავით [სოსლანის] მოხსენიებით „ლამაზი საყდარის“ ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან

Fig. 61, 62. [1189-1207] A foundation inscription of Theodore Ghodomisdze with the mention of Tamar, the Queen Regent of united Georgia, and David [Soslan], her spouse from the Church of the Mother of God of “Lamazi Sakdari”

სურ. 63, 64. [1157-1184 წწ./1210-1222 წწ.] მეფეთა მეფე გიორგის ჯელიანი სტელა

Fig. 63, 64. [1157-1184 / 1210-1222] Stele with a hand sign of the King of Kings Giorgi

სურ. 65. [XI ს.] თეოდორე ხუცესის სააღმშენებლო წარწერა

Fig. 65. [XI c.] A foundation inscription of the priest Theodore

სურ. 66. [XI ს.] თეოდორე ხუცესის სავედრებელი წარწერა

Fig. 66. [XI c.] An invocation inscription of the priest Theodore

სურ. 67. [XIII-XIV სს.] თეოდორე კალონაპეტრესძეს (?) სავედრებელი წარწერა

Fig. 67. [XIII-XIV cc.] An invocation inscription of Tevdore Kalonapetrisdze (?)

სურ. 68. [XI-XII სს.] სავედრებელი წარწერა არსენისა

Fig. 68. [XI-XII cc.] An invocation inscription of Arsen

სურ. 69. [1072-1089 წწ.] მექარვისა და მისი შვილების საადმშენებლო წარწერა ერთიანი საქართველოს მეფის გიორგი II-ის მოხსენიებით

Fig. 69. [1072-1089] A foundation inscription of Mekarve and his sons, with the mention of Giorgi II, king of united Georgia

სურ. 70. [XI ს.] იოვანეს სავედრებელი წარწერა

Fig. 70. [XI c.] An invocation inscription of Iovane

სურ.71. [XI ს.] სოფრონის სავედრებელი წარწერა

Fig. 71. [XI c.] An invocation inscription of Sophron

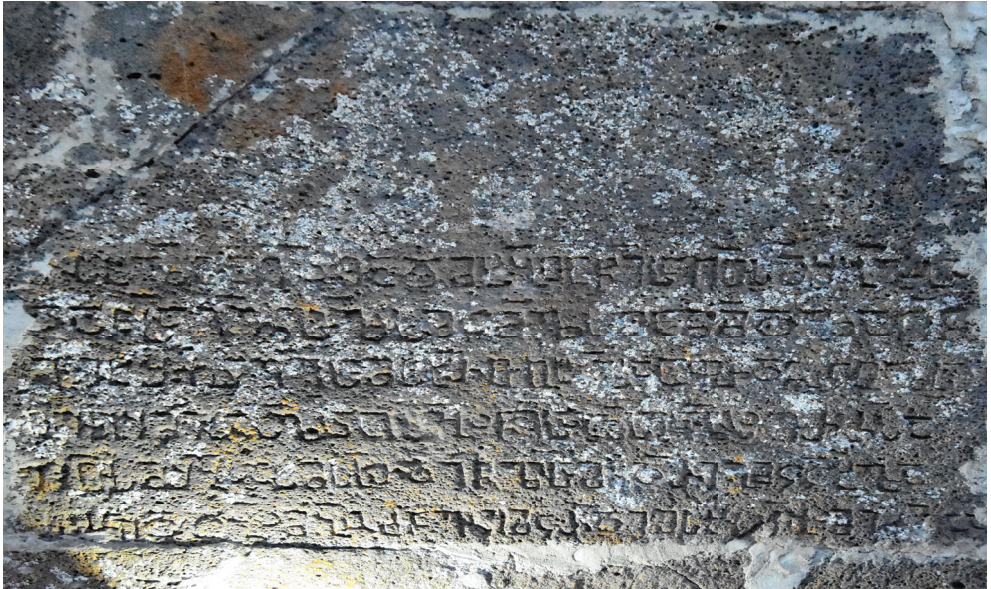
სურ. 72. [XI ს.] ბაკარის სავედრებელი წარწერა

Fig. 72. [XI c.] An invocation inscription of Bakari

სურ. 73. [XI ს.] წარწერა წმიდა შიოს მოხსენიებით

Fig. 73. [XI c.] Inscription with the mention of St. Shio

სურ.74. [1178-1185 წწ.] სააღმშენებლო წარწერა მსახურთუხუცეს აფრიდონის ცოლის ხოშაკისა წმიდა გიორგის ეკლესიიდან

Fig. 74.[1178-1185] A foundation inscription of Khoshak, the spouse of msakhurtukhutsesi Apridoni from the Church of St. George

სურ. 75. [XIII-XIV სს.] წარწერის ფრაგმენტი ბასილ კევარაიძისა და მისი მეუღლის მოხსენიებით ღმრთისმშობლის ეკლესიიდან

Fig. 75. [XIII-XIV cc.] A fragment of the inscription of Basil Kevaraisdze with the mention of his spouse from the Church of the Mother of God

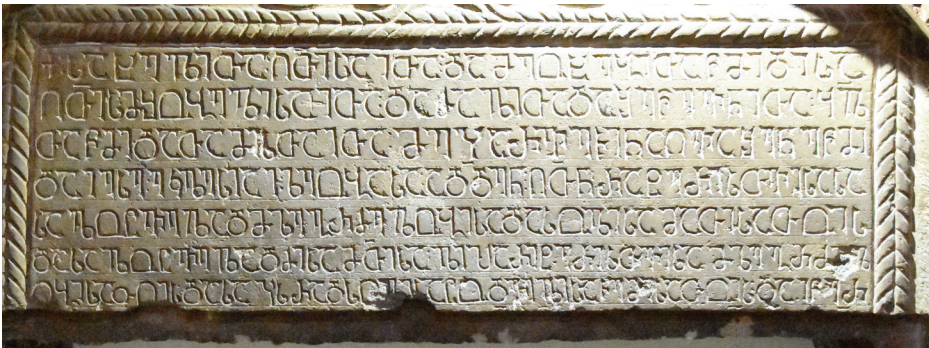
სურ. 76. [1028-1057 წწ.] მოსახსენებელი ლიპარიტ ერისთავთ-ერისთავისა

Fig. 76. [1028-1057] Inscription with the mention of Eristavt-Eristavi Liparit

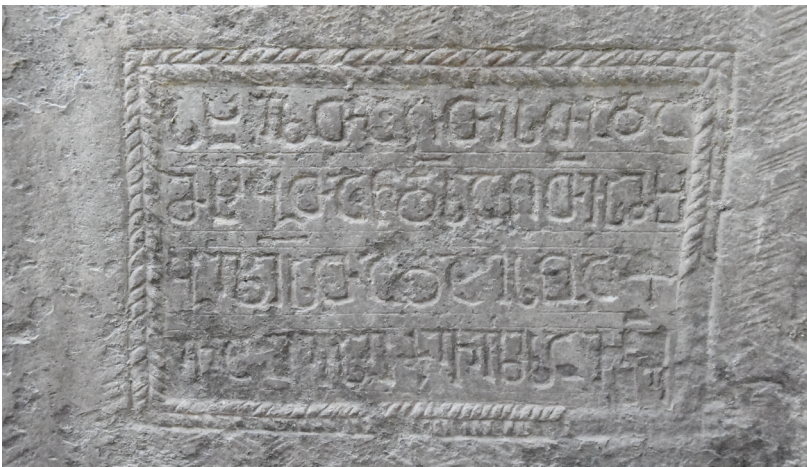
სურ. 77. [XI ს.] ჟივაჲსა და მისი ძმის, ივანეს სავედრებელი წარწერა

Fig. 77. [XI c.] An invocation inscription of Zhivai and Ivane, his brother

სურ. 78, 79 [1014-1022 წწ.] ჯარვეჩინის საღმშენებლო ნარნერა

Fig. 78, 79. [1014-1022] A foundation inscription of Kharvechin

სურ. 80 [X-XI საუკუნეების მიჯნა] ქველის შეწირულების საბუთი

Fig. 80. [The turn of the X c. to the XI c.] Inscription mentioning a donation of Kveli

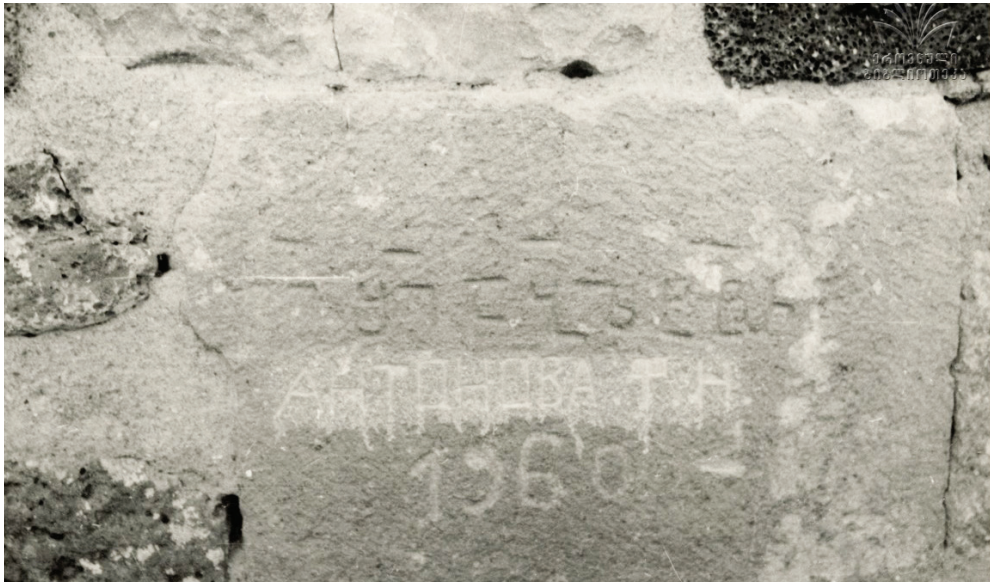

სურ. 81, 82, 83 [X-XI სს. მიჯნა] ქველის სავედრებელი ნარწერა
 [X-XI საუკუნეების მიჯნა] შეწირულების საბუთის ფრაგმენტი
 Fig. 81, 82, 83 [The turn of the X c. to the XI c.] An invocation inscription of Kveli
 [The turn of the X c. to the XI c.] A fragment of a donation inscription

სურ. 84, 85 [XIII ს. 50-70-იანი წლები] კახა ერისთავთ ერისთავის საქტიტორო წარწერა

Fig. 84, 85. [1250s-1270s] The donator's inscription of Eristavt-Eristavi Kakha

სურ. 86. [XI-XII სს.] აბულახტარის სავედრებელი წარწერა

Fig. 86. [XI-XII cc.] An invocation inscription of Abulakhtar

სურ. 87. [XII საუკუნის დასაწყისი- 1226 წწ.] ჭელი შალვა ერისთავთ ერისთავისა წარწერის ფრაგმენტი წმიდა გიორგის ეკლესიიდან

Fig. 87. [The beginning of the XII c. – 1266] A hand sign of Eristavt-Eristavi Shalva

სურ. 88. 1050 წ. სააღმშენებლო წარწერა უცნობი პირისა ბაგრატ IV ნოველისიმოსისა და მისი ძის, გიორგი II კურაპალატის მოხსენიებით

Fig. 88. 1050 A foundation inscription of an unknown person with the mention of Bagrat IV Novelisimos

კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

0193 თბილისი, მერაბ ალექსიძის ქ. 1/3. ტელ.: 995 (32) 247 42 42

www.manuscript.ge info@manuscript.ge

1/3 M. Aleksidze str., Tbilisi 0193, Georgia. Tel.: +995 (32) 247 42 42

KORNELI KEKELIDZE GEORGIAN NATIONAL CENTRE OF MANUSCRIPTS

ተረጎሞታል፤ ስለዚህም የገዢውን ገንዘብ ለማግኘት
ጋራ ገንዘብ ለማግኘት ለሌሎች ገንዘብ ለማግኘት
ጋራ ገንዘብ ለማግኘት ለሌሎች ገንዘብ ለማግኘት
ጋራ ገንዘብ ለማግኘት ለሌሎች ገንዘብ ለማግኘት
ጋራ ገንዘብ ለማግኘት ለሌሎች ገንዘብ ለማግኘት

ተረጎሞታል፤ ስለዚህም የገዢውን ገንዘብ ለማግኘት
ጋራ ገንዘብ ለማግኘት ለሌሎች ገንዘብ ለማግኘት
ጋራ ገንዘብ ለማግኘት ለሌሎች ገንዘብ ለማግኘት
ጋራ ገንዘብ ለማግኘት ለሌሎች ገንዘብ ለማግኘት

ገንዘብ ለማግኘት ለሌሎች ገንዘብ ለማግኘት

ገንዘብ ለማግኘት ለሌሎች ገንዘብ ለማግኘት

ገንዘብ ለማግኘት ለሌሎች ገንዘብ ለማግኘት

ገንዘብ ለማግኘት ለሌሎች ገንዘብ ለማግኘት

ገንዘብ ለማግኘት ለሌሎች ገንዘብ ለማግኘት

ገንዘብ ለማግኘት ለሌሎች ገንዘብ ለማግኘት

ገንዘብ ለማግኘት ለሌሎች ገንዘብ ለማግኘት

ገንዘብ ለማግኘት ለሌሎች ገንዘብ ለማግኘት

ISBN 978-9941-9865-1-2

9 789941 986512